

Arhiepiscopia Aradului

Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

ANUL

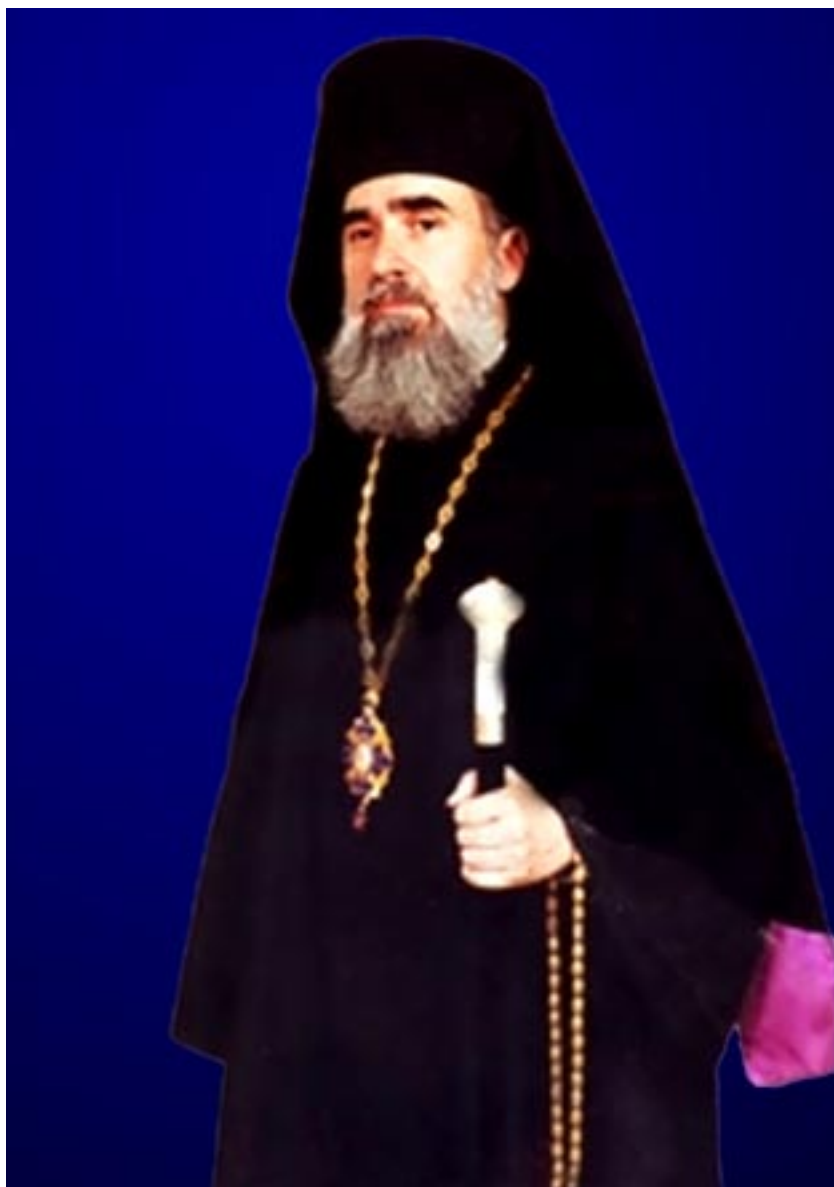
FACULTĂȚII DE TEOLOGIE
ORTODOXĂ DIN ARAD

ANUL UNIVERSITAR
2019-2020

Apare cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului
Dr. Timotei Sevcicu
Arhiepiscopul Aradului

ARAD
2021

Înaltpreasfințitul Părinte
Dr. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Președinte de onoare:
ÎPS DR. TIMOTEI SEVICIU
Arhiepiscopul Aradului

Coordonatori:
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja
Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru

DTP: Toma S. Muntean

Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad

ISSN 2558 - 8605
ISSN-L 2558 -8605

CUPRINS

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja Cuvânt înainte _____	10
† ÎPS Dr. Timotei Sevciciu, Arhiepiscop al Aradului Mărturiile păstorilor _____	13
STUDII _____	19
† PS Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului Sfinții Martiri Brâncoveni - familia și mucenicia creștină în actualitate ____	21
Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja Hristos în Vechiul Testament - trecerea de la chip la adevăr în herme- neutica Sfântului Chiril al Alexandriei _____	36
Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru Misiunile printre musulmani stipulate în textele regulilor franciscane: <i>Regola non bollata</i> (1221) și <i>Regola bollata</i> (1223) _____	54
Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus Familia creștină ca „Biserica mică” în scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur _	68
Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan Coordonate teologico-dogmatice ale Tainei Sfântului Maslu _____	79

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad Considerații dogmatico-morale asupra noțiunii <i>omul chip al lui Dumnezeu</i> _	96
Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei Părintele Ilarion V. Felea – „Istoricul” _____	107
Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada Teologie și spiritualitate în concepția eclesială a lui Charles Curran _	119
Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu Întrebuințarea linguriței pentru împărtășirea credincioșilor în Biserica Ortodoxă. Cadrul istoric al apariției acestui obiect liturgic _____	140
Conf. Univ. Dr. Mircea Remus Buta 2020, - an de grea încercare pentru muzica bisericească. O perspectivă analitică pentru înțelegerea notațiilor din vestul țării _____	160
Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan-Barbu Negreanu Voievodul martir Constantin Brâncoveanu și Patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara. O sfântă prietenie și roadele ei _____	169
Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Ioan Murg Apocrifele Noului Testament. O scurtă prezentare _____	193
Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Valeriu Basa Contribuții la ridicarea neamului românesc din Ardeal: publicația <i>Activitatea</i> (1901-1905), din Orăștie – militând pentru reluarea activismului _	200
Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang Petru și Iuliana Florescu, ctitori și binefăcători ai Catedralei Vechi, patrioți și români de seamă ai orașului Arad _____	213
Arhid. Lect. Univ. Dr. Paul Tiberiu Ardelean Caracterul eclezial al cântării reflectat în imnografie _____	219
Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici Maica Domnului în hotărârile Sinoadelor Ecumenice _____	230

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr	
Psaltirea – cartea celor fericiți	235
Pr. Lect. Univ. Dr. Filip George Albu	
Invocația și doxologia predicii sau cum trebuie să fie începută și cum să fie încheiată rostirea omiletică	247
CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ	
Activitatea de cercetare a profesorilor Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. An universitar 2019-2020	263
DISCURSURI LA EVENIMENTELE FACULTĂȚII	291
STUDENȚII FACULTĂȚII	303
CRONICA	311

CUVÂNT ÎNAINTE

Anul 2020 a fost proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române „*Anul omagial al pastorației părinților și copiilor*” și „*Anul comemorativ al filantropilor ortodocși români*”. Anul 2020 a însemnat și un an al încercărilor umanității prin criza sanitară cu implicații sociale, economice, culturale și religioase generată de pandemie. O criză la scară planetară, generată de ceva nevăzut cu ochii naturali, ceva atât de mic destabilizând o lume atât de mare și de încrezătoare în puterile ei autonome. Este anul în care sistemele planetare și relațiile interumane au trecut într-o nouă fază, deprinzând alte modalități de interacțiune și conviețuire, de învățare și exprimare, de întâlnire și relaționare. În acest an Biserica Ortodoxă Română ca alte Biserici a dezvoltat o semnificativă misiune în mediul online, după cum și învățământul teologic a fost nevoit să își desfășoare activitățile intelectuale și formative, în cea mai mare parte, prin intermediul computerului, cursuri, seminarii, dezbateri și proiecte teologice, toate purtând amprenta unei lumi aflate în criză și treptat reconfigurate.

Cu toate aceste restricții și reconfigurări sociale, culturale și academice, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad a desfășurat și în 2020 mai multe proiecte academice. În ziua de 11 martie 2020 Facultatea a organizat conferința internațională susținută de Prof. Dr. Martin Illert, de la Universitatea Halle (Wittenberg) din Germania cu titlul *Secularizarea ca o provocare pentru Bisericile noastre*. În perioada 21-22 septembrie, Facultatea a organizat două Simpozioane Naționale, integrate tematic în „*Anul omagial al pastorației părinților și copiilor*” și „*Anul comemorativ al filantropilor ortodocși români*”, Simpozionul Național al Studenților și Masteranzilor cu titlul, *Familia creștină – prioritate a pastorației Bisericii Ortodoxe*, și Simpozionul Național al Doctoranzilor, cu titlul, *Provocări actuale la adresa unității familiei creștine. Paradigme pastorale și misionare*.

Dinamica publicistică nu a încetat în Facultatea de Teologie din Arad. A fost editată în continuare revista *Teologia*, recunoscută la nivel internațional, revista *Studia Doctoralia*, în care sunt reunite în fiecare an cercetările doctoranzilor participanți la sesiunea de comunicări științifice a Școlii Doctorale Interdisciplinare a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, *Anuarul Facultății* din care transpare activitatea academică, științifică și formativ-intelectuală a profesorilor și studenților, precum și volumele simpozionelor naționale și internaționale desfășurate în anul 2019.

Totuși, anul 2020 aduce o sincopă în publicistica Facultății, publicația săptămânală, pastoral-misionară, *Calea Mântuirii*, din motive obiective, datorate în primul rând contextului dificil pe care îl traversăm, este suspendată până la ivirea unor noi posibilități de editare și tipărire. Publicația „Calea Mântuirii” a reprezentat 20 de ani o emblemă a determinării și jertfelniciei corpului academic de la Arad în răspândirea *săptămânală* (o responsabilitate uriașă și unică în Patriarhia Română pentru o facultate) a cuvântului Evangheliei lui Hristos în parohii, școli și alte instituții ale societății actuale. Dificultățile în editarea, tipărirea și răspândirea publicației „Calea Mântuirii” s-au accentuat în contextul crizei sanitare și în noile opțiuni media ale populației dominate de tehnologie și diversitatea informației.

Pe de altă parte, în cadrul Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză pastoral-misionară, Facultatea a înființat revista *Studia Theologica et Historica Aradensia*, revistă în care sunt publicate cercetările cadrelor didactice din țară și străinătate. Colegiul de redacție al revistei cuprinde nume sonore din mediul universitar românesc, teologic și laic, precum și din Academia Română. Amintim în acest sens pe Acad. Prof. Univ. Dr. Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române, Acad. Pr. Prof. Univ. Dr. Mircea Păcurariu și Acad. Prof. Univ. Dr. Ioan Bolovan.

Un eveniment academic de excepție a însemnat în anul 2020, decernarea *Plachetei* „Aurel Vlaicu” și a *Diplomei de Excelență* din partea Senatului Universității „Aurel Vlaicu”, Conf. Dr. Emilian Crișanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, în semn de apreciere pentru *contribuția adusă la dezvoltarea culturii teologice-istorice în învățământul universitar românesc*. Acest eveniment s-a înscris în cadrul general al conlucrării dintre Biserică și Universitate și în mod special în identificarea și recunoașterea unor personalități cu contribuții în aria cercetării și a culturii teologice actuale. În seria evenimentelor de excepție desfășurate în Facultate, în anul 2020, se înscrie și dezvelirea bustului Pr. Prof. Dr. Teodor Botiș, primul Rector al Aca-

demiei Teologice din Arad în ziua de 5 octombrie, eveniment legat și de începerea noului an universitar 2020-2021. Lucrarea de restaurare a fost întreprinsă de sculptorul arădean Dumitru Paina, bustul fiind opera cunoscutei sculptorițe Ina Popescu din Timișoara.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, cu binecuvântarea și în colaborare cu Arhiepiscopia Aradului și Episcopia Caransebeșului a căutat prin profesorii și studenții ei să ofere și în anul 2020, motive întemeiate pentru rolul și locul ei în contextul învățământului teologic din Patriarhia Română, precum și cu privire la locul și rolul ei în Universitate. De asemenea, prin tot efortul teologic, cultural, formativ-intelectual și pastoral-misionar, considerăm că Facultatea de Teologie Ortodoxă reprezintă, din foarte multe motive, pentru Eparhia Aradului, un punct de reper cultural și un spațiu al excelenței teologice cu adânci implicații pastoral-misionare, în continuitate responsabilă cu deja bicentenara tradiție teologică arădeană.

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

MĂRTURIILE PĂSTORILOR

† ÎPS Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului

Incercarea de a actualiza un eveniment al istoriei biblice poartă pe credincios într-un cadru înălțător, care dă simțământul prezenței celor ce l-au creat, lăsând o moștenire nepieritoare ce desigur, se cere sporită prin cei ce urmează, aceștia la rândul lor, cum se știe, perindându-se timp îndelungat, chiar de milenii, răspândindu-se, potrivit Sfintei Scripturi, până la marginile lumii, și acestea diferit cuprinse pe epoci.¹ Zilele sărbătorii la care prin mila lui Dumnezeu s-a ajuns, încredințează că, cei ce le trăiesc se pot socoti cu adevărat moștenitori ai darurilor cerești neprețuite, de îndată ce caută să lămurească sub unghiul însuși al desfășurării vieții religioase, diferitele aspecte ale istoriei de referință, oprind de această dată la locul păstorilor, întrucât în planul lui Dumnezeu fiecare își găsește rostul de împlinit. Aceștia cutreierând întinsul pământului cu turmele sub bolta cerească protectoare, la vremea coborârii lui Dumnezeu pe pământ, în simplitatea perceperii lor, dar și la porunca îngerului vestitor au întâmpinat și primit între ei pe Fiul lui Dumnezeu, recunoscându-L în Pruncul nou născut pe Însuși Mesia Cel așteptat de veacuri și pentru vecie, precum cunoaștem din Sfintele Scripturi.² În ele găseau întărire, prin credință sinceră și părtășie cu magii ancorați în științele lumii pentru a pătrunde în tainele universului, căruia aparținea și steaua Betleemului. Ori, păstorii ținutului însuși în nopțile senine contemplând măreția cerului înstelat, aflau îndemnul a percepe mesajele acestuia spre a răspunde după cuviință.

¹ Psalm 18,4;

² Cf. Romani 9, 6 și Evrei 13, 8-20;

E potrivit ca în conturarea profilului lor spiritual ca oameni din popor pricepuți și sinceri, legați de o îndeletnicire în preajma oilor care împreună cu mieii prin blândețea și nevinovăția lor în ascultare deplină de stăpân sau păzitor și pregătiți pentru jertfă deveneau un simbol pentru ființa omească, să reamintim din cuvântul evanghelic citit la slujba Ceasurilor în ajunul Crăciunului:

„Iar după ce îngerii au plecat de la ei, la cer, păstorii vorbeau unii către alții: Să mergem dar până la Betleem, să vedem cuvântul acesta ce s-a făcut și pe care Domnul ni l-a făcut cunoscut. Și, grăbindu-se, au venit și au aflat pe Maria și pe Iosif și pe Prunc, culcat în iesle. Și văzându-L, au vestit cuvântul grăit lor despre acest Copil. Și toți câți auzeau se mirau de cele spuse lor de către păstori.”³

Vestirea lor continuă mereu.

În comentariul la pericopa evanghelică Sfinții Părinți ai Bisericii au legat deosebit lucrarea păstorilor de misiunea pe care Mântuitorul o avea primită de la Tatăl spre reșezarea omului în starea paradisiacă. Astfel Sfântul Chiril al Alexandriei zice următoarele:

„Taina cântată în imnuri de către îngeri a fost descoperită mai întâi păstorilor, care erau chip și simbol al păstorilor ce aveau să fie în Biserică. Căci ei se cuvenea să audă cei dintâi, cuvântul „pe pământ pace”, întrucât și păstorii duhovnicești aveau să strige pace către toată mulțimea fiilor Bisericii. Apoi persoana păstorilor și bucuria ce au avut prin descoperirea ce li s-a făcut înseamnă în chip limpede, că Păstorul cel Bun a venit la oaia pierdută. Căci nimic nu putea să bucure mai mult pe păstori, decât găsirea oii celei pierdute. Dar pe această oaie nu era cu putință să o găsească altcineva decât Marele Păstor Hristos și apoi, întrucât Betleem se tălmăcește „Casa pâinii” unde trebuiau să se grăbească, să meargă păstorii după vestirea aceea a

³ Luca 2, 15-18; textul complet Luca 2, 8-18;

păcii, decât la casa cea duhovnicească a Pâinii celei cerești, adică la Biserică. Căci în ea, în chip tănuț se slujește în fiecare zi pâinea care s-a coborât din ceruri și care a dat viață lumii. Păstorii s-au făcut începători ai celor ce învață și dezvăluiesc tainele lui Dumnezeu. Iar simbolul și chipul privește și se îndreaptă spre adevărul real. Căci Hristos Domnul se arată pe Sine în chip vădit păstorilor celor duhovnicești, pentru ca aceștia să-L binevestească și altora. Așa precum și în acea vreme, păstorii de atunci au fost învățați de către sfinții îngeri, și alergând, ei au vestit altora. Deci îngerii au început să facă vestirea și propovăduirea lui Hristos.”⁴

Același sfânt părinte în tălmăcirea Evangheliei după Sfântul Ioan, ca ucenic iubit scrie:

„după ce a arătat clar cât i-a păgubit pe cei vechi ipocrizia proorocilor mincinoși sau a păstorilor mincinoși vădind prin faptele mântuitoare prezența Sa și dovedind chiar din parabola oilor puterea ei biruitoare, care îl încununează cu strălucirea adevărului, a spus: ”Eu sunt Păstorul cel bun”.⁵

Continuând cugetarea patristică, părintele Dumitru Stăniloae consemnează următoarele:

„Iisus este cu adevărat Păstorul oilor Sale cuvântătoare. Căci El le-a dat existența și de El depinde fericirea lor veșnică. El le iubește cel mai mult și se face foarte apropiat lor. Își pune viața pentru ele, apărându-le de lupul care vrea să le răpească. El e Păstorul propriu-zis de care depind cu totul oile. El e Păstorul păstorilor... Păstorul cel bun, spre deosebire de simbriaș, cel plătit, nu numai că duce oile la pășunea cea mai hrănită și le îngrijește cu toată osteneala, ci e gata să-și dea și viața pentru

⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentar la Sfânta Evanghelie de la Luca*, trad. diac. Gh. Băbuț, Oradea, 1998, pp. 16-17;

⁵ Cf. Ioan 10, 10; Idem, *Scrieri*, partea a patra, în Col. Părinți și Scriitori Bisericești, trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, București, 2000, p. 708;

ele, când cineva vrea I le fure. Aici se arată că ele sunt cu adevărat ale Lui, că există o intimitate deosebită între El și ele.”⁶

În virtutea acestei apropieri intervine și metafora pe care o înscrie cântarea:

„Mielușeaua cea fără prihană, purtând în pânțece pe Mielușelul cel gras, vine în sfânta peșteră să-L nască în chip minunat, cu scutece să-L înfeșe, ca pe un om, și să-L culce în iesle ca pe un prunc...”⁷

Textul Sfântului Evanghelist Ioan privind pe Păstorul cel bun e lămuritor aci. Sfântul Ioan Gură de Aur, referindu-se la reintegrarea lui Petru după lepădarea de Domnul, în apostolatul ucenicilor rămași fideli, cu întrebarea „Petre, mă iubești?” și răspunsul afirmativ, arată:

„Hristos atunci a adăugat: „dacă Mă iubești, păstorește oile Mele”. Nu-l întreabă ca să afle de este iubit de Petru – cum putea face asta Hristos, care cunoaște gândurile tuturor? – ci ca să ne arate cât de mult Îi este la inimă purtarea de grijă de oile Sale cele cuvântătoare.”⁸

În concluzie, tot părintele bisericesc subliniază că Hristos „a vrut să arate lui Petru și nouă tuturor cât de mult Își iubește El Biserica Sa, pentru ca și noi să o iubim mult.”⁹ Literatura patristică face mereu trimiteri la activitatea numită pastorală datorită râvnei păstorilor, ca primi vestitori ai întrupării Cuvântului dumnezeiesc, la care să răspundă întocmai cuvântul omenesc. În icoana Nașterii Domnului desigur se găsesc și chipurile păstorilor; nelipsind din evlavia credincioșilor și cea a Păstorului celui bun. Imnografia nu încetează a arăta cum cântarea păstorilor la Nașterea Pruncului Iisus se împletește cu cea a îngerilor aducând slavă lui Dumnezeu și dorința de pace pe pământ și bunăvoință între oameni.¹⁰ Una dintre cântările reprezentative în acest context sună așa:

⁶ Nota 1317, p. 709 și nota 1320, p. 711;

⁷ Stihirile Vecerniei din 21 decembrie, stihira 3;

⁸ Cf. Ioan 21, 15-17; *Despre preoție*, trad. Pr. D. Fecioru, București, 1987, Cartea II-a, 1, p. 40;

⁹ *Despre preoție*, p. 41;

¹⁰ Cf. Luca 2, 14;

„Oprind cântarea fluierelor păstorești, oastea îngerească a strigat, zicând: încetați a mai petrece noaptea pe câmp, voi cei ce sunteți mai mari peste turme; strigați cântând, că S-a născut Hristos Domnul, Care a binevoit a mântui, ca un Dumnezeu, neamul omenesc.”¹¹ Sau alta: „... păstori petrecând noaptea pe câmp, cântați cântarea cea întreit sfântă. Toată suflarea să laude pe Făcătorul a toate.”¹²

Și nu se pot uita colindele care sunt la inima creștinilor, dintre care multe fac amintirea păstorilor, cea mai cunoscută fiind intitulată „Trei păstori” ce duc o cunună de flori Domnului Hristos, în semn de aleasă cinstire pentru demnitatea Sa.

Odată cu Praznicul se încheie și anul care în Biserica noastră este închinat pastorației părinților și copiilor, totodată și a filantropilor ortodocși români, împreună cunoscând însemnătatea unei astfel de lucrări în obștea creștină. Alăturarea preoților ca păstori duhovnicești la părinții trupești în vederea unei cât mai rodnice formări a copiilor cărora le stă viața înainte, folosește tuturor, nutrind convingerea că, Dumnezeu este începutul și înclinarea a tot binele. O creștere bună în cadrul familiar aduce propășirea în toate ramurile vieții societății, cu atât mai mult când aceasta este împlinită cu dăruirea păstorilor amintiți, virtute ce i-a învrednicit de vederea Pruncului dumnezeiesc, pe care L-au vestit lumii. În apropierea locului Nașterii Domnului până astăzi se păstrează sub o denumire memorabilă sălașul primilor închinători ai Domnului.

Într-adevăr „Câmpul păstorilor” oferă pelerinilor care poposesc aici prilejul de a cugeta asupra mărturiilor lăsate moștenire spre a le pune în lumină de cei ce Îl caută pe Domnul cu aceeași râvnă.¹³ Întrucât cuvântul „câmp” are sensul nu doar de întins al pământului, ci și de spațiu al lucrării în care credinciosul se angajează cu toată ființa sa din dăruire față de Dumnezeu și oameni, e potrivit ca îndemnul lăuntric să devină faptă. În curgerea istoriei sale, poporul nostru dreptcredincios a dat dovadă de înfăptuiri mă-

¹¹ *Sedealna Utreniei* din 24 decembrie;

¹² *Stihoavna Utreniei* din 24 decembrie, Slava... Și acum...;

¹³ Cf. Ierom. Ioanichie Bălan, *Mărturii românești la locurile sfinte*, Roman, 1986, p. 172, a se vedea și V. Aga, *Dicționar enciclopedic*, Timișoara, 1935, p. 239.

rețe, depășind încercările vremilor și aducând totdeauna mulțumire lui Dumnezeu pentru biruință. Sărbătoarea Crăciunului n-a încetat vreodată de a aduce o bucurie sfântă. Drept aceea, nădejdea tuturor este și împlinirea rugăciunilor neîncetate pentru izbăvirea întregii lumi de molima care s-a abătut înverșunat peste ea. În felul acesta să ținem cu cei apropiați după datină sărbătoarea Crăciunului, cu vegherea cuvenită asupra sănătății și vieții spre mulțumirea noastră și spre slava lui Dumnezeu, Tatăl și Fiul și Sfântul Duh. Amin.

STUDII

SFINȚII MARTIRI BRÂNCOVENI - Familia și Mucenicia creștină în Actualitate -

† PS Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al
Arhiepiscopiei Aradului

Abstract

The present study refers to the Holy Brâncoveni Martyrs, to their blessed family, in which the teaching of the Church was the rule according to which education was done. Having a house full of children (baptized and then some of them wed), the family of Saint Constantin Brâncoveanu understood God's blessing and the need for sacrifice on earth for eternity. The birth of many babies increased the communion between spouses, deepened the essence of marriage and common responsibility. The life of Saint Constantin Brâncoveanu is compared to the life of the Savior Christ, and the constant characteristic of the two lives would be the sacrifice.

Keywords

The Brâncoveni saints, sacrifice and martyrdom, History of the Romanian Orthodox Church

„Nimeni nu poate ajunge la Dumnezeu,
decât ridicându-se prin jertfă”
Sfântul Chiril al Ierusalimului

Cu gândul la Dumnezeu, dar și la mărturisitorii credinței ortodoxe, anul acesta sărbătorim în Arhiepiscopia Aradului și în întreaga Biserică împlinirea a 400 de ani de la nașterea Sfântului Ierarh Mărturisitor Sava Brancovici (1620-2020). Mulți sfinți mărturisitori are Bi-

serica Ortodoxă Română deoparte și de alta a Carpaților. Într-o sfântă comuniune cu mărturisitorii transilvăneni sunt Sfinții Martiri Brâncoveni.

Cunoaștem cu toții că atunci când Dumnezeu a făcut lumea văzută, coroana creației Sale a fost familia: bărbatul și femeia, Adam și Eva, care au primit binecuvântarea de a crește, a se înmulți și a stăpâni pământul (Facere 1, 27-28). În universul creat de Dumnezeu, dincolo de istorie și faptele ei, stă raportul dintre bărbat și femeie, binecuvântat de Dumnezeu și menit să transfigureze lumea prin dragoste și jertfă. Dragostea lui Dumnezeu a coborât cerul pe pământ și îi înalță pe oameni la Izvorul vieții.

În aceste momente de încercare a lumii din cauza bolilor, dar și de afectare a familiei creștine prin diferite mijloace, punem în evidență jertfa Sfinților Martiri Brâncoveni la împlinirea a peste 300 de ani de la mucenicia lor, dorind să aprofundăm și să exprimăm trăsăturile fundamentale ale vieții familiei Brâncoveanu pe pământ, care a dorit să trăiască în veșnicie. Cei ce doresc să împlinească un lucru trebuie să facă sacrificii mai mari sau mai mici. Pentru ca să împlinești porunca dragostei față de Dumnezeu și de oameni este necesar să te jertfești.

Sacrificiul înseamnă renunțarea la ceva în folosul cuiva, înseamnă ofrandă adusă divinității. Jertfa înseamnă un dar oferit divinității, renunțarea la ceva scump, suferință, persoană rănită sau omorâtă.

În cazul Sfinților Martiri Brâncoveni, sacrificiul copiilor înseamnă renunțarea la multele bucurii ale copilăriei, la acceptarea statutului de fiu sau de fiică a Voievodului Țării, de trăire dramatică a sentimentului pierderii fraților și de ofrandă adusă lui Dumnezeu de cei patru băieți deveniți mucenici.

Jertfa părinților, Sfântul Constantin și Doamna Maria Brâncoveanu, exprimă dragostea față de Dumnezeu, nașterea de prunci, jertfa mamei pentru familie, și îndemnul la jertfă al tatălui pentru proprii copii, cărora li s-a adăugat în ceata mucenicilor.

De aici modelul și extrapolarea într-o actualitate a spiritului de jertfă în familia creștin-românească, precum și aspectele negative ale unei vieți contemporane îndepărtată de valorile morale ale Ortodoxiei.

După rânduiala creștină, Constantin Brâncoveanu s-a căsătorit cu Maria în anul 1674 și au dat naștere la unsprezece copii: patru băieți și șapte fete. Căsătoria lor nu a fost de „probă” și nu i-a făcut „prizonieri”, ci a pecetluit dragostea și dăruirea manifestate liber în perspectiva împlinirii făgăduințelor din fața Sfântului Altar. Toți copiii au fost botezați și educați în credința Ortodoxă. Unii dintre ei au fost căsătoriți și au adus la rândul lor copii și nepoți părinților.

Cu mulți ierarhi, profesori și oameni luminați la curtea domnească, Sfântul Constantin și Doamna Maria au oferit copiilor o educație înaltă care a dat roade pe parcursul vieții lor. Sfânta Scriptură, scrierile sfinte și literatura științifică au reprezentat hrana educației și pregătirii pentru abordarea vieții pământești și dobândirea veșniciei.

Sfântul Martir Voievod Constantin Brâncoveanu (1654-1714) a trăit 60 de ani și a condus Țara Românească vreme de 26 de ani. Doamna Maria (n ? - 1729) a trăit în jur de 75 de ani, fiind o mamă jertfelnică și o Doamnă a Țării care l-a susținut pe Voievod în lucrarea sa.

Cei unsprezece copii au fost născuți într-un interval de 26 de ani, unii trăind mai mult, iar alții mai puțini ani:

Stanca (1676 - 1714) a trăit 38 de ani și a fost căsătorită cu Radu, fiul lui Ilieș Vodă, Domnul Moldovei, fără a avea copii.

Maria (1678 - 1697) a trăit 19 ani și a fost căsătorită cu Constantin Duca Vodă, Domnitor al Moldovei, cu care a avut doi copii.

Ilinca (1682 - 1758) a trăit 76 de ani, fiind căsătorită cu Scarlat, fiul dragomanului Alexandru Mavrocordat, care a murit, și apoi s-a recăsătorit cu Șerban, fiul logofătului Șerban Greceanu, cu care a avut cinci copii.

Constantin (1683 - 1714), mucenicul, a trăit 31 de ani. Acesta a fost căsătorit cu Anița, fiica stolnicului Ioan Balș din Moldova. A conlucrat rodnic cu Sfântul Ierarh Antim Ivireanul, traducând cartea lui Plutarh Cheroneul, *Viețile paralele ale oamenilor iluștri*, și cu Egumenul Ioan de la Hurezi, ctitorind schitul „Sfinții Apostoli”.

Ștefan (1685 - 1714), mucenicul, a trăit 29 de ani și a fost căsătorit cu Bălașa, fiica lui Ilie Cantacuzino din Moldova, având un copil. Autor a *Trei cuvinte de laudă*: unul pentru Sfântul Constantin cel Mare, unul pentru Sfântul Mucenic și Arhidiacon Ștefan și al treilea pentru „Adormirea Maicii Domnului”, se învrednicește de ctitorirea schitului „Sfântul Mucenic Ștefan” lângă Mănăstirea Hurezi.

Safta (1686 - 1747) a trăit 61 de ani, fiind căsătorită cu logofătul Iordache Crețulescu și având cinci copii.

Radu (1690 - 1714), mucenicul, a trăit 24 de ani și a fost căsătorit cu Maria, fiica lui Antioh Cantemir, fost Domn al Moldovei. A scris *Cuvântare la Patima cea mântuitoare a Cuvântului Dumnezeu și Om și Cuvânt panegiric la Sfântul Nicolae*.

Ancuța (1691 - 1730) a trăit 39 de ani, iar prin căsătoria cu postelnicul Nicolae, fiul lui Iordache Ruset, a avut trei copii.

Bălașa (1693 - 1752) a trăit 61 de ani și a fost căsătorită cu Manolache Lambrino, viitor ban al Craiovei.

Smaranda (1696 - 1735) a trăit 39 de ani, fiind căsătorită cu postelnicul Constantin, fiul marelui logofăt Grigorie Băleanu.

Matei (1702 - 1714), mucenicul, a trăit doar 12 ani, săvârșindu-și viața împreună cu tatăl și frații săi la 15 august 1714, într-un chip mucenicesc.

Dragostea părintească și înțelegerea, spune Sfântul Ierarh Ioan Gură de Aur, sunt „*rădăcina tuturor bunătăților*”. Dragostea face din oameni o familie creștină, care are același scop, care este orientată spre aceeași țință, des-ăvârșirea în Hristos.

Sfântul Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria au înțeles că nașterea de prunci nu îi împiedica în împlinirea personală și responsabilitățile sociale. Ei au pus la suflet cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur care zice:

„Să nu socotească nimeni căsătoria o piedică pentru a bineplăcea lui Dumnezeu, să nu socotească nimeni că nașterea de copii e o piedică în calea virtuții. Dacă suntem cu mintea trează, apoi nici căsătoria, nici creșterea copiilor, nici altceva nu ne va împiedica să bineplăcem lui Dumnezeu”¹.

Nașterea de copii este o binecuvântare și un dar de la Dumnezeu – Izvorul vieții. Nașterea mai presus de fire a fost rânduită doar Fiului lui Dumnezeu în persoana lui Iisus Hristos.

Convorbirea Fecioarei Maria cu Arhanghelul Gavriil despre nașterea lui Iisus ne descoperă că Fiul lui Dumnezeu se naște în veșnicie din Tată fără de mamă, și se naște ca Om din mamă fără de tată: „Și îngerul i-a zis: nu te teme, Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu. Și iată vei lua în pântece și vei naște fiu și vei chema numele lui Iisus. Acesta va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema” (Luca 1, 30-32). La puțin timp, primindu-l în brațe pe Pruncul Iisus, Dreptul Simeon a proorocit, printre altele, că acest copil este semn de împotrivire (controversă, dispută, încrucișare de păreri), după care a pre-venit-o pe Sfânta Fecioară că prin sufletul ei va trece sabie (Luca 2, 34-35).

În contextul temerii pentru tronul său, Irod a omorât 14.000 de prunci din Bethlehem și din împrejurimi (ceea ce a însemnat un mare sacrificiu, mar-

¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere* (II), Omilia a XVIII-a, IV, traducere, introducere, indici, note de Pr. D. Fecioru, Edit. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 214.

tiriu), din pricina Pruncului Dumnezeiesc supranumit „Rege al iudeilor” (Matei 2, 13-18). Orice naștere de prunci se face cu jertfă și dragoste. Unii copii au supraviețuit vremurilor lor, alții au plecat în veșnicie din diverse cauze, după cum am văzut din aceste câteva exemple și din istoria lumii.

De la Hristos și până la noi, mulți creștini s-au jertfit pe altarul credinței în Fiul lui Dumnezeu și au primit moarte mucenicească. Și dintre strămoșii noștri din Dobrogea s-au înălțat mucenici către Împărăția Cerurilor. Peste secole de istorie și jertfă, căderea Constantinopolului sub turci (1453) a însemnat și năvălirea lor asupra Țărilor Române în mai multe rânduri.

Răscoala seimenilor sârbi și a dorobanților de la București (1655, revoltați împotriva domnitorului Constantin Șerban Basarab) a făcut victimă pe tatăl voievodului, Matei (Papa) Brâncoveanu, în anul 1655, când copilul lui avea doar un an; bunicul, Preda Brâncoveanu avea să fie ucis trei ani mai târziu (1658) la Târgoviște, din porunca lui Mihnea al III-lea (când viitorul Voievod avea patru ani).

În anul 1655, când tatăl voievodului a fost omorât, bunicul Preda a reușit să scape.

„Setoși de crimă și puși pe nimicirea seminției, răsculații s-au năpustit în lăuntrul curților, cu sabia goală, cerând trupul micuțului Constantin, fiul celui ce încă se mai zvârcolea la prag în aburul sângelui. Spune o mărturie a vremii că slugile au ieșit repede în întâmpinarea ucigașilor cu un copil tot de un an smuls în grabă din brațele unei țigănci. Năvălitorii l-au sfârtecat pe loc și s-au dus. Așadar, epoca brâncovenească o datorăm cătorva slugi inspirate și unei roabe nefericite. Istoria se face uneori și astfel. Copilul îi scapă unei morți stupide și anonime spre a se îndrepta către o alta, spectaculoasă și plină de sens”².

Interesantă asemănare, desigur păstrând proporțiile, între jertfa Mântuitorului Hristos (Bethleem, Fuga în Egipt, uciderea pruncilor de către Irod) și jertfa Sfântului Constantin Brâncoveanu! Voința lui Dumnezeu, îngerul păzitor și lucrarea divină prin oameni fac posibilă supraviețuirea în condiții dificile ale vieții pământești.

² Valeriu Anania, *Cerurile Oltului*, Edit. Episcopiei Râmnicului și Argeșului, Râmnicu Vâlcea, 1990, pp. 101-102.

Încă din fașă, Constantin Brâncoveanu se îndrepta spre jertfă. Jertfa lui a fost împătrită pentru că a trebuit să-și vadă băieții martirizați și pe ginerele său, Sfetnicul Ianache, și apoi să primească moartea mucenicească, ce îl urmărea de 59 de ani.

Înainte de aceasta, a trebuit să parcurgă „Drumul Crucii” de la București la Constantinopol, să pătimească suferințe în Edikule și Epol și după aceea să fie „răstignit” în văzul mulțimii pe crucea credinței ortodoxe și a neamului românesc.

De la jertfa de pe cruce a Mântuitorului Iisus Hristos („Și Pilat le-a zis: Dar ce voi face cu Iisus, ce se cheamă Hristos? Toți au răspuns: Să fie răstignit!”; Matei 27, 22), la ceata miilor de mucenici s-a adăugat și martiriul Sfinților Brâncoveni la început de secol al XVIII-lea. Voievodului Constantin i s-a strigat: „Să fie mazilit!” De aproape, ca oarecând Fecioara Maria privind spre Fiul ei răstignit pe Cruce, Doamna Maria privea altarul de jertfă al soțului, copiilor și ginerelui ei, cunoscând tulburarea sufletului și renașterea nemuririi în viețile lor.

De la martiriul primilor Sfinți din Dobrogea (persecuțiile Imperiului roman păgân), la sacrificiul Anei lui Manole pentru opera de la Curtea de Argeș, și la jertfa lui Ioan, Egumenul Hurezilor, pe altarele credinței zidite prin bunăvoința Mucenicului Voievod Brâncoveanu, avem imortalizată dragostea pentru veșnicie și dăruirea pentru eternitate ce izvorăște din „Ierusalimul pământesc – Sfânta Biserică”.

„Nimeni nu poate ajunge la Dumnezeu, decât ridicându-se prin jertfă”, spune Sfântul Chiril al Ierusalimului. Credința în Dumnezeu și viața veșnică l-a determinat pe Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu, împreună cu fiii săi, să renunțe la tot ceea ce este pământesc. Ascultând cuvintele Sfântului Apostol Pavel care zice: „Credința e ființarea celor nădăjduite, dovada lucrurilor celor nevăzute” (Evrei 1, 1), înțelegem cum voievodul român s-a raportat la valoarea sufletului nemuritor care nu poate fi omorât niciodată, atâta timp cât credem în lucrarea harului lui Dumnezeu.

În momentele de maximă durere părintească, Voievodul își încurajează fiii prin cuvinte dătătoare de nădejde:

„Fiii mei, fiți curajoși, am pierdut tot ce am avut în această lume, cel puțin să salvăm sufletele noastre și să ne spălăm păcatele cu sângele nostru... Priviți la Hristos, Mântuitorul nostru, câte au răbdat pentru voi și cu ce moarte de ocară au murit!

Credeți tare în aceasta și nu vă mișcați din credința pravoslavnică pentru viața și lumea aceasta! Aduceți-vă aminte de Sfântul Pavel, ce zice: că nici sabie, nici îmbulzeală, nici nevoiețe, nici altă orice nu-l va despărți de Hristos; că nu sunt vrednice muncile și nevoile acestea de aici spre mărirea ceea ce o va da Hristos. Acum dară, o dulcii mei fii, cu sângele nostru să spălăm păcatele”.

Într-o astfel de atitudine stă împlinirea cuvintelor Mântuitorului Iisus Hristos: „Cel ce iubește pe tată și pe mamă mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine; Cel ce iubește pe fiu ori pe fică mai mult decât Mine, nu este vrednic de Mine” (Matei 10, 37).

Vrednicia dragostei lor i-a dus la cea de-a treia naștere despre care vorbește Sfântul Ierarh Antim Ivireanul: după nașterea trupească din pântecul maicii și nașterea duhovnicească prin Sfântul Botez, există „a treia naștere, a morții, care iaste mântuitoare, iaste fără de greșală și fără de primejdie la omul cel credincios și drept, căci nu poate să mai păcătuiască după moarte”³.

„Un popor care a dat astfel de oameni (martiri și mucenici), nu poate să dispară”, spune pastorul Richard Wurmbrand. Jertfa creștină își are izvorul în jertfa de pe Cruce a Mântuitorului Iisus Hristos. Sacrificiul uman își are rădăcinile în iubirea jertfelnică a persoanei umane față de semeni. Aceasta din urmă se sfințește și capătă valențe eterne dacă se raportează la Dumnezeu. Aceleași trăsături ale jertfei și sacrificiului le întâlnim în viața și martiriul Sfinților Brâncoveni și la familia întreagă.

Martirii și mucenicii Bisericii Creștine au înțeles și au exprimat amândouă formele: Jertfa creștină și Sacrificiul uman, împlinind porunca dumnezeiască: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Este prima poruncă, iar a doua la fel ca aceasta: Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Matei 22, 37-39). Este ceea ce se petrece în familia Sfântului Constantin Brâncoveanu, pentru că iubirea și jertfa lor nu este un accident, ci este o taină care se descoperă și înțelege în starea de comuniune cu Dumnezeu.

Modelul de viață și dăruire pentru Sfântul Constantin Brâncoveanu și Doamna Maria au fost Sfinții Împărați Constantin cel Mare și mama sa Elena, ale căror icoane se găsesc în biserica Mănăstirii Hurezi.

³ Sfântul Antim Ivireanul, *Didahii*, Edit. Basilica, București, 2010, p. 199.

Desigur iubirea și jertfa Brâncovenilor sunt întemeiate și pecetluite pe iubirea și jertfa Mântuitorului nostru Iisus Hristos. „Poruncă nouă vă dau vouă: Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul” (Ioan 13, 34). Aici este vorba despre dragostea jertfelnică, care se răstignește pentru aproapele. Aceasta înseamnă libertate și dăruire, pentru că putem opta între iubire și ne iubire, și să ne oferim prin jertfă dragostea, având rațiunea slujirii familiei.

Jertfa părinților de a naște copii capătă sens prin Botez, Împărtășirea cu Sfintele Taine, și orientarea și pregătirea lor pentru viața veșnică. Având casa plină de copii (botezați și apoi unii cununați), familia Sfântului Constantin Brâncoveanu a înțeles binecuvântarea lui Dumnezeu și necesitatea jertfei pe pământ pentru înveșnicire. Nașterea de mulți prunci a sporit comuniunea dintre soți, a adâncit esența căsătoriei și responsabilitatea comună.

Cultura dobândită, sfaturile duhovnicului Ioan de la Hurezi și ale Ierarhilor ortodocși din Țara Românească și de la curte, au rodit în viața Sfântului Constantin și a Doamnei Maria trăirea revelației sfinte între bucuria vieții și darul nemuririi. Fără a exagera, credem că la temelia *numelui* Brâncovenilor în ceea ce privește ctitoriile și viața lor teologico-duhovnicească este zidită jertfa Arhimandritului Ioan de la Hurezi, dragostea sa de a desăvârși chipurile vii ale familiei Brâncoveanu și osteneala de a zugrăvi sfintele locașuri într-o lumină dumnezeiască pilduitoare pentru contemporani și urmași.

Prin „icoanele” copiilor, Sfântul Voievod Constantin și Doamna Maria au avut posibilitatea să vadă și să observe cum

„copilul este o faptură biblică originală. Copilul este o faptură a vieții neîntinate, este o floare deschisă lumii, este un îndemn la simplitate și frumusețe. În el vorbește frântura de cer dată omului odată cu începutul. Copilul este un mare dar al vieții noastre aici: aduce cu el inocența, drăgălășenia și bunătatea. Copilul îndulcește viața noastră, atât de amară; făptura sa mică cu aripi la suflet ne dă multe învățăminte”⁴.

Înainte de a se sui la cer, copiii Brâncovenilor au alinat de multe ori viața frământată a dregătorului și apoi a Voievodului, amărât de multele presiuni din partea turcilor și numeroasele uneltiri din partea boierilor.

⁴ Ernest Bernea, *Îndemn la simplitate*, Edit. Anastasia, București, 1995, pp. 108-109.

Celor mai mulți copii, le făcuseră un rost în viața pământească, dar mare parte dintre ei au murit la tinerețe. Atâta Cruce este în viața acestei familii, încât aproape că este foarte greu de observat altundeva o asemenea icoană a bucuriei și suferinței! Sacrificiile pe care le fac părinții pentru copii înseamnă dragoste și jertfă, dar pentru ca acestea să aibă valoare eternă, trebuie sfințite și transfigurate prin harul Duhului Sfânt.

Atât Sfântul Constantin și Maria Brâncoveanu, cât și copiii lor au dăruit poporului român și Bisericii noastre multe opere spiritual-culturale: ctitorii (biserici și mănăstiri), case, școli, cărți, obiecte diverse ș.a., toate acestea fiind daruri parțiale.

Părintele Galeriu scrie că „Poți sacrifica ceva din ale tale, poți participa spiritual la sacrificiul unui semen, îndurând cu el; dar jertfa adevărată este să te oferi pe tine; de aceea nu dai nimic, până nu te dăruiești pe tine, adică nu dau ce am, ci ceea ce sunt ”⁵.

„Iisus Hristos e și dar și jertfă. În El darul care coboară la noi e Dumnezeu însuși, jertfa care suie la Tatăl nu e un simplu om, ci Dumnezeu – Omul. Harul acestui dar coboară până la «cele mai de jos» ale făpturii noastre, iar jertfa suie prin El până la dreapta Tatălui. Unire perfect realizată în ambele sensuri ”⁶.

Hristos Domnul s-a dăruit total pentru răscumpărarea oamenilor din păcat: „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viața veșnică” (Ioan 3, 16). Așa s-a întâmplat cu Sfântul Constantin și fiii săi și cu sfetnicul Ianache: s-au dăruit Bisericii lui Dumnezeu printr-o jertfă totală, personală, trup și suflet, închinată lui Dumnezeu, și au devenit rugători pentru neamul românesc înaintea tronului Sfintei Treimi.

Desigur că Dumnezeu nu vrea moartea noastră, ci dorește să fim vii, El vrea să trăim veșnic împreună cu El, să fim sfințiți, îmbogățiți în har și frumusețe divină. Domnul Iisus Hristos le spune ucenicilor: „Eu am venit pentru ca (oamenii, n.n.) viață să aibă și din belșug să aibă” (Ioan 10, 10).

Jertfa Sfinților Brâncoveni aduce multă durere, dar și mult dor din partea familiei rămasă în viața pământească. Să nu-ți mai vezi fii, ca mamă, să nu-i mai vezi pe frați, ca surori, înseamnă o deosebită suferință și foarte mult

⁵ Părintele Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, Edit. Harisma, București, 1991, p. 205.

⁶ Părintele Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, p. 202.

dor. Părintele Dumitru Stăniloae, definind dorul, ne face să înțelegem starea Doamnei Maria și a fiicelor sale după momentul din 15 august 1714. El spune că

„Dorul e simțirea acută a absenței aceloră din orizontul său, care poartă numele lor, ce nu pot fi umplute de alții. În dor se trăiește o prezență sui-generis a celor absenți; se trăiește durerea absenței lor. Dar chiar prin această durere se trăiește în același timp, un fel de neștearsă prezență a lor în conștiință. Absența lor e un chin, pentru că nu e o absență totală, nu e o uitare. În dor omul e singur sau fără cel dorit, și în același timp nu e singur: e cu cel dorit. Dar cel dorit nu e de față în carne și oase, ci e reprezentat prin dor”⁷.

Aceste trăiri și sentimente, stări și manifestări se aflau în sufletele Brâncovenilor, supraviețuitoare ale muceniei tatălui, soțului și fraților. Este o stare pe care o încearcă orice om atunci când se desparte de cineva drag. Cât de interesant subliniază Părintele Stăniloae faptul că: „absența celor plecați este chin, pentru că nu e o absență totală”, ei nu au murit, ci s-au mutat în alt plan de existență, și prin rugăciune suntem în comuniune cu ei și așteptăm revederea în veșnicie.

Nădejdea în Învierea cea de obște (Crezul, „Aștept învierea morților și viața veacului ce va să vie”) ne face să purtăm acest dor al revederii. Mulți dintre noi au trecut prin astfel de stări și am avut și avem un astfel de dor pentru cei plecați din această lume. De la dorul despărțirii temporare în familia Brâncoveanu s-a trecut la dorul revederii în Împărăția lui Dumnezeu, dorul comuniunii sfinte la masa tăcerii și în fața Sfântului Altar, ridicând coliva și lumânarea spre o veșnică pomenire și eternă iubire și rugăciune. Însă a avea un tată Sfânt și frații Sfinți este o situație prea complexă pentru a putea fi descrisă în câteva cuvinte.

În familia Brâncoveanu s-a întâmplat ceea ce spunea Părintele Stăniloae:

„Te dorești mai mult după persoana cu care ai realizat mai înainte o comuniune îndelungată, pentru că în acea comuniune s-a descoperit căldura ei, ca atmosferă necesară a existenței tale

⁷ Pr. Dumitru Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, Edit. Elion, București, 2001, p. 102.

(...). Până ești departe de ea n-ai odihnă, ești pe drumuri. Prin dor vine până la tine, de la distanță, adierea căldurii familiare a persoanei cu care ai fost în comuniune. Dorul te cheamă lângă ea”⁸.

Privind la viețile sfinților, observăm prin raportare la ei, că jertfim de multe ori timpul nostru pentru lucruri neînsemnate. Însă, este necesar să jertfim crâmpoie din viața noastră pământească pentru a-L ruga pe Dumnezeu să sfințească timpul existenței pământești, transfigurându-l în timp înveșnicit.

Mergând la Mănăstirea Hurezi, în biserică ne iese în cale mormântul Brâncoveanului care este gol; nădăjduim însă ca prin rugăciunea Sfinților Brâncoveni și prin lucrarea de față închinată lor, să aprindem o candelă în întunericul acestei lumi care nu mai are timp să reflecteze la valorile jertfei creștine și la sacrificiile celor din jur.

Între cele zece porunci, prin cea de a cincea, Dumnezeu ne îndeamnă să ne cinstim părinții: „Cinstește pe tatăl tău și mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământul pe care Domnul Dumnezeul Tău Ți-l va da ție” (Ieșire 20, 12). Este firesc să-i cinstim pe părinții noștri, pentru că ei sunt cei care ne-au născut și crescut, educat și ajutat în viața pământească. Suntem datori să-i iubim, să-i ascultăm, după îndemnul Sfântului Apostol Pavel: „Copii, ascultați pe părinții voștri în Domnul, că aceasta este cu dreptate” (Efeseni 6, 1). „Fiule, păzește povața tatălui tău și nu lepăda îndemnul maicii tale” (Pilde 6, 20). Copiii Voievodului Brâncoveanu au ascultat de îndemnurile tatălui și ale maicii lor.

Totodată este bine să nu ne supărăm părinții, ci să-i ajutăm ori de câte ori este nevoie: „Fiule, sprijinește pe tatăl tău la bătrânețe și nu-l mâhni în viața lui” (Înțelepciunea lui Isus Sirah 3, 12).

Copiii au datoria să-i cinstească pe nașii de botez, pe nașii de cununie și pe toți oamenii. Părinții se apleacă, în mod firesc, cu dragoste spre copiii lor, purtându-le de grijă și oferindu-le o educație creștină, prin care să învețe să-L iubească pe Dumnezeu și Biserica Lui. Tot Sfântul Apostol Pavel spune: „Părinților, nu întârâtați la mânie pe copiii voștri, ci creșteți-i în învățătura și certarea Domnului” (Efeseni 6, 4).

Lacrimile părinților vărsate pentru copii nu pot fi contabilizate; ele exprimă sentimentul dragostei materne și paterne pentru „viață” și rodul iubirii. Copilul vine în lume de la neexistență la existență din voința lui

⁸ Pr. D. Stăniloae, *Reflecții despre spiritualitatea poporului român*, pp. 105-106.

Dumnezeu și dragostea părinților. Copiii sunt curați, neputincioși și lipsiți de puterile proprii, de aceea au nevoie de adăpost, de hrană, îngrijire, de apărare și iubire, depinzând de dragostea celor din jur. Din momentul venirii lor pe lume, părinții nu mai trăiesc pentru ei înșiși, ci pentru copii, viața copiilor este viața lor.

Fiul lui Dumnezeu s-a făcut copil din Fecioara Maria din iubire nemărginită și smerită față de oameni.

„Iisus Domnul nu a avut copii după trup, dar a avut ucenici, fii duhovnicești, cărora le-a spus: «Lăsa-ți copii și nu-i opriți să vină la mine, ca unora ca aceștia este împărăția cerurilor» (Matei 19, 14). Mai mult, Iisus Mântuitorul a înviat pe fiul văduvei din Nain și pe fiica lui Iair, aducând bucurie părinților îndurerăți. Iubirea față de copii este, așadar, început al înțelegerii iubirii părintești a lui Dumnezeu față de oameni. Copiii cărora le lipsește iubirea părinților nu pot crește spiritual deplin, iar adulții care nu pot manifesta iubirea dezinteresată, frățască și părintească față de semenii lor nu pot răspunde deplin iubirii părintești a Tatălui Cereșc”⁹.

Sfântul Constantin și Doamna Maria au fost părinți responsabili, cu dragoste de Dumnezeu, iubitori de copii, având o familie cu unsprezece copii cărora le-au purtat de grijă, le-au oferit o educație creștină și un rost în viață. Chiar dacă au avut unsprezece copii, nu i-au abandonat și nici nu le-au oferit „libertatea” de a face ceea ce doreau. Au dat naștere la copii pentru a deveni cetățeni ai Împărăției cerurilor. Dragostea lor a fost una creștină, jertfelnică și altruistă, pe care cu greu o mai întâlnim astăzi, când în lume predomină egoismul, indiferența și individualismul, camuflate printr-o dragoste telenovială.

Astăzi, divorțurile, avortul, libertinajul, abandonarea copiilor au devenit frecvente în societatea umană dezvoltată, computerizată, comunicativă, dar aflată în criză morală și economică.

Copiii orfani, copiii săraci, copiii bolnavi, copiii fără copilărie au nevoie de dragoste părintească, de ajutorul instituțiilor care promovează viața și demnitatea omului–copil, dar și drepturile omului.

⁹ † Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Daruri de Crăciun – înțelegeri ale sărbătorii Nașterii Domnului*, Edit. Trinitas, Iași, 2005, pp. 50-51.

După cel de-al doilea Război Mondial, în Moldova erau peste 45.000 de copii orfani, iar Biserica, prin lucrarea Patriarhului Justinian (pe atunci Episcop Vicar al Mitropoliei Moldovei), dimpreună cu preoții, a reușit să-i ajute pe acești prunci nevinovați și singuri, prin programul social filantropic „asistență deschisă și asistență închisă”.

După cum vedem în lume,

„Societatea modernă nu are nevoie de familie sau cel puțin de o familie puternică, unitară, în care relațiile sunt bazate pe dragoste și fidelitate, care participă la o cultură tradițională sau care are un univers de valori spirituale. Familia (părinții) se gândește la viitorul copiilor, economisește, investește în educația acestora și-și găsește sensul și fericirea în chiar aceste relații de dragoste care animă legătura dintre membrii ei, în capacitatea de jertfă, care-i face să renunțe la multe comodități, plăceri și distracții. Soțul și soția care se iubesc unul pe celălalt și care au mai mulți copii sunt cei mai slabi consumatori. Ei au într-o măsură mult mai mică dispoziția, timpul sau banii ca să investească în industria divertismentului sau în industria de înfrumusețare (creme, haine, obiecte), care să-i facă performanți în atragerea atenției, în seducția sexuală. O astfel de familie devine un veritabil dușman al culturii de consum. De aceea tirul publicitar, în principal prin lumea fantasmagoriilor televizuale, bombardează mințile oamenilor cu mesaje care să-i separe până la ruptură definitivă de familia în care trăiesc”¹⁰.

În vremea lui Brâncoveanu, societatea românească era așezată altfel, se raporta la alte valori. Părinții nu erau bombardați cu publicitate consumistă și antifamilie, ci erau curajoși să înfrunte vitregiile vieții pentru a avea o familie numeroasă și unită. Egoismul, individualismul și indiferența în familie și comunitate nu aveau conotațiile lumii de astăzi. Părinții de atunci nu erau complexați de faptul că nu le puteau asigura copiilor lucrurile accesibile doar celor bogați. Copiii de astăzi suferă că nu au jucăriile prietenilor lor sau că-rra li se face publicitate. Există un stres în familii din cauza lipsei banilor și a imposibilității de a dobândi repede unele lucruri dorite.

Prin comparație cu alte perioade ale istoriei neamului românesc, vedem că

¹⁰ Virgiliu Gheorghe, *Știința și războiul sfârșitului lumii*, Edit. Prodromos, București, 2008, p. 48.

„Niciodată în istoria lumii, femeia și bărbatul nu au fost terorizați mai mult ca în epoca televiziunii de pierderea frumuseții, a tinereții, de amenințarea bătrâneții și a morții, pentru că la televizor bătrânețea, cu toate rânduilele, valorile și demnitatea ei, nu există”¹¹.

În acești ani, au intervenit și despărțirile familiilor din cauza migrației în străinătate a unuia dintre părinți, plecat pentru a munci și spori veniturile familiei. Întâlnim și părinți care și-au lăsat copiii în grija rudelor și au plecat din țară din același motiv. Aceste situații produc mari drame și traume copiilor, care suferă din pricina lipsei unității familiei și a dragostei părintești.

Datoriile părinților față de copii pot fi rezumate într-un singur cuvânt: iubire, iar datoria copiilor față de părinți trebuie să fie recunoștința.

În aceste vremuri, este necesar să ne aplecăm cu mai multă atenție asupra familiei creștine în lumina învățăturii Mântuitorului Iisus Hristos, pentru a o ajuta la redescoperirea sensului vieții ei și la dobândirea comportamentului adecvat și a mijloacelor necesare existenței unui cămin unit, armonios și rezistent.

„Familia este întemeiată și binecuvântată de Dumnezeu pentru a continua viața pe pământ, pentru a păstra credința și viața morală în societate, pentru a crește copii credincioși și iubitori de Dumnezeu, pentru a birui toate ispitele trupești și sufletești”¹².

Spunea Aristotel: „Copilul trăiește din viața mamei, vede cu ochii mamei, vorbește limba mamei, simte cu inima mamei. Mama este jumătatea copiilor”. Așa a fost și Doamna Maria Brâncoveanu pentru copiii ei, un altar de jertfă, care s-a mântuit prin nașterea și creșterea pruncilor, după cum spune Sfântul Apostol Pavel: „Dar ea se va mântui prin nașterea de fii, dacă va stăru-i, cu înțelepciune, în credință, în iubire și în sfințenie” (I Timotei 2, 15).

„Dragostea dintre părinți și copii se arată prin creșterea și educația lor. Prin educație, părinții arată grija ce o poartă comorii sfinte dată de la Dumnezeu: copiii (...). Copilul este un crin, iar în neprihănirea lui vede îngerii lui Dumnezeu. «Dați-mi ochiul unui copil pe toată viața, și nu voi vedea decât lumina

¹¹ V. Gheorghe, *Știința și războiul sfârșitului lumii*, p. 61.

¹² Irina Leonte, *Familia creștină: părinți și copii*, în volumul „Familia creștină azi”, Edit. Trinitas, Iași, 1995, p. 160.

fericită a raiului dumnezeiesc», spune Nichifor Crainic. Iubirea și rugăciunea revelează copiilor pe Părintele lumii și al oamenilor: iubirea și rugăciunea îi fac să-L îndrăgească și să-I primească în suflet, pe toată viața, icoana Lui sfântă, ocrotitoare, mântuitoare”¹³.

Familia Sfântului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu și a Doamnei Maria reprezintă un model și o nădejde în rugăciune pentru noi toți.

Privind chipurile familiei Brâncoveanu din tablourile votive de la mănăstirile Hurezi și Surpatele, observăm contemplarea Crucii și lumina Învierii care descoperă vocația jertfei și virtutea dragostei cultivate în Biserica slavei lui Dumnezeu. Tabloul votiv exprimă icoana nunții, Taina căsătoriei, unirea dintre Hristos și Biserică, precum și unirea familiei cu Biserica, corabia care o duce la limanul Împărăției lui Dumnezeu, după cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur: „Căsătoria este tainică icoană a Bisericii”.

Sfinții Martiri Brâncoveni au devenit prin jertfa lor „buni biruitori mucenici”, care, prin credința în Fiul lui Dumnezeu, au dat sens suferinței și morții, arătându-ne nouă adevărata identitate și dorința de a trăi în veșnicie.

¹³ I. Leonte, *Familia creștină: părinți și copii*, pp. 161-162.

HRISTOS ÎN VECHIUL TESTAMENT - TRECEREA DE LA CHIP LA ADEVĂR ÎN HERMENEUTICA SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Abstract

In this study I tried to present elements regarding the hermeneutics of St. Cyril of Alexandria in the Old Testament and the Mystery of Christ. Beyond this presentation, I aimed to capture the experience and life of the saints behind the texts of Scripture, following the typological interpretation of St. Cyril. In this sense I have shown the connection between the Patriarchs, the Prophets and the Mystery of Christ, the incarnate Logos - the image of the holy tabernacle, the temple and the Church, Israel and the Church - a delimitation through holiness and the Law and the Gospel - the shadow and the truth.

Keywords

Christ, Holiness, Church, Law, Gospel, the hermeneutics of St. Cyril of Alexandria

1. Sfântul Chiril al Alexandriei și hermeneutica Scripturii

Sfântul Chiril al Alexandriei a asumat un angajament teologic cu Scriptura, prin care a reușit să combată ereziile vremii sale, în special nestorianismul, mărturisind elementele definitorii ale Tainei lui Hristos. Pentru el, Scriptura, descoperă Taina lui Hristos. Atât Vechiul

cât și Noul Testament este despre Hristos, Legea, de pildă, fiind o oglindă a lui Hristos. De aceea, câteodată sfântul Chiril plecând de la texte nou-testamentare, le folosește ca o cheie hermenutică pentru a interpreta texte vechi-testamentare. El folosește uneori și o hermeneutică alegorică pentru a descoperi Taina lui Hristos în Vechiul Testament¹. Pentru aceasta el se folosește de o interpretare alegorică care implică tipologia, *typos* ca prefigurare a realităților viitoare². O importanță majoră în hermeneutica sfântului Chiril o constituie centralitatea lui Hristos în iconomia mântuirii a Vechiului și Noului Testament, metodologic interpretând textele legământului vechi prin cele ale noului legământ³. Dar ceea ce ne interesează în acest studiu nu este atât hermeneutica alegorică a sfântului Chiril al Alexandriei, cât a vedea adevărul din spatele textelor Scripturii. Acest adevăr nu stă în texte, ci în persoanele din spatele textelor, care au primit revelarea lui Dumnezeu în viața lor și si-ai configurat viața unui anumit mod hristologic, o matrice în care viața lor a fost modelată hristologic. Faptul că sfântul Chiril a identificat elemente comune între Hristos și Adam, Hristos și Patriarhi, Hristos și Profeți, aceasta nu indică o forțare a interpretării textelor, ci descoperirea unei matrici spirituale în care viețuirea acestora, înainte de Întruparea Logosului, a fost integrată. Cu alte cuvinte, modul de viețuire al oamenilor în Hristos a fost descoperit și în viețuirea sfinților din Vechiul Testament. În viața lor se descoperă taina după care, de fapt, s-a configurat viața lor și care a stat la baza viețuirii lor. Teofaniile Vechiului Testament îl descoperă pe Cuvântul care prin Întrupare devine Hristos în Noul Testament. Or, teofaniile se realizează într-un cadru experimental care descoperă și configurează viața omului ca viață sfântă în Hristos, Logosul întrupat. De aceea, Părinții ple-

¹ Pentru hermeneutica sfântului Chiril al Alexandriei la textele Scripturii a se vedea Eirini Artemi, „Cyril of Alexandria speaks for God in his interpretation of the Holy Bible”, *Acta Theologica*, 34:1, 2014, pp. 1-16. N.T. Wright consideră exegeza alegorică ca o metodă deficitară în ceea ce privește fidelitatea față de Scriptură (*Scriptura și autoritatea lui Dumnezeu. Cum să citim Biblia astăzi*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2016, pp. 82-85).

² Leonhard Goppelt, *Typos: The Typological Interpretation of the Old Testament in the New*, (Grand Rapids, Eerdmans, 1982), p. 177. Există o diferență între *typologie* și *alegorie* (A se vedea G.K. Beale, *A New Testament Biblical Theology: The Unfolding of the Old Testament in the New* (Grand Rapids, Baker, 2011), p. 956; Peter W. Martens, *Revisiting the Allegory/Typology Distinction: The Case of Origen*, „Journal of Early Christian Studies”, 16:3, 2008, pp. 283-317).

³ Hristologia, temă centrală a teologiei sfântului Chiril este exprimată în context trinitar (A se vedea Matthew R. Crawford, *Cyril of Alexandria's Trinitarian Theology of Scripture*, Oxford University Press, 2014). De fapt și în Vechiul Testament, textele descoperă nu doar o hristologie, ci și o triadologie.

când de la textele Scripturii au intuit viața și experiența din spatele lor și au înțeles întreaga iconomie a mântuirii concentrată în Hristos și mărturisită în viețile sfinților, configurați după viețuirea și experiența întru El. Văzătorii de Dumnezeu din Vechiul Testament au făcut mai întâi experiența lui Dumnezeu în teofanii și apoi au fost scrise textele, care ascund în spatele lor experiența și viața lor în Dumnezeu. De aceea, viețile celor care au făcut experiența vederii lui Dumnezeu în Vechiul Testament sunt chipuri ale lui Hristos – cheia Vechiului Testament – și Cel care, ca Logos neîntrupat, a pregătit prin teofanii, în viețile sfinților, Întruparea.

2. Patriarhii, Profeții și taina lui Hristos

Taina lui Hristos este ascunsă în cuvintele și faptele celor vechi pe care cercetându-le vom afla în ele „taina adâncă a dreptei credințe adică pe Hristos schițat clar și cu meșteșug ca în niște chipuri”⁴. Poruncile Legii și ale proorocilor privesc spre Hristos și sunt întoarse spre Hristos, așa încât dacă vom respinge pe „pedagog” (Galateni 3, 24) cine ne va călăuzi la Taina lui Hristos. El nu a desființat Legea, ci a împlinit-o, în El cele zugrăvite prin tipuri (chipuri) au ajuns la o înfățișare deplină așa încât „ceea ce se vedea în umbre și chipuri mai puțin clar și frumos, a înaintat la o formă mai bună și mai clară”⁵. Astfel, cei ce doresc să viețuiască întru sfințenia lui Hristos se pot folosi de Lege ca de o oglindă trecând „de la chipul lucrurilor la adevărul oglindit de el”⁶. Și înainte de venirea lui Hristos întâlnim oameni sfinți, patriarhii și proorocii Vechiului Testament care vestesc prin manifestările și cuvintele vieții lor venirea în lume a Sfântului Sfinților. Mai mult, observăm că Duhul Sfânt este prezent în acești oameni sfinți, ei prooroceau în Duhul, și putem spune că Însuși Hristos se vestea pe Sine prin acești oameni sfinți care viețuiau și prooroceau în Duhul. Proorocii prin viața și cuvintele lor sunt cale spre credința și viața în Hristos și în Biserica Sa.

Revelația primordială este personală, directă, clară, față către față și a avut ca scop îndumnezeirea omului și transfigurarea întregii creații în unire

⁴ Origen, *Contra lui Celsus*, IV, în „Scrieri alese”, partea a IV-a, col. „Părinți și Scriitori Bisericești” vol. 9, trad. Pr. Prof. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, Române, București, 1984, p. 126.

⁵ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea în Duh și în Adevăr*, I, în „Scrieri”, partea I, col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 38, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991, pp. 16-17.

⁶ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea în Duh și în Adevăr*, I, p. 18.

harică cu Dumnezeu. Adam a fost pus de Dumnezeu să stăpânească peste întreaga creație printr-o viață în sfințenie, ca participare dinamică în har la sfințenia lui Dumnezeu. Căzând din starea de comuniune cu Dumnezeu menită să desăvârșească viața în sfințenie, Adam a căzut de fapt din Rai ca stare conformă cu viața în sfințenie, fiind dezbrăcat de slava pe care i-o dădea comuniune de viață cu Dumnezeu. Căderea omului în moarte și stricăciune va fi vindecată și răscumpărată prin iubirea mântuitoare a lui Hristos care în actele răscumpărării își asumă întreaga creație: om și cosmos. Taina realizată în Hristos a fost „gândită” de Dumnezeu-Treime din veci, a fost profețită în profețiile Vechiului Testament – „pedagog spre Hristos” – și a fost împlinită în Întrupare, Moarte, Înviere și Înălțare. Iisus Hristos este Adam cel Nou care scapă din stricăciune și moarte pe cei ce doresc să se facă părtași dumnezeieștii firi prin Duhul Sfânt (II Petru 1, 4), sălășluindu-se astfel în viețile oamenilor care devin prin participare la starea de sfințenie a lui, vieți sfinte, vieți înnoite și înviate.

„Așa scrie și înțeleptul Pavel: „Deoarece prin om e moartea, prin om e și învierea din morți; și precum în Adam toți murim, așa și în Hristos toți vom învia” (I Corinteni, 15, 21-22) (...) Așadar e clar că și în primul Adam se străvedea taina lui Hristos, nu luând același chip în mod neschimbat, ci arătând un chip contrar aceluia. Cel dintâi a fost începutul neamului nostru spre moarte, spre blestem, spre osândă; celălalt spre tot ce e contrar, spre viață, spre binecuvântare, spre dreptate. Cel dintâi a primit femeia spre un trup și prin ea s-a pierdut; Hristos unindu-și Biserica cu Sine prin Duhul, o eliberează și o mântuiește și o ridică mai presus de amăgirea diavolească”⁷

Dar nu există numai între Adam și Hristos, Noul Adam o legătură⁸, ci și între Abel și Hristos, Abel reprezentând pe Hristos cel adus jertfă, iar Cain

⁷ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere I*, în „Scrieri”, partea a II-a, col. „Părinți și Scriitori Bisericești” vol. 39, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, pp. 18-19.

⁸ Despre acest subiect, mai ales cu referire la tipologia paulină, relevantă în contextul hermeneuticii sfântului Chiril al Alexandriei și a altor Părinți a se vedea: Robert L. Wilkin, *Judaism and the Early Christian Mind: A Study of Cyril of Alexandria's Exegesis and Theology* (New Haven: Yale, 1971); Jean Daniélou, *From Shadows to Reality: Studies in the Typology of the Fathers* (Westminster: Newman Press, 1960); Despre tipologia Adam – Hristos la sfântul Chiril a se vedea Robert L. Wilkin, „Exegesis and the History of Theology: Reflec-

pe Israel care a omorât pe Hristos⁹. Sfântul Chiril al Alexandriei dă exemplul patriarhului Avraam care devine tipul tuturor celor care voiesc să se lepede de păcat și să ducă viață întru sfințenie prin ruperea oricărei legături cu păcatul

„Înțelegi că cei ce aleargă de la o viață de neînfrânare lumească la alta sfântă, trebuie să ia cu ei, toate ale lor. Căci strămoșul Avraam a plecat din țara Egiptenilor cu toată casa și cu tot neamul, ba aș adăuga și cu toate lucrurile sale. Trebuie să vrei să te desparți în toate modurile cu casa și să te muți într-un anumit fel cu toate ca să ajungi în pustie, adică într-o stare netulburată și curată a cugetării din care a ieșit firea omului la început, aplecându-se spre cele rele din lipsa bunătăților de sus. Căci aceasta o arată ca prin enigmă coborârea din țara și de la cortul de la început și preaiubit, în care era altarul la străini. Deci întorcându-ne astfel, să mergem până la locul și ținutul altarului de la început, adică a sfințeniei adăugate la fire odioară”¹⁰

Taina lui Hristos este astfel închipuită în umbră după căderea în păcat, dându-se omenirii elementele esențiale ale înțelegerii mântuirii care va veni prin El, Legea fiind neputincioasă în ceea ce privește desăvârșirea întru sfințenie. În Melchisedec putem astfel contempla „chipurile desăvârșirii lui Hristos”¹¹, iar Aaron închipuia și el pe Hristos ca Arhiereu¹². Patriarhul Iacob – în viețuirea căruia se descoperă chipul întregii economii evanghelice¹³ – preînchipuie prin mulțimea oilor sale pe Hristos ca Păstor al oilor cuvântătoare într-o cuprindere universală. În primul rând Iacob nu-și amestecă oile sale cu cele ale lui Laban, arătând că nu există nici o însoțire între cel sfânt și cel întinat și între cel curat și cel pătat (II Corinteni 6, 14-15) și deci, între cei ce sunt ai lui Hristos și cei ce sunt ai lumii în înțelesul ei păcătos și pătimăș nu există nici o însoțire, dar există o deschidere universală spre toți cei

tions on the Ada,-Christ Typology in Cyril of Alexandria”, *Church History* 35, 1966, pp. 137-156.

⁹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere* I, pp. 24-27.

¹⁰ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea în Duh și în Adevăr*, I, p. 43.

¹¹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere* II, p. 51.

¹² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere* II, p. 55.

¹³ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere* IV, p. 126.

ce doresc să viețuiască în Hristos. În Hristos – așa după cum odinioară Iacob a adunat vite multe, boi, slugi, slujnice, cămile și asini - se vor aduna tot felul de oameni care cred în El și se pocăiesc în perspectiva Învierii și a Împărăției cerurilor. În Iacob vedem pe Hristos care aduce toate neamurile la sfințenia viețuirii evanghelice în El, care este viețuirea sfinților

„Primește pe rob ca să-i dea strălucirea măririi celor liberi. Primește pe cei de sub lege ca ajunși sfințiți și capabili de jertfă duhovnicească, fiind închipuiți ca oi și boi. Aceasta pentru ca strămutându-i la strălucirea viețuirii evanghelice, să-i facă mai sfințiți. Primește pe lângă aceștia și neamul cel nesfințit și necurat închipuit prin cămilă și asin, ca curățindu-i de întinăciunea rățăcirii politeiste, să-i facă curați și nevinovați, unindu-i cu cetele sfinților”¹⁴

Dar și Israel este înrudit cu cei din neamuri de unde unitatea Revelației în Hristos, pentru că în Hristos cei doi au devenit una (Efeseni 2, 14), în El înlăturându-se peretele ce stătea la mijloc și astfel neamurile făcându-se de același trup și suflet cu Israel, adunați fiind toți într-o identitate prin comuniunea în duh¹⁵

Taina economiei lui Hristos este preînchipuită și în Iosif vândut de frații săi. Negustorii de aromate care îl cumpără pe Iosif sunt asemănați cu Sfinții Apostoli care „răspândesc ca o bună mireasmă taina lui Hristos și absorbind chipul fiecărei virtuți în sufletele lor în mod general. Aceștia au cumpărat pe Iisus în oarecare mod, lăsând toate cele strălucite ale legii, ca să cumpere „mărgăritarul de mult preț”¹⁶. Astfel, prin viața și propovăduirea sfinților a ajuns Hristos între neamuri, sfinții suferind batjocură și chiar moarte pentru vestirea numelui Său. Sfinții Apostoli sunt „stâlpi” prin „modelarea după Hristos și prin asemănarea cea în har cu El prin Duhul”¹⁷. Astfel, după cum Iosif a fost aruncat în groapă de frații lui și apoi a fost scos și vândut ismaeliților, așa și Hristos a fost aruncat în groapă și coborându-se la iad a înviat și a fost răspândit prin predica Sfinților Apostoli și altora de alt neam decât neamul lui Israel.

¹⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere* V, p. 162.

¹⁵ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere* IV, p. 133.

¹⁶ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere* V, pp. 203-204.

¹⁷ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, III, p. 94.

Și Moise este tipul lui Hristos, nașterea sa înfățișează Taina lui Hristos¹⁸ Vedenia rugului aprins care ardea și nu se mistuia trimis spre Taina Întrupării Cuvântului în Fecioară, la taina chenotică în care dumnezeirea unindu-se cu umanitatea în Hristos nu o distruge pe aceasta¹⁹. Moise și ieșirea din Egipt a lui Israel devin model al ruperii totale de păcat. Ieșirea din țara păcatului, desprinderea totală de acea stare trebuie să se realizeze integral și pentru totdeauna. Ieșirea din robie spre libertate trebuie să se realizeze desăvârșit fără a lăsa ceva în țara păcatului pentru a te întoarce din nou acolo și a jertfii idolilor²⁰ Moise mai este tipul lui Hristos și prin mijlocirea pe care o face poporului când iese din Egipt. Moise a scos poporul din robia păcatului și a idolatriei, Hristos ne-a scos de asemenea din robia păcatului și a morții:

„Deci cele ce s-au lucrat prin Moise și puterea mijlocirii lui sunt chip (tip) și icoană. Căci cu mult mai negrăit e felul mijlocirii lui Hristos. Acela era slujitor al legii și al umbrei și vestitorul unei pedagogii de sus. Hristos însă e Stăpânul legii și al proorocilor. El legiuiește cele ce le voiește, și a fost Mijlocitor în înțelesul că în El s-au împlinit și s-au adunat într-o unitate Dumnezeirea și omenitatea. Căci prin Hristos se înțelege aces-
tea amândouă deodată (...) Așadar Moise a fost mijlocitorul libertății trupești, vestitorul literei și al umbrei; iar Domnul nostru Iisus Hristos e tâlcuitorul celor mai presus de lege și dăruitorul libertății neasemănat mai înalte decât a celei trupești, adică al celei după duh”²¹

În Hristos avem „desăvârșirea în Duh spre Sfințenie”, Legea fiind nepu-
tincioasă în acest sens, ea fiind „arătaătoare a păcatului, nu pricinuitoarea
măririlor virtuții” (Romani 3, 19-20). Astfel Legea nu-l scapă pe om de

¹⁸ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, I, în „Scieri”, partea a II-a, col. „Părinți și Scriitori Bisericești” vol. 39, pp. 265-266: A se vedea și studiile lui John A. McGuckin, „Moses and the mystery of Christ in St. Cyril of Alexandria's exegesis”, *Coptic Church Review*. [Spring-Summer.] 2000: vol. 21. no. 1. pp. 24-32; Vol. 21. no. 2. pp. 98-114; St. Cyril of Alexandria: On The Unity of Christ. (That the Christ Is One). SVS Press. New York, 1995. McGuckin analizează interpretările sfântului Chiril la textele vechitestamentare în contextul disputelor hristologice.

¹⁹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, I pp. 278-279.

²⁰ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea în Duh și în Adevăr*, I, pp. 52-54, 57.

²¹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea în Duh și în Adevăr*, II, pp. 61-62.

moarte și stricăciune și nici nu-l desăvârșește, ci doar viețuirea în Hristos poate face aceasta. Prin trecerea de la chip la adevăr putem vedea Taina lui Hristos și sfințenia vieții întru El. În Hristos se face trecerea de la moarte la viață; dacă Legea este stăpânită de „spaima morții” (Evrei 2, 14-15), Evanghelia structurează „mintea sfinților” să înfrunte moartea însăși (Filipeni, 1, 21). De muntele Sinai, nu se apropie cei mulți, harul necreat rămâne inaccesibil celor mulți, el fiind accesibil doar celor chemați de Dumnezeu, cum a fost Moise. Pătrunderea în „dogmele înalte” nu era accesibilă nici poporului, nici chiar tagmei sfințite care rămâne la poalele muntelui²²

Taina iconomiei neamului omenesc s-a împlinit în Hristos, fiind preînchipuită și prin mielul de jertfă din Vechiul Testament. Hristos este Mielul lui Dumnezeu care se jertfește pentru noi, iar împărtășirea noastră de Hristos este viață și sfințenie până la sfârșitul veacurilor și după acestea în veșnicie

„Pentru că până ce suntem în lumea aceasta ne împărtășim încă de Hristos în mod mai îngroșat prin sfântul Lui trup și prin prețiosul Lui sânge. Dar ajungând, precum s-a scris în „ziua puterii Lui” și urcând în „strălucirea sfinților” (Psalm 109, 3) ne vom sfinți într-un oarecare alt mod așa cum știe Împărtășitorul și Dătătorul bunurilor viitoare (...) Așadar prin împărtășirea de cele numite adineauri, vestim în veacul de față prin chip moartea Lui. Dar când va veni întru slava Tatălui, nu-i vom aduce mărturisirea în timpul cerut pentru patimă, ci îl vom cunoaște în chip curat ca Dumnezeu „față către față” cum zice Pavel (I Corinteni 13, 12) (...) Atunci îl vom cunoaște nu din cele ce este ca om, ci din cele ce este Dumnezeu adevărat, fiind terminată iconomia pentru care S-a făcut și om. Căci vor înceta, precum se cuvine rațiunile întrupării și se va introduce o cunoștință mai înaltă și va străluci în noi o înțelegere dumnezeiască a mântuirii prin El într-o slavă dumnezeiască”²³

Astfel, după cum cei din Israel trăiesc din viața mielului înjunghiat, așa și creștinii trăiesc prin participare la viața inaugurată în Hristos, care este o viață sfântă la fel cum și noi suntem chemați la o viață sfântă întru El. Sfântul Chiril al Alexandriei descoperă similitudini amănunțite privind junghierea

²² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea în Duh și în Adevăr*, V, pp. 227-228.

²³ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, II, pp. 289-290.

mielului în Vechiul Testament și jertfa lui Hristos în Noul Testament, El murind pentru a ne face accesibilă intrarea noastră în Sfânta Sfințelor, deschizând astfel ușa Bisericii de sus²⁴.

„Ardere de tot este Hristos predându-Se lui Dumnezeu întreg din întreg și nu în parte, spre miros de bună mireasmă lui Dumnezeu și Tatăl. Pentru aceea e și Sfântul Sfinților. Căci ne-am sfințit în El (I Corinteni 1, 2) (...) Căci Biserica e una ca și vechiul templu, unul și cortul, care arată ca într-un chip frumusețea Bisericii. Să aducem deci jertfa pentru păcat în încăperea Sfântă și mâncând din carnea sfântă, adică făcându-ne părtași de „binecuvântarea tainică” vom fi sfințiți”²⁵

3. Logos-ul neîntrupat – chip al cortului sfânt, templului și Bisericii

După Sfântul Chiril al Alexandriei, Iisus Hristos este modelul cortului sfânt și al Bisericii după care s-a făcut cortul sfânt. „Căci s-a arătat fericitului Moise, cum am zis, un chip (tip) al Sfintei Biserici și anume Însuși Cel ce s-a făcut pentru noi om, arătându-se multifelurit ca prin niște umbre”²⁶ Părintele Stăniloae comentează acest text:

„Cortul s-a făcut după modelul Bisericii ce i s-a arătat lui Moise în munte. Iar Biserica arătată în munte era Însuși Hristos Care avea să cuprindă în Sine toată creația, pe care atunci o avea în Sine în rațiunile tuturor celor create (a celor conștiente). Căci Logosul dumnezeiesc are în Sine rațiunile tuturor. El le va aduna în Sine fapăturile făcute după ele și vor fi primit și prin voința lor să fie în El. Model al cortului este și Logosul, având în Sine rațiunile fapăturilor, dar și Logosul cu aceste fapături ce vor fi adunate în El, ca Biserică. Dar amândouă sunt modele ale cortului, iar cortul un tip (un chip) al Bisericii”²⁷ De aceea, Bi-

²⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic* I în „Scrieri”, partea a II-a, col. „Părinți și Scriitori Bisericești” vol. 39, pp. 376-377.

²⁵ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Levitic*, I, pp. 381-382.

²⁶ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire* IX, pp. 289-290.

²⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *notele* 307-308, la Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea în Duh și Adevăr*, p. 290.

serica are „o stabilitate, o întemeiere și o fixare fermă, din care nu poate fi desprinsă.”²⁸

Astfel, Cortul Mărturiei reprezintă forma creată a Templului necreat, care este Hristos²⁹. Aceasta înseamnă că rădăcinile Bisericii sunt transcendente, Biserica fiind realitate transcendentă în imanența lumii. Pe de altă parte, „construcția” Bisericii are conotații personaliste. Persoana Logosului neîntrupat descoperit în munte ca Cel ce avea să se întrupeze este modelul Bisericii. Totodată, Biserica, asemenea modelului după care a fost întemeiată, cuprinde în sine o dimensiune cosmică. În Hristos și în Biserică ca trup al Său, creația este adunată, recapitulată, transfigurată. După cum Adam cel Nou, Logosul întrupat este modelul după chipul căruia a fost creat Adam în Rai, tot așa și Biserica, Trupul lui Hristos înviat este modelul cortului sfânt, cortul fiind *tip* al Bisericii.

Cortul și Templul dobândesc odată cu Întruparea conotații personaliste, cortul și templul devin ceea ce Hristos a luat din Fecioara Maria – umanitatea - în care se sălășluiește ca într-un chivot, „chivot” care în Vechiul Testament este chipul și icoana lui Hristos. Acest templu, umanitatea, primește viață prin această legătură cu dumnezeirea în Persoana lui Hristos.

„Căci trupul lui Hristos a fost nesticăcios, fiind păstrat în nesticăciune, ca prin aur, prin puterea și strălucirea Cuvântului ce locuia în El și prin firea și lucrarea de viață făcătoare a Sfântului Duh. De aceea se spune de Hristos că era și de viață făcător. Căci Cuvântul lui Dumnezeu și Tatăl fiind viață după fire, *prin puterea Duhului propriu* a dat viață templului Său, ridicându-l deasupra stricăciunii”³⁰

Vedem aici consecința soteriologică pentru umanitatea prezentă în Hristos, consecință de care se împărtășește materia trupului prin perihoreza de viață existentă între Hristos și Duhul Sfânt. Extinderea acestei perspective soteriologice o vom putea constata în întreaga creație după Înviere și Înălțare. După Pogorârea Sfântului Duh, Hristos prezent în Biserica Sa – care este Trupul Său – în Duhul extinde această posibilitatea soteriologică la în-

²⁸ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea în Duh și Adevăr*, X, p. 329.

²⁹ Ioannis Romanidis, *Dogmatica empirică*, II, Editura Doxologia, Iași, 2017, p. 250.

³⁰ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, IX, p. 291.

treaga creație. Astfel, materia are nevoie de puterea dumnezeiască pentru a fi transfigurată; ea nu poate ajunge la această stare în mod automat sau prin ea însăși. Mai mult, în dimensiunea sacramentală a Bisericii, fiecare credincios devine *casă* și *templu* al lui Dumnezeu, având pe Hristos sălășluit în sine, în inima fiecăruia. Aici, în *cortul* zidit de Dumnezeu, Hristos Dumnezeu devine *liturghisitor* al celor sfinți, după cum a fost *liturghisitor* în umanitatea enipostaziată în Persoana Sa.³¹

Este demnă de meditație duhovnicească *starea* de sfințenie pe care Hristos o dă în Duhul, oriunde se sălășluiește; acolo unde este Hristos prezent este prezentă de fapt și Biserica. Biserica este adevărata sfințenie arătată lumii, este desăvârșirea cortului sfânt.³² Dacă Hristos este prezent în om, acel om devine Biserică, bineînțeles văzut într-o perspectivă eclesial-sacramentală unde Biserica ca și comunitate și trup al lui Hristos constituit în Duhul, nu dispăre. Omul este Biserică tocmai prin *altoirea* lui în Biserica ca Trup al lui Hristos unde prin Sfintele Taine, Hristos se sălășluiește și este prezent în el, așteptând în mod sinergic conștientizarea de către om a acestui impresionant fapt soteriologic. Hristos este *hrana* creației raționale – oamenii și puterile cerești – hrană în sens duhovnicesc, în vederea revelării tainelor duhovnicești în cadrul creației: „toată creația sfântă și rațională (cuvântătoare) își face pe Hristos hrană.”³³

Plecând de la structura cortului sfânt, Sfântul Chiril în vede pe Hristos preînchipuit ca *acoperământ*, *sprijin* și *întărirea* Bisericii. Este vorba de Dumnezeul-Om care le „fixează și le ține la un loc pe toate”.³⁴ Este foarte interesantă asocierea lui Hristos cu *pâinea* și *altarul de tămâiere* prezent în cătuie:

„Cătuia este chipul și forma unui altar de tămâiere, care e făcut la fel ca un vas pentru tămâie. Căci Hristos este bună mireasmă și altar de tămâiere, neavând din afară buna mireasmă, cum o avem noi, care câștigăm puțința de a fi acesta prin participarea la virtute și sfințenia evlaviei. El are ca Dumnezeu de la Sine și în firea Sa cele prin care ne minunăm de El și umple toată lumea de mireasma mai presus de lume și mai presus de creație.

³¹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, X, p. 339.

³² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, X, p. 368.

³³ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, VI, p. 245.

³⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, IX, p. 315.

Căci e cunoscut ca Cel ce e prin fire și cu adevărat Dumnezeu și are în firea Sa mireasma cunoștinței Tatălui.”³⁵

Jertfa care o aduce Hristos și care este o jertfă de Sine, pătrunde dar și depășește posibilitățile creației; creația prin ea însăși nu ar fi putut niciodată să aducă o asemenea jertfă. Numai Dumnezeu care e „deasupra zidirii și dincolo de ea, având o superioritate ființială și lăuntrică față de tot ce e creat”³⁶ putea prin Fiul Său să aducă o asemenea jertfă supremă.

4. Israel și Biserica – o delimitare prin prisma sfințeniei

Esau a fost născut primul așa după cum Israel a fost primul chemat prin Lege, iar Iacob a fost născut al doilea, închipuind popoarele din neamuri chemate la credința în Hristos. Sfântul Chiril face o analiză a distincției dintre cele două popoare plecând de la purtările și chiar de la numele și înfățișarea celor două personaje biblice. Israel deși născut primul a nesocotit chemarea la credința în Hristos, Esau și Iacob având atitudini distincte și cu privire la sfințenia vieții

„Felul de cugetare al fiecăruia ni-l va arăta și modul vieții lui. Căci tinerii erau de vârstă egală, dar nu de judecăți egale, nici de intenții identice. Esau iubea ocupațiile agricole și vânătorești; iar celălalt era plăcut și apropiat, adică comunicabil și om liniștit, căruia-i plăcea să stea în casă. Cel dintâi era nestăpânit în poftele trupești și nesocotea darurile sale cele mai bune în favoarea pornirilor inferioare și alegea în locul celor de trebuință cele ușurative și ieftine. Al doilea era un iubitor nesăturat al celor bune și căuta oriunde cele prin care se putea lumina. Căci a cumpărat drepturile întâiului născut, pe care le-a aruncat Esau alegând fără grijă săturarea pântecelui în locul cinstei. De aceea s-a chemat mai pe urmă numele său Edom, adică pământesc. Căci e cu adevărat o vădire clară a unui cuget pământesc și coborât a nesocoti cineva slava ce-i este proprie și a nu pune nici un preț pe privilegiul (pe prioritatea) cunoașterii, ci alege

³⁵ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, X, p. 363. Altarul este Hristos care ne apropie de Tatăl printr-o slujire și jertfă a propriei noastre persoane după chipul viețuirii evanghelice a lui Hristos Însuși. (XII, p. 431).

³⁶ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, X, p. 368.

mai degrabă ca mai bună și mai de folos plăcerea vremelnică și de-a încununa desfătarea imediată cu o prețuire superioară, chiar dacă pricinuieste multă pagubă. De aceea și dumnezeiescul Pavel a numit pe drept cuvânt desfrânat și întinat ca pe Esau pe cel ce s-a hotărât să viețuiască atât de urât”³⁷

Astfel, Israel asemănându-se lui Esau se caracterizează ca un popor cu o cugetare pământească în timp ce Biserica, noul Israel, stând în Hristos ca într-o „casă” se aseamănă cu Iacob. Astfel, cei ce sunt ai lui Hristos viețuiesc în El ca într-o casă în sfințenie, această viețuire nefiind trupească, ci constă în statornicia cugetării și a vieții virtuose.

„Israil cel întâi născut se învrednicea de iubirea de sus, pentru că oferea lui Dumnezeu ca pe o mâncare faptele viețuirii după lege și ostenele pentru ele. Căci au fost sfinți, iubitori de Dumnezeu și păzitori ai legii și în Israil. De aceea proorocul Isaia se întrista ca de o desfrănată de cetatea Ierusalimului. Căci spunea că „dreptatea de altădată a adormit în ea” (Isaia 1, 21), adică a încetat și s-a pierdut, după ce au fost mulți în ea vrednici de laudă pentru viețuirea cea după lege. Deci fiind întâiul născut, Israil se afla întru slava cea de la Dumnezeu, dar nu a păstrat până la sfârșit cinstea dăruită ca un privilegiu lui. A cedat poporului nou și ivit mai pe urmă, adică celui din neamuri, drepturile întâiei nașteri, aplecându-se spre cele ale trupului și lumii”³⁸

Biserica din neamuri este preînchipuită și de Efrem și Manase, fii lui Iosif născuți în Egipt pe care patriarhul Iacob, tatăl său, și-i însușește ca fii ai săi la fel cu Ruben și Simeon (Facere 48, 1-7). Iosif și fii săi – Efrem și Manase – preînchipuie actul răscumpărării realizat în Hristos prin care am fost acceptați de către Tatăl ca și fii ai Săi în comuniune cu toți Sfinții

„Așa ne-am făcut în Hristos și noi cei ce ne-am îndreptat prin credință fii ai lui Dumnezeu și proprii ai Sfinților, mijlocind El și prin El legându-ne cu Sine însuși și cu Tatăl și cu cetele sfinților, precum și Iosif aflându-se oarecum la mijloc, a făcut fii

³⁷ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, III, pp. 106-107.

³⁸ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, III, p. 108.

ai tatălui său pe Efrem și Manase, ca să fie înscriși în lista patriarhilor (...) Căci deși ne-am născut din maică de alt neam pentru faptul că Biserica s-a chemat din neamuri, dar ne ajunge mijlocirea lui Emanuil ca să ne unească prin Sine cu Dumnezeu și Tatăl și să ne facă parte de moștenirea Sfinților și să ne ridice la slava cuvenită lor și să ne arate neam sfințit (I Petru 2, 9). Pentru că am fost iubiți și noi în Hristos și fiindcă am dobândit prin El nașterea duhovnicească în Duh, ne-am făcut vrednici de primit de către Tatăl, precum am spus adineauri și am fost puși în rândul Sfinților dinainte de noi. Deci deși am fost chemați fii ai lui Dumnezeu și ai Tatălui, vom fi și ai Celui ce ne-a adus și ne-a unit cu Tatăl, adică ai lui Hristos”³⁹

Binecuvântarea lui Iacob asupra fiilor lui Iosif – Efrem și Manase - arată că deși Israel a fost chemat primul, datorită viețuirii sale și neascultării, a fost depășit și i s-a luat locul de către cel de-al doilea, adică de Biserica din neamuri.

5. Legea și Evanghelia – umbra și adevărul

Sfânta Scriptură și Tradiția Bisericii face distincție dar nu separație între Lege și Evanghelie. De aceea, Evanghelia este văzută de Părinți într-o relație interpretativă cu Scripturile în contextul Tradiției. O asemenea metodologie face pe Hristos să fie tălmăcit din Scriptură și chiar să fie Subiectul central al Scripturii, Cel care oferă organicitate și coerență Scripturii⁴⁰. Hristos spune că Moise a scris despre Mine (Ioan 5, 46). Elementul decisiv al Scripturii este că aceasta a luat naștere din întâlnirea experimentală dintre Dumnezeu și om și furnizează un model al sfințeniei sau, altfel spus, în textele Scripturii, descoperim prima interpretare a Revelației și a experienței omului cu Dumnezeu. Chiar dacă Logosul nu este întrupat, viețuirea după modelul Logosului întrupat, Hristos, este prezentă la Patriarhii și Proorocii Vechiului Testament. Dar viețuirea după Lege este mai prejos decât viețuirea după Evanghelie și nu este liberă de o viziune strict pământească, în timp ce viețuirea după Evanghelie este duhovnicească și fără prihană⁴¹. Exterioritatea Legii

³⁹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, VI, pp. 217-218.

⁴⁰ A se vedea John Behr, *The Way to Nicaea. The Formation of Christian Theology I*, Crestwood, N.Y: St. Vladimir's Seminary Press, 2001.

⁴¹ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire* II, pp. 311-312.

facea din cei care o practicau mai mult oameni pământești în toate manifestările lor, formalisti în actele religioase și foarte ermetizați și rigizi în a vedea Taina economiei divine care conducea spre Hristos și care se lucra zi și noapte în sânul poporului lor, Israel. De aceea și sfințenia vieții era departe de mulți din Israel care se raportau într-un chip *neduhovnicesc* la Lege. Littera omoară și Duhul face viu, în acest sens era nevoie de un alt Testament, de o Lege Nouă care nu a încetat să fie făgăduită de Dumnezeu prin prooroci.

Totodată, viețuirea după Evanghelie este mai veche decât cea după Lege. Astfel, Avraam crezând în Dumnezeu atât prin ascultarea de porunca lui Dumnezeu de a ieși din pământul său și din neamul său, cât și prin ascultarea de a jertfi pe singurul său fiu lui Dumnezeu, devine prieten al lui Dumnezeu, credința lui fiind dreaptă. Astfel, prin credință și jertfă devine prieten al lui Dumnezeu, intră și stă în comuniune cu Dumnezeu care I se arată. Și Sfinții Bisericii după modelul lui Avraam, aduc în Hristos, jertfă, propria lor viață dăruită lui Dumnezeu (Romani 12, 1) și credința în cele viitoare, viețuind cu nădejdea celor viitoare ca și Avraam (Evrei 13, 14).

„Viețuirea evanghelică este mai veche decât cea după Lege, fiindcă este viețuire prin credință și prin prietenie față de Dumnezeu, care s-a arătat întâi lui Avraam, ca început al neamului cel după trup, adică al lui Israel, și continuă până acum, ca de la tip la adevăr, împlinindu-se în Sfinții ucenici ca în pârga neamului cel după duh, popor agonisit lui Dumnezeu prin îngrijire deosebită și care se numește și preoție împărătească, „neam sfânt” (I Petru 2, 9).

De aceea, s-a spus către maica iudeilor, adică Sinagoga, prin glasul Psalmistului:

„În locul părinților tăi, s-au născut fii tăi” (Psalm 43, 17). Căci, deși sunt fii ai Sinagogii iudeilor, dumnezeieștii ucenici (care prin moravuri erau înscriși între mozaici) s-au făcut părinți, luând locul lui Avraam, și s-au făcut începutul unui neam duhovnicesc (...) Dar dacă înainte de Lege a fost netăierea împrejur și împreună cu ea a fost credința, iar după Lege, tăierea împrejur care n-a avut lauda credinței, iar Avraam a crezut în timpul netăierii împrejur, cum nu e mai veche dreptatea cea din credință a celor îndreptați și eliberați prin prietenia cu Dumnezeu, asemenea lui Avraam, decât viețuirea cea după Lege? Căci

prin aceasta a fost el, prin făgăduință, părinte al multor neamuri
nu după trup”⁴²

Și totuși și Legea avea slava ei, slavă care strălucea pe fața lui Moise și pe care cei din Israel nu puteau suporta să o vadă. Această slavă a Legii provenea din ascunderea în interiorul Legii a Tainei lui Hristos menită să aducă în viața oamenilor lumina neînserată a Împărăției. Înaintea poporului și chiar înaintea lui Aaron și a bătrânilor, Moise își acoperea fața sa – Legea având grosimea ei, opacitatea ei - iar înaintea lui Dumnezeu, o descoperea (Ieșire 34, 27-35). În Iisus Hristos, umbra Legii încetează și creștinii sunt chemați nu numai să privească la slava ce s-a descoperit pe fața lui Moise în vechiul Testament, ci chiar să experimenteze această slavă descoperită deplin în Hristos. Astfel, prin „dogmele evanghelice” s-a pus capăt Legii.

Sfântul Maxim Mărturisitorul subliniază starea iconică a Sfinților pentru viața creștinilor, luând ca exemplu pe David (Vechiul Testament) și pe Ioan (Noul Testament), primul ca icoană a mărturisirii păcatelor, a făptuirii și a contemplației, iar cel de-al doilea ca icoană a pocăinței, a filosofiei făptuitoare, a nepătimirii și a contemplației cunoscătoare.

„Deci Ioan este tipul tuturor celor ce se nasc în virtute și cunoștință prin pocăință în duh și păstrează până la sfârșit prin înaintare neschimbată deprinderea în acestea; iar David, al tuturor celor care cad după venirea la cunoștință și iarăși dobândesc prin pocăință, bucuria dumnezeiască a sufletului pe baza virtuții și a cunoștinței. De aceea, vrând să fie și să concentreze cu duhul în chip spiritual cuprinsul larg al cuvântului, marele dascăl a comparat cu Ioan și cu David, cu acești mari bărbați, pe cei ce ascultă, în chipul unuia sau altuia, cuvintele dumnezeiești. Aceasta pentru că fiecare din cei ce viețuiesc cu bună credincioșie corespunde, cum socotesc, în chip sigur unuia din aceștia, adică modului arătat al fiecăruia. Deci, parcă ar striga lămurit: Toți câți ați primit cuvântul dumnezeiesc al virtuții și al cunoștinței, zămislit în voi prin pocăință, păstrați ca marele Ioan, de la început până la sfârșit, prin înaintare, în chip neschimbat, săltarea dumnezeiască a sufletului pentru El, nefiind

⁴² Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*, X, , în „Scrieri”, partea a IV-a, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, pp. 955-956.

furați de nici un fel de păcat și de nici o neștiință; sau, dacă vi s-a întâmplat ceva nedorit pe drumul dumnezeiesc al virtuților, străduiți-vă prin pocăință și cu osteneală, ca fericitul David, să readuceți la voi virtutea și cunoștința prin tăria răbdării și prin exercitarea în cuvintele dumnezeiești”⁴³

Sfântul Vasile cel Mare oferă exemplul lui Iosif, Iov, David, Moise arătând că fiecare creștin poate găsi în fiecare dintre sfinți un model potrivit lui. Sfinții devin astfel modele demne de urmat pentru toți creștinii, modele ale întrupării voii lui Dumnezeu în viața lor, chiar dacă au viețuit în Vechiul Testament. Același Logos a lucrat în același Duh, sfințenia în oameni și în Vechiul Testament și în Noul Testament, doar că acolo era neîntrupat și aici, întrupat. Același Logos întrupat lucrează sfințenia în oamenii care se deschid sinergic lucrării Lui în Biserică până la sfârșitul veacurilor. Totuși, prin Întrupare, toți oamenii – nu doar unii aleși dintr-un popor ales - au posibilitatea experienței vederii lui Hristos, Logosul întrupat, prin asceză și contemplație. Modelul după care oamenii se configurează întru sfințenie, este Hristos, sfinții fiind modele în Model.

„... așa cum pictorii, când pictează chipuri după modele, se străduiesc să transmită caracterul modelului tehnicii lor (pentru a realiza un tablou frumos), la fel și cel care se străduiește să se realizeze pe sine desăvârșit în fiecare fel de virtute, trebuie să privească la viețile sfinților, ca și cel care lucrează și finisează statui, și să-și însușească bunătatea acelora prin imitare”⁴⁴

Astfel, Legea reprezintă o arvună a faptelor Sfinților, ea ne călăuzește spre Hristos dacă este contemplată în Duh, dacă o înțelegem duhovnicește. Sfințenia înseamnă punerea în practică, întruparea poruncilor lui Dumnezeu, fapt ce deschide calea spre o imitare a sfinților, ei înșiși împlinitori ai voii lui Dumnezeu prezente și concentrate în Evanghelie. Neîmplinirea po-

⁴³ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, II, 102, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 80, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1983, p. 251.

⁴⁴ Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola a II-a către prietenul Grigorie*, III, în „Scrieri”, partea a III-a, col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 12, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, Pr. Prof. Dr. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988, pp. 119-120.

runcilor și exigențelor evanghelice înseamnă indiferență față de voia lui Dumnezeu descoperită și întrupată în sfinți, chiar în Sfinții Vechiului Testament ca și tipuri ale lui Hristos și a viețuirii creștine. Comuniunea cu Dumnezeu și cu Sfinții presupune Sfințenie, presupune angajarea pe drumul ascendent al sfințeniei. Comuniunea cu Hristos și cu Sfinții duce la sfințenie, sfințenia întărește comuniunea.

În timpul rugăciunii euharistice se experiează această comuniune în sfințenie întrucât Biserica pomenește pe sfinți în chip anamnetic, evidențiind prezența lor în istoria mântuirii vechi și nou testamentare și relevanța modelului lor de viață pentru creștinii timpurilor prezente și viitoare care fac experiența Treimii în Liturghie.

„Încă aducem Ție această slujbă duhovnicească pentru cei adormiți întru credință: strămoși, părinți, patriarhi, prooroci, apostoli, propovăduitori, evangheliști, mucenici, mărturisitori, pustnici și pentru tot sufletul cel drept care s-a săvârșit întru credință”⁴⁵.

În Liturghie se concentrează întreaga iconomie a mântuirii și Taina Împărăției, Vechiul și Noul Testament, începutul, mijlocul și sfârșitul, creația, istoria și eshatonul, cerul nou și pământul nou, Model și modele, Sfântul și sfinții. În aceste realități atotcuprinzătoare și paradoxale prezente în Liturghie ne integrăm noi cei care căutăm sfințenia ca scop al vieții.

⁴⁵ *Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur* în „Liturghier”, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 165.

MISIUNILE PRINTRE MUSULMANI STIPULATE ÎN TEXTELE REGULILOR FRANCISCANE: *REGOLA NON BOLLATA* (1221) ȘI *REGOLA BOLLATA* (1223)

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Claudius Cuțaru

Abstract

The present study presents the first Franciscan documents: Regola non bollata (1221) and Regola bollata (1223), which regulate the activity of the new Order founded by Francis of Assisi, especially those articles that refer to the mission in the areas with Muslim populations. From these articles emerges the missionary zeal of the founder of the Franciscan Order, but also the fact that he himself put into practice these stipulations of the two Rules through the meeting he had in Egypt with Sultan Malik al-Kamil. The study also highlights the split that existed at that time in the Catholic world between the missionary spirit of Francis and the official church policy, favorable to the crusade, so a violent mission against non-Christians, especially against the Muslims.

Keywords

Francis of Assisi, interreligious dialogue, the Middle Ages, monastic rules, Franciscanism

1. Francisc de Assisi și spiritul său misionar

Francisc de Assisi este unul din marii mistici ai Occidentului creștin din perioada medievală, care a dat un mare imbold activității misionare a Bisericii Catolice aflată deja în criză.

Spiritul misionar al lui Francisc de Assisi se naște din dragostea lui mare pentru Hristos și pentru Evanghelia Sa. Pe de altă parte, structura interioară a „Sărăcuțului” – cum era supranumit - era una dispusă dialogului cu celălalt, deschiderii spre comunicare și mărturisire. Prin tot ce a făcut, Francisc de Assisi educă la a avea un stil dialogic și comunional, în care diversitatea reprezintă un punct de plecare și nu un obstacol în calea dialogului. Aceasta reiese și din dialogul avut cu sultanul Egiptului Malik al-Kamil, care chiar dacă nu a avut rezultatul scontat, s-a constituit ca model de asumare a mărturisirii Evangheliei lui Hristos în fața oamenilor și a dispoziției spre martiriu.

Dacă analizăm comparativ specificul politicii religioase a creștinătății occidentale din vremea respectivă și specificul misiunii franciscane, vedem cum stilul misionar asumat de Francisc de Assisi și de ucenicii săi în zonele ocupate de „saracini și alți necredincioși” se află în totală disonanță cu angajamentul politic și bisericesc al reprezentanților Bisericii Catolice și ai puterii laice a timpului. Pe când franciscanii animați de întemeietorul lor harismatic aveau în intenție străbaterea acestor spații pentru vestirea Evangheliei lui Hristos și convertirea necredincioșilor, a ereticilor și schismaticilor la catolicism, puterea seculară și cea papală intenționau să elibereze locurile sfinte de hegemonia arabă-musulmană pe calea cruciadelor, adică a războiului sfânt, ceea ce descoperă o sciziune în sânul lumii creștine occidentale de atunci, coexistența a două direcții contrare. Este vorba de o tensiune bine cunoscută istoricilor și criticilor care s-au aplecat asupra perioadei medievale, care apare între Francisc și Ordinul său pe de o parte și puterea bisericească și seculară occidentală de cealaltă parte, atât în ce privește tema misiunii printre musulmani, dar și în ce privește modalitatea de a înțelege predicarea și apostolatul fraților minori în cadrul Bisericii și în general în lume.¹

În contextul acestor controverse se înscrie și cea dintre Francisc și Ugolino de Ostia, primul cardinal protector al Ordinului.² Acesta din urmă dorea

¹ Edoardo Scognamiglio, *Francesco e il sultano. Lo „Spirito di Assisi” e la profezia della pace*, Messagero di Sant’Antonio - Editrice, Padova, 2011, p. 14.

² Potrivit lui Paul Sabatier, cardinalul Ugolino de Ostia ar fi perturbat mișcarea inițiată de Francisc de Assisi, abuzând de simplitatea și lipsa de experiență a acestuia din urmă, pentru

să-i încurajeze pe frații minori cu aptitudini pentru studiu și cercetare și dorea înființarea unor noi centre culturale, în schimb pentru Francisc era fundamental ca frații să rămână smeriți, lipsiți de importanță în mijlocul poporului și aceasta se putea întâmpla renunțând la orice fel de privilegiu și de recomandări din partea episcopilor și a clerului în general.

Sărăcuțul era animat de o profundă sărăcie cu duhul, simplitate care-și avea rădăcinile în duhul Evangheliei, iar o asemenea libertate a constituit unul din pilonii cei mai importanți ai misiunii franciscane în lume. Francisc și primii săi frați din Ordin, inspirați de modelul lui Hristos și al Apostolilor au trăit în mod voluntar și în deplină coerență experiența fraternității misionare. Miezul acesteia nu e altul decât dorința de a predica convertirea la Evanghelie din partea tuturor fraților minori, preoți sau nu, învățați sau mai puțin învățați.³ La baza mandatului misionar al Ordinului franciscan printre sara-cini și alți necredincioși se află deci conștiința unei fraternități apostolice care se supune lui Dumnezeu și tuturor oamenilor, ca de altfel oricărei făpturi.⁴

Capitolul al XVI-lea din *Regola non bollata* începe cu indicarea versetului din Matei 10, 16: «Spune Domnul: „Iată, Eu vă trimit ca pe niște oi în mijlocul lupilor. Fiți deci înțelepți ca șerpii și blânzi ca porumbeii”», fapt ce ne arată că *terra misionis* aleasă de Francisc nu era deloc una facilă, ci presupunea martiriul, ceea ce s-a și întâmplat de-a lungul timpului, deoarece misiunile franciscane implantate în *dar al islam*, adică în pământul islamului,

a urma planurile Curiei romane, în colaborare cu unii frați din Ordin mai înzestrați din punct de vedere intelectual. Chiar dacă trebuie să ne manifestăm rezervați față de această opinie, este evident că Ugolino a avut o mare influență la începuturile și în evoluția instituțiilor franciscane. Și-a pus pecetea asupra Ordinului prin intervenția de la capitolul rogojinilor prezidat de el și în redactarea Regulei definitive. A se vedea în acest sens *Bullarium Franciscanum* I, 68-70, în *Bullarium Franciscanum Romanorum Pontificum, Constitutiones, Epistolas, ac Diplomata continens*, Tomus I, ab Honorio III ad Innocentium III, Romæ, Typis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, MDCCLIX. Cardinalul Ugolino s-a propus ca intermediar în diverse alte aspecte apărute în interiorul Ordinului. El, deși se afla în principiu în acord cu Francisc, avea totuși o viziune mult diferită de acesta referitor la viața fraternă, la misiunea fraților minori, la prezența lor în Biserică. Fiind un bun organizator și dorind o reformă în Biserica romană, își dorea ca franciscanii să fie mai prezenți în instituțiile ecleziastice și nu împărtășea cu Francisc abandonarea misiunii lor în mâinile providenței și simplitatea în modul de organizarea a vieții franciscane. A se vedea în acest sens Paul Sabatier, *Vita di San Francesco d'Assisi*, Mondadori Editore, Milano, 1978.

³ E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, p. 16.

⁴ *Fonti Francescane*, Nuova edizione, a cura di Ernesto Caroli, Editrici francescane, Padova, 2004, *Il Saluto alle virtù*, 256: „și atunci omul este supus tuturor oamenilor care sunt în lume, și nu numai oamenilor, ci și tuturor animalelor și fiarelor, astfel încât să poată face cu el ceea ce vor, atâta timp cât le va fi lor îngăduit de sus de Domnul”.

au generat numeroși martiri. Din acest punct de vedere, Francisc de Assisi a fost un deschizător de drumuri și un modelator de vocații misionare *ad extra*. Imperativul mărturisirii, al predicării Evangheliei lui Hristos în orice loc și cu orice riscuri va sta întotdeauna în atenția celui supranumit Sărăcuțul. De fapt, întregul capitol al XVI-lea din *Regola non bollata* (1221) este presărat cu texte evanghelice care îndeamnă la mărturisire și la acceptarea unei posibile prigoane pe care o poate atrage mărturisirea: Matei 10, 32; Luca 9, 26; Luca 9, 24; Matei 25, 46; Matei 5, 10; Ioan 15, 20, etc.

Încă de la primele experiențe misionare franciscane era clară pentru frați distincția între *missio ad intra* și *missio ad gentes*. Frații minori încă de atunci vor avea „posibilitatea de a discerne voința lui Dumnezeu fie printr-o misiune specială în pământuri străine, fie printr-un apostolat fecund și plin de încredere în medii care au primit deja o primă vestire a credinței”⁵

Stilul dialogic și comunal promovat de misticul medieval occidental poate fi luat drept model pentru noi cei de astăzi, care trăim într-o societate globalizată ce apropie tot mai mult popoare, culturi, etnii și tradiții religioase, dar și modele etice caracteristice unei societăți secularizate, care după dispariția religiei a mai rămas doar cu eticile atotstăpânitoare, mai mult sau mai puțin laicizate.

2. Misiunea franciscană printre musulmani reglementată în *Regola non bollata* (1221)

Cele două Reguli: *Regola non bollata* și *Regola bollata* sunt documentele menite să asigure cadrul legal de constituire și funcționare a Ordinului franciscan, puncte de pornire în ceea ce va însemna de acum încolo ordinul predicatorial, promotor al sărăciei cristice într-o lume medievală tot mai frământată și supusă la tot mai multe abuzuri. Unii dintre frații din ordin mai educați, în fața unei situații juridice destul de precare în care se afla Ordinul la începuturi, erau preocupați în mod serios și manifestau dorința de a reglementa, disciplina și legaliza mișcarea. O parte a fraternității ar fi dorit o organizare mai eficientă și o legislație adaptată și codificată ca instrument de conducere. Frații mai învățați și mai aproape de Curia romană ar fi dorit să fie introduse și elemente luate de la ordinele monastice, elemente care reprezentau o garanție de mare importanță pentru experiența de viață câștigată de-a

⁵ E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, p. 21.

lungul anilor.⁶ Cele două reguli de organizare și funcționare a Ordinului corespund, cel puțin parțial, acestor dorințe ale unei părți din comunitate.

Regola non bollata, emisă în anul 1221, în capitolul al XVI-lea tratează despre misiunile din zonele musulmane și printre alți necredincioși. Acest capitol se prezintă atât ca un text legislativ, cât și ca o oglindă fidelă a primelor experiențe misionare franciscane.

Capitolul XVI este precedat de capitolul XIV, intitulat *Cum trebuie frații să meargă în lume* și al XV-lea, intitulat *Ca frații să nu aibă animale, nici să meargă călare* și e urmat de capitolul al XVII-lea dedicat tocmai predicatorilor. Vestirea Evangheliei făcută saracinilor se încadrează într-un proiect mai larg de fraternitate care se deschide față de misiunea *ad gentes*, adică către o lume necreștină.⁷ O analiză similară face și Luciano Bertazzo în studiul său publicat în revista „Credere oggi” în care arată că dimensiunea misionară este reliefată în capitolele XVI-XIX, excepție făcând capitolul XVIII, care se referă la organizarea capitulară.

Cât privește misiunea în țările musulmane, autorul sesizează cele două modalități de misiune propuse de Francisc de Assisi: cea a simplei mărturii (XVI, 6), sau a vestirii explicite a Evangheliei, când Domnul va voi aceasta (XVI, 7).⁸ Acest accent pus aici este pierdut în *Regola bollata*, deoarece capitolul al XII-lea cu care se încheie, nu este precedat sau urmat de o amintire a predicării, care se află doar în capitolul al IX-lea dedicat predicatorilor și în capitolul III, în care se fac referire la frații care merg în lume și nici o referire la misiune.⁹ În schimb, capitolul al XII-lea din *Regola* definitivă surprinde legătura strânsă a Ordinului cu Biserica Catolică și oferă o sinteză a modului de viață franciscan.

Începutul capitolului al XVI-lea din *Regola non bollata* (1221): „*Despre cei care merg între saracini și alți necredincioși*” va fi împrumutat în mod fidel și în capitolul al XII-lea din *Regola bollata*, însă spre deosebire de *Regola* definitivă, *Regola non bollata* conține multe referințe biblice despre misiune și orientează cititorul către o adevărată metodologie a vestirii Evangheliei pentru cei care nu o cunosc, pentru necreștini.

⁶ James M. Powell, *The Papacy and the Early Franciscans*, în „Franciscan Studies” 36 (1976), pp. 248-262.

⁷ A se vedea în acest sens L. Lehmann, *I principi della missione francescana secondo le fonti primitive*, în „L'Italia francescana” 65 (1990), pp. 239-278.

⁸ Luciano Bertazzo, *Dalla «forma vitae» alla Regola bollata. Storia di un passaggio di frate Francesco e dei suoi frati*, în „Credere oggi” Nr. 170 (mar./apr. 2009), pp. 37-53.

⁹ E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, p. 27.

Textul *Regulei non bollata* conține dispozițiile necesare pentru *missio intra gentes* („misiunea între neamuri”), în special între saracini (musulmani) și mai ales modalitățile de prezentare a vestirii evanghelice în mijlocul lor (vv. 3-7), cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos care-i trimite și îi întărește pe Apostolii Săi (vv. 1-2), cu referire explicită la textul din Matei 10, 16, 32 și de la Luca 9, 26. Acest capitol este plin de referiri la citate evanghelice care-i fericesc pe cei ce rabdă pentru Hristos și pentru propovăduirea Evangheliei Sale, pe cei se suferă persecuții și perseverează până la sfârșit în lucrarea de evanghelizare.

Potrivit lui Francisc, condiția pentru a fi ucenic, care transpare încă de la începutul documentului *Regola non bolatta*, este aceea de a-ți renega până și propria viață. Am spune că este vorba despre asumarea unui creștinism maximal, dus până la ultimele sale consecințe, cum se întâmpla la începuturile lui, în vremea martirajului. Aceasta înseamnă că disprețuirea propriei vieți și posibilitatea martiriului pentru Hristos caracterizează marele proiect al fraternității și misiunii franciscane, caracteristic în general oricăror comunități creștine dedicate vestirii evanghelice și misiunii între necreștini.¹⁰

Cele două moduri de predicare: mărturia vieții și mărturisirea credinței sunt din punct de vedere evanghelic, teologic și istorico-cultural aplicabile societăților musulmane. Misiunile franciscane în pământul islamului au experimentat inutilitatea și contraproductivitatea violențelor cruciadelor, promovând un stil dialogic, care se caracteriza prin moderație și predispoziția spre martiriu. Pentru Francisc și frații minori, misiunea nu reprezintă un angajament asumat în mod provizoriu, în ce privește convertirea păgânilor sau a necredincioșilor. În timpul primelor misiuni franciscane, *missio ad gentes* se împletea în mod nefericit cu *missio contra gentes*, adică cu confruntarea violentă prin cruciadă. Începând din secolul al XI-lea, cruciada a început să ocupe spațiul inițiativelor Bisericii Catolice vis-à-vis de lumea necreștină, însă „modelul unei Biserici în luptă cu neamurile nu intră în vedere în statutul franciscanului”, chiar dacă „războiul intră în conștiința pe care Biserica o are despre misiunea sa. Este vorba despre a nu ezita să lupti în numele lui Dumnezeu”.¹¹ Acesta era specificul Bisericii Catolice medievale, unul cu care Francisc și franciscanii nu rezonau deloc, ba mai mult le crea numeroase obstacole în misiunea lor pașnică. Este evident că Francisc și frații săi, pe de o parte, și contemporanii săi, ca papa Inocențiu al III-lea și car-

¹⁰ E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, p. 31.

¹¹ E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, p. 36. 37.

dinalul Ugolino, pe de altă parte, trăiau în două lumi diferite, cu concepții teologice și cu limbaje diverse.

„Pentru marea parte a contemporanilor lui Francisc, în Biserica și societate, Dumnezeu era Dumnezeul puterii și al bogăției, care justifica cruciadele și violența lor pentru a recuceri Țara Sfântă. Pentru Francisc, în schimb, Dumnezeu era Dumnezeul slujirii smerite care-i chema pe frați să meargă între ceilalți în duhul nonviolentei și al păcii, să împărtășească cu ei munca și viața și să construiască astfel o societate frățască care să-i cuprindă toți locuitorii pământului. Această misiune de pace era fundamentală ea însăși, fie că era dezvoltată între creștini sau între musulmani. În baza concepției sale despre Dumnezeu, Francisc citea Evanghelia într-un mod radical diferit față de cel al autorității eclesiastice”.¹²

Aceasta este prima Regulă pe care Francisc de Assisi a compus-o și pe care papa Inocențiu al III-lea a confirmat-o fără bulă, adică fără decret papal.

Nu putem ști dacă textul capitolului al XVI-lea din *Regola non bollata* (1221) a ținut seamă de primele experiențe misionare ale franciscanilor în Europa și în Țara Sfântă, adică dacă a fost redactat în lumina dificilei conviețuirii cu musulmanii și cu alte grupuri etnico-religioase sau dacă, în schimb, constituie doar rezultatul unei gândiri profunde care face din Evanghelie și din vestirea sa, până la martiriu, esența însăși a vieții franciscane. Însă, este cert faptul că încă din anul 1217 existau mai mult de cinci mii de călugări franciscani împrăștiați pe drumurile Europei și a fost constituită provincia religioasă a Siriei, avându-l pe fratele Ilie ca ministru. Se știe că Francisc se gândea la țările islamice încă din anul 1211. Astfel, la 24 iunie 1219, la Sărbătoarea Nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, Francisc s-a imbarcat la Ancona, făcând escală în Cipru și la Sfântul Ioan de Acra, aproape de Haifa, în Israel, iar de aici s-a imbarcat din nou pentru Damietta, care domină Delta Nilului (Egipt), unde a ajuns către jumătatea lui iulie (sau august, după alți istorici), însoțit de mai mulți frați. La 5 noiembrie asistă la cucerirea Damiettei de către cruciați, rămânând dezgustat de caracterul sângeros al comportamentului lor. A obținut o audiență la sultanul Malik al-Kamil, care

¹² J. Hoerberichts, *Francesco e l'islam*, Padova, 2002, pp. 219-220.

însă nu a condus la nici un rezultat, iar apoi s-a imbarcat pentru Țara Sfântă, unde probabil a vizitat Sfântul Mormânt.¹³

În general, în misiuni, franciscanii și-au asumat îngrijirea directă a credincioșilor creștini existenți aici, a comercianților și sclavilor, mulți dintre ei fiind obligați să-și abjure credința. În Asia, în schimb, mulți frați s-au ocupat cu administrarea zonelor în care se nașteau biserici locale.¹⁴ Pentru cei care se aventurau în zone de misiune se impunea un stil de viață fraternă foarte diferit de respectarea cotidiană a Regulei așa cum se întâmpla în Italia sau în alte comunități mai stabile.¹⁵

În cele ce urmează vom reda textul capitolului al XVI-lea din *Regola non bollata* (1221).

REGOLA NON BOLLATA (1221)

Capitolul XVI

Despre cei care merg între saracini și alți necredincioși

[42] 1 Spune Domnul: „Iată, Eu vă trimit ca pe niște oi în mijlocul lupilor. 2 Fiți deci înțelepți ca șerpui și blânzi ca porumbeii” (Matei 10, 16).

3 De aceea orice frate care dorește să meargă între saracini și alți necredincioși, să meargă cu permisiunea ministrului și slujitorului său.

4 Ministrul apoi să le dea lor permisiunea și să nu-i oprească dacă va vedea că sunt potriviți să fie trimiși; de fapt, el va trebui să dea dreptate Domnului (cf. Lc 16, 2), dacă în acestea, ca și în alte lucruri, a procedat fără discreție.

[43] 5 Apoi frații care merg printre necredincioși, pot să se comporte în mod spiritual în mijlocul lor în două feluri. 6 Un fel este acela ca să nu se certe sau să intre în dispute, ci să fie su-

¹³ A se consulta Jacques le Goff, *San Francesco d'Assisi*, Roma-Bari, 2000, pp. 46-50.

¹⁴ Trimiterea călugărilor franciscani în lume pentru a misiona a dus nu doar la nașterea unor noi biserici locale, ci și la creșterea Ordinului. Este suficient să amintim faptul că custodia Țării Sfinte a fost considerată drept prima din provinciile Ordinului franciscan. S-au constituit curând vicariatele din Maroc, Barbaria (în Algeria, Tunisia și Libia), în secolul al XIV-lea s-au dezvoltat misiunile din Mongolia, grupate în trei mari vicariate, cele din Aquilonare, în jurul Mării Caspice, din Cathay sau China, care conținea Asia Centrală și din Tartaria orientală, care includea Armenia, Mesopotamia și Persia. A se vedea în acest sens Lázaro Iriarte, *Storia del francescanesimo*, Edizioni Dehoniane, Napoli, 1982, pp. 70-75.

¹⁵ E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, p. 33.

puși oricărei făpturi omenești prin dragostea lui Dumnezeu (I Petru 2, 13) și să mărturisească faptul că sunt creștini.

7 Celălalt fel este că atunci când vor vedea că Domnul vrea, să vestească cuvântul lui Dumnezeu pentru ca ei să creadă în Dumnezeul Cel Atotputernic Tatăl și Fiul și Sfântul Duh, Creatorul tuturor lucrurilor, și în Fiul Mântuitor și Salvator, și să fie botezați, și să se facă creștini, pentru că, dacă cineva nu se va naște din apă și din Duh nu va putea intra în Împărăția lui Dumnezeu (Ioan 3, 5).

[44] 8 Acestea și alte lucruri care-i vor place Domnului, le pot spune lor și altora; pentru că zice Domnul în Evanghelie: „Cine Mă va mărturisi înaintea oamenilor și Eu îl voi mărturisi înaintea Tatălui Meu care este în ceruri” (Matei 10, 32); 9 și „Căci de cel ce se va rușina de Mine și de cuvintele Mele, de acesta și Fiul Omului se va rușina, când va veni întru slava Sa și a Tatălui și a sfinților îngeri” (Luca 9, 26).

[45] 10 Și toți frații, oriunde ar fi, să-și amintească că s-au jertfit (predat) și și-au abandonat trupurile lor Domnului nostru Iisus Hristos. 11 Și pentru dragostea Sa trebuie să se expună dușmanilor atât văzuți, cât și nevăzuți, pentru că spune Domnul: „Căci cine va voi să-și scape sufletul îl va pierde; iar cine-și va pierde sufletul pentru Mine, acela îl va mântui” (Luca 9, 24; Matei 25, 46).

12 „Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor” (Matei 5, 10). 13 „Dacă M-au prigonit pe Mine, și pe voi vă vor prigoni” (Ioan 15, 20). 14 Și: „Când vă urmăresc pe voi în cetatea aceasta, fugiți în cealaltă” (Cf. Matei 10, 23). 15 „Fericiți veți fi voi când vă vor ocări și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, mințind din pricina Mea” (cf. Matei 5, 11 și 12); 16 Bucurați-vă și vă veseliți, că plata voastră multă este în ceruri, (Luca 6, 23; Matei 5, 12). 17 Dar vă spun vouă, prietenii Mei: Nu vă temeți de ei (Cf. Luca 12, 4) 18 și nu vă temeți de cei careucid trupul și după aceasta n-au ce să mai facă (Matei 10, 28; Luca 12, 4).

19 „luați seama să nu vă speriați” (Matei 24, 6). 20 „Prin răbdarea voastră veți dobândi sufletele voastre” (Luca 21, 19). 21

„iar cel ce va răbda până în sfârșit, acela se va mântui” (Mt 10, 22; 24, 13).¹⁶

3. Misiunea franciscană printre musulmani oglindită în *Regola bollata* (1223)

Folosind un limbaj sărac, dar ferm, împreună cu un stil literar destul de normativ, Francisc de Assisi, în scurtul capitol al XII-lea din *Regola bollata* din anul 1223,¹⁷ se referă la frații din ordin, care fiind inspirați de Dumnezeu vor merge în misiune printre saracini¹⁸, adică musulmanii din jurul Mării Mediterane și către alți necredincioși. Prin expresia „alți necredincioși” Francisc înțelege orice alt grup etnic și religios, cum ar fi comunitățile iudaice din diaspora, precum și pe alți eretici sau schismatici pentru catolicii medievale, cum ar fi comunitățile ortodoxe existente în acest areal european, și nu doar aici.

Capitolul al XII-lea al *Regulei definitive* se compune din doar patru versete: primele două privesc tocmai trimiterea fraților între saracini și necredincioși ([107] 1 și 2), în timp ce al treilea face referire la cererea făcută cardinalului protector și corector al fraternității ([108] 3)¹⁹, pentru ca al pa-

¹⁶ S. Francesco d'Assisi, *Regole ed esortazioni. Regola non bollata* (1221), în <https://www.monasterovirtuale.it/francesco-di-assisi-regola-non-bollata.html>, 22.09.2020, ora 16.29.

¹⁷ Pentru comentarii asupra capitolului al XII-lea din *Regola bollata* a se vedea și G. Rocca, *La Regola dei frati minori*, Assisi, Perugia, 1986, pp. 219-236 dar și Carlo Paolazzi, *Lettura degli «scritti» di Francesco d'Assisi*, Biblioteca Francescana, Milano, 1987, pp. 268-274.

¹⁸ În latina târzie avem termenul *saracenu(m)* la singular, iar în greacă există termenul *sarakênós*, care-i indică pe arabi. În limba arabă, cuvântul *sharq* e folosit pentru termenul „oriental” și este folosit și pentru a indica preveniența vântului (*rih*) din est. Edoardo Scognamiglio susține că de la termenul arab pentru răsărit s-ar putea să provină termenul de saracin. Păreră lui nu este împărtășită de alți specialiști, care consideră că termenul are de-a face cu istoria biblică a Vechiului Testament, cu Sarra, soția lui Avraam, tatăl celor credincioși, care după ce-l naște pe Isaac o îndepărtează pe Agar, slujnica cu care patriarhul l-a avut pe Ismael. Saracinii ar fi deci cei deposezați de Sarra de moștenirea avraamică, așa cum Agar slujnica a fost alungată în pustie cu Ismael, părintele arabilor. E. Scognamiglio amintește și această din urmă variantă etimologică însă nu este de acord cu ea. A se vedea E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, pp. 7-8.

¹⁹ Întors din Răsărit, Francisc și-a dat seama de dificultățile misionare interne și externe cu care se confrunta Ordinul său. De aceea, în timpul întâlnirii cu papa Honoriu al III-lea l-a cerut ca și cardinal protector al ordinului pe Ugolino de Ostia, care însă odată ajuns papă nu a mai schițat nici un gest via-à-vis de funcția sa de cardinal protector, ci doar în raporturile sale cu Francisc, în special în privința redactării *Regulei definitive*. S-a discutat foarte mult despre autoritatea delegată de papă cardinalului Ugolino și despre presiunea exercitată de autoritatea pontificală pentru clericalizarea Ordinului franciscan și pentru ierarhizarea

trulea să constituie un compendiu al întregii reguli de viață a fraților înțeleasă ca promisiune de ascultare și credincioșie față de Domnul Iisus Hristos, față de Evanghelia și Biserica Sa ([109] 4).²⁰

Versetul al treilea al *Regulei* conține un precept a cărui semnificație stă în observarea spirituală a Regulei și în ascultarea față de Biserica Catolică. Fidelitatea față de Biserică, principiu ce a inspirat întregul proces de convertire și de mărturisire a Sărăcuțului înăuntrul și în afara fraternității, recunoaște un amplu spațiu de libertate și în același timp experiența de credință trăită personal. De altfel, aceasta este esența proiectului franciscan care este cuprins și în versetul următor, al patrulea: „astfel încât întotdeauna obedienți și supuși la picioarele aceleiași sfinte Biserici, statornici în credința catolică (cf. Col. 1, 23), să urmărim sărăcia, smerenia și Sfânta Evanghelia a Domnului nostru Iisus Hristos, pe care am promis-o ferm”. Condițiile puse de întemeietorul ordinului franciscan pentru cei care aleg să meargă în misiune în zonele musulmane și printre necredincioși sunt următoarele: să aibă permisiunea ministrului provincial al ordinului franciscan și să fie capabili de această lucrare misiunară atât de dificilă.

Caracterul lapidar al primelor două versete din capitolul al XII-lea al textului din *Regola bollata* nu le dă nici o speranță acelor frați care erau misionari improvizați și erau împinși la misiune de motivații neautentice. Probabil în mod analog cu calitățile cerute predicatorilor, alegerea misionarilor pretindea o necesară pregătire doctrinară ce se constata în urma unui examen din partea ministrului provincial. Pe de altă parte, se verifica sănătatea fizică a fraților care se pregăteau pentru misiune.

Edoardo Scognamiglio arată că

lui. Este clar că prin rolul său, cardinalul protector asigura legătura strânsă cu Biserica Catolică și continuitatea Regulei în interiorul Ordinului, cardinalul fiind garantul dependenței Ordinului de Biserică și nu alunecarea lui într-o zonă periculoasă. Figura cardinalului protector a creat în timp numeroase probleme Ordinului franciscan, dacă avem în vedere ingerințele Curiei romane în viața fraților minori, însă va dobândi doar un rol reprezentativ după anul 1588, când se va crea Congregația pentru religioși. În 1964 o asemenea figură a fost abolită. A se consulta E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, pp. 11-12. Deși rolul cardinalului protector este cel descris mai sus, totuși trebuie precizat și faptul că, în timp, autoritatea sa a fost restrânsă la trei cazuri specifice, și anume: 1. Când Ordinul s-ar îndepărta de ascultarea față de Scaunul papal; 2. În cazul abandonării sau al îndepărtării de credința catolică și 3. Când Ordinul ar decade din urmarea propriei Reguli. Cf. *Bullarium Franciscanum* VI, pp. 505-531.

²⁰ E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, p. 11.

„spre sfârșitul secolului al XIII-lea trimiterea fraților misi-
nari ține de competența directă a ministrului general. Totuși,
de multe ori unii frați erau desemnați direct de către papă și
aleși pentru misiuni destul de particulare, chiar și de natură di-
plomatică.”²¹

Deci misionarii nu mergeau unde îi duceau pașii, fără țintă, ci aveau mi-
siuni precise, punctuale, integrate în misiunea mai largă a Bisericii Catolice.

Indicațiile din acest capitol al XII-lea al documentului *Regola bollata* sau
definitivă sunt destul de generice și lasă să se întrevadă recunoașterea unui
rol normativ mai puternic al ministrului provincial al ordinului, care nu doar
că îi poate evalua în mod arbitrar pe frații candidați pentru misiune, hotăr-
rând cine este potrivit pentru misiunea externă („*missio ad gentes*”) și cine
nu, ci mai ales acesta apare în rolul de reprezentant al Bisericii și al fraterni-
tății franciscane.

Față de textul *Regolei non bollata*, textul *Regolei bollata*, probabil din pri-
cina conciziei și a caracterului său lapidar, pierde din vedere cele două mo-
duri în care ar trebui să se comporte spiritual frații trimiși în misiune:

„[43] 5 Apoi frații care merg printre necredincioși, pot să se
comporte în mod spiritual în mijlocul lor în două feluri. 6 Un fel
este acela ca să nu se certe sau să intre în dispute, ci să fie supuși
oricărei făpturi omenești prin dragostea lui Dumnezeu (I Petru
2, 13) și să mărturisească faptul că sunt creștini. 7 Celălalt fel
este că atunci când vor vedea că Domnul vrea, să vestească cu-
vântul lui Dumnezeu pentru ca ei să creadă în Dumnezeul Cel
Atotputernic Tatăl și Fiul și Sfântul Duh, Creatorul tuturor lu-
crurilor, și în Fiul Mântuitor și Salvator, și să fie botezați, și să se
facă creștini, pentru că, dacă cineva nu se va naște din apă și din
Duh nu va putea intra în Împărăția lui Dumnezeu (Ioan 3, 5)”²²

T. Desbonnets se arată deosebit de critic în fața absenței indicării acestui
mod de comportament pentru misionarii franciscani din țările musulmane,
în *Regolla bollata* (1223), și în general pentru absența capitolului al XVI-lea
al primei Reguli în cea definitivă, care era

²¹ E. Scognamiglio, *Francesco e il sultano...*, p. 9, nota 2.

²² *Fonti Francescane* 43, 5-7.

„cu adevărat Regula fratelui care se afla între necredincioși, cu descrierea celor două atitudini pe care le putea asuma pentru a-și putea organiza propria viață. Înaintea absenței rațiunilor valide pentru a explica această dispariție, suntem tentați să ne întrebăm dacă Curia, îmbibată de spiritul cruciadei, nu a văzut în paginile eliberatoare ale *Regulei non bollata* o condamnare implicită a propriului ei mod de a acționa, și de aceea i-a dorit dispariția.”²³

În încheierea textului documentului intitulat *Regola bollata* se simte mai presus de toate nevoia de a disciplina activitatea misionară a fraților și, deci, caracterul normativ are prioritate asupra inspirației teologice și spirituale, care este mult mai bine pusă în evidență în *Regola non bollata*.

În cele ce urmează vom reda scurtul capitol al XII-lea din *Regola bollata* (1223).

REGOLA BOLLATA (1223)

Capitolul XII

Despre cei care merg în misiune printre saraceni și printre ceilalți necredincioși

[107] 1 „Acei frați care, prin inspirație divină, vor dori să meargă printre saraceni și alți necredincioși, să ceară permisiunea miniștrii lor provinciali. 2 Atunci miniștrii nu ar trebui să acorde nimănui permisiunea de a merge, cu excepția celor pe care îi consideră potriviți să fie trimiși.

[108] 3 Mai mult decât atât, din ascultare, poruncesc miniștrilor să-i ceară Domnului Papă unul dintre cardinalii Sfintei Biserici Romane pentru a fi guvernator, ocrotitor și corector al acestei fraternități;

[109] 4 astfel încât întotdeauna obedienți și supuși la picioarele aceleiași sfinte Biserici, statornici în credința catolică (cf.

²³ Théophile Desbonnets, *Dalla intuizione alla istituzione. I francescani*, Traduttore L.P. Rancati, Biblioteca Franciscana, Milano, 1986, p. 127.

Col. 1, 23), să urmăim sărăcia, smerenia și Sfânta Evanghelie a Domnului nostru Iisus Hristos, pe care am promis-o ferm.²⁴

[109 a] Prin urmare, nimănui, în nici un fel, nu i se permite să anuleze această scrisoare a confirmării noastre sau să i se opună cu îndrăzneală și nesăbuiță. Dacă cineva ar îndrăzni să încerce aceasta, ar trebui să știe că va suporta indignarea lui Dumnezeu atotputernic și a binecuvântaților săi apostoli Petru și Pavel. Din Lateran, 29 noiembrie (1223), al optulea an al pontificatului nostru”.

4. Concluzii

Francisc de Assisi și Ordinul franciscan vor fi o lumină peste veacuri a creștinismului occidental, una care a contribuit, într-o anumită măsură, la întârzierea și diminuarea efectului secularizant al societății occidentale, care l-a privit mereu pe Sărăcuțul din Assisi ca pe un demn reprezentant al celor care-L urmează pe Hristos în sărăcie și puritatea inimii.

Misiunea franciscană, care se adresa cu mult curaj unor zone geografice unde a vorbi despre Hristos echivala cu asumarea martiriului, mergea cumva contra curentului general al Bisericii Catolice și a puterilor seculare ale Europei primelor secole din mileniul al doilea, unele aflate în zodia curciadelor și a mobilizărilor armate pentru eliberarea ținuturilor sfinte.

Francisc de Assisi avea propria sa viziune despre o Biserică deschisă spre lume și despre o misiune nedeplină, identificând în diferitele culturi religioase o posibilă provocare și o importantă resursă pentru vestirea Evangheliei și nu un obstacol în calea acesteia.

Dedicarea pentru activitatea misionară către popoarele străine și comunitățile necreștine este întotdeauna rodul unui serios discernământ pe care autoritatea ecleziastică catolică l-a propus tuturor celor care au simțit că au această vocație misionară, fapt stipulat în cele două Reguli.

²⁴ San Francesco, *Regola francescana del 1223*, în <https://digilander.libero.it/raxdi/regof.htm>, în 22.09.2020, ora 14.23.

FAMILIA CREȘTINĂ CA „BISERICA MICĂ” ÎN SCRIERILE SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus

Abstract

St. John Chrysostom, the most famous preacher of the Eastern Empire, exerted an important influence on the formation of family. In his homilies he instructed fathers and mothers about their pedagogical tasks, and spoke of religious upbringing of children, which was directly linked with the well being of Christian family. Commenting on St. Paul's letters, he started propagating the idea of "domestic church," since it performs the role of a place where sanctification of human being occurs. The father of the family performs in such situation the tasks of a bishop, i.e. a guide in religious life. He should take care of the reading of the Holy Scriptures, the practice of prayer and catechetical teaching, which lead to proper level of faith and Christian morality. According to Chrysostom, systematic introduction of these religious practices in the family contributes to increase in piety among members, as well as social responsibility. The well formed family offers proper foundation for the transmission of religious tradition and significant link in social relations.

Keywords

Family, domestic church, almsgiving, self-control, abstention from malediction, house Church, virtue.

Familia a fost întotdeauna locul transmiterii valorilor, fie umane, sociale și religioase. Această afirmație se referă și la perioada patristică, adică la primele epoci ale creștinismului¹. Sfântul Ioan Gură de Aur (+ 407), cel mai cunoscut predicator din Răsărit, este un exemplu de episcop care a exercitat o influență importantă asupra formării familiei. În omiliile sale, el i-a instruit pe părinți despre sarcinile lor pedagogice și a vorbit despre creșterea religioasă a copiilor, care a fost direct legată de bunăstarea familiei creștine. Comentariile sale cu privire la epistolele Sfântului Apostol Pavel, autorul său biblic preferat, au scos la iveală inspirațiile semnificative și ideile referitoare la subiecte legate de familie și creșterea copiilor.

1. „Biserica din casă” în epistolele Sfântului Apostol Pavel

În *Epistolele* sale trimise către diverse comunități creștine, Sfântul Apostol Pavel folosește noțiunea de „Biserică” în raport cu mediul familial. În *Epistola sa către Romani*, unde trimite îmbrățișări lui Priscila și Acvila, adaugă următoarele cuvinte: „și îmbrățișările mele către Biserica din casa lor” (Romani 16, 5). Cuvântul „Biserică” în conformitate cu terminologia ecleziologică din acea epocă, a stat pentru comunitatea botezată care s-a adunat pentru întâlniri liturgice. Aceste adunări euharistice au avut loc în case private. Comunitatea ecleziastică se întâlnea într-o casă a unuia dintre membrii săi. Salutările Sfântului Apostol Pavel ne informează că Priscila și Acvila au avut o casă în care comunitatea romană se aduna pentru rugăciuni.

Cuplul Priscila și Acvila este menționat și în *Epistola I către Corinteni*, unde Sfântul Apostol Pavel scrie: „Vă îmbrățișează Bisericele Asiei. Vă îmbrățișează mult în Domnul, Acvila și Priscila, împreună cu Biserica din casa lor” (I Corinteni 16, 19). După decretul antievreiesc al lui Claudius, Priscila și Acvila au părăsit Roma mergând în Corint, unde au întâlnit o comunitate locală, iar mai târziu împreună cu Sfântul Apostol Pavel au călătorit la Efes, unde Sfântul Apostol Pavel a scris această Epistolă. Declarația despre faptul că Biserica locală s-a adunat la casa lui Priscila și Acvila² este esențială pen-

¹ A se vedea M. Forlin Patrucco, “Aspetti di vita familiare nel IV secolo negli scritti dei Padri Cappadoci”, în R. Cantalamessa (ed.), *Etica sessuale e matrimonio nel cristianesimo delle origini*, Milano 1976, pp. 158–179; M. Mees, *Clemens von Alexandrien über Ehe und Familie*, Aug 17, 1977, pp. 113–131; M. Talbot, “The Byzantine family and the monastery”, în *Dumbarton Oaks Paper*, 44, 1990, pp. 119–130; C. Osiek, “What We Do and Don’t Know about Early Christian Families”, în B. Rawson (ed.), *A Companion to Families in the Greek and Roman Worlds*, Oxford 2011, pp. 198–213.

² M. Gärtner, *Die Familienerziehung in der Alten Kirche*, Köln–Wien 1985, p. 11.

tru subiectul acestui articol. Ca și în Epistola către Romani, aici cuvintele „casă” și „Biserica” au fost reunite din nou.

Un conținut similar este cuprins și în îmbrățișările care încheie *Epistola către Coloseni*, unde Sfântul Apostol Pavel scrie următoarele cuvinte: „*Îmbrățișați pe frații din Laodiceea și pe Nimfas și Biserica din casa lui*” (Coloseni 4, 15). Mesajul acestui pasaj este foarte clar: la casa lui Nimfas din Laodiceea creștinii s-au adunat pentru celebrarea Sfintei Euharistii. Aici cele două noțiuni în cauză, „Biserică” și „casă”, sunt legate din nou, ceea ce indică conștientizarea faptului că a fost doar casa unui urmaș de încredere al lui Hristos care putea oferi locul pentru adunările comunității ecleziastice locale.

Dezvoltarea situațiilor descrise mai sus a fost destul de naturală³. Cordialitatea și ospitalitatea, și mai ales dragostea, așa cum a învățat Mântuitorul Hristos, au fost motive evidente pentru deschiderea casei pentru alții pentru participarea la tainele creștine. Nimeni nu a sugerat să îndeplinească acele taine în alte clădiri decât cele private, pentru că numai acestea erau accesibile. Numai în Laodicea, între anii 360 și 370, s-a interzis într-unul dintre canoanele sale (canonul 58) să se săvârșească Sfânta Euharistie în case private⁴.

2. „Biserica din casă” după omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur

Comentând Epistolele Sfântului Apostol Pavel, în special formulele menționate mai sus, folosind terminologia Apostolului Neamurilor, Sfântul Ioan Gură de Aur a creat referințe similare între cuvintele „biserică” și „casă” din perspectiva timpului său.

Textul primar, în care Sfântul Ioan Gură de Aur în mod stăruitor juxtapune aceste două concepte, este un pasaj din omilia la *Epistola I către Timotei*. El a transmis acolo următoarea instrucțiune:

„Astfel este și biserica, precum o casă mică. Si așa cum într-o casă copiii, femeia, slugile, și, în fine, totul atârână de stăpânirea bărbatului, tot asemenea și în biserică nimic altceva nu este, decât

³ P. Lampe, „Zur gesellschaftlichen und kirchlichen Funktionen der „Familie” in neutestamentlichen Zeit”, în *Ref* 31, 1982, pp. 535–542; W. Vogler, „Die Bedeutung der urchristlichen Hausgemeinden für die Ausbreitung des Evangeliums”, în *TLz* 107, 1982, pp. 785–794.

⁴ Canonul 58 al Sinodului de la Laodiceea prevede următoarele: „Nu se cuvine să se săvârșească aducerea Sfintelor Daruri de către episcopi sau preoți în case particulare”, în *Canoanele Bisericii Ortodoxe. II: Canoanele Sinoadelor locale*, ediție bilingvă, studiu introductiv, introduceri, note și traducere de Răzvan Perșa, Editura Basilica, București, 2018, p. 99.

copii, femei, slugi. Si dacă Proestosul are tovarăși în stăpânirea bisericii, apoi și bărbatul are tovarăș pe femeie... Apoi și acolo bărbatul are slugile, are fetele sale, de care trebuie a se îngriji”⁵.

Conținutul acestui text prezintă asemănări între comunitatea ecleziastică și comunitatea familială. Atât în primul, cât și în cel de-al doilea există o legătură specifică între membrii lor. În ambele texte există un lider responsabil pentru orice activitate care le reglementează viața de zi cu zi. Sfântul Ioan Gură de Aur, ca preot și mai târziu ca episcop, a cunoscut funcționarea Bisericii. Prin urmare, el a văzut aceeași structură a administrației în viața unei case și a unei familii. Funcția unui superior, adică a celui responsabil pentru diverse întreprinderi de natură morală și religioasă, a fost dată de acesta tatălui familiei. Colegul său de muncă este soția sa, împreună cu care ar trebui să aibă grijă de fiii și fiicele lor, și chiar de servitori.

Trebuie să recunoaștem că o astfel de poziție de tată al familiei nu a fost o descoperire nouă, deoarece în epocile dinaintea lui Hristos exista o instituție a tatălui cunoscută sub numele de *pater familias*. Sfântul Ioan Gură de Aur era pe deplin conștient de asta. Meritul său a constat în acordarea de noi funcții tatălui care curge din botez, deci din mărturisirea credinței în Dumnezeu. Cu acest fapt a fost conectată o gamă largă de responsabilități suplimentare de caracter religios. Tatăl este, după Sfântul Ioan Gură de Aur, responsabil de acestea. În acest fel, el devine superior în casă similar cu un episcop din Biserica locală.

Gânduri similare au fost transmise în celelalte comentarii ale sale la Epistolele Sfântului Apostol Pavel, unde familia a fost numită direct de el drept Biserică. În acest sens, cuvintele sale sunt foarte sugestive:

„Formează-ți femeia, căci numai așa se întăresc temeliile casei. Ascultă pe Pavel, care spune: *„Iar dacă voiesc să învețe ceva, să întrebe acasă pe bărbații lor”* (I Corinteni 14, 35). Deci dacă în acest fel administrăm casele noastre, vom fi destoinici de a avea priveshere și asupra bisericilor, fiindcă și casa este o

⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia a X-a la Epistola I către Timotei*, în Sfântul Ioan Gură de Aur, *Tâlcuiri la Epistola I către Timotei a Sfântului Apostol Pavel*, Editura Nemira, București, 2005, p. 46.

biserică mică. Numai așa și bărbații și femeile se fac buni și se întrec unii pe alții”⁶.

Acest pasaj arată că Sfântul Apostol Pavel a devenit o inspirație importantă pentru ideile Sfântului Ioan Gură de Aur referitoare la viața religioasă a familiei. Sarcina responsabilității a căzut pe umerii soțului, a cărui sarcină, așa cum scrie Sfântul Părinte, este instruirea soției sale. Cu toate acestea, aceasta nu este o activitate unilaterală. Soții și soțiile sunt pentru a se sfinți reciproc, așa cum adaugă el mai departe în text. Rolul tatălui constă în inspirarea altor membri ai familiei la activitate. În acest fel, tatăl devine administrator al casei. În acest context, a apărut cea mai importantă afirmație a sa că familia este o Biserică mică.

Prin urmare, se poate vorbi despre o macro-Biserică care se referă la întreaga comunitate locală și o micro-Biserică care este familia și casa ei. Prin compararea acestor instituții, Sfântul Ioan Gură de Aur a ajuns la concluzia că prima este administrată de un episcop, în timp ce cea de-a doua de către tatăl familiei. Cu alte cuvinte, tatăl familiei îndeplinește rolul de episcop, adică cel care dă instrucțiuni cu privire la adevărurile religioase și se ocupă de moralitatea tuturor membrilor familiei. Este important să subliniem că Sfântul Ioan Gură de Aur a inclus în Biserica din casă și pe slujitori care lucrează într-o anumită familie. Potrivit lui, toți locuitorii casei ar trebui să fie îngrijiți de către tată.

3. Funcțiile episcopale ale tatălui în „Biserica mică”

Tatăl familiei îndeplinește funcția de episcop, atunci când organizează în mod religios viața comunității sale locale. Activitățile sale sfințitoare pot fi prezentate ca trei sarcini: el trebuie să se ocupe de citirea Sfintelor Scripturi, de practica rugăciunii și de cateheză. Evident, tatăl nu poate săvârși activități liturgice legate de Sfintele Taine.

Fără îndoială, primul comentator al Sfintelor Scripturi din comunitatea ecleziastică este episcopul. El este cel care veghează la interpretarea adecvată a cuvântului lui Dumnezeu, asigurându-se că acesta nu trebuie să cadă în erori teologice și să creeze erezie sau schismă. Prin omiliile sale, episcopul

⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia a XX-a la Epistola către Efeseni*, în Sfântul Ioan Gură de Aur, *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Efeseni*, traducere din limba elină, ediția de Oxonia, 1852, de Arhim. Theodosie Athanasie, Iași, Tipografia „Dacia” P. Iliescu și D. Grosu, 1902, p. 202.

comentează Cuvântul lui Dumnezeu și astfel îndeplinește această sarcină. În cadrul bisericii din casă această funcție este îndeplinită de tată. El, după ce s-a întors acasă de la biserică, ar trebui – așa cum învață Sfântul Ioan Gură de Aur – să pună două mese: o masă pentru hrană și o masă pentru învățătură. Prin această a doua masă, el ar trebui să prezinte cele spuse de cuvintele episcopului. În acest fel, soția sa, copiii și chiar slujitorii nu vor fi lipsiți de instrucțiunile episcopului, iar casa familiei, datorită atitudinii unui astfel de tată, va deveni biserică⁷. Această afirmație dă responsabilități specifice tatălui familiei cu privire la Cuvântul lui Dumnezeu primit în liturghie. El ar trebui transmis în comunitatea familială la așa-numita masă a învățăturii. Era evident că exista o masă pentru mâncare, în timp ce o masă de învățătură putea fi un loc în care Biblia era accesibilă tuturor. De asemenea, ar putea reprezenta un anumit timp din timpul zilei dedicat reflecției asupra textelor biblice. Masa învățăturii era atunci o extensie a amvonului. Dacă amvonul a servit drept locul de învățătură al episcopului, masa învățăturii a servit pentru meditația tatălui asupra Bibliei. Sarcina lui a fost de a transmite soției sale, copiilor și slujitorilor concluziile care decurg din studiul Scripturilor, fiind hrana pentru suflet. În acest fel, casa devine o biserică în cadrul căreia s-a realizat mântuirea membrilor cercului familial. Prin urmare, aceasta a fost cea mai înaltă responsabilitate similară cu cea a episcopului.

Deși studiul și meditația asupra Sfintelor Scripturi este sarcina tatălui, în alte omilii Sfântul Ioan Gură de Aur încredințează rolul de a susține evlavia acasă și soției. El adaugă:

„Bărbatul, când se scoală din pat, să nu caute altceva decât să facă și să spună ceea ce poate face mai credincioasă toată casa lui. Femeia iarăși să fie gospodină; dar înainte de această grijă să aibă o altă grijă mai de neapărată trebuință, anume ca întreaga ei casă să săvârșească cele cerești”⁸.

⁷ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia a VI-a la Fecere*, 2, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 21, Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri partea I, Omilii la Facere (I)*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, pp. 79-80.

⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia LXXVII, 6 la Matei*, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, *Sfântul Ioan Gură de Aur, Scrieri partea a III-a, Omilii la Matei*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, pp. 882-883.

Soția ar trebui să-și ajute soțul în îndeplinirea unei sarcini atât de importante. Sfântul Ioan Gură de Aur pune accentul pe fapte, adică pe implementarea a ceea ce s-a arătat în omilie și în reflecția internă asupra Bibliei. Ceea ce este vizibil aici este împărțirea funcțiilor: soțul se ocupă de meditația asupra Cuvântului lui Dumnezeu, iar soția pune acest lucru în practică în viața domestică. Sunt dezvăluite aici teoria și practica, cele două principii ale spiritualității răsăritene. Această practică este deschiderea largă a sinelui față de ceilalți prin faptele de milă care ar trebui să provină din familia cu adevărat creștină.

Sfântul Ioan Gură de Aur nu limitează învățătura sa la citirea Bibliei. El scrie, de asemenea, despre roadele bune ale unei astfel de practici. Deoarece el crede că: „cuvântul scos din dumnezeieștile Scripturi înmoaie mai bine decât focul un suflet învârtos și-l face în stare să săvârșească orice lucru bun”⁹. După Sfântul Ioan Gură de Aur, textele sfinte posedă puterea de a transforma sfera spirituală a ascultătorilor și de a crea atitudini deschise către orice bine.

În afară de citirea și meditarea la Sfintele Scripturi, un alt factor foarte important care modelează aspectul spiritual al familiei este rugăciunea. Sfântul Ioan Gură de Aur compară participarea la sărbătorile comune cu sărbători însoțite de rugăciune:

„Și cum trebuie a ne bucura? Înălțând imnuri, făcând rugăciuni, iar în locul cântecelor acelor demonice, cântând psalmi și cântări duhovnicești. Atunci și Hristos va fi de față, și va binecuvânta întregul ospăț, când tu te vei ruga, când vei cânta cântări duhovnicești, când vei chema pe săraci să se împărtășească din bucatele puse pe masă și când în ospăț vei păzi cu grijă buna rânduială și înțeleaptă cumpătare. Atunci tu vei preface acel ospăț în biserică, căci în locul acelor strigăte zadarnice, și în locul acelor aclamări fără rost, tu dai bun temei imnului și rugăciunii către Stăpânul a toate”¹⁰.

⁹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia* a II-a, 6 *la Matei*, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, p. 36.

¹⁰ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia* XXIV, 3 *la Epistola către Romani*, în Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel*, traducere de P. S. Teodosie Atanasiu, revizuită și îngrijită de Cezar Păvălașcu și Cristian Untea, Editura Christiana, București, 2005, p. 221.

Această afirmație sună foarte radical. Unul are impresia că Sfântul Ioan Gură de Aur îi neagă pe ascultătorii săi de participarea deplină la întâlnirile sociale. De fapt, episcopul îi educă pentru a putea participa la ele într-un mod adecvat. Critica sa este îndreptată împotriva acelor sărbători care sunt timpul *acelor strigăte zadarnice și acelor aclamări fără rost*. În loc de un astfel de comportament care duce la distrugerea spirituală, el oferă rugăciunea într-o formă foarte concretă. El încurajează cântarea imnurilor și a psalmilor, adică la recitarea textelor bazate pe Sfânta Scriptură. Când sunt introduse în sărbătorile domestice, astfel de elemente vor lăuda pe Domnul pentru toate lucrurile și toți participanții vor fi plini de binecuvântare. În acest fel, casa în care familia se bucură de sărbători va deveni Biserică. Tatăl sau mama îndeplinesc aici rolul inspirației.

Rugăciunea este și calea de a depăși dificultățile vieții. Sfântul Ioan Gură de Aur îi convinge pe ascultătorii săi să creadă că ceea ce este accesibil fiecărui om este

„ajutorul pe care-l avem de pe urma rugăciunilor stăruitoare.
Nu trebuie să vă străduiți singuri ..., ci cereți și ajutorul de sus.
Și ajutor ne va veni; Hristos va fi alături de noi, ne va ajuta în
luptele noastre și le va face mai ușoare”¹¹.

Sfântul Ioan Gură de Aur învață despre semnificația rugăciunilor și a roadelor sale, atât de necesare vieții de zi cu zi. El adaugă, totuși, că acestea ar trebui să fie *rugăciuni stăruitoare*, fiind o activitate continuă a unui creștin și nu doar o practică în momentul apariției tragice. Doar rugăciunea neîncetată și invocarea continuă pentru ajutorul din ceruri se dovedește a fi sprijinul ferm pentru creșterea ajutorului în sarcinile de zi cu zi.

Sfântul Ioan Gură de Aur însuși și-a învățat ascultătorii despre atitudinea corectă la rugăciune:

„Să cădem, dar, înaintea Lui și cu trupul și cu sufletul, ca El să ne ridice pe noi cei de jos. Să-I grăim cu blândețe și cu toată bunătatea. Dar cine-i atât de ticălos și de nemernic, mi s-ar putea spune, încât nici la rugăciune să nu fie blând?”¹²

¹¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia XXIII, 4 la Matei*, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, p. 298.

¹² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia LI, 6 la Matei*, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, p. 596.

Atât în portul său exterior, cât și în atitudinea spirituală, trebuie să exercităm modestie și blândețe, care mărturisesc smerenia unui credincios. Indiferent de starea reală a unui individ, de soarta sa rea sau de fericirea sa, modestia ar trebui să fie o virtute majoră.

În familie ca biserica din casă, cu practica citirii Sfintelor Scripturi și a rugăciunii, membrii casei vor dovedi fideli principiilor creștine. După Sfântul Ioan Gură de Aur, tatăl ca ghid religios ar trebui să vegheze asupra lor. Comentând *Epistola către Romani*, cu privire la casele care adăposteau pe creștinii în vremea Sfântului Pavel, Sfântul Ioan Gură de Aur se referea și la comunitățile familiale din vremea sa. Căci Sfântul Apostol Pavel „nu ar fi numit casele „biserici”, dacă cei ce locuiau în ele nu ar fi avut o mare evlavie și dacă frica de Dumnezeu n-ar fi fost înrădăcinată în ei”¹³. Sfântul Ioan Gură de Aur a împărtășit această convingere și a confirmat principiul conform căruia casa creștinilor, ca biserică mică, ar trebui pătrunsă de religiozitatea sublimă și de profunda frică de Dumnezeu. Această cerință este oferită creștinilor cu o explicație detaliată a realizării acesteia.

Nivelul adecvat de religiozitate este legat de transmiterea învățăturilor catehetice către generația tânără. Tatăl familiei este responsabil pentru creșterea sistematică a copiilor săi care să-i ducă la practicarea principiilor religiei creștine. Sfântul Ioan Gură de Aur propovăduiește cu îndemănare că tatăl, oferindu-i copilului aceste învățături, se educă pe sine și continuă în bine: el devine mai bun, dacă nu pentru dragostea de virtute, atunci pentru dragostea unui copil, pentru că nu vrea să-l agraveze prin exemplul rău:

„Dacă tatăl învață aceste lucruri pe copiii lui și-i crește așa, atunci și el va fi cu mult mai bun. Și va căuta să fie cu mult mai bun dacă nu pentru alt motiv, cel puțin din obligația de a nu-și prejudicia învățătura prin exemplul său”¹⁴.

Aceste cuvintele provin din tratatul *Despre educația copiilor*, care este dedicat în întregime problemelor pedagogice. El se adresează în principal tatălui, deși există numeroase referințe și la mamă, care ar trebui să fie im-

¹³ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia XXX, 3 la Epistola către Romani*, în Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel*, p. 256.

¹⁴ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre creșterea copiilor*, 70, în Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre feciorie, Apologia vieții monahale, Despre creșterea copiilor*, traducere din limba greacă veche și note de Pr. prof. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, pp. 419-420.

plicată în procesul de creștere a copiilor. Prin urmare, la începutul acestei afirmații există expresia *aceste învățăături*, care reunește diferite instrucțiuni adresate tatălui, explicând modul în care ar trebui să aibă grijă de atitudinea religioasă și socială adecvată a copiilor săi. Mai mult, pasajul citat conține un gând despre căutarea constantă a binelui și a virtuții. Virtutea este adesea menționată în omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur. Ea este înțeleasă de el ca fiind deplinătatea integrală a perfecțiunii constând din elementele mici ale facultăților spirituale, care este documentată de un fragment din omilia sa:

„Dar pentru ce spun că trebuie împlinită toată virtutea? Dacă neglijăm o parte din virtute, aducem mari rele asupra noastră. De pildă, dacă nu faci milostenie, ești aruncat în iad; și doar milostenia nu-i totă virtutea, ci numai o parte a ei... Iarăși, a nu ocări pe semenul tău e o parte foarte mică a virtuții... Iarăși, castitatea este și ea numai o parte a virtuții ... Vreau însă să vă spun ceva mai mult; nu ni se încuie cerul numai dacă nu facem o singură virtute din toate virtuțile, ci pățim același lucru dacă le facem pe toate, dar nu le facem cum trebuie și cu prisosință”¹⁵.

Cele trei exemple de virtuți particulare (milostenia, autocontrolul și abținerea de la afurisenie) indică legătura dintre diferite comportamente spirituale sau atitudini psihologice care cuprind perfecțiunea persoanei umane. Sfântul Ioan Gură de Aur presupunea drum lung de a dobândi o asemenea perfecțiune. Cu toate acestea, el a subliniat necesitatea perfecțiunii și abundenței cuvenite. Perfecțiunea și abundența sunt elementele noțiunii generale a virtuții. Sfântul Părinte a dorit ca ascultătorii săi să arate perfecțiunea vieții și un grad ridicat de moralitate.

În afară de grija pentru imaginea morală a familiei, Sfântul Ioan Gură de Aur a avut grijă și de credința ei. În aceeași omilie el a exprimat o instrucțiune importantă cu privire la această problemă:

„De aceea, vă rog să ne dăm toată silința să rămânem în dreapta credință și să avem o viață plină de fapte bune. Dacă nu adăugăm și o viață egală credinței, vom suferi cele mai grele pedepse. Lucrul acesta l-a arătat fericitul Pavel cu pilde din vre-

¹⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia* LXIV, 4 *la Matei*, în „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 23, p. 743.

murile de demult, când a spus: „Toți ai mâncat aceeași mâncare duhovnicească și toți au băut aceeași băutură duhovnicească” (I Corinteni 10, 3-4); și a adăugat că nu s-au mântuit: „*Au pierit în pustie*” (I Corinteni 10, 3). Același lucru l-a arătat și Hristos în Evanghelii, când a spus că unii au fost aruncați în iad, deși scosese demoni și profetiseră (Matei 7, 22-23). Toate pildele Domnului... cer virtutea arătată prin fapte. Despre dogme Hristos vorbește de puține ori; că nici nu au nevoie de multă osteneală; despre purtarea omului însă vorbește de multe ori; dar, mai bine spus, totdeauna; că trebuie să lupți neconținut pentru a duce o viață virtuoasă; de aceea este nevoie și de osteneală”¹⁶.

Sfântul Ioan Gură de Aur pune împreună două aspecte ale esenței creștinismului, și anume credința și moralitatea. Acestea două sunt factori ai vieții creștine de zi cu zi, care sunt dependenți unul de celălalt și pe care trebuie să-i urmărim cu ardoare. Fără îndoială, această sarcină aparține tatălui familiei care îndeplinea în familie funcția similară cu cea a episcopului din Biserica locală.

4. Concluzii

Analizele textelor alese ale Sfântului Ioan Gură de Aur prezentate mai sus, arată importanța creșterii creștine. Ele vorbesc despre creșterea religioasă a copiilor, care este direct legată de bunăstarea familiei creștine. Comentând Epistolele Sfântului Apostol Pavel, el a început să răspândească ideea de „biserica mică”, întrucât aceasta îndeplinește rolul unui loc în care are loc sfințirea ființei umane. Tatăl familiei îndeplinește într-o astfel de situație sarcinile unui episcop, adică a unui ghid în viața religioasă. El va trebui să aibă grijă de citirea Sfintelor Scripturi, de practica rugăciunii și a învățaturii catehetice, care să ducă la un nivel adecvat de credință și moralitate creștină. După Sfântul Ioan Gură de Aur, introducerea sistematică a acestor practici religioase în familie contribuie la creșterea evlaviei în rândul membrilor ei, precum și la responsabilitatea socială. Familia bine formată oferă o bază adecvată pentru transmiterea tradiției religioase și o legătură semnificativă în relațiile sociale.

¹⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia* LXIV, 4 la Matei, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, p. 742.

COORDONATE TEOLOGICO-DOGMATICE ALE TÂINEI SFÂNTULUI MASLU

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Zusammenfassung

Das Sakrament der Krankensalbung stellt eine kirchliche Handlung dar, das der körperlichen und seelischen Genesung der Gläubigen gewidmet ist. Durch jedes Sakrament wird eine bestimmte Gnade Jesu Christi mitgeteilt. Das Sakrament der Ölsalbung wird dem Krankenmenschen die Barmherzigkeit Gottes zuteil gemacht, wodurch er sich durch den Glauben und das Gebet geöffnet wird. Die Kirche hebt eine Verbindung zwischen Sünde und Krankheit hervor, die im Zusammenhang der Genesung durch die heilende Gnade Gottes von Bedeutsamkeit ist.

Um diese Genesung des Menschen aufzutreten, bedarf der gläubige Mensch seinen Glauben zu äussern und der Gemeinschaft der Kirche und der Dynamik der Gebete der Gläubigen teilhaftig zu werden.

Stichwörter

Ölsalbung, Krankensalbung, heilende Gnade, Priester der Kirche, Sakramente der Kirche, Barmherzigkeit Gottes, Sünde, Krankheit, Heilung

1. Taina Sfântului Maslu în contextul celorlalte Sfinte Taine

Iisus Hristos a lăsat în Biserica Sa diferite slujiri, daruri și lucrări sfinte, pentru ca prin toate El să vină în întâmpinarea nevoilor multiple ale oamenilor, referitoare la trupul și sufletul lor, la nevoile lor de ordin material, dar, și în ceea ce privește, scopul ultim și suprem al omului, care este mântuirea sa. Modul cel mai direct, impresionant și binefăcător de manifestare a puterii lui Dumnezeu în viața lumii și a oamenilor îl constituie ansamblul acelor acte sau lucrări sfinte, instituite de Hristos Însuși în Biserica Sa, adică Sfintele Taine, pentru ca prin acestea El să împărtășească harul sfinților și mântuitor, în diferite momente ale existenței lor. Ilustrarea acestui mod diferit și complementar de împărtășire a harului sfinților și mântuitor o constituie lucrarea specifică pe care o concretizează cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii.

Primele trei Taine: Botezul, Mirungerea și Euharistia, numite și Taine ale încorporării omului în Trupul tainic al lui Hristos – Biserica, lucrează pentru extinderea și consolidarea Bisericii, renăscându-l pe om la o viață nouă în Iisus Hristos. Prin Botez, omul participă la moartea și învierea lui Hristos, devine o făptură nouă, înnoit, luminat și îndreptat, prin puterea Duhului Sfânt, pentru ca el să depășească starea de suferință, boală și moarte a vechiului Adam, primind darurile noului Adam. Primirea darurilor Duhului Sfânt în Taina Mirungerii îl menține pe om în orizontul creșterii umanității sale, din puterea umanității îndumnezeite a lui Hristos. Apoi, el se unește cu Domnul vieții în taina Euharistiei, pentru ca viața lui Iisus Hristos să devină viața mădulelor Sale (cf. Galateni 2, 20).

Pentru redobândirea stării baptismale, pierdute de către om prin păcat, există o lucrare sfântă în Biserică, Taina Spovedaniei sau a Mărturisirii. Prin aceasta, omul redobândește starea inițială a creștinătății sale, pe care a irosit-o pe parcursul vieții, prin îndepărtarea de Dumnezeu și neîmplinirea poruncilor Sale. Nu fără temei, Taina Pocăinței a fost numită al doilea Botez, întrucât prin ea, redobândim starea de curățenie, de înnoire pe care le-am pierdut prin păcat.

Pe lângă aceste sfinte Taine ale inițierii creștine, mai există Taine care conferă diferite împuterniciri și legitimări pentru diferite lucrări sau misiuni în Biserică și în societate. Pentru aceasta există în Biserică Taina Hirotoniei, ca lucrare a lui Hristos de a continua lucrarea Sa mântuitoare, prin cei pe care El i-a ales, i-a împuternicit și i-a trimis în lume să împlinească misiunea

încredințată lor de Hristos. Prin Taina Cununii, Dumnezeu unește pe cei doi miri spre a constitui familia creștină sau microbiserica, în care să se păstreze conținutul credinței în Hristos, slujirea Lui și a semenilor. Se naște un gen nou de relații interpersonale, după modelul legăturii dintre Hristos și Biserica Sa (vezi: Efeseni, cap. 5).

În contextul tainelor menționate mai sus, Taina Sf. Maslu are legături strânse cu toate celelalte Taine, aflându-se în complementaritate cu ele, dar, având și un specific al lucrării ei: vindecarea credincioșilor de bolile sufletești și trupești. Această Taină nu este pur și simplu Taina despre care aflăm la sfârșitul prezentării celorlalte Taine, ca un fel de appendice a lor, ci se conturează, ca o Taină, care îl are în vedere pe om în starea sa existențială cea mai precară, legată de suferință, păcat și boală. Ea are o importanță excepțională, deoarece omul se află în centrul lucrării ei, dar și pentru faptul, că în contextul fenomenului crescând al secularizării de astăzi, omul se află puternic agresat de provocări variate, care îl sărăcesc din punct de vedere spiritual, îl debusolează și îl îmbolnăvesc. Așadar, Taina Sf. Maslu are profunde implicații antropologice, hristologice, pnevmatologice, eclezilogice și eshatologice. Unele aspecte ale acestor coordonate fundamentale ale acestei Taine vor fi scoase în evidență în cele ce urmează.

2. Omul – privit în structura sa psiho-fizică și implicațiile sacramentale ale acestei constituții dihotomice a omului

În contextul Tainei Sfântului Maslu îl vedem prezent pe om, în structura sa psiho-fizică, care are trebuințe de ordin material și spiritual; dar, nu numai atât, nu este vorba doar de nevoi materiale sau spirituale, ci și de anumite vulnerabilități, atât în plan trupesc, cât și sufletesc. Suferința este o componentă aproape permanentă a vieții sale, de care dorește să se elibereze. Nu de puține ori, depășirea stării de suferință nu este posibilă prin efort propriu, ci omul simte nevoia de a recurge la o putere și întărire, care este mai presus de el, și anume la Dumnezeu, ca Izvor al bucuriei și al sănătății. În structura slujbei Sf. Maslu, omul care recurge la mila dumnezeiască, se află într-o legătură profundă cu Dumnezeu, ca Cel Care revarsă asupra sa mila dumnezeiască. Mai mult decât atât, acesta se îndreaptă spre această milă dumnezeiască, ca la ultima șansă, putere și ușurare de poverile grele, de care suferă, fie că este vorba de o suferință, de boală sau de păcate. El dorește să se elibereze de povara acestor surse de suferință, de apăsare și de boală.

Omul se simte încurajat să apeleze la ajutorul lui Dumnezeu, deoarece Acesta s-a manifestat față de om cu o maximă grijă și atenție, lucru evident prin lucrarea iubitoare de oameni a lui Iisus Hristos. I se perindă în conștiința sa de om bolnav toți suferinzii, care au aflat răspuns rugăciunilor lor sau ale celor apropiați lor, din partea Mântuitorului. Omul se simte vlăguit de păcate și fapte rele, care îi aduc multe suferințe. De aceea, Biserica se roagă pentru cel aflat în suferință: „Doamne, sufletul meu cel slăbit de multe feluri de păcate și cu fapte netrebnice, ridică-l cu cercetarea Ta cea dumnezeiască, precum ai ridicat de demult pe slăbănogul”¹. Gândul la cei bolnavi, care odinioară au primit răspuns pozitiv rugăciunilor lor, din partea Mântuitorului, îl motivează pe credinciosul bolnav, să manifeste perseverență în rugăciunea sa pentru a primi și el ajutorul lui Dumnezeu. Ungerea cu untdelemn sfințit a celui bolnav constituie un izvor de mângâiere a sa, ca răspuns la credința și rugăciunea sa. Lucrarea dumnezeiască îl cuprinde pe om în integralitatea persoanei sale: trup și suflet. Teologia ortodoxă nu îl privește pe om în mod simplist și unilateral, ci în mod complex, integral și unificator. Aceasta, întrucât omul este om, numai în măsura în care este înțeles în structura sa psiho-fizică, adică trup și suflet, aflat atât în legătură cu lumea materială, cât și în legătură cu lumea spirituală și cu Dumnezeu Însuși. Acest mod profund de percepere a existenței umane, îl plasează pe om în centrul rugăciunilor Bisericii, care are în vedere însănătoșirea sa trupească și sufletească, dar, în final, vizează mântuirea omului.

Prin rugăciunea Bisericii și prin ungere cu untdelemn sfințit toate simțurile omului se purifică, se sfințesc și se transfigurează, acestea devenind imune în fața puterilor demonice. „Însemnând acum pe robii Tăi cu bucuria pecetii Tale, fă, Stăpâne, simțurile lor intrare de netrecut și de necuprins pentru toate puterile potrivnice”². Însemnat fiind cu pecetea crucii biruitoare asupra răului și a diavolului, credinciosul este apărat de lucrările demonice și de suferințele pe care acesta le poate provoca oamenilor. În acest sens, rugăciunea Bisericii mărturisește: „Demonii cei cumpliți să nu se atingă de acesta ce-și însemnează simțurile cu ungere dumnezeiască Mântuitorule, ci îl apără pe dânsul sub acoperemântul slavei Tale”³.

¹ *Molitfelnic*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (precurtat: EIBMBOR), București 1992, p. 126.

² *Molitfelnic*, p. 117.

³ *Molitfelnic*, p. 119.

În rugăciunea de sfințire a untdelemnului se cere, ca Dumnezeu să binecuvinteze untdelemnul acesta, pentru ca cei care se vor unge din el, să poată primi vindecarea trupului și a sufletului. „... Înсуți, Stăpâne, sfințește untdelemnul acesta, ca să fie celor ce se vor unge din el spre tămăduire și spre izbăvirea de toată patima și întinăciunea trupului și a sufletului și de toată răutatea...”⁴. Un aspect fundamental ca trebuie subliniat în acest context este acela, că omul nu este privit în Taina Sf. Maslu doar sub aspect trupesc, material, ci în același timp, el este privit simultan, într-o dublă ipostază, aceea de trup și suflet, părți componente ale persoanei umane, care se susțin și se intercondiționează reciproc. Atunci când omul se află sub povara bolii și a păcatului, el se află în întunericul existenței, neputând zări calea pe care trebuie să meargă, calea ce duce spre Hristos și spre Împărăția Lui. Simțind acest întuneric al vieții, omul face experiența unei orbiri spirituale, fapt ce îl îndeamnă să se îndrepte spre Iisus Hristos, ca și orbul din naștere, pentru a primi de la El adevărata vedere a ochilor lui trupești și sufletești. „Fiind orbit la ochii sufletului, vin la Tine, Hristoase, ca și orbul cel din naștere, strigând către Tine cu pocăință: Tu ești lumina cea strălucitoare a celor din întuneric”⁵. Găsirea unui nou drum al vieții de către om, înseamnă calea pocăinței, prin care el își recunoaște păcatele sale, adesea înțelese ca surse de suferință și boală, întâlnindu-L pe Hristos, Marele Doctor al sufletului și al trupului. Omul credincios când cere de la Hristos vindecare are în vedere confirmarea puterii vindecătoare a Domnului, despre care mărturisește Sf. Scriptură, putere manifestată asupra celor paralizați, slăbănogi, orbi, demonizați etc.

Întâlnindu-se cu Hristos în Taina Sf. Maslu, omul se transformă profund în adâncul de taină al sufletului său. Toate simțurile sale, care până atunci au slujit păcatului și puterilor demonice, odată venit la Hristos, prin rugăciunea Bisericii, toate acestea se transfigurează, se schimbă în funcționarea lor, într-o manieră radicală. Gura, buzele, mâinile, picioarele omului, care au slujit păcatului, vor sluji de acum înainte lui Dumnezeu, cu mulțumire, preamărire, recunoștință și împlinind poruncile Sale.⁶

⁴ *Molitfelnic*, p. 125.

⁵ *Molitfelnic*, p. 125.

⁶ Vezi: Rugăciunea a șasea: „Gura lui o umple de lauda Ta. Buzele lui le deschide spre slăvirea numelui Tău. Măinile lui le întinde spre lucrarea poruncilor Tale. Picioarele lui îndreptează-le spre vestirea Evangheliei Tale. Toate măduarele și gândirea lui, întărește-le cu harul Tău” (*Molitfelnic*, p. 147).

Astfel, din teologia acestei Taine se creionează în culori vii trăsăturile omului, privit în cele două planuri de existență ale sale: planul unei vieți duse în afara comuniunii de viață și iubire cu Dumnezeu, deci o viață dusă în păcat, în necunoașterea, neîubirea și neîmplinirea voii lui Dumnezeu, și, implicit, arătarea consecințelor ei, slăbiciunea, suferința și boala, pe de o parte, iar, pe de altă parte, viața omului care îl caută pe Dumnezeu, pe Iisus Hristos, apropiindu-se de El cu smerenie, cu iubire și cu pocăință, primind de la El iertarea păcatelor, mângâierea, încurajarea, ușurarea suferințelor sale, și chiar vindecarea. Apare, deci, chipul omului reînnoit prin pocăință și prin hotărârea de a fi de acum înainte în ascultare de Dumnezeu, de voia și poruncile Sale, ca antidot al înstrăinării de sine, de Dumnezeu, și, implicit, al suferinței și bolii.

3. Păcat – boală – har vindecător, prin ungerea cu untdelemn sfințit

Taina Sf. Maslu pune în legătură aceste trei realități: păcatul, boala și harul vindecător, prin ungerea cu untdelemn sfințit. Patimile sufletului și ale trupului omului dau naștere unei vieți desfigurate, precare și marcate de boli. Toate imnele și rugăciunile pe care le citim în cadrul Taine pun în legătură păcatele sau patimile trupești și sufletești cu boala. Aceasta din urmă fiind o consecință a celor dintâi.

Păcatele sau patimile omenești sunt strâns legate de ființa omului, întrucât aceasta este adânc marcată de slăbiciunile intrate în ea în urma neascultării omului de poruncile lui Dumnezeu. Teologia Bisericii vede o legătură strânsă între împlinirea voii lui Dumnezeu și starea de bine sau de rău a acesteia, ca urmare a împlinirii sau neîmplinirii acestei voințe sfinte a lui Dumnezeu. Balsamul care alină, ușurează și vindecă aceste neputințe sau patimi omenești este harul lui Dumnezeu, cerut în mod insistent să se pogoare peste cei bolnavi. „Tu însuși Cel Ce ești minunat și milostiv pentru oamenii cei credincioși, dă, Hristoase, acestuia, ce boalește cumplit, harul Tău de sus”⁷. Pentru ca să se coboare harul vindecător asupra celor bolnavi, aceștia trebuie să fie pătrunși de puterea credinței în Iisus Hristos, Izvorul harului vindecător. Nu putem primi acest har în stare de indiferență sau opacitate spirituală, de învârtosare a inimii, ci numai prin deschiderea, prin credință a sufletului omenesc, acesta este pregătit să primească harul sfințitor, luminător și vindecător. Ungerea cu untdelemn sfințit devine astfel, „sabie împotriva diavo-

⁷ *Molitfelnic*, p. 116, cântarea a 3-a a Tainei Sf. Maslu.

lilor” și „foc mistuitor”. Această ungere sfântă și sfințitoare este un fel de manifestare a unei mari puteri spirituale, care topește tot ceea ce este mai rău în om, în ființa și manifestările acestuia. În acest sens, constată rugăciunea: „Sabie împotriva diavolilor este pecetea Ta, Mântuitorule; iar, prin rugăciunile preoților, foc care mistuiește patimile sufletești; pentru aceasta, cu credință, Te lăudăm pe Tine, noi cei ce am primit vindecare”⁸. Harul acesta vindecător nu este ceva care va veni doar în viitor, ci este harul pe care Hristos Însuși l-a dat Apostolilor Săi, pentru ca aceștia să ungă pe cei bolnavi, mistuiți de tot felul de patimi, și astfel, să se vindece. Există deci o continuitate a revărsării harului de sus, care sfințește, luminează și vindecă, începând de la Mântuitorul, continuând cu Apostolii Săi, care au procedat la fel cu cei bolnavi, și manifestându-se și astăzi același har al lui Hristos.

„Ai dat harul Tău prin Apostolii Tăi, lesne Iertătorule și Iubitorule de oameni, ca să tămăduiască cu untdelemnul Tău cel sfânt rănile și bolile tuturor. Pentru aceasta și acum, ca un Îndurat, pe cel ce vine cu credință sfințește-l, miluiește-l, tămăduiește-l...”⁹.

Păcatul, boala și harul vindecător sunt atât de clar evidențiate, în teologia ortodoxă, încât putem observa cum harul se manifestă ca răspuns la credința și rugăciunea Bisericii, pentru a mângâia, a ușura și a vindeca, pentru ca cei care primesc harul vindecător să poată să treacă de la suferință și întristare la bucuria vindecării și a preamăririi Celui care revărsă harul Său peste lume și oameni.

⁸ *Molitfelnic*, p. 120. Vezi și *Teologia Dogmatică și Simbolică*, EIBMBOR, București 1958, vol. II, 925: „Efectul fizic sau vindecarea de bolile trupesti rezultă din recomandarea pe care o face Sf. Iacob bolnavilor, ca să primească această Taină. Dacă le-o recomandă, înseamnă că prin ea se urmărește vindecarea lor trupestă, atunci când aceasta e folosită pentru mântuirea sufletului. Iar, că această vindecare și urmează o arată cuvintele: „și rugăciunea credinței va mântui pe cel bolnav și Domnul îl va ridica”. Adică îl va mântui de boală și-l va ridica din patul suferinței. Expresia „il va ridica” mai înseamnă însă, că îi va ridica moralul, adică va întări sufletește pe cel bolnav, ca să suporte mai ușor boala. Și când cineva are tăria sufletească de a suporta boala, și aceasta este un fel de însănătoșire. Experiența ne arată, de fapt, că nu toți se vindecă de boală, fie din cauza puținii lor credințe, fie din cauza preștiinței lui Dumnezeu, că vindecarea nu le-ar aduce vreun folos pentru mântuire. De altfel, dacă Maslul ar avea totdeauna ca urmare vindecarea trupestă, ar însemna ca oamenii să nu mai moară, întrucât ei ar recurge mereu la primirea lui, de câte ori sunt bolnavi”.

⁹ *Molitfelnic*, p. 122, Stihira Laudelor Tainei Sf. Maslu, glas 4.

4. Mila dumnezeiască – formă de manifestare a iubirii iertătoare și vindecătoare a lui Dumnezeu

Mântuitorul Iisus Hristos a venit în lume, pentru ca să reverse peste ea noianul dragostei dumnezeiești. Lumea s-a îmbolnăvit, ajungând în întuneric, slăbiciune, stricăciune și moarte, pentru că, din cauza păcatului nu s-a mai putut împărtăși de iubirea lui Dumnezeu. Aceasta menține în integritate, sănătate și în rosturile ei firești firea umană, zidită după chipul iubirii lui Dumnezeu.

De aceea, Iisus Hristos a venit în maximă apropiere de oameni, pentru ca aceștia să se poată bucura de puterea iubirii atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu, care, față de omul aflat în păcat și moarte, a îmbrăcat haina milei dumnezeiești. Părintele ceresc a simțit și simte permanent față de omul suferind o compasiune, o milă încurajatoare și vindecătoare. Astfel, putem să înțelegem modul în care Mântuitorul S-a apropiat de oamenii aflați în suferință, boli, păcate și nevoi, aducându-le fiecăruia în parte antidotul de care aceștia aveau nevoie. El s-a atins de ei, S-a rugat pentru ei și i-a eliberat de poverile care îi apărau. Consecințele acestei apropieri de oameni de către Iisus Hristos au fost imediate și complete: iertare de păcate, vindecare de boli, scoaterea duhurilor necurate etc.

Mila lui Dumnezeu iese într-o evidență copleșitoare în slujba Tainei Sfântului Maslu. Numai Cel Milostiv poate să împărtășească milă celor care au nevoie de ea. Stihul care se repetă la fiecare cântare a Canonului Sf. Maslu ilustrează această putere vindecătoare a milei dumnezeiești: „Stăpâne, Hristoase, Milostive, miluiește și tămăduiește pe robul Tău”. Aceste cuvinte sunt rostite de mai multe ori tocmai pentru a arăta, pe de o parte, că Dumnezeu este plin de o infinită milă față de om, iar, pe de altă parte, că omul are o nevoie reală de a se împărtăși de mila lui Dumnezeu. Mila de sus cerută în rugăciune este în directă legătură cu nevoile profunde ale oamenilor. Mai mult, mila lui Dumnezeu reprezintă modul de a relaționa al Părintelui ceresc cu întreaga Sa creație. Menținerea lumii în existență, prin pronia dumnezeiască, călăuzirea neamurilor în vederea împărtășirii lor de darul mântuirii, precum și vindecarea umanității prin intervenția lui Dumnezeu Însuși sunt o dovadă a manifestării milei dumnezeiești. „De mila Ta, Stăpâne, este plin tot pământul; pentru aceasta cu untdelemnul Tău cel dumnezeiesc, fiind unși astăzi, cerem cu credință, să ni se dea nouă mila Ta cea mai presus de minte”¹⁰.

¹⁰ Troparul de la Catavasia I a Canonului Tainei Sf. Maslu, în: *Molitfelnic*, p. 115.

Pentru ca Taina milei vindecătoare a lui Dumnezeu să lucreze în viața oamenilor, aceștia trebuie să se deschidă, prin credința lor puternică, acestei mile dumnezeiești. Prin credință, ei se dăruiesc Celui Care este „Doctorul sufletelor și al trupurilor”, Singurul Care poate interveni acolo unde posibilitățile omului de a se manifesta sunt reduse sau inexistente. Ca atare, credința devine ușa prin care mila vindecătoare a lui Dumnezeu intră în viața omului, pentru a opera transformări luminoase și pozitive. Răspunsul lui Dumnezeu la credința omului rugător și a Bisericii, care se roagă și cere mila de sus este trimiterea harului Său peste sufletul și trupul celui bolnav. Acest har dă putere celui bolnav, ușurează suferințele sale, dă iertare de păcate și vindecă bolile sufletești și trupești ale lui. Cu această convingere se roagă Biserica, când cântă: „Tu, Însuși, Cel ce ești minunat și Milostiv pentru oamenii cei credincioși, dă, Hristoase, acestuia ce boală este cumplit, harul Tău de sus”¹¹ sau: „Mântuitorule, Cel ce ești mirul cel nestricăcios și vărsat prin har, care curățește lumea, îndură-Te și miluiește pe acesta ce-și unge, cu credință în dumnezeirea Ta, rănila cele trupești”¹².

Pogorârea harului sfințitor și vindecător, împărtășit prin untdelemnul sfințit, asupra celui sau a celor care participă la Taina Sfântului Maslu, este răspunsul pe care Dumnezeu îl dă rugăciunilor Bisericii, care se înalță în mod insistent, repetat, spre El pentru aceștia. Întreg răspunsul lui Dumnezeu adresat omului suferind este manifestarea milei Sale nesfârșite, prin care El iubește, iartă, ușurează, împacă și vindecă pe omul credincios, aflat în suferințe. Ca un fel de concluzie plină de speranță, rugăciunea Bisericii se înalță spre cerul milostivirilor dumnezeiești, implorând arătarea milei cerești, astfel: „Caută din cer, Îndurate, și arată mila Ta tuturor; trimite acum, prin ungerea cea dumnezeiască a preoților, ajutorul Tău și tăria Ta, celor ce aleargă la Tine, Iubitorule de oameni”¹³.

Atunci când se revarsă mila dumnezeiască asupra oamenilor, aceștia pot să sesizeze mai bine și mai profund insuficiențele de care suferă, dar, în același timp, ei experiază energia dădătoare de viață a acestei mile, care se convertește în roade ale bucuriei, ale curajului și ale dobândirii unui nou etos al vieții, din puterea milei ce se coboară de sus, cu consecințe binecuvântate pentru viața lor trupească și sufletească.

¹¹ Cântarea a III-a din Canonul Sf. Maslu, vezi: *Molitfelnic*, p. 117.

¹² Cântarea a IV-a a Canonului Tainei Sf. Maslu, *Molitfelnic*.

¹³ Cântarea a IX-a a Canonului Tainei Sf. Maslu, *Molitfelnic*, p. 121.

5. Credința și pocăința – premize ale rodirii milostivirii sfinte în viața omului

Pentru ca Taina Sf. Maslu să poată să-și manifeste roadele sale, este nevoie, ca oamenii să vină la această Taină într-o stare de disponibilitate reală și deplină, pentru a pune un nou început în viața lor. Acest nou început este concretizat prin credința personală a omului și prin pocăință. Pentru a-l încuraja pe omul păcătos și suferind, să se apropie de Hristos, în cadrul slujbei Sf. Maslu se citește pericopa evanghelică a lui Zaheu vameșul, care reprezintă pe omul păcătos, care se întoarce la Dumnezeu, cu credință și pocăință. Acesta este prototipul hotărârii ferme a omului, de a părăsi cale păcatului și a merge pe calea virtuții. Zaheu a săvârșit un veritabil act de pocăință: și-a recunoscut starea păcătoșeniei sale, a regretat-o, l-a căutat pe Iisus Hristos, Căruia l-a mărturisit dorința sa sinceră de convertire, de întoarcere, de pocăință. Ca urmare, el a primit de la Hristos iertarea și mântuirea. Acest exemplu este grăitor pentru toți cei care doresc să săvârșească acte de pocăință, în general, dar, mai ales, pentru cei care doresc să primească iertare de păcate și vindecare de la Mântuitorul. Cei care sunt prezenți la Sf. Maslu cunosc exigența primirii darurilor acestei Taine, precum și faptul că pocăința și credința sunt cele două coloane de susținere a efortului uman, în vederea izbăvirii și a mântuirii. Biserica se roagă lui Dumnezeu, Celui care e mai presus de gând și de cuvânt, ca El să ierte păcatele și să vindece pe cei care și-au recunoscut păcatele lor și au venit cu credință în fața Celui Atotputernic. Spre ilustrare, câteva referințe:

„... în numele Tău cel mare, trimite darul Tău cel tămăduitor și iertarea păcatelor, și tămăduiește pe robul Tău cu mulțimea milei Tale. Cel ce știi că gândul omului este plecat spre cele rele din tinerețile lui; Care nu voiești moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu; Cel ce pentru mântuirea păcătoșilor Te-ai întrupat, Dumnezeu fiind, și Te-ai făcut om pentru zidirea Ta; Tu ești Cel ce ai zis: n-am venit să chem pe cei dreapți, ci pe cei păcătoși la pocăință... Însuși Îndurate, Stăpâne, caută din înălțimea Ta cea sfântă, umbrindu-ne pe noi păcătoșii și nevrednicii robii Tăi cu harul Sfântului Tău Duh în ceasul acesta și-L trimite peste robii Tăi, care și-au cunoscut păcatele lor și au venit la tine cu credință. Primindu-i cu iubirea Ta de oameni și ier-

tându-le orice au greșit cu cuvântul, cu lucrul sau cu gândul, spală-i și-i curățește de tot păcatul.”¹⁴

Învățătura fundamentală cu privire la starea sufletească a celor care vin să primească vindecare trupească și sufletească este aceea, că ei trebuie să manifeste o conștiință a pocăinței lor. Ei nu trebuie să se teamă sau să se rușineze de păcatele lor din două motive: în primul rând, pentru că toți oamenii sunt supuși păcatului și că omul din tinerețile lui păcătuiește, se îndepărtează de Dumnezeu; în al doilea rând, Dumnezeu voiește ca toți oamenii să se mântuiască și să vină la cunoștința adevărului (cf. I Timotei 2, 4), chemându-i pe cei păcătoși la pocăință, și vindecându-i pe cei bolnavi. Această dimensiune a vieții omului, pe de o parte, dar și a Tainei Sf. Maslu, pe de altă parte, este amintită în rugăciunea a șaptea a acestei Taine.

„Tu, Doamne, în Legea cea veche ai rânduit păcătoșilor pocăință, precum lui David și ninivitenilor, și celor ce au fost mai înainte și celor după aceștia; încă și în timpul venirii Tale în trup n-ai chemat pe cei drepti, ci pe cei păcătoși la pocăință, precum pe vameșul, pe desfrânata, pe tâlharul și pe hulitorul și prigonitorul Tău, marele Pavel, prin pocăință l-ai primit; iar pe Petru verhovnicul și apostolul Tău, care s-a lepădat de Tine de trei ori, prin pocăință l-ai iertat și l-ai primit și i-ai făgăduit lui zicând: tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea...”¹⁵

Sunt persoane toate cele menționate mai sus, care au făcut experiența păcatului, dar, care, mai apoi, au făcut acte de pocăință. Ei n-au rămas mai departe în păcat, ci s-au convertit, și-au transformat viața, prin credință vie în Hristos și printr-o pocăință reală și lucrătoare. Aceștia constituie pentru toți cei bolnavi trupește și sufletește exemple și încurajare, ca și aceștia, să facă experiența pocăinței, prin credința lor în Hristos, și astfel, să primească de la El iertare și vindecare. Mărturisirea de credință a Bisericii, că Mântuitorul este Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre, Care dorește mântuirea și vindecarea tuturor, constituie temeiul nădejdi creștine, premiza primirii iertării și a comuniunii în Biserică și cu toți cei care Îl mărturisesc pe Hristos, după modelul apostolic și al sfinților.

¹⁴ *Molitfelnic*, p. 135, rugăciunea a doua.

¹⁵ *Molitfelnic*, pp. 149-150.

6. Puterea iertătoare și vindecătoare a lui Hristos manifestată prin „preoții Bisericii” în cadrul Tainei Sf. Maslu

Mesagerul iubirii atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu, față de lume și de oameni este Iisus Hristos, Cel Care strălucește cu puterea iubirii Sale vindecătoare și restauratoare în structura Tainei Sf. Maslu. El este coloana vertebrală de lumină și de foc, care luminează toate simțirile, aspirațiile și căutările omului aflat în suferință și nevoi. Aici sunt amintite actele fundamentale ale economiei mântuirii noastre, începând cu Întruparea, ca început al restaurării sau vindecării naturii umane, desfigurate prin păcat, și, continuând cu toate lucrările restauratoare ale lui Hristos, concretizate, prin învățătura Sa, faptele Sale de iertare a celor păcătoși și vindecare a celor bolnavi, altfel spus, este pusă în lumină întreaga apropiere de oameni, a Celui care este, prin excelență, Iubitorul de oameni. Toți cei care participă la Sf. Maslu experiază această putere iubitoare a lui Hristos, simt apropierea Lui de oameni și dorința Lui de a-i ajuta, ierta și vindeca pe toți.

Mântuitorul apare ca un Mir veșnic, Care se revarsă peste lume, pentru a o curăți și alina. „Mântuitorule cel ce ești mirul cel nestricăcios și vărsat prin har, care curățește lumea, îndură-Te și miluiește pe acesta ce-și unge cu credință în Dumnezeirea Ta, rănila cele trupești”.¹⁶ Astfel, Mântuitorul este un adevărat Doctor și ajutor al tuturor celor aflați în boli și în suferințe de tot felul. Aceștia simt nevoia să se adreseze Lui, încurajați de iubirea Lui necondiționată, de mila Sa nemărginită și de bunătatea Sa atotcuprinzătoare. În fața suferinței umane nimeni și nimic nu poate aduce necondiționat balsam de mângâiere și de vindecare, așa cum o face Hristos, ca Întrupare a adâncului de milă dumnezeiască. Mântuitorul îi apără pe toți cei chinuiți de lucrarea demonilor, cu puterea harului sau a slavei Sale. „Demonii cei cumpliți să nu se atingă de aceștia ce-și însemnează simțurile cu ungere dumnezeiască, Mântuitorule, ci îi apără pe dâșii cu acoperemântul slavei Tale”.¹⁷ Hristos devine haina luminoasă de protecție pentru toți cei care vin la El să se vindece, să se înnoiască și să primească iertare.

Iisus Hristos Se coboară prin harul Lui în untdelemnul sfințit, în rugăciunile preoților și în ambianța efervescenței credinței celor adunați la această Taină. Această prezență a Sa este spre tămăduire și spre izbăvirea de toată patima și întinăriunea trupului și a sufletului și de toată răutatea.

¹⁶ Cântarea a 4-a, *Molitfelnic*, p. 117.

¹⁷ *Molitfelnic*, p. 119.

Cu alte cuvinte, ca și la Întrupare, Hristos restaurează mereu firea umană, nu numai la modul obiectiv, așa cum a făcut la „plinirea vremii”, ci și în mod actual și subiectiv, privindu-l pe om în întreaga deplinătate și complexitate a persoanei sale. El a venit ca să vindece toată boala și toată neputința omenască și să răscumpere din moarte firea umană, chinuită de păcat.

Posibilitatea vindecării omului este dată de Iisus Hristos, deoarece El a venit în chipul omului fără păcat, pentru ca pe acest om să-l vindece de toate slăbiciunile de pe urma păcatului. El a suportat toate neputințele firii umane, toate suferințele acesteia, îndreptând toate rătăcirile ei. Hristos a devenit astfel, Păstorul cel Mare al oilor, adică al întregii omeniri, pe care a venit să o călăuzească la o viață din belșug. Expresia acestei credințe este dată și într-o rugăciune a Sf. Maslu:

„Doamne, Dumnezeuul nostru, Bunule și Iubitorule de oameni, doctorul sufletelor și al trupurilor noastre, Cel ce porți fără durere neputințele noastre, cu a Cărui rană noi toți ne-am vindecat; Păstorule cel Bun, Care ai venit spre căutarea oii celei pierdute; Cel ce dai mângâiere celor slabi la suflet și viață celor zdrobiți.”¹⁸

Și din acest punct de vedere Iisus Hristos devine sensul vieții omului pe pământ, împlinirea umanului și Cel Care restaurează continuu firea umană. Astfel, pentru om se deschide o perspectivă a speranței, știind că oricât de suferind ar fi acesta, există un „loc” sau o „cetate” de scăpare, care este Iubitorul de oameni – Iisus Hristos, „ieri, azi și în veci Același” (Evrei 13, 14).

7. Implicații eclezilogice ale Tainei Sf. Maslu

O premiză a împlinirii rugăciunilor celor credincioși este Biserica, ca Trup al lui Hristos, unde Acesta ascultă rugăciunile oamenilor. În acest așezământ divino-uman oamenii se roagă unii pentru alții, se cunosc unii pe alții și se încurajează unii pe alții. Ca o precizare de la început, trebuie subliniat faptul, că Taina Maslului este o Taină eclezială, fiind complementară Tainei Pocăinței, așa cum dintr-un anumit punct de vedere, Taina Mirungerii este complementară Tainei Botezului. „Ca relație personală harică a celui bolnav cu Hristos, Taina Maslului este o Taină în sensul deplin al cuvântului

¹⁸ *Molitfelnic*, p. 146.

și anume una din cele șapte Taine ale Bisericii.”¹⁹ Fiind săvârșită în Biserică, mai precis în ambianța de har a Bisericii, și întărind legătura dintre mădularele acesteia, Taina Maslului are un pronunțat caracter eclezial.

Suferința umană este asumată ca o cruce, în contextul solidarității între toate mădularele Trupului Bisericii. În Biserică se află sfinții, în frunte cu Maica Domnului, care sunt chemați în rugăciune, ca să mijlocească pentru cei bolnavi. „Născătoare de Dumnezeu, pururea Fecioară preasfântă, ceea ce ești acoperemânt tare și păzitoare, liman și zid, scară și turn, miluiește și tămăduiește pe acest bolnav, că la tine a alergat.”²⁰ Maica Domnului este plină de compasiune față de toți oamenii, care se află în nevoi și în suferințe, ea însăși făcând experiența suferinței, care a culminat în participarea la Paștile și Moartea Fiului ei. Ea se află într-o indestructibilă comuniune cu Fiul ei Cel mort și înviat, dar, totodată, ea se află într-o strânsă solidaritate cu toți oamenii, pe care i-a recapitulat în Sine, pentru a-i răscumpăra din păcat și din moarte. De asemenea, sfinții sunt invocați și ei, ca să vină în ajutorul celor care se află cuprinși de suferințe și boli. Îndeosebi sunt invocați în rugăciune sfinții: Iacob, Nicolae, Dimitrie, Pantelimon, Sfinții Doctori fără de arginți: Cosma și Damian, Chir și Ioan etc.²¹ Chemarea în ajutor a sfinților înseamnă o reliefare a comuniunii Bisericii, dar este în același timp și un mod de a fi în lume, în solidaritate cu toți cei care poartă în ei aceeași viață a lui Iisus Hristos, având aceeași chemare de a mărturisi în lume iubirea jertfelnică a Mântuitorului, Care a venit în lume, ca să o slujească și să o elibereze de sub puterea păcatului, a diavolului și a morții.

Toate rugăciunile și cererile pe care le înalță spre Dumnezeu comunitatea credincioșilor, presupun existența dată a Bisericii, ca loc de manifestare a milei dumnezeiești. Acest fapt îl exprimă și cântarea liturgică: „Cu milă caută

¹⁹ D. Radu, *Caracterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, în: „*Orthodoxia*” XXX, ianuarie-iunie, nr. 1-2, 1978, p. 306.

²⁰ Și acum... a Născătoarei, în: *Molitfelnic*, p. 118.

²¹ *Molitfelnic*, pp. 131-132: „Părinte Sfinte, doctorul sufletelor și al trupurilor noastre, Care ai trimis pe Unul Născut Fiul tău, Domnul nostru Iisus Hristos, să vindece toată boala și să răscumpere din moarte, tămăduiește pe robul Tău acesta de neputința trupezască și sufletească ce l-a cuprins și-l fă să vieze după darul Hristosului Tău; pentru rugăciunile Preacuratei Stăpânei noastre, Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria; cu puterea cinstitei și de viață făcătoarei cruci; cu folosințele cinstitelor netrupeștilor puteri; pentru rugăciunile cinstitului măritului, proorocului și Botezătorului Ioan; ale sfinților măriților și întru tot lăudaților Apostoli; ale sfinților măriților bunilor biruitori mucenici; ale sfinților și de Dumnezeu purtătorilor Părinților noștri, ale sfinților și tămăduitorilor fără de arginți Cosma și Damian, Chir și Ioan, Pantelimon și Ermolae etc...”

cu ochiul Tău, Bunule, spre rugăciunea noastră, a celor ce ne-am adunat astăzi în biserica Ta cea sfântă, ca să ungem cu untdelemnul cel dumnezeiesc pe neputincioșii Tăi robi”.²² Tot ca o ilustrare a structurii sacramentale a Bisericii o reprezintă și constatarea, că ungerea cu untdelemn sfințit are loc prin preoții Bisericii (cf. Iacob 5, 14-15), care se roagă pentru cel bolnav și săvârșesc acte sfinte, spre iertarea păcatelor lui și spre vindecare trupească și sufletească. „Caută din cer, Îndurate, și arată mila Ta tuturor; trimite acum prin ungerea cea dumnezeiască a preoților ajutorul Tău și tăria Ta, celui ce aleargă la Tine, Iubitorule de oameni”.²³

Dimensiunea ecleziologică a Tainei Sf. Maslu arată că actele fundamentale rânduite de Iisus Hristos pentru iertarea, vindecarea și mântuirea oamenilor nu sunt la întâmplare, ci ele presupun Biserica, în calitatea ei de Trup al lui Hristos, dar, totodată, ele consolidează și extind Biserica, prin aceste acte, rugăciuni, făgăduințe și daruri dumnezeiești. Că este așa o ilustrează și alegerea pericopelor biblice (cele 7 din Apostoli și 7 Evanghelii), unde sunt mai prezente două realități esențiale: iubirea lui Iisus Hristos care este prezentă în Biserică și iubirea sau solidaritatea tuturor cu cei care se află în păcate și boli, pentru a-i reda apoi pe aceștia, din nou, Bisericii, că mădulare vii și sănătoase ale acesteia.²⁴

Prin Taina Sf. Maslu, Biserica îi ajută pe credincioși să se comporte ca membri ai Trupului Domnului și în starea de precaritate fizică sau sufletească în care se află.

„Din Hristos Cel răstignit primitorii Tainei iau puterea să-și poarte și ei crucea suferințelor lor trupești cu răbdarea ușurată de bucuria învierii lui Hristos, Care îi va învia și pe ei. Răbdarea bărbătească, susținută de nădejdea învierii, mobilizează forțele trupului care, ajutate de harul de sus, pot să aducă sănătatea, sau dacă voia lui Dumnezeu este alta, îi dau bolnavului liniște și împăcare în fața obștescului sfârșit”.²⁵

²² Luminâna Sf. Maslu, în: *Molitfelnic*, p. 122.

²³ *Molitfelnic*, p. 121. Tot în acest sens, auzim : „Sabie împotriva diavolilor este pecetea Ta, Mântuitorule; iar, prin rugăciunile preoților, foc care mistuiește patimile sufletești; pentru aceasta, cu credință, Te lăudăm pe Tine, noi cei ce am primit vindecare” (*Molitfelnic*, p. 120).

²⁴ Vezi în acest sens: Apostolul 1, Evanghelia 1, cu pilda Samarineanului Milostiv; Apostolul 2, Apostolul 3 (I Corinteni 13, 1-8), rugăciunea a 3-a etc.

²⁵ D. Radu, *Characterul ecleziologic al Sfintelor Taine și problema intercomuniunii*, p. 307: „Taina Sf. Maslu presupune comuniunea rugăciunii ecleziale și manifestă cu putere această

Biserica lui Hristos este nu numai un așezământ viu și mărturisitor al credinței în Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, ci și un spațiu al întâlnirii oamenilor între ei, într-o ambianță de putere, lumină și har, unde ei se roagă unii pentru alții, se împacă între ei și se roagă pentru sănătatea lor trupească și sufletească. Această conștiință și viață a lor, adesea vulnerabile, este permanent călăuzită de prezența în Biserică a lui Hristos, Cel înălțat la ceruri, Care prin preoții Bisericii revărsă peste toți harul Său sfințitor și vindecător.

8. Concluzii

Taina Sf. Maslu este o Taină restauratoare a resorturilor intime, fizice și spirituale ale credinciosului, aflat sub povara păcatelor, a slăbiciunilor și a bolilor. Aceasta arată, că Biserica nu este indiferentă cu privire la starea duhovnicească și fizică a mădularilor sale, pe care nu doar le învață cuvântul adevărului, ci le și încurajează, le luminează și le vindecă. Astfel, Biserica devine un așezământ al împăcării și al vindecării tuturor, din Izvorul de vindecare al Celui, Care este „Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre”.

Aflată în legătură directă cu Iisus Hristos, Taina Sf. Maslu nu poate fi desprinsă de ansamblul celorlalte Taine. Dimpotrivă, ea trimite spre celelalte Taine, cărora le evidențiază semnificația și importanța lor, și, la rândul ei, este presupusă de celelalte Taine. În toate Tainele se simte duhul viu al Bisericii, care este prezent în ele, condiționându-se reciproc, ca urmare a legăturii ființiale și personale a lui Hristos și a Duhului Lui în lucrarea mântuirii oamenilor. Așadar, nici Biserica și nici Tainele nu trebuie înțelese ca realități abstracte, de sine stătătoare, ci în legătură directă cu Hristos, pe de o parte, și cu credincioșii și cu nevoile lor trupești și sufletești, pe de altă parte.

Sf. Maslu îl privește pe om, în structura lui psiho-fizică, cu insuficiențele și vulnerabilitățile lui, evidențiind faptul, că omul mai are o șansă restauratoare și vindecătoare și atunci când i se pare, că nimeni și nimic nu-l mai poate ajuta și elibera din strâmtoarea păcatului și a suferinței. În această Taină, omul apare într-o altă lumină: aceea a vulnerabilității sale, dar, în același timp, în aceea a valorii și a nădejzii creștine, care lucrează în mod concret pentru sănătatea și vindecarea lui, ca mădular viu al Trupului lui Hristos

comuniune. Taina este săvârșită de șapte preoți după numărul darurilor Duhului Sfânt, rânduiala Tainei cuprinzând, de altfel, șapte Evanghelii și rugăciuni pentru tămăduirea celui bolnav, pentru iertarea păcatelor și mântuirea lui. De față se află o asistență împreună-rugătoare de credincioși, cu preoții, săvârșitori ai Tainei”.

– Biserica. Taina Maslului configurează trăsăturile esențiale ale antropologiei ortodoxe, care reliefează aspectul de taină al omului, dar și pe cele de solidaritate, de rugăciune și de depășire a păcatului, a patimilor și al bolilor, prin iertare și vindecare de către Iisus Hristos – Doctorul suprem. Omul este privit în contextul păcatului, al bolii și al vindecării, prin „ungerea cea dumnezeiască a preoților”.

Persoana divino-umană a lui Iisus Hristos este focarul care concentrează în Sine toate suferințele umanității, dar, în același timp, El este și nădejdea supremă a tuturor, prin aceea, că El a coborât viața dumnezeiască a Sfintei Treimi într-o umanitate confuză, suferindă și rătăcită, pentru a o aduna în Sine, a o ierta și a o vindeca. Rugăciunile și cântările acestei Taine pun în evidență acest chip de lumină și de putere al lui Hristos, a cărui milă dumnezeiască este cerută în mod insistent în rugăciunile Tainei. Aceasta, pentru că toate actele fundamentale ale lui Hristos: Întroparea, Patimile, Moartea, Învierea și Înălțarea Sa sunt menționate în mod expres în structura Sf. Maslu, dar, și pentru că acestea se prelungesc în lucrarea și viața Bisericii și prin Biserica în viața credincioșilor.

Prin această Taină, Biserica este prezentată ca un loc de întâlnire a credincioșilor cu sfinții, în frunte cu Maica Domnului, a căror mijlocire prin rugăciune este cerută de întreaga plairomă a Bisericii. Dar, nu mai puțin, este evidențiat faptul, că Biserica este un așezământ al împăcării și restaurării personale a omului, Taina Sf. Maslu, având profunde implicații antropologice, ecleziologice, hristologice și pnevmatologice, precum și consecințe sociale evidente.

În fine, Taina Sf. Maslu nu este o slujbă periferică în viața Bisericii, ci ea este profund ancorată în structura ei sacramentală, precum și în ceea ce privește învățătura de credință, care este transparentă în toate gesturile, rugăciunile, lecturile biblice și imnele liturgice, care constituie haina ei exterioară. Deci, putem spune, că din profunzimile și semnificațiile acestei Taine răzbate osatura ei doctrinară, ca și fundament viu, lucrător și călăuzitor pentru toate măduarele Trupului tainic al Domnului – Biserica.

CONSIDERAȚII DOGMATICO-MORALE ASUPRA NOȚIUNII OMUL CHIP AL LUI DUMNEZEU

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad

Abstract

Attempting to find in the writings of the Holy Fathers a clear definition of what does it mean the man as image of God, it is particularly difficult. The difficulty comes out of the interference and out of the inefficient distinction the Fathers did between the Edenic stage (the created man, image of God before the falling into sin) and the Adamic stage (the state after the falling into sin and until the moment of the restoration into Jesus Christ the Savior). We won't be able to authentically know the meaning of the words „the man has been created in the image of God”, if we analyze them by researching only the man of the falling. The sin supposed ontological mutations both on the level of the body and on the level of the soul. The present study aims to emphasize the thinking of the Eastern Fathers upon the notion of the man as image of God, and the consequences of such thinking in the Moral Theology.

Keywords

The man image of God, creature (nature), hypostasis (person), objectivism, essentialism, subjectivism, necessity, liberty.

1. Noțiunea omul chip al lui Dumnezeu în perspectiva dogmatică a Sfinților Părinți

”Să ne întoarcem iar la Cuvântul Scripturii dumnezeiești: «să facem om după chipul și asemănarea Noastră». Cât de mărunte și nevrednice păreri și-au făcut despre măreția omului câțiva necreștini atunci când și-au închipuit că înalță pe om dacă îl compară cu lumea aceasta! Anume, ei spun că omul e un microcosmos, sau o lume în mic și că în om nu se cuprinde altceva nimic decât elementele care se află în lumea pământească. Prin acest nume pompos ei au vrut să preamărească firea omenească, dar uită că în cazul acesta măreția omului ar fi fost tot așa de strălucită ca și aceea a muștelor și a șoarecilor; și aceia, în alcătuirea lor, au aceleași patru elemente ca la om și la celelalte vietăți, cu deosebirea doar că, la unele sau la altele predomină unul sau altul dintre elemente, însă se știe că, fără ele, nu poate trăi nici o vietate. În cazul acesta, ce mare scofală e pentru om, dacă spui că el poartă pecetea universului, ori că se aseamănă cu acesta. Nu numai astrele cerului care se rotesc la nesfârșit și care sunt mereu supuse schimbărilor, ci tot ce se cuprinde pe ele pier odată cu ele. Vrei să ști ce spune Biserica despre vrednicia și măreția omului? De bună seamă, nu voi reuși să răspund la această întrebare dacă-l comparăm pe om cu lumea creației; ci doar dacă ne gândim că el a fost plăsmuit după chipul și firea Creatorului său. ... Așa fiind și pentru că tocmai de aceea S-a hotărât să ne aducă la viață, Dumnezeu nu-și arată bunătatea doar pe jumătate, dăruind omului numai o parte din bunătățile Sale și păstrând pentru Sine în chip invidios cealaltă parte, ci își arată suprema bunătate tocmai prin aceea că l-a adus pe om din neființă și l-a copleșit cu tot felul de daruri. Mulțimea tuturor acestor bunătăți e atât de mare încât nu știm dacă s-ar putea număra ușor. De aceea, rezumându-le, Scriptura le-a descris în felul următor: «după chipul Său l-a făcut Dumnezeu pe om»; ceea ce e la fel ca și cum ar fi spus că firea omenească a fost făcută părtașă la toate bunătățile. Iar dacă Dumnezeu e deplinătatea tuturor acestor bunuri și dacă omul este după chipul ei, oare nu în această deplinătate va consta ase-

mănarea sa cu Arhetipul sau modelul său? Așadar în noi sunt ascunse tot soiul de bunătăți, orice virtute, toată înțelepciunea și tot ce se poate concepe mai bun”¹.

Omul își are „existența ca dar”² printr-o lucrare absolut unică și aparține din partea lui Dumnezeu. Dacă îngerii au fost creați „în tăcere”, după expresia Sfântului Isaac Sirul³, omul nu și-a primit existența în virtutea unei potențe ascunse în calitățile materiei pe care voința dumnezeiască creatoare a actualizat-o prin porunca „să fie” sau „să dea pământul din sine”.

„Pe om, Dumnezeu l-a plămădit cu mâinile proprii luând din pământ ce era mai curat și mai fin și *amestecând* după măsură pământul cu puterea Lui. Căci *în această plămadă a pus* de jur-împrejur *trăsăturile Sale proprii pentru ca ceea ce se vede să fie deiform* – fiindcă omul plămădit după chipul lui Dumnezeu a fost pus pe pământ – , iar ca să se facă viu ”a suflat în fața lui duh de viață” (Facere 2, 7), *ca omul să fie asemenea lui Dumnezeu atât potrivit suflării cât și potrivit plămădirii*. El era așadar liber și stăpân pe sine, fiind făcut de Dumnezeu ca să stăpânească peste toate cele ce sunt pe pământ”⁴.

În același fel tâlcuiește Sfântul Grigorie de Nazianz:

„Cuvântul după ce a luat un *bulgăr de pământ* proaspăt creat, a modelat cu mâinile Sale nemuritoare chipul meu și *și-a împărțit din viața Sa*, deoarece a trimis în El Duhul Sfânt, care este revărsarea dumnezeirii necunoscute. Astfel, omul a fost creat din *țărână și suflare după chipul cel nemuritor*, deoarece în *acea două natura spiritului este supremă*. La fel, în calitatea mea

¹ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, XVI, în vol. *Scrieri exegetice dogmatico-polemice și morale*, traducere Pr. prof. Dr. Teodor Bodogae, în P.S.B., vol. 30, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998, pp. 46-47, 49.

² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Tâlcuiri la Tatăl nostru*, traducere Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia II*, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, p. 272.

³ Cf. Vladimir Lossky, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, traducere Lidia și Remus Rus, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 172.

⁴ Sfântul Irineu al Lyonului, *Dovedirea credinței apostolice II*, traducere Diac. Ioan I. Ică jr., în vol. *Canonul apostolic al primelor secole*, col. *Canonul Ortodoxiei I*, Editura Deisis/Stavropoleos, Sibiu, 2008, p. 499.

de pământ, sunt legat de viața de aici de jos, dar fiind și o participantă divină, port în sânul meu dorința vieții viitoare”⁵.

La rândul lui, Sfântul Grigorie Palama consideră că prin chipul său dumnezeiesc *omul este deiform în însăși natura sa*, natură ce nu se poate realiza pe sine autentic decât în procesul de *asemănare* cu Prototipul său, ceea ce înseamnă îndumnezeirea omului. Altfel zis omul este predestinat la îndumnezeire prin comuniunea cea mai intimă cu Dumnezeu. Dar nu o predestinare mecanică, ci una asumată în modul cel mai liber și suveran de către om. *Chipul* – care presupune părtășia la *toate* bunătățile dumnezeiești – este constitutiv omului nu în sensul că el ar fi *depus* înăuntrul sau peste firea omenească, ca un adaus la o realitate deja dată, ci în sensul identității depline, adică *omul este chipul și chipul este omul*. Chipul nu este redus la calitățile sufletului, chiar dacă unii din Părinți par a accentua această perspectivă⁶, ci la omul întreg trup și suflet: „numele de om, scrie Sfântul

⁵ Sfântul Grigorie de Nazianz, *Poëmata Dogmatica*, 8, *Peri Psyhes* vv. 70-75, 7637, 452, cf. Vladimir Lossky, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 172.

⁶ Încercarea de a găsi în scrierile Sfinților Părinți o definiție clară pentru ceea ce înseamnă omul *chip al lui Dumnezeu* este deosebit de dificilă. Dificultatea provine din interferența și ineficienta distincție pe care Părinții o fac între etapa edenică (omul creat, chip al lui Dumnezeu dinaintea căderii în păcat) și etapa adamică (starea de după căderea în păcat și până la momentul restaurării în Mântuitorul Iisus Hristos). Sfântul Grigorie de Nyssa avertiza în acest sens că nu putem cunoaște autentic sensul cuvintelor „omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu” dacă le vom analiza cercetând *omul căderii*. „Câtă vreme Dumnezeirea se scaldă în fericire iar omenirea zace în nenorocire, cum poate spune Scriptura că una a fost făcută *după chipul celeilalte*? Dar să cercetăm mai amănunțit cuvintele. *Vom afla că ceea ce a fost făcut „după chip” și ceea ce e azi în stare de plâns sunt două lucruri cu totul deosebite*. Scriptura spune că „Dumnezeu a făcut pe om. După chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe el” (Facerea 1, 27). *Crearea celui ce a fost făcut „după chip” și-a atins din acel moment des-ăvârșirea*”, Sfântul Grigorie de Nyssa, *op. cit.* 16, p. 48; Păcatul a însemnat eșecul existențial al omului; modul adamic (starea căderii) presupune mutații ontologice atât la nivelul trupului, cât și la cel al sufletului. Sfinții Părinți, analizând omul *chip al lui Dumnezeu* din starea adamică, nu mai aplică noțiunea de *chip* decât unor facultăți ale sufletului care manifestă poziția superioară a omului în cadrul creației și nu se referă strict la omul din ziua creației pentru care și trupul și sufletul în unitate deplină erau *chipul dumnezeiesc*. Astfel trăsăturile chipului lui Dumnezeu în omul căderii sunt atribuite fie caracterului suveran (de stăpân) al omului, fie dominației sale peste cosmosul material, fie doar sufletului ca parte principală, conducătoare (hegemonicon) a ființei sale, respectiv minții, capacității de auto-determinare lăuntrică. Alteori, chipul lui Dumnezeu este asemuit uneia dintre calitățile sufletului, cum ar fi simplitatea și nemurirea sa, sau puterii de cunoaștere a lui Dumnezeu și celei de trăi în comuniune cu El. Iată câteva afirmații patristice în acest sens: „Dar noi credem că Dumnezeu a făcut pe cel după chipul Său nepătimitor (nepătimaș). Iar *după chip* înțeleg că nu e după trup, ci după suflet, care este nevăzut”, Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoință*,

Grigorie Palama, nu se aplică separat sufletului sau trupului, ci la amândouă împreună, pentru că împreună au fost făcute după chipul lui Dumnezeu”⁷. Prin aceasta omul creat este o ființă *participativă* la Dumnezeu în trupul și sufletul său atât prin obârșie (chipul), cât și prin destin (asemănarea)⁸. Fără

cuvântul 82, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia X*, Institutul Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 407; „A zis după chipul, pentru că Dumnezeu a făcut sufletul nestricăcios și liber...” Avva Dorotei, *Diferite învățături folositoare de suflet*, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia IX*, Institutul Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 605; „Nu este îngăduit cuiva să spună, stăpânit de neștiință, că *omul este după chipul lui Dumnezeu* în temeiul alcătuirii sale trupesti, ci în temeiul *firii înțeleghătoare a minții*, care nu e hotărnicită de trupul care trage în jos. Căci precum firea dumnezeiască, fiind înafară de toată zidirea și grosimea, nu e hotărnicită, ci e fără hotar, netrupească, mai presus de toată ființa și cuvântul, fără calitate, de neatinș, fără cantitate, nevăzută, nemuritoare, necuprinsă, neputând fi cuprinsă nicidecum de noi, așa și *firea înțeleghătoare dată nouă de El* fiind nehotărnicită și în afară de toată grosimea este netrupească, nevăzută, neatinșă, necuprinsă și e *chip al slavei nemuritoare și veșnice al Lui*”, Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele trei sute de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință, Suta a treia, cap IV*, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia VI*, Editura Humanitas, București, 2009, p. 265; „precum Dumnezeu e închinat în trei ipostasuri, în Tatăl, în Fiul și în Duhul Sfânt, așa și chipul zidit de El, adică *omul*, e văzut în trei părți: în suflet, în minte și în cuvânt, dar ca cel ce se închină lui Dumnezeu, care a făcut toate din cele ce nu sunt. Deci cele ce sunt împreună veșnice și de-o ființă cu Dumnezeu (Tatăl) după fire, *acelea sunt de-o fire și de-o ființă și cu chipul Lui. Din acestea se vede în noi chipul* și prin ele suntem icoana lui Dumnezeu, deși sunt amestecate cu lutul”, Cuviosul Nichita Stithatul, *op.cit.*, *Suta a treia, cap 7*, pp. 266-267; „după ce Dumnezeu a spus: *să facem om după chipul nostru și după asemănare*, nu s-a oprit aici, ci, prin cuvintele ce le-a adăugat, ne arată ce înțeles trebuie să dăm cuvântului *chip*. Și să stăpânească peste peștii mării și păsările cerului și peste toate târătoarele care se târăsc pe pământ (Facerea 1, 26). Deci prin cuvântul *chip* trebuie înțeles *stăpânire* și nimic altceva, că Dumnezeu l-a creat pe om ca să fie stăpân peste toate cele de pe pământ; și nimic nu este pe pământ mai mare decât el, ci toate sunt sub stăpânirea lui”, Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere, Omilia VIII, IV*, traducere Pr. Dumitru Fecioru, în PSB 21, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 192; „În ziua în care l-a făcut pe Adam, după chipul lui Dumnezeu l-a făcut pe el. Aceste cuvinte sunt în loc de: *L-a pus stăpân peste toate cele văzute*; căci acest lucru înseamnă: *după chipul lui Dumnezeu*. După cum Dumnezeu universului are stăpânire peste toate cele văzute și cele nevăzute fiind Creatorul tuturor, tot așa a voit Dumnezeu ca și această ființă cugetătoare pe care a creat-o să aibă stăpânire peste toate cele văzute”, *Ibidem, Omilia XXI, II*, p. 246.

⁷ Sfântul Grigorie Palama, *Prosopopeia*, P.G. 150, 1361 C, cf. Vladimir Lossky, *Introducere în Teologia Ortodoxă*, p. 171.

⁸ Sfântul Atanasie cel Mare insistă asupra caracterului ontologic al participării chipului la ceea ce este dumnezeiesc. Chipul este constitutiv în așa măsură încât *crearea* înseamnă *participare*. Tocmai de aceea *după chip* nu înseamnă numai o copie morală, o oglindă a însușirilor dumnezeiești, ci orientarea ontologică a naturii umane spre Dumnezeu, cf. Paul Evdokimov, *Ortodoxia*, traducere Irineu Popa, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, pp. 86-87.

raportarea la Dumnezeu, omul nu poate fi nici cugetat și nici cunoscut. Antropologia neteologică împreună cu disciplinele ei, psihologia, psihiatria, psihanaliza și sociologia din modernitate, se află obligatoriu în impas prin reducționismul de la care pornește demersul lor în cunoașterea făpturii umane – desprinderea omului din temeiul său ultim, Dumnezeu, și considerarea lui ca o ființă naturală (ființă în lume și din lume). Recursul la Dumnezeu este absolut necesar. Din acest motiv Tradiția creștină răsăriteană abordează omul și ethosul său existențial pornind nu de la om, ci de la Dumnezeu. Omul este proiectul viu și văzut al lui Dumnezeu. Vrând să-și descifreze și să-și construiască în mod liber destinul, omul trebuie să apeleze la ceea ce Revelația afirmă despre Dumnezeu. Teologhisirea asupra Tainei Sfintei Treimi dezleagă problematica omului. Raportul dintre natura divină și Persoanele Dumnezeiești ne introduce în orizontul a ceea ce reprezintă chipul dumnezeiesc al omului precum și ethosul acestuia.

Triadologia Părinților capadocieni, la fel ca întreaga tradiție patristică a primelor șase secole creștine, și-a găsit expresia și sinteza organică în gândirea Sfântului Maxim Mărturisitorul⁹. El afirmă că nu putem vorbi despre o primordialitate abstractă a naturii față de persoană ori a persoanei față de natură. Distinct de natură, ipostasul nu e însă separat și nici opus naturii sau ființei (substanței). Ireductibile dar inseparabile, ființa și ipostasul se cer una pe cealaltă: ființa nu e ipostas dar e ipostatică, ipostasul nu e ființă dar e ființial. Paradoxul ipostasului e acela de a fi în același timp atât o *realitate deosebită de ființă*, cât și *concretizarea și realizarea ființei*. Esența (natura) spirituală subzistă numai ca subiect, doar ca o ipostaziere în Persoanele Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, subiecte care se află într-o compenetrare și transparență reciprocă perfectă. Treimea persoanelor divine ține de esența divină în chip absolut, iar unitatea și simplitatea absolută a esenței nu reduce la sine, în sensul de confundare, cele trei Persoane¹⁰.

⁹ Ioan I. Ică jr., *Persoană sau/și ontologie în gândirea ortodoxă contemporană*, în vol. *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire a Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae, la împlinirea vârstei de 90 de ani*, Editura Arhiepiscopiei Sibiului, Sibiu, 1993, pp. 374-375.

¹⁰ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 295 și vol. II, pp. 37-39.

2. Consecințe ale dogmei *omul chip al lui Dumnezeu* în Teologia Morală

Precizările dogmatice de mai sus din triadologia răsăriteană sunt capitale atât pentru teologia noțiunii *omul-chip* al lui Dumnezeu, cât și pentru posibilitatea existenței morale a omului. Astfel, precum în Dumnezeu natura Sa necreată este în ea însăși lipsită de orice constrângere, tot astfel, omul, creat după chipul lui Dumnezeu (Care e liber prin natura Sa), este și el *liber în însăși natura sa creată*. „Căci ce deosebire poate fi între Dumnezeire și ceea ce e într-o toate asemenea ei? Doar una singură, Dumnezeirea e necreată, pe când cel asemenea Ei a fost adus la viață prin creație”¹¹. Natura umană e liberă pentru că e rațională. *Ipostasul sau persoana umană este liber(ă) pentru că este realizarea sau expresia "concretă a raționalității, libertății și iubirii inerente naturii"*¹².

Așadar, pentru Teologia patristică răsăriteană libertatea și în consecință viața morală, nu sunt în mod simplu doar atribute ale persoanei. Spiritualitatea ortodoxă (sub ambele sale aspecte, ascetica și mistică) nu presupune un om care ar avea nevoie să se elibereze de „necesitățile iraționale ale naturii” pentru că natura creată ca chip al lui Dumnezeu este în ea însăși rațională, liberă și deschisă relației și nu introduce în ipostasul sub (în) chipul căruia subzistă nici un fel de determinare stihială, irațională. Aspectul de persoană al omului deși este distinct de aspectul de natură al omului totuși nu este nici separat, nici opus acestuia. Persoana și natura în om sunt realități în același timp ireductibile una la cealaltă, dar și inseparabile. Ele se presupun reciproc și se cer una pe cealaltă. Natura omului (care este consistentă și asigură sinele) nu este ipostasul sau persoana, ci este *doar* ipostatică, iar ipostasul nu e o ființă, dar nu este pe lângă (nici înainte, nici subsecvent) ființă, ci în mod primar și fundamental ființial. Iar în totalitatea sa omul este ontologic făptură morală.

Făcut din materia acestei lumi, prin trupul său, omul ține de ordinea pozitivă a lumii, ține de planul creației. Dar pentru că această natură materială este în întregime *chip* ipostaziat ea tinde permanent la asemănarea cu Dumnezeu. Deodată și în întregime trup și deodată și în întregime suflet, făptura umană este obiectivă și subiectivă, reală și ideală, immanentă și transcendentă, în întregime formă obiectivă (după chipul lui Dumnezeu) și în întregime

¹¹ Sfântul Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului* XVI, ..., p. 49.

¹² Ioan I. Ică jr., *Persoană sau/și ontologie în gândirea ortodoxă contemporană*, p. 375.

scop (tinde la asemănarea cu Dumnezeu). Prin natura sa sensibilă omul este încadrat în timp și în istorie, iar prin dimensiunea sa spirituală poate să asume timpul și istoria, transfigurându-le. Legea morală (divină) va exprima aspirațiile intime ale naturii umane pe coordonatele libertății și ale comuniunii, dar și exigențele consistenței și continuității acestei naturi. Viața morală a omului-chip al lui Dumnezeu este în același timp normativă (imperativă) și valorică (harică). Aspectul normativ cuprins în *porunca* lui Dumnezeu se acoperă cu cel haric, întrucât porunca este deopotrivă expresia exigențelor *chipului* cât și a voii lui Dumnezeu.

3. Reducționisme în înțelegerea noțiunii omul chip al lui Dumnezeu. Consecințe asupra gândirii morale

Noțiunea omul-chip al lui Dumnezeu a fost valorizată diferit de-a lungul timpului prin accentuarea unilaterală fie a naturii, fie a persoanei din cadrul făpturii umane. Două sunt pricinile care au generat devierile de la Tradiția patristică a Bisericii. Cea dintâi se referă la triadologie și cea de-a doua la nedistincția dintre natura umană propriu-zisă ieșită *chip* din actul creator al lui Dumnezeu și natura desfigurată de păcatul primordial.

În funcție de privilegierea unilaterală a ființei sau a persoanei prin investirea uneia sau alteia în funcția de principiul ultim al existenței, teologia și filosofia occidentală au pendulat între două teze: *esențialismul obiectivist* (esența precede și determină existența și persoana) și *personalismul* sau *esențialismul subiectivist* (existența sau persoana precede și determină esența)¹³.

Ambele teze reduc, pe de o parte, esența (natura, substanța) la necesitate, dat și lege implacabilă, determinism, și, pe de altă parte, persoana la relație, act, libertate, iubire și har.

Cu alte cuvinte ignoră perspectiva Tradiției patristice creștine care aplică însușirile de mai sus atât esenței, cât și persoanei întrucât originea și unitatea lor este ontologică și perihoretică. Cel dintâi reducționism – esențialismul obiectivist – operează cu afirmațiile că esența sau natura este guvernată de *necesitate* și că aceasta (esența) precede și determină persoana. Prin urmare, în ordinea umană viața morală va fi rezumată la o sumă de legi iar libertatea va fi necunoscută. Scolastica apuseană a generat pe această linie teologico-filosofică o morală raționalistă, obiectivistă, normativistă și autoritaristă. Prin Aristotel, Boethius, Augustin și Toma d'Aquino s-a impus în Occident

¹³ Ioan I. Ică jr., *Persoană sau/și ontologie în gândirea ortodoxă contemporană*, p. 369.

ideea că persoana, ca parte a naturii – individ –, este un eu înzestrat cu calități intelectuale, psihologice și morale, centrate în jurul axei conștiinței; chipul lui Dumnezeu în om s-ar rezuma doar la suflet – îndeosebi prin rațiune, voință și simțire –, iar viața morală ar însemna doar o acomodare (la) și o satisfacere a exigențelor naturii. Rostul minții este să descifreze „rațiunile seminale” prezente atât în natura omului, cât și în cea a lumii pentru a fi obiectiv satisfăcute și respectate; omul trăiește într-o lume guvernată de legi imuabile și impersonale, iar morala se acoperă în mare parte cu specializarea rațiunii în actul de descifrare și satisfacere a exigențelor și determinismelor naturii. Noțiunea de libertate se reduce la cunoscuta formulă: libertatea este necesitatea înțeleasă și asumată. Libertatea adusă de Hristos întru Care însăși firea (natura) omului este săltată dintr-o necesitate legică și abstractă și (în)viață în har este necunoscută!

Problema de fond a unei astfel de viziuni este legată însă de faptul că atât natura umană, cât și cea a lumii sunt compromise de moarte și prezența păcatului și a răului. Ori o morală care se rezumă la înțelegerea și satisfacerea exigențelor unei naturi degradate este o morală ce se acomodează și slujește unei naturi muritoare și în cele din urmă morții; este o morală al cărei adevăr este „adevărul” firii căzute. În acest sens Apusul a parcurs drumul de la nomismul obiectivist al legilor divine și ecleziale catolice până la cel al nomismului individualist al modernității (protestantismul) în care exigențele naturii individului definesc moralitatea.

Cel de-al doilea reducționism, existențialismul sau personalismul subiectivist accentuează primordialitatea persoanei față de esență – respectiv existența sau persoana precede și determină esența¹⁴. Persoana este deosebită

¹⁴ „Nu substanța (ousia) ci persoana (prósopon) devine sub-stratul ultim al existenței, adică hypó-stasis. Persoana revelează esența lui hypóstasis ca ék-stasis-ul relației personale. Ființa este, prin urmare, nu substanță ci comuniune (koinonia), iar comuniunea e ființă. Această ecuație ontologică se verifică mai întâi la nivel trinitar. În concepția profesorului Zizioulas ea implică faptul că în Treime «comuniunea» se revelează a fi «un fapt al libertății rezultând nu dintr-o substanță divină, ci dintr-o persoană: Tatăl, Care – cu detaliu dogmatic – este Treime. Și aceasta nu pentru că natura divină este ek-statică ci pentru că Tatăl ca Persoană dorește liber această comuniune». Faptul că *ființa* lui Dumnezeu se identifică cu un fapt de comuniune permite depășirea necesității ontologice pe care ar antrena-o substanța Sa, ca și înlocuirea acesteia prin libera autoafirmare a existenței divine. Născând *ek-static* pe Fiul și purcezând pe Duhul Sfânt, Tatăl ca Persoană, revelează libertatea supremă ca iubire și iubirea ca libertate. Iubirea nu este o consecință sau o *proprietate* a substanței divine ci ceea ce *constituie* substanța Sa, ceea ce permite lui Dumnezeu să fie ceea ce este: Dumnezeu unic. Astfel, iubirea încetează a mai fi o proprietate calificativă – deci secundară a *ființei* pentru a deveni *categoria ontologică prin excelență*. Iubirea ca mod de

de natură și constituie în sine un ipostas liber de orice determinare și consistență a naturii. Omul nu constituie un chip al lui Dumnezeu ca natură, ci doar ca ipostas ontologic liber de spațiu, de timp, de orice necesitate sau obiectivitate a naturii – el este o *alteritate* personală și o libertate ce depășește orice condiționare impusă de natură¹⁵. Natura omului creat este coruptibilă și mortală. Ipostasul existențial al omului nu este tributar naturii sale. Persoana nu este încărcată de natură și constrângerile sale și va avea, prin urmare, o libertate nelimitată. Persoana depășește spațiul și timpul, iar libertatea acesteia nu poate fi încadrată în nici o ordine. Într-o astfel de viziune „totul este permis”, iar imperativul și porunca dispar. Până și noțiunea de păcat poate fi pusă sub semnul întrebării de vreme ce nu mai există un plan obiectiv care să revendice și să integreze libertatea persoanei.

Față de aceste accentuări reduționiste – raționalismul esențialist și raționalismul personalist – Părinții răsăriteni au afirmat nu numai că nu există natură fără ipostas, ci și că e imposibil de conceput ipostas fără natură. În triadologie natura necreată divină posedă naturalul din ea lipsit în chip absolut de orice constrângere. Iubirea divină este un *act divin fințial*, iar acest *act e relație* și ca atare implică Persoanele. Creat după chipul lui Dumnezeu, Care e liber prin natura Sa și Care este iubire deodată fințială și personală, omul posedă (este) o natură liberă pentru că e rațională¹⁶, iar ipostasul său

existență «ipostaziază pe Dumnezeu, constituie existența Lui. Astfel, grație iubirii, ontologia lui Dumnezeu nu e supusă necesității substanței. Iubirea se identifică cu libertatea ontologică». Dar cu precizarea insistentă că „această iubire care ipostaziază pe Dumnezeu nu e ceva comun Celor Trei Persoane cum e natura divină, ci că ea se identifică cu Tatăl, adică cu acea Persoană care ipostaziază pe Dumnezeu, care-I permite să fie Trei Persoane”, *Ibidem*, p. 363.

¹⁵ Christos Yannaras, *Libertatea moralei*, traducerea Mihai Cotuniari, Editura Anastasia, București, 2002, p. 14.

¹⁶ Virtuțile sunt naturale „căci ne sunt date de la Dumnezeu prin fire”, Avva Dorotei, *Deferite învățături folositoare de suflet, cap.10*, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia IX*, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 605; „păcatul și patima nu se află în fire în chip natural. Căci Dumnezeu nu e făcătorul patimilor. Iar virtuțile naturale sădite în noi de El sunt multe. Între ele sunt în chip vădit acestea: milostivirea, dacă și elinii compătimesc; iubirea, dacă și animalele necuvântătoare lăcrimează de multe ori când sunt lipsite unele de altele; credința, căci în toți se naște aceasta; nădejdea, căci împrumutându-se, plecând pe mare, semănând, nădăjduim cele mai bune. Deci dacă, precum s-a dovedit, iubirea este o virtute naturală în noi, iar ea e legătura și plinirea legii (Romani 13, 10), atunci virtuțile nu sunt străine firii. Rușineze-se deci cei ce opun lucrării lor, neputința”, Sfântul Ioan Scărarul, *Scara, Cuvântul 26, partea întâia, cap 41*, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia IX*, Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, pp. 333-334.

este realizarea concretă a raționalității și iubirii inerente naturii sale. Morala omului nu este consecința unor legități (determinisme, exigențe constrângătoare) a unei naturi abstracte și obiective impersonale, și nici, în mod simplu, apanajul unui subiectivism al unei persoane în datelor obiective ale creației (timp, spațiu, materialitate, istorie).

PĂRINTELE ILARION V. FELEA – „ISTORICUL”

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Abstract

In the pantheon of great teachers of Romanian Orthodox Theology, the priest-teacher Ilarion V. Felea (1903-1961), the last rector of the former Theological Academy from Arad, occupies a special place. Along with books, studies and articles published both during his life and posthumously, it is not excluded that, in the future, other articles, sermons or notes with theological (or even non-theological) content will be reported, bearing his signature; such writing, identified by chance, is also Istorical pe scurt al Parohiei Ortodoxe Române Valea Brad[ului] / Brief History of the Romanian Orthodox Parish Valea Brad[ului], his native village from Hunedoara county, became, by God's will, the first parish entrusted to his pastoral care.

Keywords

Priest-professor Ilarion V. Felea, parish Valea Bradului, Church history, parish micromonography, Hunedoara county.

In panteonul marilor dascăli ai Teologiei ortodoxe românești, preotul-profesor zărăndean Ilarion V. Felea (1903-1961) ocupă un loc aparte; din vasta și complexa sa bio-bibliografică, punctăm, în rândurile următoare, doar câteva aspecte, suficiente însă pentru a-i contura personalitatea. S-a născut la 21 martie 1903, în satul Valea Bradului din județul Hunedoara, într-o familie preotească avându-și rădăcinile în Munții Apuseni. Studiile secundare, la Liceele „Avram Iancu” din Brad (1914-1918) și

„Moise Nicoară” din Arad (1918-1922), au fost urmate de cele superioare la Academia teologică „Andreiană” din Sibiu (1922-1926) – cu examenul de licență susținut în 1932 și cel de doctorat în 1939 la Facultatea de Teologie din București – și la Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj (1927-1929). Temeinica sa pregătire l-a recomandat ca dascăl la Liceul din Brad (1926-1927), iar apoi ca profesor de Dogmatică și Apologetică la Academia teologică din Cluj (1937-1938) și la cea din Arad (1938-1948); pe cea din urmă a și condus-o, în calitate de rector (1947-1948). În paralel, a fost redactor al foilor diecezane arădene „Biserica și Școala” (1939-1945) și „Calea Mântuirii” (1943-1946). Pe linie bisericească, a fost preot în parohiile Valea Bradului (1927-1930) și Arad-Șega (1930-1939), respectiv la catedrala episcopală din Arad (1939-1958), fiind ridicat, în anul 1947, la rangul onorific de iconom stavrofor. În plan teologic, a lăsat posterității câteva volume de referință: *Icoane alese din viața Ortodoxiei*, Arad, 1933, 114 p.; *Convertirea creștină*, Sibiu, 1935, 104 p.; *Critica ereziei baptiste*, Sibiu, 1937, 94 p.; *Dumnezeu și sufletul în poezia română contemporană*, Cluj, 1937, 111 p.; *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică*, Sibiu, 1939, VIII + 443 p. (ed. a II-a, Alba Iulia, 2018, 442 p.); *Paisie și paisianismul*, Cluj, 1940, 51 p.; *Catehism creștin ortodox*, Arad, 1940, 111 p. (alte ediții: 1946, 1957 și 1958); *Duhul adevărului. Predici*, Arad, 1942 (ed. a II-a, 1943, 565 p. – premiată de Academia Română); *Religia iubirii. Predici apologetice*, Arad, 1946, 568 p. (ed. a II-a, Alba Iulia, 2009, 544 p.); *Sfintele Taine*, Sibiu, 1947, 189 p.; *Biserica – Împărăția lui Dumnezeu*, Arad, 1947; *Mântuirea*, Arad, 1947, 61 p.; de asemenea, o *Carte de rugăciuni* (Arad, 1955) și un *Antologhion* (Arad, 1956). Postum au apărut: *Religia culturii*, Arad, 1994, 367 p.; *Ereticii și rătăcirile lor doctrinare*, București, 1999, 159 p.; *Spre Tabor*, vol. I-IV, Piatra Neamț, 2007-2009, 497 + 456 + 477 + 390 p.; *Tălcuirea Sfintei Liturghii*, Suceava, 2012, 272 p.; *Opera vieții mele. Ziuar personal (1927-1956)*, Arad, 2012, 376 p.; *Pildele Mântuitorului. Pentru cei mici și pentru cei mari, pentru învățați și neînvățați*, Mănăstirea Petru Vodă, 2014, 262 p.; *Cuvântări la viețile sfinților*, vol. I-II, Mănăstirea Petru Vodă, 2016-2017, 240 + 234 p. La acestea se adaugă mai multe broșuri de apărare a credinței, publicate în colecția „Biblioteca creștinului ortodox” de la Arad, precum și câteva sute de articole și de predici, apărute în foile și în revistele bisericești „Telegraful Român” și „Revista Teologică” din Sibiu, în „Biserica și Școala”, în „Anuarul Academiei teologice” și în „Calea Mântuirii” din Arad, în revista omiletică „Duh și Adevăr” de la Timișoara etc. Pentru opoziția făcută regimului comunist ateu

prin predicile sale, a fost arestat de trei ori: în martie-iulie 1945 (fără proces), 6 ianuarie 1949-5 ianuarie 1950 (sentința nr. 1650/1949 a Tribunalului Militar Timișoara) și 25 septembrie 1958 (sentința nr. 347/1959 a Tribunalului Militar Cluj); ultima oară, ca pedeapsă pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare”, a primit douăzeci de ani de temniță grea, opt ani de degradare civică, precum și confiscarea tuturor bunurilor. Drept urmare, a trecut prin cumplitele temnițe de la Caracal, Arad, București, Gherla și Aiud, în ultima dintre acestea, la 18 septembrie 1961, încununându-se cu laurii muceniciei. Mormântul i-a rămas necunoscut¹.

¹ Ioan Tulcan, „Profesorul, teologul și preotul martir dr. Ilarion Felea”, în *Altarul Banatului*, serie nouă, Timișoara, an III (XLIII), 1993, nr. 4-6, pp. 116-121; Idem, *Profesorul dr. Ilarion V. Felea ca apologet*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 231 p.; Idem, *Contribuția lui Ilarion V. Felea la dezvoltarea Teologiei Dogmatice*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2010, 280 p.; Tudor Demian, „Preotul profesor Dr. Ilarion V. Felea. Date biografice, activitatea, bibliografia”, introd. la vol. Ilarion Felea, *Religia culturii*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, Arad, 1994, pp. 355-362; Viorel Gheorghiță, „Părintele Ilarion V. Felea. Omul, așa cum l-am cunoscut”, în Ioan Tulcan (coord.), *Teologie și științe umaniste*, vol. I, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 1994, pp. 176-184; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai bisericii din România (1948-1989). Biserica ortodoxă*, ed. a II-a, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 1998, p. 77; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, ed. a III-a, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004, pp. 109-110; Maria Razba, *Personalități hunedorene. Oameni de cultură, artă, știință, tehnică și sport (sec. XV-XX). Dicționar*, ed. a II-a, Editura Emia, Deva, 2004, pp. 196-197; Mihai Săsăujan, *Academia de teologie ortodoxă din Arad în perioada interbelică. Contribuții la istoria învățământului teologic românesc*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2004, pp. 105-107; Gabriel Basa, „Preoți, teologi și călugări hunedoreni în închisorile comuniste”, în *Altarul Banatului*, serie nouă, Timișoara, an XVII, 2005, nr. 4-6, p. 77; *** *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, pp. 230-234; Cristinel Ioja, „Ilarion V. Felea, preotul, teologul, mărturisitorul – după Jurnalul autobiografic”, în *Teologia*, Arad, XII, 2008, nr. 1, pp. 15-61; Idem, *O istorie a Dogmaticii în Teologia Ortodoxă Română*, Editura Prouniversitaria, București, 2013, passim; Pavel Vesa, *Spiritualitate ortodoxă arădeană. Istoricul Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru*, Editura Episcopiei Aradului, Arad, 2005, pp. 127-129; Idem, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Editura Episcopiei Aradului, Arad, 2008, pp. 429-439; Idem, *Învățământul teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013, pp. 190-191, 262-263, 344-346; Florin Dobrei, *Istoria vieții bisericești a românilor ardeleni*, Editura Eftimie Murgu, Reșița, 2010, pp. 587-588, 651-652; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, ed. a III-a, Editura Andreiana, Sibiu, 2014, pp. 240-241; Fabian Seiche, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România*, ed. a II-a, Editura Agaton, Făgăraș, 2014, pp. 223-224 etc. A se vedea și: <https://fericiticeiprignoniti.net/ilarion-felea> (accesat la 23 octombrie 2020); <https://preotulmartirilarionfelea.wordpress.com/carti-de-pr-ilarion-felea/> (accesat la 23 octombrie 2020).

Alături de cărțile, studiile și articolele editate atât în timpul vieții, cât și postum, nu este exclus ca, în viitor, să fie semnalate și alte articole, predici sau însemnări cu conținut teologic (sau chiar neteologic), care îi poartă semnătura. O astfel de scriere, identificată întâmplător, este și *Istoricul pe scurt al Parohiei Ortodoxe Române Valea Brad[ului]*, o micromonografie (laică și ecleziastică, deopotrivă) a satului său natal, devenit, prin voia lui Dumnezeu, cea dintâi parohie încredințată lui spre păstorire, o străveche vatră de locuire românească (atestată documentar în anul 1441²), martora atâtor evenimente importante din trecutul plaiurilor zărândene; amintim doar armistițiul semnat aici, la 18 noiembrie 1784, între țărani răsculați și forurile nobiliare maghiare³, respectiv implicarea localnicilor în desfășurarea tumultoaselor evenimente pașoptiste, în timpul cărora, la 19 ianuarie 1849, biserița de lemn din mijlocul satului a fost incendiată de către unguri, zece săteni fiind uciși apoi în mod barbar⁴.

Cronica, păstrată în original la Arhivele Statului din Deva, în fondul „Protopopiatul Ortodox Brad”⁵, a fost întocmită ca un răspuns la primirea unei circulare din partea Consistoriului Arhidiecezan de la Sibiu, de care depindeau la acea dată obștile hunedorene (ulterior, anume la 1 aprilie 1949, Hunedoara a trecut, din punct de vedere administrativ-canonice, sub jurisdicția Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmeagului, iar în anul 2009 sub cea a nou înființatei Episcopii a Devei și Hunedoarei⁶). La rândul-i, și Arhiepiscopia ar-

² Dan Ghinea, *Enciclopedia geografică a României*, ed. a II-a, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 677.

³ Paul Cernavodeanu, Nicolae Edroiu (coord.), *Istoria românilor VI. România între Europa Clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, Editura Academiei Române, București, 2003, p. 560.

⁴ Într-un raport al Protopopiatului Zarand, înaintat ierarhului Andrei Șaguna în decembrie 1849, se preciza: „Când a intrat armata ungurească în Valea Bradului, în ziua de 28 ianuarie 1849”, soldații „au prefăcut toată biserica în cenușă, cu odăjdii și cu cărți cu tot, dar clopoțele au fost salvate din timp de români, care le-au ascuns și le-au îngropat de frica ungarilor. Soldații rebeli unguri au ars 120 case cu toate acareturile lor, au dus 16 ialovițe, 11 cai, 6 care ferecate cu fier, 4 boi, 22 măsuri de grâu, 80 de ovăz, 3 care de fân, 4 miei, 3 porci, găini, ouă și lapte în toate zilele. De mână maghiară au căzut 8 români și 2 românce”; aceștia „au fost duși la Brad, unde ungurii i-au omorât cu parii, ca pe porci” (cf. Dumitru Suciu, *Soldați fără uniformă ai Lansturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, pp. 88, 168).

⁵ Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale (în continuare: SJHAN), fond *Protopopiatul Ortodox Brad*, dos. 1, f. 64-67.

⁶ Florin Dobrei, *Slujire și mărturisire. Episcopia Devei și a Hunedoarei la zece ani de la înființare*, Felicitas Publishing House, Stockholm – Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2019, pp. 196-199.

deleană se conformase adresei nr. 7.318/1927 a Patriarhiei Române, al cărei conținut a fost reiterat la 26 aprilie 1928, prin circulara nr. 4.723, anume ca protopopiatele să ceară „parohiilor din cuprinsul jurisdicției lor ca să se adune cu toată scrupulozitatea datele cerute”, iar „parohiile, adunând aceste date (istoricul bisericii va fi cât mai precis și exact), le vor consemna într-un tablou întocmit în cinci exemplare, din care unul se va păstra la arhiva parohiei, iar patru se vor înainta, cu raport deosebit, Protopopiei de care depinde” fiecare⁷.

Prin urmare, pretutindeni în Ardeal preoții-parohi au purces la întocmirea acestor scurte istorii bisericești locale, anexe la tabelul detaliat solicitat⁸; formatul și extensiunea au diferit însă de la caz, în funcție de sursele de informare și, mai ales, de râvna fiecărui cleric în parte. Documentul de factură istorică la care ne referim, încheiat la „10 Noemvrie 1927”, sub numărul de ordine „61/[1]927”, a fost finalizat înaintea celui de-al doilea termen comunicat de administrația patriarhală.

Micromonografia, restrânsă ca extensiune, însumează abia trei pagini și jumătate; față de alte „cronici parohiale” contemporane, textul este însă mai lung. Scrisul, cu litere frumos caligrafiate (s-a folosit cerneală neagră), este îngrijit, conținutul în discuție fiind redactat pe o coală mare (în formatul actual „A3”), îndoită, păstrată și astăzi în bune condiții. La finalul textului, după precizarea datei întocmirii și redarea semnăturii autorului, se găsește ștampila lizibilă, cu tuș albastru, a „Oficiului parohial ort[odox-]rom[ân] Valea Brad” din „Prot[opopiatul] Zarand, România”; în mijloc apare cate-drala mitropolitană din Sibiu, într-o reprezentare laterală, dinspre nord-vest.

În ceea ce privește conținutul propriu-zis al cronicii, încă dintru început autorul face referire, într-un limbaj metaforic, la dificultatea întocmirii unei astfel de micromonografii, în condițiile în care, „în lipsă de documente și date”, avem destule capitole „în viața și în istoria națională” pe care „nu le putem cunoaște și studia îndeajuns”. În această situație, el este nevoit să recurgă la logica istorică, deducând – spre exemplu – în mod perfect legitim că parohia a precedat, ca vechime, întâia atestare documentară a localității⁹, circumscrisă temporal epocii marelui voievod român Ioan (Iancu) de Hune-

⁷ SJHAN, dos. cit., f. 1-2.

⁸ SJHAN, dos. cit., f. 4.

⁹ Descoperirile arheologice actuale, unele coborând până în perioada neolitică, sunt în măsură să confirme anterioritatea urmelor de locuire în vatra acestei localități (cf. Sabin Adrian Luca, *Repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, Editura Altip, Alba Iulia, 2005, p. 164).

doara. În continuarea aceluiași raționament, satul va fi deținut și un străvechi lăcaș de cult din piatră, asociat, sub raport constructiv, cu numele cnezului român Bălea de Crișcior, cel pe care îl socotea deținătorul întregii văi a Bradului la începutul secolului al XV-lea.

Făcând apoi un arc peste timp, autorul prezintă situația parohiei după bine-cunoscuta scindare confesională din 1701, cu referiri la perioada în care „persecuțiunile catolicilor contra ortodocșilor s-au întins [...] și prin ținutul Zarandului”; datele conscripției generalului austriac Adolf von Buccow din anii 1760-1762 sunt elocvente. Revenită sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe, precum o demonstrează și prezența unui vechi antimis, dăruit în 1815 de episcopul Vasile Moga (1811-1845), obștea Văii Bradului a cunoscut apoi tragediile războiului civil transilvănean din anii 1848-1849, context în care lăcașul ei de cult a căzut pradă flăcărilor insurgenților maghiari; reconstruită în 1851 (lucrările s-au finalizat abia în 1876), acea bisericuță, reparată în 1912¹⁰, „dăinuiește, îmbătrânită și slăbită, și astăzi”. La final este redat șirul preoților, reconstituit cu acuratețe începând cu anul 1850, pe baza proto-coalelor matricole ale botezaților, ale cununaților și ale decedaților păstrate în arhiva parohiei.

În pofida unor „inadvertențe” de ordin istoric, precum indicarea unei mențiuni documentare (altfel inexistente) a unei ctitorii cneziale românești la începutul secolului al XV-lea, textul prezintă atât o mare însemnătate istorică, prin informațiile prețioase oferite, indispensabile oricărei încercări de creionare a trecutului acestei parohii, cât și o netăgăduită valoare literară, prin stilul cursiv și prin exprimarea clară și concisă. În ceea ce privește personalitatea complexă a autorului, acesta, deși având o formație de teolog dogmatist – mărturie volumele, studiile și articolele sale ulterioare –, dovedește o bună cunoaștere a bibliografiei istorice interbelice, prin trimiteri repetate (unele explicite, altele subînțelese) la lucrări de profil contemporane lui, precum întâiul volum al *Istoriei bisericești* (Sibiu, 1918) al preotului cărturar Ștefan Meteș. Avându-se apoi în vedere nivelul informațiilor cunoscute la acea dată, analiza istorică efectuată de Ilarion V. Felea este pertinentă și, în ansamblu, validă și astăzi.

Redăm mai jos textul acestui manuscris, cu mici intervenții (întregiri de text și actualizări ortografice) și cu succinte explicații, incluse între paranteze drepte; ordinea, numărul și aliniamentul paragrafelor s-au păstrat nealterate.

¹⁰ SJHAN, dos. cit., f. 5-6 (*Conspect al parohiilor Protopopiatului Brad*, întocmit la 20 iunie 1928).

Nr. par. 61 – [1]927

Istoricul pe scurt a[l] parohiei ortodoxe române Valea Brad[ului]

Pe cum în viața și în istoria națională avem capitole pe cari, în lipsă de documente și date, nu le putem cunoaște și studia îndeajuns, tot așa și în viața și în istoria satelor și a parohiilor noastre întâlnim aceleaș[i] capitole de umbră și [de] lumină. Atmosfere nebuloase ne mărginesc privirea și pun hotar cercetărilor noastre istorice la distanță de câțiva pași și nu ne deschid decât cu multă zgârcenie poarta trecutului, în bună parte zăvorât în anonimat și supus unei stăpâniri vitrege.

Parohia Valea Bradului are aceeaș[i] poveste și ne oferă acelaș[i] aspect: câteva apariții mai mult sau mai puțin luminoase, încolo noapte și tăcere. În orice caz, bucuria noastră este mare, când putem să punem înființarea și existența parohiei noastre încă din cele mai vechi timpuri ale ființării și ale existenței neamului nostru. Situațiunea geografică, topografică și etnografică și numirea neaoș românească a parohiei ne dovedesc, până la evidență, originea ei veche, curat românească și de lege ortodoxă. Ceea ce ne justifică această afirmare este și următorul fapt și document istoric.

Știm că informațiunile cu privire la bisericile și la mănăstirile ortodoxe române le păstrăm din veacul al XIV-lea, care veac coincide cu întemeierea Principatelor române. Marii ctitori ai bisericilor și a[i] mănăstirilor au fost vo[i]ievozii, boierii etc. De o parte și de alta a Carpaților încep să se ridice o mulțime de biserici și mănăstiri, rod al cucernicieii și a[l] evlaviei întemeietorilor lor.

Acest curent ajunge, în scurtă vreme, și în părțile noastre. Din ținutul moșilor din Zarand, trei biserici se amintesc la începutul veacului [al] XV-lea în satele Crișcior, Rișca [probabil confuzie cu Ribița n.n.] și Valea Bradului¹¹, clădite de un voievod din aceste părți, care va fi fost voievodul Bolia

¹¹ Neatestată documentar, existența bisericilor din Valea Bradului (succesoarele cunoscute ale lăcașului de închinare actual au fost ridicate din bârne) și Rișca (un edificiu ecleziastic din piatră apare menționat abia în anul 1754, dar fără a se preciza vechimea) poate fi doar

[Balea/Bălea n.n.] din Crișcior¹², amintit într-un document din anul 1415 (vezi „Istoria Bisericii”, vol. I, de Șt[efan] Meteș¹³). Despre acest Bolia sau Balia mai amintește și un document din anul 1411, care ni-l arată zugrăvit pe zidul bisericii din Crișcior, existentă și astăzi, și descoperit în vara anului 1927, cu ocaziunea reparării bisericii. Acum, dacă la începutul veacului [al] XV-lea s-a zidit biserica din Valea Bradului de către voievodul Bolia, înseamnă – și [se] dovedește – că parohia noastră era deja existentă. Dar și înainte de această dată parohia Valea Bradului a putut să aibă preot și biserică, deoarece nu ne putem închipui ca aceste trei comune (Valea Bradului, Rișca și Crișciorul), cari împreună cu Zdrapțul și Țărățelul (donate lui Bolia de către Ioan Huniade pentru că s-a distins în lupte) au format domeniul voievodului la venirea lui, să fi fost pustii; dovadă că existau avem în faptul că sunt pomenite.

În orice caz, chiar dacă până în acest timp parohia Valea Bradului a fost inexistentă sau afiliată la altă parohie, cu începutul veacului [al] XV-lea ea a fost înființată. Între anii 1400-1415 cade, probabil, înființarea parohiei și tot între acești ani cade sigur zidirea bisericii de către voievodul Bolia¹⁴.

După acest dat, documentele ne lipsesc cu desăvârșire până la începutul veacului [al] XVIII-lea, când începe propaganda pentru unirea cu Roma. Se vede că, încă de la început, persecuțiunile catolicilor contra ortodocșilor s-au întins încă din bună vreme și prin ținutul Zarandului. Deja la anul 1701 (17 ianuarie) găsim pe „popa Ianăș” din Valea Bradului preot al orașului Șiria (Meteș, op. cit., pag. 370), probabil refugiat din calea uniților cari, după cum ne arată statistica românilor ardeleni din 1760-1762 (pag. 45 și 113)¹⁵,

presupusă; iar aceasta doar pe baza analogiilor cu lăcașurile cneziale de piatră din satele învecinate Crișcior și Ribîța (cf. Florin Dobrei, *Bisericile ortodoxe hunedorene*, Editura Eftimie Murgu, Reșița, pp. 83-90, 326-327).

¹² „Jupanul” român Bălea (sau Bălea), fiul lui Boar din Crișcior, este pomenit într-un document din 1404, an în care era răsplătit pentru slujbele sale credincioase, de către regele Sigismund de Luxemburg al Ungariei (1387-1437), cu întinse domenii în părțile Zarandului (cf. Vasile Drăguț, *Vechi monumente hunedorene*, Editura Meridiane, București, 1968, p. 74).

¹³ Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1918.

¹⁴ Este vorba de o supoziție, întrucât, din punct de vedere documentar, parohia apare menționată abia în anul 1733, în tabelele conscripției episcopului unit Inochentie Micu (cf. Augustin Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, Tipografia Archidiecezană, Blaj, 1900, p. 361).

¹⁵ Se face trimitere la un prețios document istoric, publicat în anul 1926; a se vedea Virgil Ciobanu *Statistica românilor ardeleni din anii 1760-1762*, Cluj, 1926 (și în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, an III, 1926, pp. 616-700). De asemenea, autorul acestei micromonografii va fi cunoscut și lucrarea contemporană *Să se facă lumină. Biserica ro-*

se puseseră cu toată puterea pe această parohie (Valea Bradului). Deși parohia între acești ani (1760-1762) avea numai 106 familii ortodoxe (astăzi are 238 familii ortodoxe), iar unite nu avea niciuna, era păstorită de trei (3) preoți uniți. Până când au păstorit ei în parohie nu se știe¹⁶. Știm doar atâtă că în Valea Bradului, într-o vreme, erau două cimitire (probabil și două biserici), unul unit și unul ortodox (cel unit numai în anul 1912 a fost întabulat pe Biserica Ortodoxă). Pe vremea episcopului Vasilie Moga [al Ardealului (1811-1845) n.n.], la biserica noastră servea preot ortodox, ceea ce ne-o arată Sfântul Antimis (pe care îl păstrăm și-l avem și astăzi) dat: „Dumnezeescului și sfântului altar al Domnului nostru Iisus Hristos, sfințit cu darul Preasfântului și de viață făcătorului Duh, prin mâna și blagoslovirea Preasfântului Kir Vasilie Moga, pravoslavnic episcop al Marelui Principat al Ardealului. A se sluji pe dânsul Dumnezeasca Liturgie [în biserica] cu hramul (șters: Adormirii Născătoarei de Dumnezeu”); jos: „Cu nevoința și cu cheltuiala celui mai sus numit, la anii de la Hristos 1815 [cifra redată cu caractere chirilice]”.

În timpul păstoririi acestui episcop, parohia Valea Brad[ului] – în întregime ortodoxă – avea o bisericuță de lemn care, după cum se afirmă, înainte de 1848 a fost vândută parohiei ortodoxe Bejan (lângă Deva)¹⁷ – existentă și astăzi – și în locul ei a fost făcută alta, care a fost aprinsă și dărâmată de către unguri în Revoluția din anul 1848-1849. Imediat după Revoluție s-a

mânilor din Ardeal în veacul al XVIII-lea (Tiparul Tipografiei Arhiepiscopale, Sibiu, 1926) a protopopului Matei Voileanu, și ea difuzată în toate parohiile aparținătoare, la acea dată, de Arhiepiscopia Ortodoxă a Alba Iuliei și Sibiului.

¹⁶ În conscripțiile anilor 1733 (cf. A. Bunea, *Episcopul Ioan Inocențiu Klein*, p. 361) și 1750 (cf. Idem, *Statistica românilor din Transilvania în anul 1750, făcută de vicariul episcopesc Petru Aron*, Sibiu, 1901, p. 25), parohia Valea Bradului figurează ca depinzând de Dieceza Unită a Făgărașului, cu reședința la Blaj. În tabelele recensământului ecleziastic al generalului Adolf Nicolaus von Buccow din 1761-1762, în dreptul acestei localități sunt înscrși trei preoți uniți, dar fără credincioși, și niciun cleric „greco-răsăritean”, deși întreaga obște era înregistrată ca fiind ortodoxă (cf. M. Voileanu, *Să se facă lumină*, p. 72). Dispărut ca atare din scriptele blăjene, satul reapare, pentru scurt timp, ca filie unită a parohiei Zdrapți din Viceprotopopiatul Hălmașiu (parte componentă a „Archidiaconatului” Hunedoara din Vicariatul Hațeg, aflat sub jurisdicția Episcopiei Greco-Catolice a Lugojului), abia la mijlocul secolului următor (cf. *** *Schematismus venerabilis cleri Diocesis Lugosiensis C.R.O. pro anno a Christi nato MDCCCLXVIII*, Lugoj, 1868, p. 44).

¹⁷ Lăcașul, ctitorit în secolul al XVII-lea, se găsește expus spre vizitare, din anul 1991, în incinta Muzeului Țăranului Român din București (cf. Ioana Cristache-Panait, *Arhitectura de lemn hunedoreană*, Editura ARC 2000, București, 2000, pp. 96-98; F. Dobrei, *Bisericile ortodoxe hunedorene*, pp. 394-395).

zidit o nouă biserică de lemn, care a rămas neterminată – cu pereții din afară nelipiți și nevăruți – până între anii 1867-1870, când a fost terminată. În anul 1912 a fost restaurată și dăinuiește îmbătrânită și slăbită și astăzi¹⁸.

Cât privește preoții care au păstorit parohia Valea Bradului, n-avem date și informațiuni decât de la 1850¹⁹, de când a început în mod oficial păstrarea și ținerea arhivei parohiale. De la această dată până la a[nul] 1870 a păstorit preotul Nicolae Tulea. De la 1870-1885, preotul Toma Fauru. De la 1885-1922, 9. II., Ioan Felea. De la 9 Febr[uarie] 1922 până în Martie 1927 a administrat parohia Pr. Miron Popoviciu din Mihăileni. Din Martie 1927 -

¹⁸ În locul acesteia s-a ridicat, în anii 1937-1939, în timpul păstoririi succesorului său, preotul Nicolae Stanciu (1930-1977), actuala biserică de zid cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, construită din banii depuși într-un fond anume creat, în 1928, de preotul Ilarion V. Felea. Cf. Arhiva Mitropoliei Ardealului (în continuare: AMA), fond *Protopopiatul Ortodox Român Zarand*, dos. V, nr. 153/1928, f. 1-2). Este un edificiu de plan triconc de mari dimensiuni, cu absidele pentagonale, prevăzut cu o clopotniță patrulateră masivă, încadrată de două turnulețe miniaturale, cu coifuri din tablă; la acoperișul propriu-zis s-a folosit țigla. Pictura bisericii, executată în tehnica „frescă”, în anul 1974, de Ioan Cosma din Timișoara, a fost reimprospătată în 1989, fiind extinsă și la nivelul celor două pridvoare deschise de zid, din dreptul intrărilor de vest și de nord; binecuvântări de lucrări și sfințiri ale lăcașului s-au făcut în anii 1947, 1975, 1985 și 2014. Cf. AMA, *fond cit.*, dos. I, nr. 4/1947, f. 1-3; [Redacția], „Sfințiri de biserici”, în *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an XXV, 1975, nr. 7-9, p. 512; [Redacția], „Itinerar pastoral”, în *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an XXXIX, 1989, nr. 2, p. 128; F. Dobrei, *Bisericile ortodoxe hunedorene*, pp. 309-310.

¹⁹ Informațiile pe care le avea la acea dată preotul Ilarion V. Felea permiteau reconstituirea șematismului păstorilor suflotești ai Văii Bradului abia din anul 1850; în momentul de față, datele conscripțiilor și ale vizitațiunilor canonice din secolele XVIII-XIX, publicate din 1889 și până în prezent, scot la lumina istoriei și numele altor preoți, necunoscuți în perioada interbelică, precum: Teodor (1525), Opriș (1525), Ilarie (1733), Iosif (a.1747-p.1761), Iov (a.1750-p.1761), Gheorghe Popescu (a.1750-p.1767), Ioan Popovici (a.1767-1787), Vasile Iancu (1795-p.1805) și Nicolae Tulea (1833-1870). Cf. Ilarion Pușcariu, *Documente pentru limbă și istorie*, vol. I, Tipografia Archiepiscopiei, Sibiu, 1889, p. 203; Nicolae Togan, „Statistica românilor din Transilvania în 1733”, în *Transilvania*, Sibiu, an XXIX, 1898, nr. 9-10, p. 187; Eugen Gagyi de Etéd, „Regulatio Diocesis Transilvanicae Disunitae anno 1805”, în *Transilvania*, Sibiu, an XLII, 1911, nr. 2, pp. 168-169; Matei Voileanu, *Contribuțiune la istoria bisericească din Ardeal*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1928, p. 78-79; David Prodan, „Domeniul Țiria la 1525”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj, an III, 1960, p. 74; Ioan Beju, „Conscripția clerului ortodox transilvan din 1767”, în *Mitropolia Ardealului*, Sibiu, an XXIX, 1984, nr. 7-8, p. 558; Greta Monica Miron, „Acțiune ortodoxă – acțiune catolică. Efectele mișcării lui Visarion Sarai în Hunedoara, Hațeg, Zarand și Alba”, în *Studia Universitas Babeș-Bolyai*, seria „Historia”, Cluj-Napoca, an L, 2005, nr. 2, p. 20; Daniel Dumitran, Ana Dumitran, Florean-Adrian Laslo (edit.), „... virtuți decreti tollerantiae beneficia clero Graeci restituenda ...” *Biserica românească din Transilvania în izvoarele statistice ale anului 1767*, Editura Altip, Alba Iulia, 2009, pp., pp. 124, 245; D. Suciu, *Soldați fără uniformă*, p. 168.

6 August 1927, Pr. Cantemir Boneu din Ruda și, din 6 August [1927] până în prezent, subsemnatul²⁰.

Valea Brad[ului], la 10 Noemvrie 1927.

Ilarion Felea,
paroh adm[inistrator]

Prin această micromonografie a parohiei zărândene Valea Bradului socotim că istoria bisericească a meleagurilor ardelenе și, în mod special, a celor hunedorene se întregește, îmbogățindu-se cu informații inedite. Pe de altă parte, tabloul activității publicistice a autorului acesteia, preotul-mucenic Ilarion V. Felea, primește noi dimensiuni; de altfel, așa cum o atestă și documentele de arhivă păstrate²¹, precum și *ziuarul* său personal²², acest mare teolog român s-a dovedit a fi, și în perioada slujirii sale hunedorene, un harnic și sânguincios lucrător pe tărâmul pastorației și al misiunii creștine, respectiv un bun administrator, preocupat de ținerea în bună orânduială a gestiunii parohiale și de ctitorirea unui nou lăcaș de cult, în acord cu necesitățile mereu crescânde ale obștii încredințate lui de Dumnezeu.

²⁰ De la mijlocul secolului al XIX-lea și până în prezent, la amvonul bisericii din Valea Bradului au slujit următorii păstori sufletești: Toma Faur (1870-1985), Ioan Felea (1885-1922), adm. Miron Popovici din Mihăileni (1922-1927), adm. Cantemir Boneu din Ruda (1927), Ilarion V. Felea (1927-1930), Nicolae Stanciu (1930-1977), Romulus Străuț (1977-2012), Claudiu Petrovici (2012-2014) și Radu Sorca (din 2014). Cf. *** *Calendarul Bunului Creștin*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1930-1949, passim; [Redacția], „Hirotoniri”, în *Mitropolia Banatului*, Timișoara, an XXXV, 1985, nr. 5-6, p. 396; Florin Dobrei, „Spre slujirea lui Hristos”, în *Dacia Creștină*, Deva, an IV, 2014, nr. 2, p. 96.

²¹ SJHAN, fond *Registre civile*, dos. *Protocolul protopresbiterial despre clerul și poporațiunea gr. ort. română din Protopresbiteriatul Zarand pe anul 1927*; SJHAN, fond *Registre civile*, dos. *Protocoloalele botezațiilor, cununărilor și decedațiilor Parohiei Ortodoxe Române Valea Brad[ului] pe anii 1927-1930 etc.*

²² Ilarion V. Felea, *Opera vieții mele. Ziuar personal* (ed. îngrij. de. Cristinel Ioja, Ioan Tulcan, Pavel Vesa, Nicolae Marcu și Filip Albu), Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2012, pp. 55-103.

Preotul Ilarion V. Felea – paroh în Valea Bradului (jud. Hunedoara)

Sursă: <https://preotulmartirilarionfelea.files.wordpress.com/2014/08/img0521.jpg>

TEOLOGIE ȘI SPIRITUALITATE ÎN CONCEPȚIA ECLESIALĂ A LUI CHARLES CURRAN

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Abstract

The church today faces the „spirit of the time” (Zeitgeist). Charles Curran proposes that Catholic theology respond to contemporary challenges, such as postmodernism and liberation theology. To create a „global ethics”, he suggests certain framework themes: attitude, model, person, virtues, principles and consciousness, through which the theology he promotes acquires the character of a systematic discipline. These moral, fundamental values help the Catholic Church, which, being challenged to recognize the specificity and diversity much more than before, it maintains at the same time „a certain universality and unity”.

Keywords

Tradition, revelation, Scripture, law, morality, papal teaching, Jerome, Thomas Aquinas, Kant, H. Richard Niebuhr, postmodernity, attitude, person, virtues, principles, conscience.

1. Biserica și spiritul timpului

In lucrarea sa de sinteză: „Tradiția Morală Catolică astăzi”, Charles E. Curran analizează mai întâi contextul existențial în care trebuie să își desfășoare Biserica Romano-Catolică misiunea. În condițiile generale ale desacralizării, nici contextul ecclesial nu este mai fericit: pericolele

cele mai acute în abordarea catolică sunt legate de ispita creștinismului de a se conforma prea mult „spiritului timpului” (Zeitgeist). Această convingere i-a determinat pe Părinții Bisericii să ia atitudine și să afirme hotărât, precum Sf. Ambrozie al Milanului: „Să fim foarte atenți ca nu cumva căderea noastră să devină o rană pentru Biserică”¹. Ne confruntăm cu alinierea Bisericii Catolice cu Puterea, precum și cu oamenii ce au „afluență și influență”². Acomodarea Bisericii cu starea desacralizată a lumii duce la desacralizarea Bisericii însăși, precum și la pierderea mesajului ei evanghelic. De aceea,

„Biserica [Catholică] nu trebuie să se conformeze unei lumi care uită că bunătatea lui Dumnezeu din ea se confruntă cu limitările omenești, cu păcătoșenia oamenilor, precum și cu incapacitatea lumii de a se conforma desăvârșirii Împărăției Sale”³.

Ca „antidoturi” față de actuala stare de lucruri, Curran propune: chemarea la sfințenie, chemarea la convertire permanentă, recunoașterea elementului profetic din Biserica Catholică, precum și vocația de a purta mărturia creștină în înseși virtuțile evanghelice. În Biserica Ortodoxă, credinciosul virtuos (Sfântul), adică cel care are comuniune cu Dumnezeu și se împărtășește de darurile Lui, fiind îmbrăcat cu Sfântul Duh, constituie măsura (μέτρο) spiritualității și a pastoralei creștine⁴.

Cercetarea catolică trebuie să răspundă provocărilor contemporane, dintre care cele mai importante sunt postmodernismul și teologia eliberării.

„Postmodernismul atacă teoria universalității în moralitate; în practică, el luptă pentru dreptate și egalitate în favoarea grupurilor care au fost marginalizate și oprimate de către întreaga societate, și de asemenea aduce la lumină pericolele universalismului și esențialismului. Postmodernismul a dezaprobat acceptarea modernă a perspectivei raționale, obiective, neutre, liber-axiologică și universalistă, aparținând cunoscătorului ideal”⁵.

¹ Sf. Ambrozie al Milanului, *De virginitate* 8, 48, PL 16, 278D.

² Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, Georgetown University Press, Washington, D.C., 1999, p. 15.

³ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 16.

⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *La I Corinteni*, Omilia 2, 3, PG 61, 22.

⁵ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 19.

De fapt, postmodernismul nu face decât să remarce faptul că nu există o asemenea perspectivă gnoseologică a cunoscătorului ideal, cunoașterea noastră nefiind nici neutră, nici obiectivă, nici detașată de valori, ea neavând caracterul universalității. Oricine apare pe scena lumii este marcat de propriile temeuri. Istoria nu este o știință obiectivă, și nu trebuie uitat nici că „istoria a fost scrisă întotdeauna de către învingători”. Postmodernismul declară că

„universalismul și esențialismul, aflate în legătură cu Iluminismul, au avut efecte dezastruoase în ceea ce privește nevoile și griile celor săraci, marginalizați, precum și a celor oprimați. Acești oameni sau au fost uitați, sau au fost absorbiți de către ideologia dominantă”⁴.

Teologia eliberării, care începe în America Latină cu experiența celor oprimați, recunoaște că Dumnezeu creștin nu este un observator neutru, detașat de valori ci, așa cum ne reamintește Psalmistul, El aude strigătul celui sărac. Chiar dacă observațiile postmodernismului sunt de bun simț, Curran încearcă să dea replica adecvată acestui sistem de concepții în care nu există nici un loc pentru universalitate și în care „chiar se contestă posibilitatea unei etici sau moralități universale”⁵.

Răspunsul eticilor catolice în fața provocărilor postmodernismului și teologiei eliberării ar consta, pe de o parte, în trecerea de la metodologia deductivă (silogistică) la metodologia inductivă („cea care caută cea mai bună ipoteză, mai degrabă decât certitudinea absolută”⁶), și pe de altă parte în trecerea de la clasicismul tradiției la o viziune a conștiinței istorice. Se simte nevoia unei „etici globale”, conchide Curran⁷, Biserica Catolică fiind provocată să recunoască specificitatea și diversitatea mult mai mult decât înainte, menținând în același timp „o anumită universalitate și unitate”.

2. Teme-cadru pentru o teologie sistematică

În acest scop, Curran recurge la anumite teme-cadru: atitudinea, modelul, persoana... prin care teologia pe care o promovează capătă caracterul unei discipline sistematice.

⁴ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 19.

⁵ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 20.

⁶ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 21.

⁷ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 24.

2.1. Atitudinea

Atitudinea reprezintă „primul pas logic în Teologia morală”⁸: postura morală, orizontul de așteptare psihologică și morală, unghiul de viziune fundamental ce determină câmpul de vedere maxim, reprezintă punctul de pornire al Teologiei morale și totodată cel mai important factor al cunoașterii morale; atitudinea determină modul în care percepem și conștientizăm lumea din jurul nostru.

Atitudini propuse: 1. James Sellers propune ca atitudine a eticilor creștine acea „înțelegere a mântuirii sau totalității ce implică mișcarea de la făgăduință la desăvârșire”⁹. 2. James Gustafson propune o perspectivă în care eticile să pornească de la înțelegerea lui Iisus Hristos ca Domn, Sfințitor, Răscum-părător, Model și Învățător¹⁰. 3. Deoarece „cunoaștem cu toții tentația creș-tinilor de a-L vedea pe Iisus Hristos după propria lor imagine și asemănare”¹¹, ar fi poate mai bine să se pornească în cercetarea etică având ca atitudine fundamentală iubirea; 4. Charles Curran propune „un orizont implicând cele cinci mistere creștine ale creației, păcatului, întrupării, răs-cumpărării și destinului învierii”¹².

Concepția ecclesiologică în interiorul căreia s-ar manifesta toate aceste atitudini s-a modificat substanțial după Conciliul II Vatican: în ecclesiologia de dinainte de Vatican II Biserica era văzută triumfalist, ca societate perfectă, ca împărăția lui Dumnezeu pe pământ; „împotriva acestei supraevaluări, Va-tican II a insistat pe bună dreptate asupra naturii păcătoase și peregrine a Bisericii”¹³. Atitudinea fundamentală aleasă de Curran evită atât optimismul de dinainte de Vatican II, cât și pesimismul ecclesiologic indus de Conciliu:

„Întemeiat pe cele cinci mistere creștine, această atitudine evită pericolul atât al optimismului cât și al pesimismului. El este încrezător și realist în speranțele sale privind umanitatea și ceea ce aceasta poate spera să împlinească, dar recunoaște de

⁸ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 30.

⁹ James Sellers, *Theological Ethics*, New York, Macmillan, 1968, pp. 54-65.

¹⁰ James M. Gustafson, *Christ and the Moral Life*, New York, Harper and Row, 1968, pp. 237-248.

¹¹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 31.

¹² Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 33-34.

¹³ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 44.

asemenea că limita umană, păcătoșenia, și lipsa deplinătății eshatologice vor caracteriza întotdeauna viața în această lume”¹⁴.

Cele patru surse ale înțelepciunii, pe care se întemeiază cercetarea Teologiei morale, sunt pentru Curran: Scriptura, Tradiția, rațiunea și experiența¹⁵.

2.2. Modelul deontologic, teleologic și al responsabilității

Modelul etic prescrie criteriile felului de a fi moral și conferă liniile-direcționale ale împlinirii vieții morale. Există: 1. Modelul deontologic, ce vede viața morală mai ales în termenii datoriei, legii și obligației; 2. Modelul teleologic, ce înțelege viața morală ca fiind în căutarea finalităților și țelurilor, a idealurilor; și 3. Modelul responsabilității, care înțelege viața morală ca fiind revendicată de o instanță superioară¹⁶. Modelul responsabilității, apărînd gînditorului H. Richard Niebuhr¹⁷, va fi dezvoltat de Charles Curran în: 4. Modelul relaționalității responsabile, care va avea drept criterii axiologice revendicările personale din cadrul relațiilor cu Dumnezeu, cu semenii, cu lumea, precum și cu sinele însuși.

Modelul deontologic a făcut carieră în filosofia transcendențială datorită lui Kant. Gînditorul de la Königsberg a ridicat imperativul categoric la rangul unui principiu universal al vieții morale¹⁸. Teologia catolică a asistat la disputa dintre rigorism și laxism tocmai datorită noțiunii de datorie morală și supunere condiționată, cadrul fiind modelul deontologic, apoi la soluțiile parțiale ale probabilismului și probabiliorismului¹⁹, - în care se cântăresc posibilitățile de derogare, compromis și pogorămînt față de imperativul categoric al legii morale.

Criteriul axiologic fundamental din cadrul modelului deontologic este supunerea: supunerea este virtutea primordială.

„În cadrul modelului legal obediența devine virtutea primă.
Un model legal tinde către o moralitate extrinsecă, în care ceva

¹⁴ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 47.

¹⁵ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 48-55.

¹⁶ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 60.

¹⁷ H. Richard Niebuhr, *The Responsible Self: An Essay in Christian Moral Philosophy*, New York, Harper & Row, 1963, pp. 47-67.

¹⁸ A se vedea Immanuel Kant, *Grounding for the Metaphysics of Morals*, Indianapolis, Hackett, 1993.

¹⁹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 63.

devine bun deoarece a fost impus (poruncit)... Eu [însă] insist asupra unei moralități intrinseci: ceva este impus (poruncit) deoarece este bun”²⁰.

Modelul teleologic are drept criteriu reușita: „ceva este bun dacă te conduce la țel și rău dacă te împiedică să îți atingi țelul”²¹. Toma d’Aquino a dezvoltat, alături de teologia sa naturală și filosofică, un model teleologic ce a rămas cunoscut până în zilele noastre, și care constituie și acum un punct de referință pentru viața morală. Actele oamenilor provin din afecte, care sunt împărțite în cele ale concupiscentei (poftei), cele ale irascibilității (iuțimii), și apetituri. Principiile din care decurg actele noastre provin din obiceiuri sau dispozițiile stabile de a acționa într-un anumit fel. Obiceiurile bune sunt numite virtuți, iar obiceiurile rele sunt viciile. Toma de Aquino avea unul dintre cele mai bine dezvoltate sisteme etice, care se ocupa de probleme precum axiologia, pasiunile, teoria virtuților, etica normativă, etica aplicată, legea și grația⁵. Pentru Toma legea este un mandat rațional care ar trebui să aibă ca scop păstrarea și promovarea binelui comun al unei anumite comunități. Toma d’Aquino ia în considerare cinci tipuri de legi ce impun obligații morale: legea eternă, legea naturală, legea omenească, Legea Vechiului Testament și Legea Noului Testament (cele două formează împreună legea divină; luate astfel avem patru tipuri de legi)⁶.

²⁰ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 65.

²¹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 66. În contextul teologiei filosofice și naturale, Toma de Aquino a prezentat argumente pentru faptul că credința în existența lui Dumnezeu nu este irațională, adică credința și rațiunea nu se contrazic reciproc. Cele *Quinque viae* („Cinci căi”), prezentate în lucrarea sa principală, *Summa Theologiae*, nu se referă inițial la ele ca „dovezi ale lui Dumnezeu”, dar ele pot fi înțelese ca atare, deoarece prezintă motive raționale ale existenței lui Dumnezeu. Lanțul argumentelor se încheie cu afirmația „așa numește toată lumea pe Dumnezeu”.

⁵ Christopher M. Brown. „Thomas Aquinas. Ethics”. *Internet Encyclopedia of Philosophy*, accesat în 31 octombrie, 2020.

⁶ Legea eternă, care este ordinea pe care Dumnezeu o impune întregului univers; Legea umană, care constă din toate regulile aprobate de sistemele juridice umane; Legea divină, care sunt toate poruncile divine și nu pot fi cunoscute decât prin Revelație; și în cele din urmă, Legea naturală, care este un set de principii morale de bază înrădăcinate în natură care pot fi cunoscute prin rațiune. Teoria etică și morală a lui Aquino se bazează pe acest principiu ultim de acțiune pe care l-a luat de la gândirea stoică. Etica lui Toma se bazează pe conceptul „primelor principii de acțiune” (Norman Geiler, *Baker Encyclopedia of Christian Apologetics*, Grand Rapids, Michigan, Baker Academic 1, 1999, p. 727). La fel ca Aristotel, pentru Aquino, fiecare ființă acționează pentru un scop, iar ființa umană are un scop final (așa cum o descrie în lucrarea *Summa contra Gentes* 2/2). Scopul final al omului

„Pentru Toma legea în genere nu este un act al voinței, ci un act al rațiunii... Pentru Toma legea aparține în primul rând rațiunii practice, și nu voinței. Legea eternă nu reprezintă voința lui Dumnezeu, ci mai degrabă înțelepciunea divină care direcționează toate acțiunile și mișcările către finalitatea lor proprie... rațiunea divină este o lege în măsura în care dirijează toate lucrurile către finalitatea lor proprie. Legea naturală este participarea rațională a creaturii la legea eternă... Dumnezeu creatorul a făcut toate lucrurile să se străduiască spre finalitatea lor ultimă în acord cu planul divin al rațiunii practice a lui Dumnezeu. Același Dumnezeu le-a dat ființelor omenești rațiunea lor în așa fel încât rațiunea omenească, reflectând asupra naturii omenești și creației lui Dumnezeu, să poată înțelege cum dorește Dumnezeu să acționăm în această lume. Pentru a determina ceea ce dorește Dumnezeu, cineva nu trebuie să meargă imediat la Dumnezeu să întrebe. Mai degrabă Dumnezeu ne-a dat rațiunea, care reflectând asupra a ceea ce a creat Dumnezeu, poate să ajungă să cunoască cum vrea Dumnezeu ca noi să acționăm. Legea omenească este atunci primordial un act al rațiunii și nu unul al voinței legislatorului”²².

În Patristica Ortodoxă, Părinții și-au întemeiat pedagogia pastorală pe libertatea omului – ca icoană a lui Dumnezeu. Părintele G. Florovski a observat că Sf. Ioan Hrisostom (Gură de Aur) a înțeles morala ca pe o temă a voinței, considerând mișcarea voinței ca izvor al păcatului sau al virtuții⁷.

Modelul teleologic înțeles extrinsec a degenerat în consecvențialism (morală consecvenței) și utilitarism. Pentru consecvențialism, binele unei acțiuni depinde numai de consecințele ei. Utilitarismul este o formă specifică de

este binele umanității sale, plinătatea-perfecțiunea sa, de a atinge fericirea, care este istoric imperfectă. Pentru a-o obține, trebuie să răspundem naturii proprii, firescului uman, iar ființa umană îl înțelege pe Dumnezeu, Binele Suprem, prin rațiunea intelectului său dată de Dumnezeu, este modul în care omul ajunge la binele lucrurilor. Deoarece fiecare entitate are o formă, cu limitele și măsurile sale, conform acelor legi ale naturii, omul își atinge binele, virtutea. Aceasta s-ar numi lege naturală, care are adevăruri necesare care-l reflectă pe Dumnezeu. Prin urmare, toate ființele umane doresc unirea contemplativă cu Dumnezeu și numai fericirea umană din cer este perfectă.

²² Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 68-69.

⁷ A se vedea Georges Florovski, *Aspects of Church History*, vol. IV., Massachusetts 1954.

consecvențialism în care ultimul criteriu moral este acela care privește cel mai mare bine al celui mai mare număr de oameni.

Obiecțiile lui Curran față de aceste modele teleologice se referă la limitarea lor în sfera raționalului și a controlului uman. Cercetarea teleologică este prea raționalistă, excluzând afectivitatea, emoțiile, precum și alte aspecte ale vieții plene. Curran amintește aici de discernământul spiritelor, apelând la experiențele de acedie și mângâiere ale lui Ignățiu de Loyola, prin care acesta a ajuns la grația și lumina înțelegerii²³.

Pe de altă parte, teleologia extrinsecă, ilustrată prin utilitarism, îl vede pe om doar în dimensiunea lui creatoare, accentuând asupra controlului omenesc. Însă persoana omenească nu este doar un creator, ci și un îndrăgostit, un povestitor, un ascultător, un artist...

„Persoana înțeleasă în calitatea ei de creator reprezintă un model congenial pentru o societate tehnologică avansată, însă conștiința noastră din ce în ce mai mare asupra limitelor tehnologiei ne amintește de asemenea de limitele acestui model”²⁴.

Mai există și pericolul folosirii țelului (moral) pentru justificarea mijloacelor (imorale).

Modelul responsabilității, dezvoltat de H. Richard Niebuhr în mai multe etape, se întemeiază pe conștiința că ești răspunzător pentru toate faptele tale. Responsabilitatea implică: (1) răspunsul față de o acțiune asupra noastră, (2) în acord cu interpretarea a ceea ce se întâmplă, (3) cu o dispoziție de a da socoteală de orice reacție față de reacția noastră, și (4) în solidaritate cu comunitatea neîntreruptă a agenților (inițiatorilor acțiunilor)²⁵. Curran modifică acest model

„prin chemarea persoanelor de a iniția acțiuni în aceeași măsură în care răspund acțiunilor celorlalți. Modelul teleologic ar putea să insiste asupra creativității și inițiativei persoanelor, dar o oarecare creativitate e necesar să fie incorporată în modelul relaționalității-responsabilității”²⁶.

²³ A se vedea Jules Toner, *Discerning God's Will: Ignatius of Loyola's Teaching on Christian Decision Making*, St. Louis, Institute of Jesuit Sources, 1991.

²⁴ Charles E. Curran, Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 72.

²⁵ H. Richard Niebuhr, *The Responsible Self: An Essay in Christian Moral Philosophy*, p. 66.

²⁶ Charles E. Curran, Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 73.

Curran practică aici un fel de eclecticism spiritual, similar eclecticismului filosofic, - în care sistemul de gândire „propriu” reprezintă tabloul sinoptic format din fragmente din alte filosofii, din alte sisteme, fără însă ca alcătuirea în cauză să se ridice la valoarea unei sinteze.

Cercetarea în cadrul modelului relaționalității-responsabilității privește persoana omenească în multiplele ei relații cu Dumnezeu, cu aproapele, cu lumea, precum și cu sinele propriu. Curran notează cu satisfacție nedisimulată faptul că în 1973 Congregația pentru Adorare Divină (The Congregation for Divine Worship), în acord cu dezvoltările liturgice de la Conciliul II Vatican, a publicat un nou ritual pentru sacramentul penitenței, ce este numit acum „reconciliere”. Ori, „chiar și numele acestei taine reflectă schimbarea către un model mai deplin al relaționalității și responsabilității. Sacramentul penitenței implică multiple reconcilieri ale păcătosului cu Dumnezeu, Biserica, aproapele, sinele și lumea”²⁷. Curran remarcă faptul că în Biserica Romano-Catolică „frecvența confesiunii sacramentale a scăzut în mod spectaculos”, catolicii fiind „în pericol să-și piardă simțul păcatului”. De aceea, o celebrare a comunității în care penitenții să fie absolviți în comun i-ar face pe catolici mai conștienți de importanța realităților păcatului, penitenței, întoarcerii și reconcilierii implicând relația noastră cu Dumnezeu, cu apropiatii noștri și cu familiile, precum și cu lumea mai cuprinzătoare²⁸.

Pe de altă parte, Curran a fost decepționat că instanța supremă arhierască nu a acceptat încă modelul relaționalității-responsabilității în ceea ce privește problemele sexuale. El își justifică poziția prin analogia minciună-contracepție, afirmând că în anumite condiții contracepția ar fi justificată de necesitatea păstrării relației dintre oameni.

„În mod tradițional, minciuna a fost judecată a fi eronată moral deoarece ea violează finalitatea dăruită de Dumnezeu a facultății vorbirii, care constă în aceea de a pune pe buze ceea ce este în mintea mea. În secolul al XX-lea, cu toate acestea, câțiva autori au propus un temei diferit pentru răutatea minciunii pentru a recunoaște și îndrepta situațiile conflictuale. Facultatea vorbirii trebuie să fie văzută întotdeauna în relație cu persoana și cu relațiile persoanei cu ceilalți din societate. Răutatea minciunii constă în violarea dreptului la adevăr al aproa-

²⁷ Charles E. Curran, Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 79.

²⁸ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 80.

pelui meu. Dacă aproapele meu nu are dreptul la adevăr, atunci vorbirea mea este falsă, dar nu este o minciună. Civili olandezi ascunzând evrei în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial puteau spune Gestapo-ului că nu existau evrei în casele lor și totuși să nu comită o minciună”²⁹.

Curran ia în considerare lucrarea lui Julius A. Dorszynski despre moralitatea neadevărurilor³⁰, însă cine poate să hotărască în mod absolut cine are și cine nu are dreptul la adevăr?

Facultatea sexuală are finalitatea dublă a procreației și unirii în dragoste. Dar,

„într-o manieră similară (cazului neadevărului circumstanțial de dinainte), facultatea sexuală nu ar trebui absolutizată și văzută doar în sine însăși, ci în relație cu persoana și cu relațiile persoanei față de ceilalți. Astfel, în problema contracepției artificiale pentru soți, binele persoanei și binele relației căsătoriei justifică împiedicarea facultății sau actelor sale. Un model al relaționalității-responsabilității cere în mod logic un număr de schimbări în învățătura ierarhică contemporană privind sexualitatea”³¹.

2.3. Persoana

Persoana reprezintă o altă temă fundamentală a Teologiei morale a lui Curran: relații existențial-morale nu se pot stabili decât între persoane, ceea ce înseamnă că modelul relaționalității responsabile trebuie să pună în valoare taina persoanei. Curran observă pe bună dreptate faptul că manualele catolice de Teologie morală au acordat prea puțină atenție persoanei morale, ele îngrijindu-se mai ales de actele păcătoase.

„Cu toate acestea, Tradiția teologică catolică în general recunoaște însemnătatea persoanei și de asemenea diferitele aspecte inerente persoanei. În cercetarea tradițională catolică grația

²⁹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 82.

³⁰ A se vedea Julius A. Dorszynski, *Catholic Teaching about the Morality of Falsehood*, Washington, D.C., Catholic University of America Press, 1949.

³¹ Charles E. Curran, Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 82.

aduce cu adevărat o schimbare reală și ontologică înăuntrul persoanei. Justificarea sau răscumpărarea e intrinsecă și nu doar o realitate extrinsecă în care Dumnezeu renunță să mai impute vinovăția persoanei în cauză. Persoana este cu adevărat schimbată și devine o nouă creație, un copil al lui Dumnezeu, o soră sau un frate al lui Iisus”³².

În conceptul de persoană, Curran face distincția dintre subiect și agent. Persoana morală este atât subiect cât și agent, acestea fiind ipostazele sale existențiale: „Prin acțiunile mele mă alcătuiesc pe mine însumi ca persoana care sunt; și prin acțiunile mele fac lucruri spre bine sau spre rău în această lume”³³. Faptele construiesc persoana ca subiect ontologic, persoana este văzută ca agent atunci când influențează lumea prin faptele ei. Această distincție va fi luată în considerare de Curran spre a analiza situația unei conștiințe eronate imperturbabile care face acte reprobabile în mod inocent, gândind și intenționând să facă binele. Faptele umane nu au doar efect asupra lucrurilor exterioare omului, ci, întrucât fiind liber alese, califică din punct de vedere moral persoana care le făptuiește și-i reliefează fizionomia spirituală profundă, după cum remarcă sugestiv Sf. Grigorie de Nyssa⁸.

Mântuirea – în perspectiva Teologiei contemporane referitoare la persoana omenească – nu este restrânsă la relația eului cu Hristos, ci „privește întreaga persoană în totalitatea relațiilor acesteia”³⁴.

Iar în ceea ce privește Spiritualitatea contemporană, Curran observă că Vatican II a insistat asupra faptului conform căruia chemarea evanghelică la sfințenie este universală. Bernard Häring a subliniat temeiul biblic al convertirii, transformării persoanei din păcătos în slujitor al Împărăției lui Dumnezeu, care răspunde chemării unei reînnoiri continue în viața creștină³⁵.

³² Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 87.

³³ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 88.

⁸ „Toate ființele supuse devenirii nu rămân niciodată identice cu ele însele, ci trec continuu de la o stare la alta printr-o schimbare care lucrează mereu spre bine sau spre rău [...]. Dar, a fi subiectul schimbării înseamnă a se naște continuu [...]. Dar aici nașterea nu vine de la o intervenție exterioară, cum este cazul ființelor trupești [...]. Ea este rezultatul unei alegeri libere și noi suntem deci, într-un fel, propriii noștri părinți, creându-ne pe noi înșine așa cum vrem să fim și prin voința noastră, modelându-ne după modelul pe care îl alegem”: *Viața lui Moise*, II, 2-3, PG 44.

³⁴ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 93.

³⁵ Bernard Häring, „La conversion”, *Pastorale du péché*, Ed. Ph. Delhay, Tournai, Belgium,

Bernard Lonergan a elaborat conceptul de conversiune în lumina filosofiei transcendente, chemarea la convertire continuă având aspectele convertirii intelectuale (transmutația intelectului), afective (auto-transcendența sau transcendența de sine însemnând părăsirea atitudinii narcisiste și dăruirea de sine), convertirii morale (când transformarea sinelui face trecerea de la căutarea satisfacției la căutarea valorilor), și în sfârșit, convertirea religioasă (viața morală în iubire și dăruire totală de sine)³⁶.

„Viața spirituală și morală a creștinului implică creșterea în-lăuntrul relațiilor cu Dumnezeu, cu lumea și cu celălalt. Păcatul mortal constă în ruperea acestor relații... Sinele ajunge la deplî-nătate și fericire în și prin aceste relații”³⁷.

Teologia catolică a înțeles societatea și statul prin metafora trupului: fiecare parte a sa, fiecare organ, are rolul și funcția lui specifică, absolut necesară funcționării întregului.

„Din această perspectivă, Gândirea catolică a respins individualismul Iluminismului atât în religie cât și în filosofie, politică sau economie. Liberalismul religios, în viziunea împărtășită de mulți gânditori catolici, a început când Luther a separat conștiința persoanei individuale de Biserică. Liberalismul filosofic a exaltat rațiunea umană (care era acum tăiată din relația legii lui Dumnezeu), și liberalismul politic a făcut din voința majorității ultimul arbitru a ceea ce este drept sau eronat – din nou negând rolul voinței și legii lui Dumnezeu. Liberalismul economic a susținut că individul poate să urmărească oricât profit este posibil, făcând abstracție de lucrători și de ceilalți oameni”³⁸.

2.4. Virtuțile teologice

Virtuțile constituie altă temă fundamentală a Teologiei morale a lui Charles Curran.

Desclée & Cie, 1961, pp. 65-144.

³⁶ Bernard Lonergan, *Method in Theology*, New York, Herder & Herder, 1972, pp. 238-244.

³⁷ Charles E. Curran, Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 98.

³⁸ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 104.

„Modelul relaționalitate-responsabilitate influențează modul în care cineva înțelege virtuțile – atât virtuțile generale, ce afectează orientarea noastră fundamentală precum și toate relațiile noastre, cât și virtuțile particulare, ce modifică relațiile noastre particulare cu Dumnezeu, aproapele, lumea și sinele”³⁹.

Virtuțile generale constau în cele trei virtuți teologice: credința, speranța și iubirea⁹, la care Curran adaugă creativitatea. Creativitatea joacă un rol foarte important în viața creștinului deoarece acesta trebuie în permanență să improvizeze, să caute căile moralității, să adâncească și să lărgască relațiile pe care le are cu Dumnezeu, aproapele, lumea, precum și sinele său însuși. Curran face apel la noțiunea de *kairos*, care reprezintă momentul oportun, timpul special dăruit de Dumnezeu⁴⁰. Omul trebuie să răspundă adecvat momentului chemării de sus, și pentru aceasta trebuie să aibă virtutea creativității și spontaneității. Kairos-ul, sau momentul oportun al grației, în care Dumnezeu coboară la noi (Efeseni 5, 16; Coloseni 4, 5) este „vremea cercetării”, iar omul trebuie să fie pregătit în permanență să Îi răspundă cu promptitudine. Curran afirmă că virtutea creativității trebuie să se găsească în tensiune cu nevoia de fidelitate, iar omul trebuie să răspundă cu fidelitate și credincioșie deoarece și Dumnezeu e credincios făgăduinței Sale. Curran mai face referire la rolul imaginației – în legătură directă cu creativitatea, având în vedere că fiecare persoană e unică, iar imaginarul

³⁹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 113.

⁹ În etică, Toma d'Aquino combină doctrina aristotelică a virtuții cu elementele și cunoștințele augustinene. Prin urmare, virtuțile există în măsura corectă sau în echilibrul contrariilor iraționale. Comportamentul etic se caracterizează prin respectarea ordinii raționale (legea naturală) și astfel corespunde și voinței divine față de lege. Toma numește virtuțile cardinale *prudentia* (prudență), *iustitia* (justiția), *temperantia* (moderația) și *fortitudo* (curajul). Cele trei virtuți creștine ale credinței, iubirii și nădejdei trebuie văzute independent de acestea (deși termenul generic virtuți creștine este folosit pentru credință, nădejde și iubire, este mai corect virtuțile divine, nu în sensul că acestea sunt virtuți ale lui Dumnezeu, ci că Dumnezeu este adresantul acestor virtuți: Credința în Dumnezeu, nădejdea în Dumnezeu, iubirea de Dumnezeu). Cel mai înalt bine este fericirea eternă, care – în viața de dincolo – poate fi atinsă prin contemplarea directă a lui Dumnezeu. Aceasta arată primatul cunoașterii asupra voinței. Despre scopul final al vieții umane, a se vedea *De ultimo fine humanae vitae*, text în latină și germană, Ed., Tradusă și comentată de Winfried Czapiewski, Verlag Laufen, Oberhausen 2019. Toma din Aquino, *Summa Theologica*, cord. Alexander Baumgarten, Editura Polirom, Iași, 2009.

⁴⁰ Paul Nevenzeit, „Time”, *Sacramentum Verbi: An Encyclopedia of Biblical Theology*, New York, Herder & Herder, 1970, vol. 3, p. 911urm.

poate crea planul și datele concrete ale așteptării momentului oportun. Însă Curran nu își asumă deloc dezvoltarea acestei idei asupra rolului imaginației, făcând referire doar la teologii care au insistat asupra acesteia: Daniel C. Maguire și Philip S. Keane⁴¹. [Imaginația, mai ales cea dramatică – ilustrarea interioară a Patimilor Domnului – este de proveniență iezuită și a jucat un rol important în posteritatea lui Ignațiu de Loyola⁴². În tradiția iezuită, imaginațiile sunt actualizate într-un teatru interior în care subiectul participă efectiv la evenimentele evanghelice. În cazul teologilor citați mai înainte, imaginația ar avea rolul configurării acestei așteptări a momentului oportun al cercetării dumnezeiești (așteptarea kairos-ului).]

2.5. Principiile morale

Principiile constituie o altă temă fundamentală a Teologiei morale, ele fiind legate, în tradiția catolică de conceptul de cazuistică. Principiile guvernează acțiunile morale în lume și de aceea s-a pus problema existenței principiilor universale: a acelor principii care să fie valabile pentru toate ființele omenești. Postmodernismul, de pildă, contestă existența principiilor universale, afirmând că tradiția morală a unei comunități specifice își generează propriile principii.

Înainte de Conciliul II Vatican a existat pericolul de a vedea moralitatea aproape exclusiv în termenii rațiunii și experienței omenești – ce sunt considerate sursele legitime ale înțelepciunii creștine și ale cunoașterii omenești în genere. Excesul folosirii acestor termeni a dus la

„eșecul recunoașterii rolului credinței, grației, al lui Iisus Hristos, și al Scripturii, precum și la tendința de a minimaliza rolul păcatului. Sarcina noastră constă acum în incorporarea încrederii fundamentale a tradiției legii naturale în orizontul creștin deplin, care în schimb înglobează atitudinea noastră – cele cinci mistere creștine ale creației, păcatului, întrupării, răscumpărării, și destinului învierii”⁴³.

⁴¹ Daniel C. Maguire, *The Moral Choice*, Garden City, New York, Doubleday, 1978, pp. 189-217; A se vedea Philip S. Keane, *Christian Ethics and Imagination: A Philosophical Inquiry*, New York, Paulist, 1984.

⁴² Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere*, Ed. Nemira, București, 1994, p. 268.

⁴³ Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere*, p. 138.

Se pune problema dacă există principii morale universale, - norme imuabile care interzic actele rele sau eronate în mod intrinsec,- așa cum ar fi de pildă norma morală a prohibiției contracepției⁴⁴. Curran dorește o abordare catolică cu caracter personalist, care să țină seama de persoanele vii care sunt chemate să respecte normele morale. Derogările, pogorămintele, excepțiile, și chiar normele ar trebui să fie specifice persoanelor în cauză.

Curran recurge la studiul de caz al avortului indirect, caz acceptat de magisteriul Bisericii: „Dacă femeia gravidă are un uter canceros, s-ar putea extirpa direct uterul, chiar dacă acesta ar conține din nefericire un făt. Cauzalitatea fizică a actului atinge direct sau este îndreptată către uterul canceros și nu către făt”⁴⁵. În cazul sarcinii extrauterine Sfântul Oficiu și-a exprimat și menținut opinia conform căreia extirparea trompei care s-a infectat datorită purtării fătului reprezintă un avort indirect,- actul fiind îndreptat către trompă și nu către făt⁴⁶.

Curran critică „fizicalismul” tradiției catolice, afirmând că în domeniul eticilor sexuale tradiția catolică a identificat prea des fizicul sau naturalul cu totalitatea omenscului: „Omenscul este alcătuit din mai multe dimensiuni – de pildă fizicul, psihicul, socialul”⁴⁷. În acest context, teologii contemporani care critică fizicalismul învățaturii catolice iau în serios declarația Papei Pius al XII-lea privind prelungirea vieții: fizicul și trupescul există spre a sluji bunul spiritual mai înalt al persoanei⁴⁸. Curran continuă ideea cu o inducție a „rațiunii proporționale”. Aceasta ar putea intra într-un capitol special al „compromisului proporției”, depinzând direct de „proporționalism”, sau doctrina „proporționalității” (măsurii sau proporției unanim acceptate). „Rațiunea proporționată discernе dacă există undeva o rațiune suficientă pentru a justifica răul premoral [răul premoral fiind cel care lezează bunurile premorale: viața, sănătatea, procrearea]. Astfel, uciderea unui agresor nedrept este justificată prin dreptul la auto-apărare dacă cineva nu are altă cale de a-și salva viața. Asemănător, cineva poate să avorteze direct un făt pentru a salva viața mamei. Teologii revizionști ai tradiției catolice au folosit proporționalismul sau abor-

⁴⁴ Ioan Petru Culianu, *Eros și magie în Renaștere*, p. 141.

⁴⁵ Marcellinus Zalba, *Theologiae moralis summa*, Madrid, Biblioteca de autores cristianos, 1952-1958, vol. 2, p. 295.

⁴⁶ Charles E. Curran, Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 150-151.

⁴⁷ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 155.

⁴⁸ Papa Pius al XII-lea, „The Prolongation of Life”, 24 Noiembrie 1957, *Medical Ethics: Sources of Catholic Teachings*, St. Louis, Catholic Health Association, 1989, p. 207.

dările similare [în sensul principiului rațiunii suficiente] pentru a argumenta împotriva pozițiilor papale asupra contracepției, masturbației, inseminării artificiale, actelor homosexuale și a conceptului de efect direct și indirect. Aceasta înseamnă că printr-o rațiune proporționată cineva ar putea justifica atât contracepția cât și actele homosexuale.

„Una din problemele pe care le am eu cu proporționalismul constă în identificarea răului cu ceea ce poate fi doar o problemă de limitare (finitudine omenească). Să luăm exemplul contracepției. Integritatea aspectului fizic al actului marital este doar un aspect. Celelalte aspecte includ psihologicul, sociologicul, esteticul și economicul. Niciun act omenesc nu este vreodată perfect în fiecare dimensiune. Dar inabilitatea de a fi perfect provine din finitudine [din limitarea condiției existențiale omenești], și nu de la rău”⁴⁹.

Este de observat că „diplomația” gândirii lui Curran îl face pe acesta să se ascundă în spatele „teologilor revizionști” ai tradiției catolice: Curran doar pune sub semnul întrebării anumite învățături papale neconforme cu sufletul nostru căzut, fără să își asume o postură fățișă împotriva acestora. Probabil datorită acestei abilități de a se strecura printre idei fără să își asume o poziție răspicată a reușit să își păstreze postul de profesor universitar în timpul „crizei contractelor”.

Școala de Teologie morală catolică purtătoare a părerilor lui Germain Grisez și John Finnis respinge proporționalismul și apără normele negative absolute propuse de magisteriul ierarhic (cum ar fi interzicerea contracepției, a actelor homosexuale, a inseminării artificiale...), dar de pe poziții de reinterpretare sau chiar de respingere atât a teoriei lui Aquino despre legea naturală, cât și a documentelor papale⁵⁰. Germain Grisez afirmă că natura nu are caracter normativ și că nu putem emite judecăți de valoare privind „mai binele” deoarece valorile binelui nu pot fi comparate: situațiile morale nu au limite fixe. În fond, bunurile morale omenești fundamentale sunt incomen-

⁴⁹ Charles E. Curran, Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 156-157.

⁵⁰ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 158.

surabile⁵¹. Principiul de bază al teoriei morale a lui Grisez constă în aceea de a acționa intenționat

„doar în sensul acelor posibilități a căror dorire e compatibilă cu voința către împlinirea omenească integrală”⁵². „Grisez propune opt bunuri omenești fundamentale ce sunt evidente prin ele însele. Ele nu sunt apriorice, nici nu sunt deduse din vreun principiu primordial, și nici nu sunt extrase din vreo înțelegere metafizică a naturii omenești”⁵³.

Aceste bunuri sunt evidente prin ele însele în sensul că le cunoaștem chiar prin semnificația termenilor lor⁵⁴. În teoria lui Grisez se disting patru bunuri existențiale (integrarea de sine; raționalitatea practică sau autenticitatea; prietenia și dreptatea; și religia sau sfințenia) și trei bunuri substanțiale (viața și binele trupesc; cunoașterea adevărului și aprecierea frumuseții; și abilitatea performanței și jocului). Al optulea bun este bunul complex al mariajului și familiei⁵⁵. Charles Curran respinge perspectiva lui Grisez privind bunurile omenești fundamentale evidente prin ele însele:

„Eu dezaproab această teorie, precum și unele din aplicațiile ei, cum ar fi ilustrarea cazului contracepției. Majoritatea oamenilor ar aproba faptul că viața este un bun fundamental omenească autentic. Dar distanța dintre acceptarea vieții ca un bun fundamental și pretenția că un act de contracepție în mariaj conduce direct împotriva ei este foarte mare și contracepția rămâne de departe înlăturată de la bunul fundamental al vieții însăși. Oare cineva care nu a început cu convingerea că contracepția și masturbarea sunt acte intrinseci rele ar putea să susțină vreodată că un act deliberat al contracepției sau masturbării implică un atac împotriva bunului fundamental al

⁵¹ Germain Grisez și Russell Shaw, *Fulfillment in Christ: A Summary of Christian Moral Principles*, Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1991, pp. 66-71.

⁵² Germain Grisez și Russell Shaw, *Fulfillment in Christ: A Summary of Christian Moral Principles*, p. 80.

⁵³ Charles E. Curran, Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 159.

⁵⁴ John Finnis, Germain Grisez și Joseph Boyle, „Practical Principles, Moral Truth, and Ultimate Ends”, *American Journal of Jurisprudence* 32 (1987), p. 106.

⁵⁵ Germain Grisez și Russell Shaw, *Fulfillment in Christ...*, p. 56.

vieții? Mai mult decât teoretic, eu gândesc că o ocazie poate să meargă împotriva unui bun omenesc fundamental. Modelul relațional recunoaște caracterul relațional al întregii realități în așa fel încât nimeni nu poate absolutiza bunurile fundamentale. Uneori bunurile prieteniei și vieții intră în conflict”⁵⁶.

Charles Curran merge atât de departe cu justificarea contracepției și masturbăției lui încât ajunge să afirme chiar că cele șase porunci ale Decalogului referitoare la iubirea aproapelui nu sunt primite prin Revelație dumnezeiască, ci sunt „răsărite din experiența tribului și a comunității” (!!!)

„Cu toate că cele Zece porunci nu ar trebui să fie văzute ca aspectul central și conducător al moralității creștine, ele au jucat evident un rol foarte semnificativ în viața morală omenescă și creștină. A dat Dumnezeu de sus aceste porunci într-o revelație specială? Eu tind să fiu de acord cu exegeții Bibliei care văd cea de a doua tablă a decalogului răsărind din experiența tribului și comunității”⁵⁷.

Așa-numiții exegeți „biblici” ce își afirmă deschis necredința și poziția împotriva Revelației lui Dumnezeu formează o întreagă școală de „gândire”⁵⁸. Charles Curran își întemeiază afirmațiile pe „gândirea” unor exegeți biblici atât de degenerați încât nici nu mai cred în Revelație! Ce poți să mai aștepti de la un astfel de om? El își poate lua orice libertate (morală sau imorală) din vreme ce afirmă că experiența omenească doar „poate” să fie de acord cu bunurile omenești fundamentale pretinse de poruncile Decalogului. Deci Curran crede că poruncile nu obligă, ci, din moment ce sunt „răsărite din experiența tribului”, nu reprezintă imperative absolute (nici măcar în ordinea provenienței lor dumnezeiești – proveniență la rândul ei contestată!), ci norme facultative, chiar dacă sunt „minimele necesare”: „Astfel, cea de a doua tablă a celor Zece Porunci provine din experiența tribului; ea co-

⁵⁶ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 159-160.

⁵⁷ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 162.

⁵⁸ Johann Jakob Stamm și Maurice Edward Andrew, *The Ten Commandments in Recent Research*, Studies in Biblical Theology, Second series, nr. 5, Naperville, Ill, Alec R. Alleson, 1968, pp. 66-75; A se vedea A.D.H. Mayes, „The Decalogue of Moses: An Enduring Ethical Programme?” *Ethics and the Christian*, Ed. Sean Freyne, Dublin, Columba, 1991, pp. 25- 40.

difică ceea ce este minimal necesar. Experiența omenească poate să fie de acord cu aceste bunuri fundamentale omenești”⁵⁹. [Sau poate să nu fie!]

Concluzia acestui capitol este aceea că există norme absolute.

„Cu toate acestea, ele nu pot fi întemeiate pe structura fizică sau obiectul actului. De aceea, cu cât cineva este implicat în mai multe circumstanțe specifice complexe, posibilitatea excepțiilor crește. Legea nu poate fi modelul primordial al Teologiei morale, însă un model relaționalitate-responsabilitate poate și ar trebui să recunoască existența câtorva norme absolute. Cu toate acestea, astfel de norme nu reprezintă realitatea primă în teologia morală, și nici nu acoperă o prea mare parte a hărții moralității”⁶⁰.

Respingerea de către Curran a modelului deontologic (modelului Legii) nu se susține prin „inconsistențele” teoriei lui Toma d’Aquino, ci are rădăcini mai adânci, întemeindu-se pe *respingerea caracterului relevant* al Legii și în cele din urmă pe necredința proprie! Acest simptom este propriu acelor care-și închipuie că operele teologice provin unele din altele și că, în lipsa vieții liturgice și contemplației mistice, autorii de cărți se citează reciproc. Boala acestei necredințe s-a manifestat în cazul exegeților Noului Testament sub forma postulării „Evangheliei originare”. În cazul Teologiei morale mai este puțin și vom spune că „totul este permis” în măsura în care actele noastre vor fi conforme cu „experiența tribului și a comunității!

2.6. Conștiința morală

Conștiința este definită în genere ca o judecată despre moralitatea unui act ce va fi făcut sau omis, sau care deja a fost făcut sau omis de către o persoană⁶¹. Curran adoptă cele două aspecte ale conștiinței conținute în manualele teologice: un aspect care descoperă conștiința adevărată sau eronată, - în funcție de conformitatea judecății conștiinței cu realitatea obiectivă, - și un aspect care descoperă conștiința ca fiind sinceră sau nesinceră, - în funcție de atitudinea persoanei față de alta. Curran analizează apoi cele patru posibilități logice ale combinațiilor ipostazelor acestor aspecte: 1. Conștiința ade-

⁵⁹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 163.

⁶⁰ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 166.

⁶¹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 172.

vărată și sinceră, 2. Conștiința adevărată și nesinceră, 3. Conștiința eronată și sinceră, și 4. Conștiința eronată și nesinceră⁶². Dilema fundamentală ar fi în aceste condiții aceasta: trebuie să-mi urmez conștiința, însă conștiința mea poate fi eronată⁶³. [Nici o referire la prezența lui Dumnezeu înăuntrul conștiinței!] Termenul de „conștiință morală”, literal: „syneidesis” a fost introdus în Sfânta Scriptură de Apostolul Pavel. Conștiința ar fi facultatea remușcărilor – resentimentele sau muștrările de conștiință, neodihna interioară în urma unei acțiuni împotriva binelui sunt generate în această facultate. Aceasta este numită conștiință consecutivă sau negativă, care survine ca o dojană în urma actului săvârșit. Teologii protestanți asemeni lui C. A. Pierce nu recunosc la Apostolul neamurilor decât această conștiință consecutivă, susținând că aspectul conștiinței antecedente actului, aspectul conștiinței legislative, care servește ca ghid de conduită, nu ar exista deloc în gândirea paulină⁶⁴. De la Fericitul Ieronim avem noțiunea „synderesis”, care s-ar referi la simțirea păcătoșeniei proprii, la deprinderea rațiunii practice prin care cineva cunoaște principiile prime ale legii naturale, precum și faptul că nu le respectă⁶⁵. Dacă conștiința este văzută funcționând pe baza silogismului, Curran nu exclude nici căile spirituale ale luării deciziilor: discernământul duhurilor și inspirația profetică, sub cele trei aspecte sau fenomene: revelații sau viziuni, iluminare internă, sau stadii generale de consolare⁶⁶. Acestea sunt harisme însoțite de confirmări dumnezeiești, cum ar fi umilința, încrederea în Dumnezeu, răbdarea, libertatea adevărată, caritatea, pacea interioară.

Curran propune o înțelegere holistică a conștiinței:

„Modelul relaționalității-responsabilității vede această chemare la sfințenie în lumina multiplelor relații în care trăim – cu Dumnezeu, cu apropiatii noștri, cu noi înșine și cu lumea”⁶⁷.

În circumstanțele vieții morale, Curran susține necesitatea alegerii unei alternative viabile, ceea ce nu se poate realiza decât dacă ai imaginație morală creativă. Rolul imaginației creative morale a fost descris de teologul Daniel C. Maguire: imaginația creatoare morală vede și discernе posibilități în

⁶² Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 173.

⁶³ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 174.

⁶⁴ C. A. Pierce, *Conscience in the New Testament*, London, SCM, 1955, p. 109.

⁶⁵ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 175.

⁶⁶ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 177-178.

⁶⁷ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 182.

prezent pentru a aduce schimbări și pentru a face posibil ceea ce încă n-a apărut la suprafață⁶⁸.

Apelând la termenul ebraic al „inimii” din Sfânta Scriptură, și susținând că „inima” are „rațiunile sale”, Curran trece la descoperirea aspectului emotiv al conștiinței, precum și la cel intuitiv și haric, ce întregesc aspectul ei rațional⁶⁹.

Comunitatea eclesială reprezintă un antidot împotriva surselor de eroare ale conștiinței – dar în viziunea lui Curran nu datorită Revelației dumnezeiești nemijlocite sau succesiunii apostolice, ci deoarece „comunitatea bisericească reprezintă un puternic antidot împotriva finitudinii și limitărilor noastre”⁷⁰.

În ceea ce privește învățătura Bisericii, Curran susține cu argumente posibilitatea dezacordului public al creștinilor catolici față de învățătura noninfailibilă a magisteriului Bisericii Romano-catolice⁷¹. Curran își pune întrebări și își exprimă dubii privind asistența **permanentă** a Duhului Sfânt înlăuntrul magisteriului Bisericii Catolice⁷². „Poate o poziție întemeiată pe legea naturală și nu descoperită prin Revelație (cum este cazul contracepției artificiale, dar nu necesar și al altor învățături morale) să fie gândită infailibil?” [Noi am spune că dacă Biserica cea adevărată poate să afirme infailibil adevăruri ale supranaturalului – cum ar fi dogma Sfintei Treimi – cu atât mai mult ar putea să afirme infailibil adevăruri ale naturalului! Însă în cazul Bisericii Romano-Catolice, excesele papalității împotriva savanților Evului Mediu, iar acum direcția contrară a aggiornamento-ului făcut fără nici un discernământ, au condus la punerea sub semnul întrebării a poziției sale față de legea naturală.] Datorită condiției specifice a Bisericii Romano-Catolice, teologii au ajuns să facă apel la concepte ciudate. Astfel, legea naturală a ajuns „obiectul secundar al infailibilității”⁷³. Excesele papale din trecut, precum și cedările din ziua de azi, au dus la „deteriorarea credibilității magisteriului papal”⁷⁴, - observă Curran. Și nu putem spune că n-a pus și el umărul la această deteriorare.

⁶⁸ Daniel. C. Maguire, *The Moral Choice*, Garden City, New York, Doubleday, 1978, pp. 128-188.

⁶⁹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 184-185.

⁷⁰ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 188.

⁷¹ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, p. 215.

⁷² Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 221-222.

⁷³ Francis A. Sullivan, „The ‘Secondary Object’ of Infallibility”, *Theological Studies* 54 (1993), pp. 536-550.

⁷⁴ Charles E. Curran, *The Catholic Moral Tradition Today, A Synthesis*, pp. 227-228.

ÎNTREBUINȚAREA LINGURIȚEI PENTRU ÎMPĂRTĂȘIREA CREDINCIOȘILOR ÎN BISERICA ORTODOXĂ. CADRUL ISTORIC AL APARIȚIEI ACESTUI OBIECT LITURGIC

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Abstract

At present, especially in the context of the current pandemic with Covid 19, innovative trends can be seen in the use of the teaspoon for the communion of believers with the Holy Body and Blood of the Saviour. Thus, in some areas of the country, there are isolated cases in which several teaspoons are used for the communion of believers, sterilized successively during their use, disposable teaspoons or teaspoons brought by each believer from home. It started from the refusal of some believers to partake with the common teaspoon, in order not to be contaminated by some communicable diseases, or in the current situation with the new coronavirus. Such tendencies, not at all new, have been recorded in the past of our Church, even in the Church of Greece, giving rise to heated controversies and discussions. In this newly created context, the present study aims to analyse and develop the issue of the appearance of the teaspoon in the Orthodox Church for the communion of believers and the generalization of this practice in the Orthodox East.

Keywords

Liturgical Theology, Eucharist, spoon, use, communion, believer, Orthodox Church, historical setting, appearance, object, liturgical.

In actualitate, mai cu seamă în contextul actualei pandemii cu Sars Covid 19, se pot constata tendințe inovatoare în ceea ce privește folosirea linguriței pentru împărtășirea credincioșilor cu Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului. Astfel, în unele zone ale țării, există cazuri izolate în care pentru împărtășirea credincioșilor sunt întrebuințate mai multe lingurițe, sterilizate succesiv în timpul întrebuințării lor, lingurițe de unică folosință sau lingurițe aduse de fiecare credincios de acasă. Aceasta, pornind de la refuzul unor credincioși de a se împărtăși cu lingurița comună, pentru a nu se contamina de unele boli transmisibile, sau în situația actuală cu noul coronavirus. Astfel de tendințe, deloc noi, au mai fost înregistrate și în trecutul Bisericii noastre¹, chiar și în Biserica Greciei², dând naștere la aprinse controverse și discuții³. În acest context nou creat, prezentul studiu își propune să analizeze și să dezvolte problematica apariției linguriței în Biserica Ortodoxă pentru împărtășirea credincioșilor și a generalizării acestei practici în Răsăritul Ortodox.

1. Ce este lingurița ca obiect liturgic?

Lingurița este obiectul liturgic din metal, de regulă argintat sau aurit, având la capătul mânerului o cruciuliță, folosit în cadrul rânduiei Sfintei Liturghii pentru împărtășirea credincioșilor cu Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului Hristos, amestecate mai înainte în sfântul potir⁴.

2. Modul împărtășirii euharistice în Biserica primară

În primele veacuri, împărtășirea credincioșilor Bisericii se făcea în același fel ca și împărtășirea clericilor. Astfel, credincioșii primeau Sfântul Trup în palma dreaptă, așezată cruciș peste cea stângă, iar Sfântul Sânge îl sorbeau direct din Sfântul Potir, care era ținut de către diacon. Avem în acest sens mărturia *Constituțiilor Apostolice*, din sec. IV: „Episcopul să dea Sfânta

¹ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 597.

² A se vedea în acest sens J. Anaud, „A propos de la cuiler liturgique chez les Grecs”, în rev. *Echos d'Orient*, an XIV, 1911, nr. 89, iulie, pp. 209-211.

³ A se vedea în acest sens lucrarea Arhitectului Mihai Urzică, *Necinstirea Sfintei Împărtășanii. Abateri, vinovății și necredință*, București, 1930.

⁴ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 565 și Lucian Farcașiu, „Lingurița”, în *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Editura Basilica, București, 2019, pp. 522-533.

Pâine, zicând: *Trupul lui Hristos*, și cel ce primește să zică: *Amin*; iar diacoul să țină potirul și, dându-l, să zică: *Sângele lui Hristos ...*⁵.

O altă mărturie o găsim în *Catehezele baptismale* ale Sfântului Chiril al Ierusalimului:

„Când te apropii deci să te împărtășești, nu te apropia cu palmele întinse, nici cu degetele răsfrate; dimpotrivă, fă mâna stângă tron mînii drepte, ca una ce are să primească pe Împăratul. Fă-ți căuș palma, și primește Trupul lui Hristos, răspunzând „Amin”. După ce-ți vei sfinți cu multă grijă ochii prin atingerea de Sfântul Trup, împărtășește-te având grijă să nu pierzi ceva din el. Căci dacă vei pierde ceva, este ca și cum vei pierde unul din propriile tale mădulare. Spunem: Dacă cineva ți-ar da câteva bucățele de aur, nu le-ai ține cu toată gija, ferindu-te să nu pierzi ceva din ele, și să te păgubești? Oare nu vei căuta cu mult mai mult și cu mai multă grijă să nu-ți cadă vreo fărâmitură din cea ce este mai prețios decât aurul și decât pietrele prețioase? Apoi, după ce te-ai împărășit cu Trupul lui Hristos apropie-te și de potirul Sângelui. Nu mai întinde mînile, ci pleacă-te și cu rugăciune și evlavie rostește: „Amin”. Sfințește-te împățășindu-te din Sângele lui Hristos!”⁶.

O mărturie similară găsim și în *Epistola 93* a Sfântului Vasile cel Mare, către patriciana Chesaria, în legătură cu comuniunea cu Sfintele Taine (scrisă în anul 372). Iată textul acestei scurte epistole:

„Desigur că împărtășirea zilnică și hotărârea de a primi zilnic sfântul Trup și Sânge al lui Hristos e un lucru bun și folositor, căci El Însuși o spune limpede: „cel ce mănâncă trupul Meu și bea sângele Meu are viață veșnică”. Cine se îndoiește că participarea continuă la viață n-ar fi același lucru ce a trăi pe mai multe planuri? ... Faptul că în vremurile persecuției unii erau nevoiți, în lipsa preotului sau a liturgului, să ia cu mînile lor împărtășania, e de prisos să mai spunem că nu constituie nici o greșală,

⁵ *Constituțiile Apostolice*, cartea VIII-a, 13, în *Scrierile Părinților Apostolici dimpreună cu Așezămintele și Canoanele Apostolice*, Editura Facultății de Teologie din Chișinău, 1928, p. 247.

⁶ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, Cateheza XXIII, 21-22, trad. Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2003, p. 366.

pentru că altădată practica aceasta era întărită de o lungă obișnuință confirmată de faptele înseși. Toți călugării care locuiesc în pustie, unde nu se mai găsește preot, păstrează cuminecătura acasă la ei și o iau cu mâna lor proprie. La Alexandria și în Egipt, chiar și fiecare laic are în mod obișnuit împărtășania la el acasă și se împărtășește singur când voiește. Din clipa când preotul a săvârșit jertfa și a împărțit-o, cel care a primit-o odată ca întreg, dacă participă la ea zilnic, trebuie să creadă pe bună dreptate că ia parte la ea și o primește din mâinile celui care i-a dat-o. Într-adevăr, în Biserică preotul dă partea care i se cere, cel care o primește o păstrează cu toată libertatea și o duce la gură cu mâna proprie. Aceasta vrea să spună că primește de la preot o singură părticică sau mai multe părțicele dintr-odată⁷.

Sfântul Ioan Gură de Aur, în *Omiliile baptismale*, ne lasă și el să înțeleagem că practica același mod de împărtășire a laicilor, dându-le Sfântul Trup în palmă⁸. Rânduiala aceasta a împărtășirii credincioșilor cu sfântul Trup primit în palmă și cu Sfântul Sânge, direct din Sfântul Potir, se păstrează până astăzi în ritual liturgic al sirienilor de răsărit sau nestorienilor⁹, la sirienii iacobiți¹⁰ și la coptii ortodocși și uniți¹¹. În alte părți, Sfântul Trup era dăruit credincioșilor spre împărtășire în palmă, fiind însă îmbibat mai înainte în Sfântul Sânge, așa încât potrirul nu mai era dat credincioșilor pentru a se împărtăși din el cu Sfântul Sânge¹². Așa se procedează până astăzi la armeni¹³.

⁷ Sfântul Vasile cel Mare, „Epistola 93 (Către nobila Chesaria)”, P.G., t. XXXII, col. 485. A se vedea și traducerea românească Sf. Vasile cel Mare, *Epistole*, în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 3, Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2010, p. 176.

⁸ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Catheza II către candidații la Botez*, 2, în P. G. t. XLIX, col. 233.

⁹ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, p. 595.

¹⁰ Doctorand Sorin I. Petcu, *Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale*, în rev. „Studii Teologice”, an XXV (1973), nr. 1-2, p. 91.

¹¹ A se vedea în acest sens Robert F. Taft, *Byzantine Communion spoons: a review of the evidence*, în rev. „Dumbarton Oaks Papers”, vol. 50 (1996), p. 209; Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, p. 595 și Doctorand Sorin I. Petcu, „Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale”, p. 94.

¹² Această practică a primirii Sfântului Trup îmbibat în Sfântul Sânge este denumită de istoricul liturgist Robert Taft *intincție* (a se vedea în acest sens Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 209).

¹³ *Liturgiarum Orientalium Collectio*, Collegit. Eus. Renaudot, Francfurti, vol. I, 1847, p. 262, citat la Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, p. 596.

Spre sfârșitul secolului VII, Sinodul Trulan (Quinisext, 692), în canonul 101, caută să impună această veche practică a împărtășirii, osândindu-i pe cei care veneau pentru a primi Sfânta Împărtășanie folosindu-se de anumite vase din aur sau din alte metale prețioase:

„De aceea, dacă cineva ar dori ca la momentul adunării să se împărtășească cu Preacuratul Trup și să devină, prin participare, una cu El, ținându-și mâinile în formă de cruce, să se apropie astfel și să primească comuniunea harului. Căci pe ce care, în afară de mâna lor, pregătesc pentru primirea dumnezeiescului Dar anumite vase de aur sau din alt material, pentru ca prin acestea să se învrednicească de Preacurata Comuniune, nu îi acceptăm în nici un chip, fiindcă preferă materia cea neînsuflă și inferioară mai mult decât chipul lui Dumnezeu. Iar dacă cineva va fi descoperit că oferă Preacurata Comuniune celor care aduc aceste vase, să fie afurisit și el, și cel care le aduce”¹⁴.

Chiar în sec. al VIII-lea, Sfântul Ioan Damaschin reconandă ca

„încrucșând palmele, să primim trupul Celui Răstignit. Punând peste dânsul ochii, buzele și fruntea să ne împărtășim cu dumnezeiescul cărbune, pentru ca focul dorinței din noi, luând arderea din cărbune, să ardă complet păcatele noastre, să lumineze inimile noastre, să ne aprindem și să ne îndumnezeim prin împărtășirea focului dumnezeiesc”¹⁵.

În același secol, patriarhul Gherman al Constantinopolului vorbește despre λαβίς¹⁶, însă termenul acesta nu indică obiectul liturgic pe care-l numim astăzi *linguriță*, ci cleșteștele format de degetele mâinii preotului care ținea trupul lui Hristos, „cărbunele dumnezeiesc”, dăruindu-l credincioșilor spre iertarea păcatelor. „Împărtășirea (preotului) – scrie Sfântul Gherman - arată

¹⁴ *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Vol. I. Canoanele Apostolice și Canoanele Sinoadelor Ecumenice*, studiu introductiv, introducere, note și traducere Răzvan Perșa, ediție bilingvă, Editura Basilica, București, 2018, p. 331. A se vedea în paralel și Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe - note și comentarii* -, Sibiu, 1992, p. 160.

¹⁵ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, cartea IV, cap. 13, traducere Pr. Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, p. 167.

¹⁶ Sfântul Gherman al Constantinopolului, *Tâlcuirea liturgică*, în P.G. t. XCVIII, col. 433.

și împărtășirea cu pâinea și potirul cel nou la Cina cea de taină, mai înainte de Patimă, despre care a zis Mântuitorul nostru:

„Nu voi mai bea din acesta, până când îl voi bea nou în Împărăția Tatălui Meu” ... Faptul că preotul se împărtășește (mai întâi) numai cu Pâine, fără Sânge, și după aceea se împărtășește cu Sfântul Sânge, nimic altceva nu arată decât că Mielul Sfânt este încă sângărând, de la junghierea dumnezeiască și purtătoare de viață și de la jertfa spirituală, pe care preotul o săvârșise în mod mistic la Proscomidie”¹⁷.

3. Cadrul istoric al apariției linguriței ca obiect liturgic și motivația întrebuințării ei în cult

Lingurița este întrebuințată pentru împărtășirea credincioșilor nu numai în Biserica Ortodoxă, ci și la orientalii necalcedonieni, la coptii ortodocși și uniți. Astfel, la aceștia, în cadrul rânduiei împărtășirii, preotul, după ce descoperă Sfântul Disc, ia Sfântul Trup, îl sărută, ia apoi o părticică din aspedicon, care este rezervat în exclusivitate pentru împărtășirea clericilor, o consumă apoi, folosindu-se de linguriță, se împărtășește cu Sfântul Sânge, din potir. Împărtășirea credincioșilor se face ca în vechime, fără a se folosi lingurița, aceasta fiind rezervată numai preoților”¹⁸. Lingurița este folosită și la sirienii occidentali iacobiți, la aceștia ea fiind folosită numai pentru împărtășirea clericilor”¹⁹. Astfel, la aceștia, în cadrul rânduiei de împărtășire, preotul slujitor ia cu ajutorul linguriței, o părticică din Sfântul Trup, care se află deja în sfântul potir, se împărțește, apoi soarbe din Sfântul Sânge direct din potir. După ce s-a împărțit, procedează la împărtășirea celorlalți clerici, dându-le Sfânta Taină tot cu ajutorul linguriței ... Credincioșii primesc Sfânta Taină sub forma Trupului și a Sângelui, pe care preotul le-o administrează direct cu mâna, fără a se folosi de linguriță”²⁰. De asemenea, în ritul li-

¹⁷ Sfântul Gherman I, Arhiepiscopul Constantinopolului, *Tălcuirea Sfintei Liturghii*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2005, p. 125-126.

¹⁸ Doctorand Sorin I. Petcu, „Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale”, pp. 94-95. A se vedea în acest sens și Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 209.

¹⁹ S. Salaville, *Les liturgies orientales. La Messe, II*, p. 63-65, citat la Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, p. 595. A se vedea în acest sens și Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 229.

²⁰ Doctorand Sorin I. Petcu, „Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale”, p. 91.

turgic etiopian este folosită lingurița pentru a fi luat cu ea Sfântul Sânge, la momentul împărtășirii preoților. Astfel, la momentul împărtășirii clericilor în Sfântul Altar „preotul ajutător oferă Sfântul Sânge cu ajutorul linguriței”²¹, preoților coslujitori.

Deși monofiziții copecți și etiopieni s-au rupt de Biserica cea una a primului mileniu în sec. IV, faptul că ei întrebuințează până astăzi lingurița pentru împărtășire este considerată de către unii liturgiști din trecut o mărturie a faptului că ea era folosită și înainte de despărțirea lor de Biserica Ortodoxă, în sec. IV. Folosindu-se de o informație provenită de la Nichifor Calist²², din sec. IV, liturgiștii din vechime considerau că lingurița a fost introdusă în cult de către Sfântul Ioan Gură de Aur²³. Însă, în pofida acestei mărturii, originea uzului liturgic al linguriței nu putea fi atât de timpurie. Faptul că ea se află în întrebuințarea liturgică a vechilor orientali poate fi explicată prin influențele mai târzii pe care cultul liturgic bizantin le-a exercitat asupra acestor rituri orientale. În favoarea acestei ipoteze vine și faptul că la necalcedonieni mai conservatori (armeni, nestorieni și maroniți), lingurița nu este folosită în cult²⁴.

În toată creștinătatea din primele șapte veacuri, întrebuințarea linguriței pentru împărtășirea credincioșilor nu este cunoscută. Cu toate acestea, descoperiri areologice recente au scos la iveală lingurițe din metale prețioase, datând dintre secolele VI-VII, care au aparținut unor biserici creștine. Două dintre aceste lingurițe au gravate pe mânerul lor inscripțiile donatorilor, în care arată nu numai că au fost donate unei biserici, ci și că au fost realizate în mod expres pentru o biserică. S-ar putea ca acest fapt să denote întrebuințarea lor bisericească. În plus, aceste lingurițe au fost donate împreună cu potirele, ceea ce ar putea sugera că lingurițele și potirele au fost folosite împreună, indicând astfel că aceste lingurițe erau întrebuințate în mod liturgic. Chiar dacă ele aveau o întrebuințare liturgică, nu rezultă în mod obligatoriu faptul că ele erau folosite pentru împărtășirea cu Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului, ci ar fi putut fi folosite în alte scopuri liturgice, precum amestecarea vinului și a apei din potir, pentru împărtășirea cu Sfântul Sânge

²¹ Doctorand Sorin I. Petcu, „Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale”, p. 96.

²² Nichifor Calist, *Istoria bisericească*, cartea XIII, cap. 7, apud Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, p. 595.

²³ A se vedea în acest sens *Liturgiarum Orientalium Collectio*, vol. I, p. 195-196, 262; J. Goar, *Εὐχολογίων sive Graecorum*, p. 105 și H. Daniel, *Codex liturgicus*, t. IV, p. 380, citați la Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, p. 595.

²⁴ Doctorand Sorin I. Petcu, „Ritualul împărtășirii în riturile liturgice orientale”, pp. 90, 92, 93.

sau pentru a înmuia cu Sfântul Sânge Sfântul Agneț păstrat pentru împărtășirea bolnavilor sau pentru Liturghia Darurilor Mai Înainte Sfințite²⁵.

Dovezile ample referitoare la primirea împărtășaniei în mână în toate sursele existente, atât în Răsărit cât și în Apus, de la începuturi și până în secolul al VIII-lea, ne fac să considerăm aproape imposibil ca încă din secolul al VI-lea sau al VII-lea să fi fost utilizate lingurițe în ritul bizantin așa cum sunt folosite astăzi, pentru împărtășirea credincioșilor cu Trupul și Sângele Domnului, deodată. Dacă aceste lingurițe au fost folosite în afara Liturghiei, ele ar fi putut fi întrebuințate pentru împărtășirea bolnavilor, deși nu avem dovezi specifice în literatura veche bizantină care să susțină o astfel de ipoteză. Așadar, existența unor lingurițe, chiar lingurițe liturgice, între odoarele bisericești bizantine timpurii nu înseamnă neapărat că ele au și fost folosite pentru împărtășirea credincioșilor²⁶, fiind mai degrabă obiecte ajutătoare pentru preot în ceea ce privește pregătirea Sfintei Împărtășanii sau împărtășirea grabnică a celor bolnavi.

Mai mult decât atât, nici în Apusul creștin nu există dovezi care să arate că lingurița a fost folosită pentru primirea Sfintei Împărtășanii. Dar un instrument similar a fost și este încă folosit în ritul latin, pentru pregătirea vinului și a apei amestecate și pentru îndepărtarea elementelor străine din Sfântul Potir²⁷. Potrivit unor renumiți cercetători apuseni „în niciun moment ritul latin nu a cunoscut lingurițe de împărtășire”²⁸, fiind preferat în schimb un tub de aspirație sau un pai, de obicei din argint sau aur, ca instrument prin care se lua Sfântul Sânge din Potir, acest obiect liturgic fiind, la rândul său, la fel de necunoscut în Răsărit²⁹, precum lingurițele în Apus.

În concluzie, ne asociem întru totul la opinia lansată de teologul apusean Robert F. Taft, potrivit căruia, descoperirea lingurițelor în tezaurul bisericeșilor datate din sec. VI-VII nu spune nimic despre funcția lor liturgică. Pe baza acestor dovezi arheologice, prin urmare, trebuie să conchidem că

²⁵ A se vedea în acest sens Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, pp. 212-218.

²⁶ A se vedea în acest sens Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 219.

²⁷ W. H. Freestone, „The Sacrament Reserved: A Survey of the Practice of Reserving the Eucharist, with Special Reference to the Communion of the Sick, during the First Twelve Centuries”, în *Alcuin Club Collections*, 21, London-Milwaukee, 1917, pp. 147-148, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 219.

²⁸ Braun și Altargerdt, citați la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 219.

²⁹ Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 219

lingurițele descoperite în biserici datând din secolele amintite „nu sunt neapărat lingurițe bisericești, că lingurițele bisericești nu sunt neapărat lingurițe liturgice și că lingurițele liturgice nu sunt neapărat lingurițe de împărtășire”³⁰.

Alt aspect deosebit de interesant este acela că în sursele literare nebizantine din sec. VI, lingurița liturgică este amintită într-o scriere aparținând lui *Ioan al Efesului* (cca 507-586), un scriitor monofizit născut în apropiere de Amida (Diyarbakr), care a vizitat Constantinopolul în timpul lui Iustinian I și a câștigat bunăvoința împărătesei Teodora. El este cel mai important istoric bisericesc siriatic timpuriu. În lucrarea sa, *Viețile sfinților răsăriteni* 55, relatează cum văduva cu viață sfântă Sosiana și-a topit argintul și l-a dăruit: „și-a adus argintul care cântărea multe kilograme (λίτρα) și l-a dăruit, făcându-se potire și discuri și multe vase (πίνακα) și lingurițe (în siriatică *tarwada*) ...”³¹.

În opinia unor liturgiști răsăriteni din trecut, se pare că pentru întâia dată lingurița a fost introdusă pentru împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, în părțile Siriei, prin secolul al VII-lea³², iar potrivit altora, în Egipt. Ca argument pentru susținerea acestei ipoteze, invocă scrierea Sfântului Sofronie al Ierusalimului († 638), *Viața Sfintei Maria Egipteanca* (IV, 34), în care acesta arată că avva Zosima a luat, plecând de la mănăstirea sa, într-un potir mic, Preacuratul Trup și Sânge al Domnului, amestecate, pentru împărtășirea Sfintei Maria³³, ceea ce implică folosirea lingurței pentru împărtășirea cu Dumnezeuiștile Taine. Iconografia bisericească susține această ipoteză, pentru că vedem în foarte multe reprezentări iconice ale momentului împărtășirii Cuvioasei Maria de către avva Zosima, că acesta ține în mână lingurița cu care-i dă Sfintele Taine³⁴. Însă, cu toate acestea, aici ar putea fi vorba despre lingurița specială întrebuințată pentru împărtășirea de necesitate, a celor grav bolnavi sau muribunzi, pe care o avem și astăzi în trusele speciale pen-

³⁰ Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 219.

³¹ John of Ephesus, *Lives of the Eastern Saints*, III, ed. E. W. Brooks, PO 19.2 (1926), p. 195, citat la Robert F. Taft, „Lingurițele bizantine de împărtășire: o analiză a dovezilor”, p. 220.

³² S. Salaville, *Liturgies Orientales. Notions generales. Elements principaux*, p. 138; S. Salaville, *Liturgies Orientales. La Messe*, II, p. 62, citat la Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, p. 596.

³³ A se vedea în acest sens *Viața Sfintei Maicii noastre Maria Egipteanca*, scrisă de Sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului, în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, pp. 751-752.

³⁴ J. D. Ștefănescu, *Eillustration des liturgies dans l'art de Byzance et de l'Orient*, Brussels, 1936, pp. 126-127.

tru împărtășirea bolnavilor³⁵, folosirea linguriței de către avva Zosima, ne-conducându-ne cu obligativitate înspre concluzia că utilizarea linguriței ca obiect liturgic folosit pentru împărtășirea credincioșilor era generalizată din acest secol.

Așadar, potrivit cercetărilor liturgiști contemporani, generalizarea linguriței pentru împărtășirea credincioșilor a fost un proces pe care unii dintre ei îl plasează începând cu sec. VII. În sprijinul istoricilor liturgiști care susțin că lingurița pentru împărtășire era folosită încă din sec. VII, facem referire la *Povestirile* Sfântului Atanasie Sinaitul, după anul 700, în care este oferită prima mărturie explicită despre folosirea unei lingurițe pentru împărtășirea cu Sfântul Trup și Sânge al Domnului³⁶.

Alți istorici liturgiști arată că procesul de generalizare al linguriței ca obiect liturgic folosit pentru împărtășirea cu Sfintele Taine a fost unul mai îndelungat, mergând până în sec. IX. Amintim în acest sens mărturia lui Ioan de Dara, autor iacobit din sec. IX, care ne oferă o mărturie despre lingurița de împărtășire, folosită pentru primirea Sfintelor Taine, ca și în practica actuală. Iată mărturia sa:

„De ce lingurița (*tarwādā*) este așezată pe masa Tainei [adică, a Euharistiei]? Lingurița simbolizează pe Sfântul Duh, prin mijlocul căreia primim Trupul lui Dumnezeu Cuvântul. Apoi, lingurița simbolizează natura sfinților îngeri, primii care cunosc cele tainice și ascunse ale lui Dumnezeu. Din nou, lingurița simbolizează mâna lui Dumnezeu, care a luat țărână, a modelat-o și a făcut pe om din ea”³⁷.

Istoricul liturgist Robert F. Taft face o analiză a acestor opinii, plecând de la susținerile câtorva liturgiști, răsăriteni și apuseni³⁸. Astfel, amintește opinia teologului John Meyendorff, care, fără o documentare care să-i susțină afirmația, a declarat: „curând, laicilor nu li s-a mai permis, niciunui

³⁵ A se vedea în acest sens și Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 236.

³⁶ A se vedea în acest sens Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 221.

³⁷ Textul acesta este citat de Robert F. Taft, în „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 223.

³⁸ Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 211.

(cu excepția împăratului), să primească Trupul lui Hristos în mână și să bea din potir. În Constantinopol, încă din secolul al VII-lea, împărtășania a fost dată laicilor cu o linguriță specială³⁹. Mai apoi se referă la opinia lui Otto Nussbaum, care afirmă că lingurița răsăriteană de împărtășire apare spre sfârșitul secolului al VIII-lea⁴⁰. Andre Jacob⁴¹, urmându-i lui Braun⁴², afirmă că lingurița bizantină de împărtășire este menționată pentru prima dată la Sinodul de la Constantinopol, în 861, adică în sec. IX. Anterior, A. Petrovskij a încercat să susțină că prezența rânduiei plinirii potirului în cel mai vechi manuscris, *Codicele Barberini gr. 336*, datând din secolul al VIII-lea, care se află în Biblioteca Vaticanului, implică în mod necesar utilizarea linguriței⁴³, „fapt care, cu siguranță, nu se întâmplă; plinirea potirului existând cu mult înainte de împărtășirea cu lingurița”⁴⁴.

În secolul al IX-lea, canonul 10 Prototo-deutera al Sinodului local numit I-II (Constantinopol 861) enumeră printre vasele sfinte folosite la slujirea la sfântul altar și *lingurița*, osândind întrebuițarea neliturgică a acestui obiect liturgic:

„... Sfântul Sinod a hotărât ca cei care sustrag spre folosul personal ori spre vreo întrebuițare neconsacrată Sfântul Potir, Sfântul Disc, lingurița, Cinstitul Acoperământ sau ceea ce se numește Aer, sau, pe scurt, ceva dintre Sfintele și Cinstitele Vase și veșminte din Altar să fie supuși caterisirii ...”⁴⁵.

³⁹ J. Meyendorff, *Imperial Unity and Christian Divisions: The Church, 450-680 A.D.* (Crestwood, 1989), 74, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 211.

⁴⁰ Otto Nussbaum, *Handkommunion*, 28, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 211.

⁴¹ A. Jacob, *Deux formules d'immixtion syro-palestiniennes et leur utilisation dans le rite byzantin de l'Italie meridionale*, în rev. „Vetera Christianorum”, 13 (1976), p. 36.

⁴² Braun, *Altargerat*, 272, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 211.

⁴³ A. Petrovskij, *Istoriia cina pricasenija v vostocnoj i zapadnoj Cerkvi, Khristianskoe ctenie* 209, year 80 (1900), pt. 1:368, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 211.

⁴⁴ A se vedea în acest sens A. Mingana, *Commentary of Theodore of Mopsuestia on the Lord's Prayer and on the Sacraments of Baptism and the Eucharist*, în rev. „Woodbrooke Studies 6”, Cambridge, 1933, pp. 105-107, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 211.

⁴⁵ *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Vol. II. Canoanele Sinoadelor locale*, studiu introductiv, introducere, note și traducere Răzvan Perșa, ediție bilingvă, Editura Basilica, București, 2018, p. 268. A se vedea comparativ și Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe - note și comentarii* - , p. 311.

Textul acesta este socotit însă de către editorii mai noi ai *Pidalionului* grecesc ca fiind interpolat⁴⁶.

O mărturie despre folosirea linguriței pentru împărtășirea cu Sfintele Taine ale Trupului și Sângelui Mântuitorului Hristos găsim în canonul 10 al Sinodului fotian de la Constantinopol (861), deci din sec. IX. Astfel, în lungul text al acestui canon sunt impuse sancțiuni asupra celor care profanează prin folosire seculară oricare din vasele sau țeșăturile altarului, inclusiv „sfântul potir, sau *diskosul*, sau *lingurița*, sau cinstita *endyte* [cămașa altarului], sau *aerul* [acoperământul mare care este așezat peste daruri]”

(τὸ ἄγιον ποτήριον ἢ τὸν δίσκον ἢ τὴν λαβίδα ἢ τὴν σεβασμίαν ἐνδυτήν ἢ τὸν λεγόμενον αἶρα . . .)⁴⁷.

Însă, deși informația aceasta dovedește că lingurițele erau considerate instrumente liturgice, nu ni se spune cum erau ele folosite.

Potrivit cercetărilor liturgice actuale, generalizarea folosirii linguriței în tot Răsăritul creștin, s-a făcut începând din sec. X⁴⁸.

În sec. XI lingurița era deja cunoscută ca obiect liturgic folosit pentru împărtășirea cu Sfintele Taine. O mărturie în acest sens o constituie informația furnizată de cardinalul Humbert Romanul, care menționează faptul că în veacul al XI-lea, bizantinii introduseseră deja împărtășirea laicilor prin intinție, folosind pentru aceasta o linguriță. Într-o altă parte el notează faptul că grecii pun pâinea sfințită în potir și apoi le primesc pe ambele cu ajutorul unei lingurițe⁴⁹. Humbert, în contextul polemicilor dintre răsăriteni și apuseni de la mijlocul sec. al XI-lea, vedea în folsoirea linguriței pentru împărtășire o inovație introdusă de răsriteni. Tot în sec. XI, avem celebra „Viziune a lui Saracen” din Miracula S. Georgii, potrivit căreia Saracen „a văzut preotul dând Trupul și Sângele Copilului celor care se cuminecau *cu lingurița* (μετάτης λαβίδος)”⁵⁰. Fragmentul relevant din relatarea lui Saracen, inclusiv cel privitor la lingurița de împărtășire, reprezintă o mărturie sigură a folosirii acestui obiect în mod liturgic în ritul bizantin, generalizat în sec. al XI-lea⁵¹. Adăugăm la acestea și faptul că din același secol aflăm câteva ca-

⁴⁶ C. Kaliniku, *O vasos kai ta telomena* (Sfântul locaș și cele ce se săvârșesc în el), ed. III, Atena, 1969, p. 182.

⁴⁷ Joannou, *Discipline*, 1.2: 466-467, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 225.

⁴⁸ C. Kaliniku, *O vasos kai ta telomena* (Sfântul locaș și cele ce se săvârșesc în el), ed. cit., p. 190.

⁴⁹ A se vedea aceste mărturii citate la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, pp. 225-226.

⁵⁰ S. Gregorii Decapolitae *sermo historiens* 6, P.G. t. 100, col. 1204.

taloage de odoare bisericești, printre care sunt amintite și lingurițele de împărtășire. Astfel, în *Viața georgiană a Sfinților Ioan și Eutimie* (înainte de 1044), George al III-lea Aghioritul (cca. 1009-d. 1065), al optulea egumen al Mănăstirii Iviron (cca. 1044-1056), în opera sa, *Viața sfinților aghioriți ivireni Ioan* (d. 1002) și a fiului său Eutimie, ctitorii și primii doi egumeni ai Ivironului, enumeră donațiile și cărțile oferite la sfârșitul secolul al X-lea Marii Lavre și altor mănăstiri. Vasele donate includeau „două potire mari din argint, un disc cu o linguriță, o steluță și o casetă de argint pentru moaște, toate împodobite cu aur”⁵². În același secol, *Testamentul lui Eustatie Boitas* (aprilie 1059) din Capadocia, un proprietar bogat de pământ în zona rurală, cu proprietăți în estul Asiei Mici, reprezintă cel mai vechi catalog existent de bunuri al unui aristocrat provincial bizantin. Acest text enumeră o moștenire timpurie a bisericii pe care Boitas o construisese conținând între altele „Sfinte vase: un *diskopoterion* (disc și potir – n.n.), o sită, o steluță, două lingurițe; un alt *diskos*, o cătuie, amândouă argintate”⁵³. De asemenea, *Diataxisul* senatorului, judecătorului, proprietarului de pământ și istoricului bizantin Mihail Attaleiates (1020/1030-1085) este o antologie în care se cuprind printre altele și *typikonul* pe care l-a scris pentru ctitoriile sale monastice, mica mănăstire a lui Hristos cel Milostiv în Constantinopol și Xenodocheion în Rhaidestos, unde avea proprietăți⁵⁴. La *diataxis-typikon* este anexat un βρεβιον în care sunt enumerate bunurile mănăstirii, inclusiv „un *diskopoterion* din argint împodobit, cu steluță, linguriță și sită”⁵⁵. Într-o listă ulterioară a obiectelor cumpărate după moartea ctitorului descoperim „un alt *diskopoterion* din argint împodobit cu o cruce în mijloc și inscripția „Luați, mâncați...”; o sită din argint; o steluță și o linguriță”⁵⁶. În fine, la sfârși-

⁵¹ A se vedea aceste mărturii citate la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 228.

⁵² Versiunea latină: P. Peeters, „Histoires monastiques,” 25, no. 16; originalul georgian: *Iveli kartuli agiographluli literaturis jeglebi*, ed. I. V. Abuladze et al., II (Tbilisi, 1967); traducerea franceză, „Irénikon” 6 (1929), 776-784; 7 (1930), pp. 50-67, 181-196, 448-460, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

⁵³ P. Lemerle, *Le Testament d'Eustathios Boila*, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

⁵⁴ A se vedea P. Gautier, „La Diataxis de Michel Attaliat” *REB* 39 (1981), 11-16, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

⁵⁵ P. Gautier, „La Diataxis de Michel Attaliat”, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

⁵⁶ P. Gautier, „La Diataxis de Michel Attaliat”, pp. 127-129, rândurile 1173-1176, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

tul sec. XI, *Typikonul* lui Grigorie Pakourianos (decembrie 1083), pentru mănăstirea Backovo din Bulgaria⁵⁷ anexează rânduiei monastice și un inventar al bunurilor modeste ale mănăstirii. Lista scurtă de vase bisericești include „o singură linguriță de argint”⁵⁸. Toate aceste mențiuni documentare atestă folosirea linguriței printre obiectele liturgice.

În prima jumătate a sec. XII, Patriarhul Mihail al II-lea Kourkouas justifica întrebuințarea linguriței pentru primirea Sfintei Împărtășanii arătând că Biserica a schimbat lucruri în mod sistematic pentru mai binele credincioșilor săi. Între schimbările liturgice pe care patriarhul le discută este și faptul că, înainte, „nu doar cei din altar, ca acum, ci toată lumea primea pâinea cea cerească în mâini, acoperind-o cu sărutări și atingând-o cu ochii, apoi mâncând-o”, în timp ce acum Biserica, într-un mod mai corespunzător „împărtășește pe toți cu hrana dătătoare de viață cu o linguriță (λαβίδι) sau din mâna episcopului, cu excepția clerului ...”⁵⁹. Tot în sec. XII, lingurița apare menționată în *Comentariul liturgic* al lui Pseudo-Sofronie al Ierusalimului, aceasta fiind de fapt prima mențiune documentară sigură despre întrebuințarea *liunguriței* în rânduiala împărtășirii credincioșilor. Tot din sec. XII, aflăm o mărturie importantă privitoare la întrebuințarea linguriței ca obiect liturgic. Astfel, în *Catalogul mănăstirii Născătoarei de Dumnezeu Xylourgou (1143 d.Hr.)* este enumerată „mijlocirea fără linguriță, asterisc și sită”⁶⁰. Faptul că lingurița este amintită printre obiectele liturgice denotă faptul că ea era cunoscută și întrebuințată în acea perioadă. O altă mărturie este aceea din *Typikonul episcopului Leon de Argos și Nauplion (1143 d.Hr.)* alcătuit pentru mănăstirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu pe care o ctitorise în Area. În acest *Tipikon*, printre sfintele vase sunt menționate și lingurițele⁶¹.

⁵⁷ Vezi, P. Lemerle, *Le Typikon de Grégoire Pakourianos (décembre 1083)*, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

⁵⁸ L. Petit, ed., *Le Typikon de Grégoire Pacourianos pour le Monastère de Pétritzos (Backovo) en Bulgarie*, Viz Vrem suppl. to vol. 11 (St. Petersburg, 1904), p. 53, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

⁵⁹ Patriarhul Mihail al II-lea Kourkouas, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 229.

⁶⁰ *Akty russkago na Svjatom Afone Monastyrja Sv. Velikomucenika i Celitelja Panteleimona* (Kiev, 1873), 52, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 229.

⁶¹ Nissen, *Diataxis*, 71 n. 5, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

Un alt comentariu datat din secolul XIII, o adaptare poetică a lucrării *Protheoria*⁶² (cca. 1085-1095), face trimitere la pâinea sfințită ca fiind așezată în potir înainte de împărțășire: „τά δε δίσκῳ λειπόμενα, το μὲν προσφέρει τύτον τῶν ἀτελῶν, ὁ τίθεται πάλιν ἐν ποτηρίῳ ... τό δε αὐ τέταρτον πέφυκε τοῦ λαοῦ κοινωνία”⁶³. Deși textul nu menționează folosirea linguriței pentru administrarea împărțășirii, practica pe care o descrie, implică folosirea ei cu necesitate⁶⁴. O mărturie importantă din sec. XIII despre întrebuințarea linguriței ca obiect liturgic pentru împărțășirea cu Sfintele Taine o reprezintă *Catalogul tezaurului și bibliotecii mănăstirii Sf. Ioan Evanghelistul din Patmos* (1200 d.Hr.), în care sunt amintite: icoane sfinte, sfinte vase, pânze, mătasuri, cărți etc., iar printre vasele obișnuite, găsim enumerate cinci lingurițe⁶⁵.

Primele manuscrise al Evhologhiului cu rubrici care să menționeze explicit împărțășirea cu lingurița sunt *Barberini 336*, din sec. VIII; *Sinai gr. 1020*, din sec. XII și *Esphigmenou 34*, de la începutul sec. XIV. În *diataxa* Liturghiei prezbiterele, împărțășirea cu lingurița este prima dată menționată în codexul *Athens Ethnike Bibl. 662*, din secolul al XIII-lea, cel mai vechi *diataxis* prezbiteral complet care se mai păstrează⁶⁶. După aceea, rubricile care se referă la folosirea linguriței au devenit standarde în *diataxa* Euharistiei prezbiterele⁶⁷. În concluzie, putem aprecia că din secolul al XII-lea încoace, lingurița de împărțășire începe să apară în mod obișnuit în rubricile Evhologhioanelor⁶⁸.

⁶² Bornert, *Commentaires*, p. 207-210, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 230.

⁶³ P. Joannou, „Aus den inderierten Schriften des Psellos: das Lehrgedicht zum Meßopfer und der Traktat gegen die Vorbestimmung der Todesstunde”, *BZ* 51 (1958), 9, verses 240-244, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 231.

⁶⁴ A se vedea în acest sens Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 231.

⁶⁵ C. Astruc, „L’inventaire dressé en septembre 1200 du Trésor et de la Bibliothèque de Patmos. Édition diplomatique”, în *TM*, nr. 8 (1981), p. 21, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

⁶⁶ Trempelas, *Λειτουργία*, 13, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 231.

⁶⁷ A se vedea manuscrisul *diataxis*-ului din secolul XIII din biblioteca privată Dmitrievskij: Dmitrievskij, *Opisanie*, III, 120-121; de asemenea, sinodul de la Moscova din sec. XIII-XIV gr. 275 (381), din secolele XIV-XV; Vatican gr. 573, din secolele XV-XVI Sabas 305/St. Petersburg, 423, toate citate în N. F. Krasnosel’cev, *Materialy dlja istorii cinoposledovanija Liturgii*. *Ioanna Zlatoustago* (Kazan, 1889), p. 28, 92, 113 (la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 231).

În sec. XIV, o mărturie interesantă privitoare la folosirea linguriței pentru împărtășirea credincioșilor este cea a împăratului Ioan al VI-lea Cantacuzino, care în opera sa *Histories, I, 41*, descriind modul de împărtășire a împăratului, arată că după ce primește sfântul Trup în mâinile sale, „se împărtășește cu Sângele dătător de viață, nu cu lingurița, ca oamenii obișnuiți (οὐ λαβίδι, ἀθάπερ οἱ πολλοί), ci chiar din potir, în același fel ca preoții”⁶⁹. O altă mărturie din același secol o găsim în *Inventarul „skeuophylakionului” Marii Biserici (octombrie 1396)*, singurul catalog existent al obiectelor ținute în *skeuophylakionul* Sfintei Sofia. În acest catalog sunt enumerate icoane, moaște, cruci și evanghelii pentru procesiuni, alături de o întreagă panoplie de pânze, veșminte și vase, inclusiv câteva tipuri de lingurițe: „două lingurițe, una din fildeș și una din chihlimbar; ... alte trei lingurițe din argint; și una pentru *myron* și o alta din aur cu decorațiuni din aur și argint”⁷⁰. „Lingurița pentru *myron*” s-ar putea să fi fost folosită pentru amestecarea Sfântului și Marelui Mir, în timpul preparării sau, s-ar putea, să fi fost folosită pentru a lua din recipientul cu Sfântul Mir pentru Taina Mirungerii⁷¹. În continuare, textul adaugă „o sfântă linguriță din aur cu un disc atașat și placat cu aur și argint, care este enumerată mai sus la locul sfințelor lingurițe”⁷². „Sfânta linguriță” probabil că o identifică ca fiind lingurița de împărtășire.

În sec. XV, Ulrich von Richental (d. 1437), în cronica sa cu referire la Conciliul de Konstanz, dintre anii 1414-1418, descrie Euharistia săvârșită acolo de un preot ortodox în anturajul lui Grigore Țamblac de Târnovo, Bulgaria. Grigorie, care era arhiepiscop de Kiev și președinte al delegației la Conciliu din partea Bisericii Ruse, asista la slujbă. Ulrich, un latin, era în mod evident nefamiliar cu ritualul bizantin, el descriind lucrurile așa cum le-a văzut. Între particularitățile care i-au atras atenția este folosirea linguriței în ritualul de

⁶⁸ Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 231.

⁶⁹ Ioannes Cantacuzenus, *Historiarum libri IV*, ed. L. Schopen, 2 vols. (Bonn, 1878-1880), I, 202, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 233.

⁷⁰ A se vedea în acest sens Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

⁷¹ *Myron*, sau *cris̑ma* este un termen folosit pentru Sfântul și Marele Mir. Acesta, sfințit de patriarh în Joia Mare, reprezintă principalul ulei sacramental, folosit la Taina Mirungerii, care se administrează imediat după Botez, precum și la sfințirea sau târnosirea bisericilor și la sfințirea Sfintelor Antimise.

⁷² MM 2:569: ἀγία λάβις κρύα μετὰ δέματος ἀργυροδιαχρύσου, ἥτις καὶ ἀνωθεν ἐγγραφή ἐν τῷ τοπῷ τῶν ἁγίων λαβίδων, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 237.

împărtășire. După ce preotul și diaconul au luat Sfântul Trup al Domnului pentru împărtășire, el continuă, arătând următoarele: „Apoi diaconul a ridicat și a ținut potirul și a luat din potir de trei ori cu lingurița și i-a dat preotului, care a consumat din linguriță. După aceea, cu lingurița, ei au luat vin și apă din potir și le-au băut cu lingurița, întrucât n-au ridicat potirul⁷³.

Explicațiile practice ale generalizării întrebunțării linguriței pentru împărtășirea credincioșilor sunt două. Prima explicație este aceea că se putea întâmpla, fie din neglijența preoților slujitori, fie a credincioșilor care veneau să se împărtășească, ca să cadă pe jos fărânituri din Sfântul Trup sau picături din Sfântul Sânge. O a doua explicație era aceea că unii credincioși păstrau Sfântul Trup care li se dădea în palmă, întreg sau doar o parte din el, folosindu-l în afara locașului Bisericii, fie în scopuri oculte, pentru întrebunțarea sa în acte magice sau vrăjitoarești, fie pentru a-l duce acasă celor care erau opriți de la împărtășirea cu Sfintele Taine, pentru nevrednicia lor, ca aceștia să se poată împărtăși în ascuns⁷⁴.

Doar luându-se cu lingurița din Sfântul Potir, Sfântul Trup îmbibat în Sfântul Sânge și fiind consumat îndată de către cei care vin să se împărtășească, se pot evita aceste neajunsuri, enumerate mai sus. Așa se explică contextul istoric al apariției linguriței ca obiect liturgic sfințit și afierosit pentru împărtășirea mirenilor.

4. Semnificația mistico-simbolică a linguriței ca obiect liturgic

În *Tâlcuirea liturgică* a lui Pseudo-Sofronie este indicat și simbolismul acestui obiect liturgic, adică al *linguriței*. Astfel, ea simbolizează mai întâi cleștele cu care serafimul din viziunea prorocului Isaia (VI, 6-7) a luat cărbunele de foc, punându-l, din porunca Domnului, în gura prorocului, ca semn al curățirii lui de păcate și al misiunii sale profetice: „Atunci unul dintre serafimi a zburat spre mine, având în mână sa un cărbune, pe care îl luase cu cleștele de pe jertfelnic (ὃν τῇ λαβίᾳ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου). Și l-a apropiat de gura mea și a zis: „Iată s-a atins de buzele tale și va șterge toate păcatele tale, și fărădelegile tale le va curăți”. Acest cărbune ceresc închipuie însă pe Hristos cel euharistic, de care ne împărtășim în cadrul Sfintei Litur-

⁷³ M. R. Buck, ed., *Ulrichs von Richental Chronik des Constanzer Konzils, 1414 bis 1818*, Hildesheim, 1962, p. 140, citat la Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 234.

⁷⁴ A se vedea în acest sens Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, p. 596.

ghii⁷⁵. Acest simbolism mult mai timpuriu al Euharistiei se află, fără îndoială, la originile numelui λαβίς (mâner, toartă, forceps, clește) pentru lingurița de împărtășire⁷⁶.

Aceiași semnificație simbolică a linguriței o găsim, mai târziu, și la Arhiepiscopul Simeon al Tesalonicului, în sec. XV: „Arhiereul dă cu lingura celor ce vin să se împărtășească, făcând aceasta după vedenia lui Isaia proorocul”⁷⁷.

Lingurița o închipuie însă și pe Maica Domnului, care a purtat în pânțele ei Pâinea cea cerească. Amintim în acest sens și faptul că în Canonul din *Rânduiala Împărtășirii*, ultima stihiră a Cântării a 8-a, arată despre Maica Domnului următoarele: „Cu adevărat, Maica lui Dumnezeu, în pânțele tău s-a copt Pâinea cea dumnezeiască a vieții, păzind nevătămat pânțelele tău cel nevinovat”⁷⁸. Într-o astfel de accepțiune, *lingurița* care poartă în ea Sfântul Trup și Sânge al Domnului este o închipuire simbolică a Maicii Preacurate, care L-a purtat în pânțele ei, pe Hristos, Mântuitorul lumii.

5. Concluzii

În primele șase veacuri împărtășirea credincioșilor din Biserică se făcea în același fel ca și împărtășirea clericilor. Astfel, credincioșii primeau Sfântul Trup în palma dreaptă, așezată cruciș peste cea stângă, iar Sfântul Sânge îl luau direct din Sfântul Potir, care era ținut de către diacon.

Din secolul al VII-lea, vechea tradiție a împărtășirii în mână începe să se destrame, întrucât, în unele zone atât din Răsărit cât și din Apus, practica intinței împărtășirii cu Sfântul Trup îmbibat în Sfântul Sânge începe să se răspândească pentru împărtășirea mirenilor.

Deși lingurițele care ar fi putut avea un scop liturgic sunt găsite în descoperiri arheologice din Siria începând cu secolul al VI-lea, nu există nicio dovadă la fel de veche pentru folosirea unor astfel de lingurițe pentru primirea Sfintei Împărtășanii.

⁷⁵ Pseudo-Sofronie, „Tâlcuire liturgică”, cap. V, traducere de Pr. Prof. N. Petrescu, în rev. „Mitropolia Olteniei”, 1960, nr. 5-6, p. 360.

⁷⁶ A se vedea în acest sens Robert F. Taft, „Byzantine Communion spoons: a review of the evidence”, p. 230.

⁷⁷ Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*, volmul I, Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, p. 154.

⁷⁸ *Ceaslovul*, *Rânduiala Sfintei Împărtășanii*, Canonul, Cântarea a 8-a, stihira de la Și acum..., Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1973, p. 630.

Lingurițele liturgice existau așadar deja cu mult înainte ca mărturiile scrise să ne descrie modul în care erau folosite. Dovezile din Siria și Palestina dovedesc că, inițial, s-ar putea ca aceste lingurițe să fi fost folosite pentru altceva decât în practica bizantină actuală, care le folosește pentru împărtășirea mirenilor.

Folosirea unei lingurițe pentru primirea Sfintei Împărtășanii este atestată pentru prima dată în Palestina, în secolul VII, în acest caz putând fi vorba despre împărtășirea în cazuri speciale, în afara Sfintei Liturghii, cum este până astăzi împărtășirea bolnavilor și muribunzilor.

Sursele bizantine menționează lingurița liturgică folosită pentru primirea Sfintei Împărtășanii începând cu a doua jumătate a secolului al IX-lea.

Până la mijlocul secolului al XI-lea, practica curentă a împărtășirii cu lingurița, devenise deja generală, însă nu devenise și universală. Unele surse arată că încă mai existau și alte moduri, diferite, de a o folosi. Potrivit patriarhului Mihail al II-lea, unii episcopi au continuat să dea Sfântul Trup credincioșilor în mână.

Cea mai veche dovadă clară a rânduiei bizantine care atestă folosirea linguriței pentru primirea Sfintei Împărtășanii datează din sec. XII, când în mod sigur practica aceasta se generalizase.

Faptul că Biserica Răsăritului întrebuințează lingurița pentru împărtășirea credincioșilor de cel puțin unsprezece secole nu lasă nicio îndoială în ceea ce privește eficacitatea și continuitatea neîntrerupută a acestei practici în tradiția seculară a Bisericii.

Solicitarea unor credincioși de a fi împărtășiți cu o altă linguriță decât cea sfințită și afierosită în acest sens, sau cu mai multe lingurițe folosite alternativ, după ce în prealabil au fost sterilizate, pentru a nu fi contaminați cu boli transmisibile, cu lingurițe de unică folosință sau cu lingurițe aduse de acasă, pe lângă faptul că este absurdă, vădește necredința acestora, în realitatea împărtășirii cu Sfintele Taine ale lui Hristos. Aceasta întrucât, cei care doresc să se împărtășească cu vrednicie, și nu spre osândă, cu Trupul și Sângele Domnului, trebuie să creadă din toată inima că Sfânta Împărtășanie nu poate îmbolnăvi, ci că ea dăruiește sănătate și viață, pentru că ni-L dăruiește pe Hristos-Viața, ca Trup și Sânge, în Sfânta Împărtășanie, sub chipul pâinii și al vinului.

Slujitorii Sfințelor Altare trebuie să rămână fideli și consecvenți învățturii și practicii seculare a Bisericii Ortodoxe, în privința împărtășirii cu ajutorul unei singure lingurițe a Trupului și Sângelui Domnului, așa cum

întărește și reconfirmă hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii noastre din 21 iulie 2020, în care se stipulează că

„Sfântul Sinod a luat act de răspunsurile întâistătătorilor Bisericii Ortodoxe Autocefale, adresate Patriarhului României, referitoare la modalitatea de împărtășire a credincioșilor în cadrul Sfintei Liturghii în contextul pandemiei cu noul coronavirus. Toate Bisericele Ortodoxe Autocefale rămân fidele tradiției liturgice ortodoxe de împărtășire a credincioșilor dintr-un singur potir sfințit și cu o singură linguriță sfințită”.

2020, - AN DE GREA ÎNCERCARE PENTRU MUZICA BISERICEASCĂ. O PERSPECTIVĂ ANALITICĂ PENTRU ÎNȚELEGEREA NOTAȚIILOR DIN VESTUL ȚĂRII

Conf. Univ. Dr. Mircea Remus Buta

Abstract

The author mentions, in the present study, those restrictions imposed by the spread of the pandemic in 2020, including first of all the weeks when it was not allowed at all to practice choral music during the Holy Mass. Secondly, the postponement of all festivals and competitions of church singing and church choral singing, both at zonal and national level. Thirdly, the renunciation of the benefits of rehearsals and the loss of repertoires from the "weekly practice", the limitation of maintaining inter-human relations between choristers, the confusion and novelty of experiencing virtual forms of worship (from the arm-chair at home!) marked quite deeply, (and due to the rather long period of time) all the choristers and simple singers, who consistently participated before in the church services.

Keywords

Church music, notations from the western part of the country, pandemic, choral singing

MOTTO¹: "... și cântarea bisericească s-a împuținat..."

MOTTO²: "Cunosc oameni care admit că nu înțeleg muzica, dar cunosc foarte puțini, care să admită că nu știu să vadă..."

Anul 2020 a fost un an cu multe referințe negative, în foarte multe domenii. Fără a detalia încercările și suferințele pricinuite de realitățile dureroase prin care am trecut cu toții, doresc să înșir aici, doar câteva din realitățile la care a fost supusă muzica bisericească și cântăreții care o practică. În primul rând, se cuvine să nu uităm săptămânile când nu a fost permisă deloc practicarea muzicii corale în cadrul Sfintei Liturghii. În al doilea rând, amânarea tuturor festivalurilor și concursurilor de cântare bisericească și cântare corală bisericească, atât la nivel zonal, cât și la nivel național.³ În al treilea rând, renunțarea la foloasele repetițiilor și pierderea repertoriilor din „practica săptămânală”, afectarea păstrării relațiilor interumane dintre coriști, nedumerirea și noutatea experierii unor forme de închinare virtuale (din fotoliul de acasă!) au marcat destul de adânc, (și datorită perioadei temporale destul de lungi) pe toți coriștii și simpli cântăreți, care în mod consecvent, participau înainte la slujbele bisericești.

Impactul acestor situații apărute într-un mod brusc, devin și mai deranjante și dureroase, dacă le punem în fața unor principii care promovau valorile cântului coral cu peste un secol înainte, în locurile acestea. Doresc să citez aici câteva aprecieri adresate cântării corale, cu mai mult de o sută de ani în urmă:

„...Când văd aceste coruri bănățene, cum... atrag poporul la serviciile dumnezeiești și la întruniri sociale, întărind și înche-gând rândurile în jurul bisericii naționale, mă înduioșează... În vechea cultură confesională a Banatului, cred eu, că avem să încercăm spiritul acestor coruri. În Banat, avem cele mai vechi

¹ Fragment din rugăciunea IPS Teodosie Petrescu al Tomisului, din a doua duminică a lunii iulie, 2020.

² Francastel, III, p. 29, din *Dicționar de artă*, - Ion Șușală, Ovidiu Bărbulescu, Editura SIGMA, București, 1993.

³ Fac referință la Festivalul-Concurs „Lăudați pe Domnul” organizat anual de către Patriarhia Română, și de asemenea, la Concursul coral zonal, organizat de către Episcopia Devei, din cadrul lunii mai a acestui an.

școli confesionale, care erau un fel de școli parohiale, în care se cultivau cântările bisericești,... și așa, din generație în generație s-au moștenit aptitudinile de cântăreți,... Când vedem puterea atractivă a corurilor bănațene, pentru biserici și neam, socotim, că ar trebui să dăm mai multă atenție, aceluia care insistă pentru cultivarea cântărilor bisericești, (înțelegem aici în primul rând, pe conducătorii eparhiali). Am văzut scrisori duioase de la emigranți, care vorbesc despre „bunii noștri învățători” și plâng după corul de acasă, a căror membri erau și de care nu încetează a întreba pe „bunii” lor învățători, care i-au învățat la dulci cântări românești, în veci neuitate de ei.”⁴

Aceste descrieri ale importanței corului, cu posibilitatea formării unor colectivități parohiale în jurul lor, este extrem de sugestivă și pierderea ei în viitor, ar constitui o mare pierdere în perspectiva înstrăinărilor dintre credincioși, promovate excesiv, atât de internet cât și de măsurile sociale luate în vremea pandemiei.

Pe lângă aceste aspecte și interdicțiile concrete menționate la început, resimțite în cântarea bisericească de factură corală, consider că se impune și menționarea altor *realități de natură calitativă*, (de trăire duhovnicească!), manifestate pe parcursul acestor luni de tristă amintire. Este vorba de: *tempoul* cântărilor, care s-a mărit destul de mult, (poate cu intenția de a nu reține credincioșii un timp prea îndelungat împreună!?) și-n același timp, (și, poate din același motiv !) a apărut o anumită ”formalizare” și ”rigidizare” a slujbelor. Constat aceste realități, cu atât mai mult, cu cât ele au fost dezbătute foarte sugestiv, tot în presa noastră bisericească arădeană, cu peste o sută de ani înainte. (Dar, bineînțeles, în alte contexte!). Pentru a exploata sugestiv ideea, citez:

„Slujbele noastre bisericești se pot ridica la o înaltă solemnitate și trăire sublimă prin evlavia izvorâtă din credința vie a slujitorilor și participanților la slujbe. Există o anumită tendință destul de periculoasă de a pierde această solemnitate care avea acea putere expresivă a credinței bune și sincere... Duhul cel Viu care îi stăpâna pe acești vrednici înaintași ai noștri, i-a făcut

⁴ *Nevoia de colectivități parohiale prin corurile bisericești*, în „Biserica și Școala”, 13/26 Ian, 1908, nr. 2.

să împodobească frumusețea slujbele bisericești, nu cu rafinatul gust estetic, despre care nici nu putea fi vorba în acele vremuri, ci cu exteriorizarea blândei, cucerniceii și evlaviei sufletești în toate cântările și mișcările lor.... Este o mare plăcere astăzi, să ai ocazia să vezi creștini cu ținută și prezență creștinească participând la slujbele bisericești... Toată atenția, aceștia și-o îndreaptă spre urmărirea înțelesului profund din textele cântărilor... cu o expresie fizionomică solemnă și totodată smerită,... cu alte cuvinte,... aceștia dovedesc prin toate mișcările lor că sunt transpuși cu sufletul în atmosfera divină, proprie lăcașului Dumnezeuiesc.”⁵ Sau, în altă parte: „Fluctuația și nestatornicia celor lumești, din afară; îi mână pe acești slujitori, cântăreți și simpli creștini să caute eternul, neschimbabilul benefic pe care-l primesc în biserică și înaintea acestuia se și înfățișau cu toată cuviința cerută.”⁶

În comparație cu cele sesizate mai sus, trebuie să recunoaștem că trăirile participanților din zilele noastre nu sunt tocmai cum ar trebui să fie. Unii se lasă furați de propriile lor gânduri, alții de folosirea mobilelor în timpul slujbelor, alții de purtarea unor conversații pe diferite teme, deranjând și rănind pe aceia care caută altceva în biserică, și nu doar un loc de comunicare socială.

„Să ne închipuim că toate slujbele s-ar desfășura într-o solemnitate mai mare, că toți, atât cei ce cântă, cât și cei ce participă, sau doar privesc, ar avea o ținută mai creștinească, - bineînțeles, străbătută de evlavie și smerenie naturală, - că toată desfășurarea serviciului din biserică ar decurge într-o liniște și trăire adânc duhovnicească, foarte deosebite de trăirile din afară; ... n-am avea atunci altceva înainte, decât aspectul acela, care îți inspiră o înălțare sufletească, care vrând-nevrând, te abate de la cele deșarte pentru momentul acela, întărindu-ți credința că aici este ceva deosebit, este acel duh tainic, care sub aripa nădejdi, picură putere de viață în sufletele istovite.”⁷

⁵ *Solemnitatea serviciilor divine* în „Biserica și Școala”, 21 oct./03 noi., 1901, nr. 42.

⁶ *Solemnitatea serviciilor divine* în „Biserica și Școala”, 21 oct./03 noi., 1901, nr. 42.

⁷ *Solemnitatea serviciilor divine* în „Biserica și Școala”, 21 oct./03 noi., 1901, nr. 42.

Consider aceste citate menționate mai sus, extrem de lămuritoare pentru dorințele slujitorilor de peste o sută de ani, și de asemenea foarte bine-venite pentru nevoile noastre de acum, din vremurile acestea greu încercate.

Pe lângă aceste constatări referitoare la muzica bisericească în vremea pandemiei, trebuie să mai notificăm nu doar această scădere, (și în unele situații, chiar o lipsă!) a solemnității ei, ci, cu bună intenție, să dorim s-o rezolvăm. Astfel, ar trebui să ne facem pe noi înșine responsabili, (și dacă avem dragoste pentru cei din jurul nostru, să le cerem ajutorul lor), și să mărim această trăire solemnă și această simțire duhovnicească.

Dintr-o altă perspectivă, vremea pandemiei, poate să fie și un timp al reflecției muzicologice, pornind de la realitatea sonoră a strănilor noastre, și să descoperim în perspectivă, cunoștințele de care ar trebui să ținem cont, atunci când dorim să înțelegem în profunzime, rostul și rolul cântării noastre din vestul țării. Această parte a meleagurilor românești, după cum bine se știe, ne-a lăsat o moștenire impresionantă cu sute și sute de pagini cu cântări bisericești notate în diferite versiuni liniare. Acest tezaur mărturisitor al vieții muzicale bisericești din zona noastră, are pe lângă efectul benefic asupra trăitorilor din această zonă și unele obstacole sau mici piedici care apar la punerea lui în practică. Acest fapt se bazează pe o gamă variată de motive, care sunt uneori destul de greu de acceptat, iar alteori destul de ușor de recunoscut. Aș dori să le readuc din nou, în prim-plan.

Astfel, pentru a putea „descifra” prin solfegiere anumite cântări speciale cum ar fi: pricesne, heruvice, condace, podobii sau unele irmoase, este absolut necesar să se țină cont de câteva realități strict muzicale. Intenția sinceră de a ajunge la „originalul” melodiilor bisericești notate în aceste părți ale țării, doar printr-o simplă solfegiere, poate să ne conducă de multe ori, spre unele scăpări și chiar devieri de la structurile melodice vechi bisericești. Apariția acestor „neclarități” pot produce anumite „tulburări” ale melosului bisericesc și pot genera existența unor sonorități „aproximative” și cu grad destul de ridicat de instabilitate. Pentru a evita astfel de situații și a rămâne într-o siguranță sporită în domeniul melosului de sorginte bizantină, este nevoie și de alte cunoștințe muzicale, puțin mai speciale dar deloc neglijabile. Absența acestora și păstrarea „ad literam” doar a notelor tipărite, poate de multe ori să ne expună situației de respectare doar a legii „slovei” și să ne îndepărteze destul de mult de cea a „duhului”. Aceste cunoștințe muzicale ce oferă siguranță „aducerii la zi” a acestor cântări speciale din notațiile moștenite, am încercat să le expun, pentru cei ce doresc să aprofundeze aceste

cântări și... ele își găsesc justificarea în complexitatea realităților care au marcat părțile din vestul României. Nu am intenția să le detaliez aici pe acestea, ci doresc doar să le enumăr pentru a înțelege profunzimea lor: 1) cele de natură geografică și a dificultăților ce decurg din acest aspect, 2) cele ce țin de evoluția istorico-administrativă, 3) aspectele legate de sistemul educațional și 4) la sfârșit dar nu în ultimul rând, cele de natură muzicologică.

La cele de mai sus, trebuie să adăugăm și *moștenirea practică aflată efectiv în stranele din vestul țării*, a filonului care a mai păstrat caracteristicile reprezentative ale acestui melos. Și această realitate suportă la rândul ei mai multe aspecte cum ar fi: împărțirea cântăreților și preoților practicanți pe mai multe trepte, în funcție de educația lor muzicală, în funcție de contactul nemijlocit al lor cu strana, în funcție de perioada de timp, (mai lungă sau mai scurtă petrecută ca experiență în domeniu). ... etc.

Dintre realitățile de natură muzicologică de care trebuie ținut cont în mod obligatoriu, doresc să evidențiez aici pe cele mai reprezentative și pe care le voi ordona în funcție de importanța lor. Astfel:

1. Primul dintre ele este acela al logicii discursului muzical. Ce înseamnă acest criteriu în descifrarea notațiilor cântărilor noastre ? Într-un mod destul de categoric el face referință la felul de început al cântării, (la *incipiturile* folosite), apoi la o anumită ordine a desfășurării *melismelor* cântării, la o anumită respectare a *structurilor intonaționale* a acestor melisme și de asemenea, la dobândirea unei anumite „*fluente inteligibile*” a lor. Importanța acestor amănunte în cadrul discursului melodiilor bisericești este esențială și legitimează sau confirmă apartenența lor la un anumit melos bizantin sau dimpotrivă, îl relativizează și deschide ușa unor alte similitudini nu prea dorite. (Pentru a înțelege profunzimea acestor realități existente la un nivel mai discret față de ceea ce se aude la o primă audiție și a le putea accepta, este nevoie de cunoștințe minimale din cadrul unei discipline extrem de importante care se studiază în învățământul de specialitate și anume *Formele muzicale*).

2. Deși am trecut aici ca și a doua realitate muzicală de care trebuie ținut seama, ea este foarte aproape de rolul și rostul celei dintâi și se referă la importanța înscrierii melodiei într-o realitate armonică inteligibilă. Astfel, dincolo de banalele structuri armonice foarte bine închegate ale sistemului temperat occidental, (Major – minor), muzica bisericească trebuie să accepte măcar o „*tonică*” a melodiei, sau în limbaj bizantin „*bazul*” glasului (adică al modului respectiv) sau *isonul* principal,... unele melodii având *două*, *trei* sau chiar mai multe *isoane*. O omitere a acestei realități din punct de

vedere muzical atunci când „descifrăm” melodiile speciale notate, ne poate foarte ușor deruta și chiar înșela. O neluare în seamă a unei minime „configurații” armonice, poate ajunge până acolo încât fără să ne dăm seama, acționăm destul de simplist spre o „tonalizare” excesivă sau chiar spre o denaturare a discursului melodic. Prin acestea, ne expunem pericolului de a promova un cadru sonor fără o coerență minimală armonică și a unui sistem modal extrem de puțin conturat. Acest fapt poate arunca linia melodică într-o instabilitate nedorită, răpindu-i din însăși credibilitatea sa. Pentru a accepta acest important argument este nevoie de cunoștințe minimale de *armonie muzicală*, de această importantă disciplină de specialitate, care se ocupă cu legile atracției dintre sunete, cu locul, rostul, ierarhizarea și funcțiile pe care acestea le îndeplinesc în cadrul diferitelor sisteme sonore.

3. A treia cerință necesară posibilității de „decriptare” a melodiilor speciale cântate în aceste locuri, este obligativitatea posedării unei „priviri de ansamblu” asupra melosului notat, existent. Desigur că la prima vedere, s-ar putea comenta puțin asupra acestei necesități, dar ea constituie o componentă foarte importantă pentru a putea înscrie melodia respectivă într-un *angrenaj melodic* cu caracteristicile unui „tot unitar”. Amănuntele care justifică acest criteriu se referă la cunoștințe de *stilistică muzicală*. Aprecierea unor caracteristici care aparțin unor curente muzicale, detaliile existente în cadrul unor creații muzicale din anumite perioade, duc la evidențierea unor anumite specificități ale lor, ale unor anumite caracteristici, care le oferă trăsăturile stilistice respective. Tot așa și atunci când încercăm să dăm viață unor melodii speciale notate de înaintașii noștri, va trebui să ținem cont de aceste specificități și de anumite trăsături care aparțin acestor notații.

4. Cunoștințele aprofundate despre semnele de alterație reprezintă a patra condiție strict necesară în abordarea colecțiilor notate la noi. Doar reamintirea faptului că universul sonor bisericesc este de *natură modală* și a faptului că distanțele dintre sunete *aparțin unui sistem netemperat*, sunt argumente și realități extrem de grave, care pun cel puțin sub semnul „atenției sporite” dacă nu chiar sub semnul unui anumit „relativism” majoritatea diezilor, bemolilor și becarilor apăruiți în notațiile respective. Aceste realități severe, (*netemperaajul și modalismul*), sunt cele care reprezintă o motivație destul de solidă împotriva susținerii unei anumite „exactități” și „rigurozități” a lor. O interpretare „*ad literam*” a acestor alterații, pe lângă faptul că poate „înstrăina” și poate „tonaliza” moștenirea lăsată nouă, mai mult chiar... îi răpește din frumusețea, complexitatea și autenticitatea ei. Atrag aici atenția

în mod special acelor doritori care sunt stăpâni peste unele deprinderi solfegistice mai mult sau mai puțin performante, că în multe situații ale cântărilor speciale lugoane, folosirea strictă a semnelor de alterație poate duce la o „coralizare rudimentară” sau mai rău, la o „folclorizare orășenească”. Pentru a ne feri de astfel de situații și a putea înțelege și accepta aceste rînduri, în procesul de „readucere” în actualitate a unor vechi cântări este nevoie de cunoștințe minimale despre *Microtoniile muzicale*. Desigur că, se poate vorbi teoretic despre această realitate destul de ușor, explicându-se într-un mod simplist despre ele (n.n. *microtoniile muzicale*), dar... partea practică a realizării lor ridică de multe ori probleme destul de serioase și celor educați în domeniu.

5. Posibilitatea de a „aditivă” sau „substractivă” melodia respectivă, în sensul de a o „legitimă” ca „aparținătoare” din punct de vedere sonor fondului muzical existent sau „familiei” de cântări respective. Pentru cei ce practică efectiv cântarea bisericească din această parte a țării, această cerință este destul de ușor de sesizat și împlinit. Adică, prin „aditivarea” și „substractivarea” unor melisme ale unor cântări, înțelegem acea capacitate de a stăpâni muzical conținutul lor și a le putea „recunoaște” și adapta conform textelor din conținuturile cărților de cult. Orice „singularitate” adusă în notațiile pe care le avem, care nu respectă acest aspect ar trebui să ne trezească atenția în mod deosebit și să ne facă destul de suspicioși.

Realitățile acestui nou secol, solicită și pun presiune în multe feluri, pe situațiile existente din multe domenii. Cântarea bisericească ortodoxă este și ea expusă multor posibile direcții de dezvoltare și multor deschideri de perspective, chiar dacă este în mod foarte ferm, protejată de consecvența și profunzimea manifestărilor cultice.

O idee vrednică de reținut, atunci când ne gândim la perspectivele evoluției cântării bisericești, consider că este, cea exprimată de unul dintre cei mai cunoscuți dascăli și practicanți ai acesteia din Grecia. Este vorba de profesorul emerit Grigorios Stathis, al Universității Naționale și Capodistriene din Atena.⁸ Acesta afirmă că: „De multe ori, stilul în care se cântă nu este cel ce îl vrea Biserica. Uneori acesta este influențat fie de muzica orientală, turcească, fie de cea occidentală, europeană. Pot fi întâlnite astfel de tendințe, ori într-o direcție, ori într- alta. Biserica (acest lucru trebuie bineînțeles, n.n.)

⁸ „Tabor”, nr. 9, decembrie, 2012, Interviu cu Profesorul emerit al Universității Naționale și Capodistriene din Atena dr. Grigorios Th. Stathis, a fost realizat de prof. univ. dr. Elena Chircev și pr. dr. Florin-Cătălin Ghiț în data de 1 august 2012, p. 80.

nu este statică, ea are viață, ea înaintează. Nu poți rămâne încremenit, înțepenit. Altfel, s-ar transforma totul într-un muzeu. (Pericolul unei pietrificări” sau mai urât spus, ”al unei fosilizări” al cântării bisericești poate deveni la fel de nociv precum deschiderea unor ”uși” la noi maniere și noi repertorii acceptate, n.n.). Soluția propusă pentru rezolvarea acestor realități de către emeritul profesor amintit, este esențială pentru muzica bisericească. El concluzionează: „... În consecință, trebuie să găsim permanent modalități noi de expresie. Ceea ce are importanță în artă este... *să fie ca un copac al tradiției, iar noile creații, compoziții, să fie ca niște vlăstare, ramuri de o fință cu trunchiul copacului.*”

Continuând această minunată exprimare, „o renunțare la cântarea bisericească „îndătinată” în toate zonele țării și o reorientare a ei spre sisteme intonaționale răsăritene turco-arabe, cu tot folosul lor de a exagera identitatea noastră de factură răsăriteană, ascunde înlăuntrul ei și pericolul unei lepădări de cântarea în uz a mii de preoți pe de-o parte și alte sute de mii de credincioși pe de altă parte.

Într-o viziune concluzivă preliminară, nădăjduim că: mila lui Dumnezeu, rigurozitatea și consecvența rânduielilor slujbelor, bunul gust al cântăreților și priceperea dirijorilor, vor ajuta la promovarea și succesul universului sonor ortodox, la deschiderea și răspândirea lui mai cu folos, într-o societate aflată în căutare de valori verificate și consacrate de-a lungul secolelor. Cu așa moștenire profundă și cu atâta varietate de cântări, nu ar trebui să ne copleșească responsabilitatea ce ne revine, ci să ne străduim să promovăm cu timp și fără timp, să „descoperim” altora, ceea ce ne-a dăruit nouă Dumnezeu, din perspectivă muzicală, prin „mama” noastră care este Biserica Ortodoxă și cântarea ei.

VOIEVODUL MARTIR CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ȘI PATRIARHUL IERUSALIMULUI, HRISANT NOTARA. O SFÂNTĂ PRIETENIE ȘI ROADELE EI

Pr. Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu

Abstract

The political and spiritual situation of the Orthodox in the Ottoman Empire was extremely precarious at the end of the seventeenth century. The Turks persecuted them in all respects. But Constantin Brâncoveanu is the tool through which the Orthodox in the Ottoman Empire found escape, support and comfort. This providential man could not have done all he wanted without the support of other valuable people. Among them, the hierarch Hrisant Notara seems to have had an important word to say in the work of the Romanian ruler.

Keywords

Constantin Brâncoveanu, Hrisant Notara, Orthodox Church, Ottoman Empire, support.

1. Introducere

La cumpăna veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea, situația ortodocșilor aflați sub stăpânirea turcească devenise extrem de precară, iar oameni care să-i ajute și să-i întărească nu se prea găseau, ori dacă erau, nu li se permitea de către otomani. Așadar, Dumnezeu a rânduit

ca ajutorul să vină din altă parte, de unde inimile erau încă deschise spre cei de o credință cu ei. Constantin Brâncoveanu este unealta prin care ortodocșii din Imperiul otoman au aflat scăpare, sprijin și mângâiere. Însă acest om providențial nu ar fi putut face toate câte le dorea fără sprijinul altor oameni de valoare. Dintre aceștia, ierarhul Hrisant Notara pare să fi avut un cuvânt important de spus în lucrarea domnitorului român. În cele ce urmează vom căuta să prezentăm câteva din urmele pecetei sale, pusă asupra lui Brâncoveanu și a românilor, pecete care a rămas vie în timp.

2. Umanismul românesc

Deși format de profesorii greci, Constantin Brâncoveanu nu a rămas tributار în exclusivitate culturii greco-fanariote, ci a dovedit o viziune încă nouă Răsăritului bizantin. Pe de o parte a sprijinit caracterul românesc al culturii și Bisericii, iar pe de altă parte a înțeles că lumea depindea tot mai mult de puterile occidentale, fapt ce nu mai putea fi trecut cu vederea nici în Orient. Dintre toate culturile apusene, cea italiană, încă având puternice legături cu elenismul, l-a atras cel mai mult și a ales elemente care puteau fi asimilate mai ușor în țara sa¹.

Pe de altă parte, deși are contacte numeroase cu Imperiul țarist, Constantin Brâncoveanu se desprinde încet-încet de moștenirea slavonă, prezentă în special în Biserică, și încurajează folosirea în cult și în cultură a limbii române. Această particularitate a fost numită de specialiști „umanismul românesc”², în fapt o coabitare a vechilor elemente greco-slave, a infuziei de nou occidental și a așezării limbii române în făgașul ei firesc. Constantin Brâncoveanu a reușit să găsească în această privință calea de mijloc, acceptând vechile și noile elemente culturale și bisericești, fără ca umanismul său să ajungă în conflict cu Biserica³.

Dacă umanismul occidental a dus la revolte și schimbări interne, cel românesc a pregătit nu o răsturnare politică în țară, ci o atmosferă anti-otomană în tot Răsăritul creștin, însă discret manifestată⁴. Constantin Brâncoveanu s-a arătat nu doar un monarh ortodox care vedea interesele

¹ Pr. Prof. Ioan Moldoveanu, *Constantin Brâncoveanu, sprijinitor al Sfintelor Locuri din Orient*, în vol. Constantin Brâncoveanu. Studii și cercetări academice, coord. Pr. Prof. Ioan Moldoveanu, Pr. Ion Țârlescu, Trinitas, București, 2015, p. 548.

² Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 136.

³ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 136.

⁴ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 181.

propriei nații, ci un „continuator al împăraților ecumenici și patron al Ortodoxiei”, după cum spune Nicolae Iorga⁵.

3. Situația ortodocșilor din Imperiul otoman

După înfrângerea în lupta pentru cucerirea Vienei (1683), pe fondul decăderii militare și economice a Imperiului otoman și al revoltelor popoarelor subjugate de acesta, sultanul va institui în multe regiuni o guvernare militară. Aceasta a dus la sărăcirea și iobăgirea grecilor și altor popoare creștine, dar și la apariția unei pături de greci parveniți, care strângeau taxele și a căror putere a sporit tot mai mult. Ei erau funcționarii din cartierul Fanar al Istanbulului, cooptați în funcții administrative, financiare, tehnice, întrucât aveau mai multă școală decât turcii.

Pe de o parte exista deschiderea spre Apus a grecilor și imixtiunea tot mai mare a Imperiului țarist în viața ortodocșilor din Orient, dar, pe de altă parte și o sărăcie accentuată, precum și persecuții constante împotriva ortodocșilor (e vremea noilor martiri și mucenici precum Sf. Dimitrie de Filadelfia, Ahmed Caligraful, Atanasie de Attalia, iar la noi Sf. Ioan Valahul).

În același timp, resursele puține fac ca parohiile și chiar episcopiile să nu aibă cărți sau preoți învățați. Situația financiară grea a majorității ortodocșilor din Imperiul otoman se resimte și în Biserică. În această perioadă, Țara Românească (alături de Moldova) devine o adevărată oblăduitoare a creștinilor persecutați de turci⁶.

O altă ofensivă dusă împotriva ortodocșilor este cea a Bisericii catolice, care profită de greul material și spiritual prin care trec aceștia și răspândește o serie de manuale și cărți elogiatoare la adresa credinței de la Roma. Înțelegând pericolul, mai mulți ierarhi greci vor contracara propaganda catolică prin scrieri bine argumentate. Însă era nevoie de răspândirea lor în rândul ortodocșilor, iar aici intervine Constantin Brâncoveanu, care, la îndemnul lui Dositei, patriarhul Ierusalimului, va tipări o serie de cărți⁷.

Spre deosebire de Rusia, Țara Românească nu s-a autointitulat apărătoarea Ortodoxiei, ci a lucrat fără prea multe vorbe, sprijinind concret, cu nu-

⁵ Citat de Pr. Prof. Ioan Moldoveanu, *Constantin Brâncoveanu, sprijinitor al Sfintelor Locuri din Orient*, p. 548.

⁶ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 338.

⁷ Nicolae Iorga, *Constantin-Vodă Brâncoveanu. Viața și domnia lui*, București, 1914, p. 173.

meroase și bogate danii, așezămintele din întreg Imperiul otoman, fiind un adevărat suport economic pentru spațiul ortodox⁸.

Ierarhii ortodocși au fost întotdeauna bine primiți la București, unii dintre ei având „case patriarhicești” chiar (fie ei patriarhi sau mitropoliți)⁹. Fiecare venea și își spunea durerea, iar Constantin Brâncoveanu scotea din vistieria care niciodată nu se golea, oricât lua din ea, bani pentru reparații, obiecte de cult, cărți, tipărituri, etc. Cuvântul acestor ierarhi a avut o mare înrăurire asupra voievodului, nu doar cu privire la sprijinul material cerut, ci și la susținerea dreptei credințe în fața atacurilor catolice, luterane și calvine¹⁰.

4. Hrisant Notara – câteva aspecte biografice

Născut în Ahaia în jurul anului 1660, Hrisant Notara provine dintr-o familie renumită a fostului Imperiu bizantin. Cei mai cunoscuți vlăstari ai ei sunt Sf. Gherasim de Kefalonia, Sf. Macarie al Corintului și unchiul lui Hrisant, Dositei, patriarhul Ierusalimului. Hrisant este rânduit de mic spre a fi trimis la studii, întâi în Constantinopol, iar apoi la Padova, mediu elenizant de care tânărul grec se va lega pentru tot restul vieții. Universitatea de acolo a însemnat pentru el modelul de urmat în ce privește școala superioară și influența padovană se va vedea mai târziu în toate lucrările sale. Scurta ședere la Paris îi desăvârșește formarea cărturărească în stil umanist.

Alături de unchiul său, Dositei, este primit cu multă bunăvoință în Țara Românească, în 1688. Era deja arhimandrit și cunoscut al boierilor români din timpul studiilor în Italia. Familia Cantacuzino îl va chema să fie dascălul copiilor lor în ce privește limbile străine (italiana și franceza)¹¹. Câțiva ani mai târziu, însuși domnul va considera de mare folos să-l aibă percepător pentru fiii săi. Brâncovenii se apropie acum și mai mult de Hrisant, avându-l drept duhovnic, și vor rămâne în cele mai strânse relații până la sfârșitul vieții, purtând o neîntreruptă corespondență cu acesta. La fiecare eveniment

⁸ Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare, vol I, Albania – Etiopia*, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2010, p. 12.

⁹ Gabriel Ștrempel, *Mărturii ale culturii și artei brâncovenești*, în vol. Constantin Brâncoveanu. Studii și cercetări academice, coord. Pr. Prof. Ioan Moldoveanu, Pr. Ion Țârlescu, Trinitas, București, 2015, p. 451.

¹⁰ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 178.

¹¹ Olga Ciani, *Hrisant Notara în viața politică a Țărilor Române*, în „HRISOVUL” Anuarul Facultății de Arhivistică XIII (2007) Serie nouă Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative București – 2007, pe site <http://www.editura.mai.gov.ro/documente/biblioteca/2007/hrisov%202007/hrisov.pdf>.

important din viața lor, Constantin Brâncoveanu și fiii săi îl fac părtaș și pe Hrisant Notara, adeseori cerându-i sfatul.

La întoarcerea sa la Constantinopol, este rândul unei alte familii importante să-i ceară să se ocupe de urmașii lor, respectiv familia Mavrocordat, viitorii domnitori fanarioți ai țărilor române.

Deși stabilit în capitala Imperiului otoman, Hrisant Notara va reveni de multe ori la București, aproape în fiecare an, trăgând la „casele patriarhale” pe care le deținea acolo¹². Acestea au reprezentat nu călătorii de odihnă, ci o puternică implicare în tot ceea ce însemna viața politică și religioasă din Țara Românească. Pe de altă parte, este dovedit faptul că Hrisant a făcut și numeroase vizite la Moscova, se pare în scop diplomatic, fiind folosit astfel atât de greci, cât și de români (așa cum fusese și cazul altor patriarhi înaintea sa). Dositei, patriarhul Ierusalimului îi va da adeseori însărcinări culturale sau chiar politice, numindu-l „trimis apostolic” la curțile Europei.

Anul 1702 îi aduce numirea în scaunul de mitropolit al Cezareei. Este foarte posibil ca aceasta să fi fost netezită de intervenția lui Constantin Brâncoveanu, cu atât mai mult cu cât există date că domnul muntean l-a spijinit câțiva ani mai târziu să fie numit întâistătător al Ierusalimului, scriind în acest sens patriarhului ecumenic¹³. Hrisant Notara s-a arătat mereu recunoscător față de ajutorul pe care i l-a dat Constantin Brâncoveanu, ajungând să scrie într-o epistolă că:

„singura mângâiere sunt aceste locuri valahe în care se aflau
stăpânitori iubitori de Dumnezeu și credincioși slujitori ai Sfin-
tei împărății”¹⁴.

Rolul central jucat de Hrisant Notara în viața țărilor române este dat și de participarea în chip deosebit, ca prim invitat, la ceremonia de sfințirea a principalei ctitorii bucureștene a voievodului, Biserica Sf. Gheorghe Nou. Slujbele au fost grandioase, participând 2 patriarhi și 4 mitropoliți greci, care vor rămâne până la Crăciun, pe cheltuiala voievodului român, care se arată din nou de o mărinimie împărătească¹⁵.

¹² Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 176.

¹³ Olga Cianci, *Hrisant Notara în viața politică a Țărilor Române*.

¹⁴ Olga Cianci, *Hrisant Notara în viața politică a Țărilor Române*.

¹⁵ Nicolae Iorga, *Constantin-Vodă Brâncoveanu. Viața și domnia lui*, p. 192.

5. Învățământul din Țara Românească

Constantin Brâncoveanu și-a dat seama că, pentru a rezista în fața tuturor schimbărilor și presiunilor politice externe, Țara Românească are nevoie de o pătură de oameni învățați, care să poată dialoga într-o limbă de circulație europeană (fie ea greaca, latina sau limbile occidentale) și de la egal la egal, atât cu sultanul și vizirii, cât și cu ambasadorii, principii sau regii din diferite țări.

Deși nu a fost școlit în afara țării, Constantin Brâncoveanu a avut darul de a lua tot ce a găsit a fi bun pentru neamul românesc din culturile occidentală și orientală. El nu s-a închis într-un sistem tradiționalist, ci a încurajat civilizația românească să primească elemente umaniste, în cadrul Ortodoxiei.

Una din principalele chei de reușită a acestei politici a considerat-o a fi învățământul și în special cel la nivel superior. Mănăstirile nu mai ofereau decât în parte ceea ce Brâncoveanu avea nevoie pentru oamenii din administrația sa. El avea nevoie de o instituție permanentă și care să treacă dincolo de limbajul pur religios al învățământului, încadrându-se în evoluția vremii.

Dorința voievodului de a ctitori o școală înaltă la București a coincis cu criza materială și spirituală în care se afla Școala superioară de la Constantinopol la sfârșitul secolului al XVIII-lea¹⁶ și care a dus la nevoia căutării unei alte locații, care să asigure o stabilitate necesară bunei funcționări. Iar Bucureștiul, prin grija nu doar a lui Constantin Brâncoveanu, ci și a mai multor domnitori dinaintea sa, ajunsese nu doar al doilea oraș ca mărime din sud-estul Europei, ci și un tot mai important pol cultural¹⁷.

În 1794, Constantin Brâncoveanu înființează Academia domnească în clădirile mănăstirii Sf. Sava – metoc al Constantinopolului, deși există mărturii ale existenței unei școli domnești anterioare anului 1688¹⁸. Aici cheamă profesori renumiți, greci și macedo-români de la Constantinopol și ale orașe importante, dorind ca academia să devină „o școală înaltă de obște pentru școlarii localnici și străini”¹⁹. La Sf. Sava învățau între 150-200 spudei, cum erau numiți studenții.

¹⁶ Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției Academiei domnești din București în anii domniei lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, în vol. Constantin Brâncoveanu. Studii și cercetări academice, coord. Pr. Prof. Ioan Moldoveanu, Pr. Ion Țârlescu, Trinitas, București, 2015, p. 348.

¹⁷ Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției...*, p. 349.

¹⁸ Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției...*, p. 352.

¹⁹ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 149.

Sevastos Kiminitul a fost numit director și odată cu el se simte că intră în academie suflul neo-aristotelic și umanist al predării. Constantin Brâncoveanu a avut grijă să existe suficiente resurse din care a acordat numeroase burse grecilor din Imperiul otoman, dornici să învețe ceva mai mult decât în locurile de baștină.

În 1707 se simte nevoia unei schimbări, iar voievodul cere imediat ajutorul lui Hrisant Notara pentru reorganizarea școlii²⁰, cu atât mai mult cu cât i-a văzut priceperea în timpul în care s-a ocupat de educarea copiilor săi. Hrisant Notara acceptă și începe să gândească lucrurile în mod european, ca la Padova și Paris, unde își petrecuse prima tinerețe la studii. El introduce studiul clasicismului grec: filosofia, științele naturii, literatura greacă (îndeosebi poemele homerice), dar și anumite științe exacte, pe care le-a considerat a fi esențiale pentru cunoștințele unui spudeu de la academie: astronomia, fizica, metafizica, matematica și medicina²¹.

Existau trei cicluri de studiu: primar, în care spudeii învățau scrisul, cititul, gramatica și matematica de bază; secundar: textele antichității clasice (filosofie și literatură) și ciclul superior: logica, retorica, fizica, metafizica²². Hrisant Notara fusese un pasionat de astronomie și fizică, deci nu ne miră introducerea acestor materii în ciclul superior, toate fiind predate cu o tentă neo-aristotelică²³. Se studia în limbile greacă, latină, slavonă și română, majoritatea elevilor fiind români. Studiile se finalizau atât printr-o verificare scrisă, cât și prin discuții și întrebări (element occidental introdus la București)²⁴.

După cum se observă, școala este laică, elementele de religie fiind extrem de reduse și studiate la un nivel scăzut, din păcate în ton cu decăderea teologiei din tot spațiul ortodox la acea vreme. Dar, din punct de vedere laic, succesul era asigurat. Școala de la București devine cunoscută în Europa. Absolvenții ei sunt primiți fără probleme în marile centre universitare ale Occidentului, semn că programa școlară corespundea cerințelor acestora. De asemenea, Constantin Brâncoveanu primește propuneri pentru a permite unor profesori din Germania să predea la București. În această problemă, Hrisant Notara își impune punctul de vedere, ca principal

²⁰ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 193.

²¹ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 154.

²² Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției...*, p. 367.

²³ Gabriel Ștrempel, *Mărturii ale culturii și artei brâncovenești*, p. 449.

²⁴ Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției...*, p. 367.

reorganizator al școlii: nu dorește dascăli protestanți pentru tinerii ortodocși, ca atare refuză să primească profesori din Apus²⁵.

Influența lui Notara se face simțită și prin puternica încurajare a voievo-
dului român de a înlocui slavona ca limbă oficială. La Academia domnească
ea devine doar o limbă străină, pe când în greacă se predă în principal pentru
elevii din cursul superior²⁶.

Acceptând studenți și din pături nu foarte avute, Constantin Brânco-
veanu se lovește de o nouă problemă: lipsa mijloacelor financiare îi împie-
dică pe spudeii merituoși să-și finalizeze studiile. Domnitorul găsește resurse
pentru a plăti școala celor săraci, fie ei români, ori de alte neamuri ortodoxe.
Dacă găsește vârfuri între aceștia, el are grijă să le ofere burse pentru a-și
continua studiile la Padova, Oxford, Viena sau Paris, după care îi va primi
în administrație sau în conducerea bisericească, aceștia dovedindu-se de
mare folos neamului²⁷. Unii dintre ei se vor întoarce la catedra Academiei,
dând un plus de prestigiu școlii²⁸.

Trebuie să remarcăm și aici grija arătată de patriarhul Hrisant Notara
față de spudeii greci din Imperiul otoman, dar și față de dascălii plecați de
la Constantinopol la București. El va mijloci pe lângă Constantin Brânco-
veanu să aibă grijă de acoperirea nevoilor financiare ale tuturor, iar dascălii
să fie bine plătiți. Aici intervine calitatea de bun gospodar a domnitorului,
care constituie un fond academic, pe care îl va depune la băncile venețiene.
Dobânda primită va fi destinată plății profesorilor, pe de o parte, iar pe de
alta „din acea dobândă să se dea Sfântului și de viață pritorului Mormânt
și să rămâie acolo”²⁹.

Ca absolvent al Universității din Padova, Hrisant Notara a îngăduit ca in-
fluența occidentală să se resimtă puternic la București. Academia din Fanar
dăduse profesori celei din Țara Românească, dar aici au descoperit că tre-
buie să se integreze unui stil nou și propriu românilor de predare, prin pre-
luarea și folosirea atât a elementelor tradiționale, cât și a noului adus din
Occident, astfel realizându-se un loc de întâlnire a marilor culturi, cu speci-
fic românesc. Hrisant Notara are o viziune diferită față de a marilor școli

²⁵ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 156.

²⁶ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 157.

²⁷ Virgil Cândea, *Rătiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Editura
Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p. 264.

²⁸ Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției...*, p. 372.

²⁹ Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției...*, p. 371.

grecești din Ianina, Atena, Chios, Patmos, etc., el imprimând Bucureștiului o pecete laică mult mai pronunțată, considerată a fi necesară pentru noile vremuri și unui om cultivat³⁰. Familiile boierești deveniseră conștiente că trebuie să poarte deosebită grijă de educația copiilor lor și de alegerea unor dascăli cu o dublă formare intelectuală – în Orient și în Occident, precum Hrisant Notara. Ei își doreau pentru aceștia nu doar o accedere cât mai sus spre conducerea țării, dar și o deprindere de a descifra rostul și sensul lumii, în lumina evenimentelor contemporane și în așteptarea schimbărilor inerente din viața politică internațională³¹.

Hrisant Notara a înțeles că o academie puternică la București poate însemna un punct puternic de pregătire a revoltei anti-otomane, prin oamenii pe care îi forma. Iar Țara Românească era singurul loc în care se putea preda și învăța o cultură occidentală îmbinată cu elemente autohtone, întrucât turcii nu admiteau în școlile din imperiu predarea unor discipline occidentale sau în stil apusean.³² Unul dintre sprijinatorii constanți și în același gând cu Hrisant Notara a fost vechiul său coleg și prieten de la Padova, stolnicul cărturar Constantin Cantacuzino. El a purtat o corespondență neîntreruptă cu patriarhul, în special pe teme intelectuale și a fost unul dintre donatorii care au ajutat la bunul mers al Academiei de la București. Așa au fost vremurile atunci. Dumnezeu a adunat împreună spre folosul țării, oameni de același gând și faptă, domnitor, boireri, ierarhi.

Anul 1714 a pus problema unei noi reorganizări, după cei zece ani de experiență. Pentru aceasta s-a socotit obligatoriu a se obține consimțământul lui Hrisant Notara, ca personaj cheie în existența și dezvoltarea acestei instituții³³, însă evenimentele nefericite din acel an vor întrerupe pentru o bună vreme orice efort.

6. Tiparul și bibliotecile

Hrisant Notara a fost un iubitor de carte și această dragoste a lui s-a întâlnit cu cea a domnitorului Constantin Brâncoveanu și a apropiaților săi: Sf. Antim Ivireanul, stolnicul Constantin Cantacuzino și alții. Vizionar, patriarhul Ierusalimului a înțeles ce instrument puternic poate fi tiparul și a

³⁰ Virgil Cândea, *Rățiunea dominantă*, p. 264.

³¹ Virgil Cândea, *Rățiunea dominantă*, p. 324.

³² Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, Editura Științifică, București, 1969, p. 315.

³³ Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției...*, p. 373.

dorit răspândirea în toate colțurile imperiului a cărților de suflet folositoare și de credință întăritoare. Pentru aceasta, a scris sau a vorbit cu domnitorul de nenumărate ori, l-a îndemnat să investească în cultură, să-și aducă tipografi pricepuți și să dea posibilitatea și altor neamuri ortodoxe să se hrănească și să se zidească sufletește.

Firește că nu Hrisant Notara a fost cel care a pledat pentru apariția tipăriturilor în limba română, astfel că nu vom insista asupra acestui aspect, limitându-ne prezentarea la influența patriarhul Ierusalimului în domeniul tiparului și cărții.

Imediat după urcarea sa pe tron, Constantin Brâncoveanu a început să tipărească în limba greacă și să răspândească în tot Orientul Apropiat cărțile scoase³⁴. Astfel, în 1690 apare „Manual în contra rătăcirii calvine”, scris de patriarhul de atunci al Ierusalimului, Dositei și îngrijit de Hrisant Notara³⁵. Unchiul său a sprijinit și el tipărirea de cărți care făceau lumină cu privire la credințele cu care occidentalii îi momeau pe ortodocși.

În prima perioadă a domniei lui Constantin Brâncoveanu, Hrisant Notara era arhimandrit al Sf. Mormânt, dar rolul său de sprijinitor al cărții începuse deja. El îi recomandă domnitorului român să facă o secție pentru limba greacă a tipografiei de la București și îi trimite un om bine pregătit care să lucreze acolo, pe Mihail Macri din Ianina³⁶. Politica urmată în această privință de voievod va fi sintetizată în câteva cuvinte sugestive de patriarhul Dositei: „să se tipărească cartea cu spesele strălucirii sale și să se împartă la ortodocși gratis din partea înălțimii sale”³⁷.

În 1691 îl întâlnim din nou pe Hrisant Notara implicându-se în răspândirea cărților, de această dată ca traducător în neo-greacă a „Învățăturilor lui Vasile Macedoneanul către fiul său, Leon”, carte ce va fi tipărită de Sf. Antim – deja adus în Țara Românească de la Constantinopol³⁸. Odată pornită această lucrare, tipărirea de carte greacă se va îmbogăți de la an la an, în acest sens Hrisant Notara fiind mereu consultat sau îndemnând în ce fel să se facă. Astfel, între anii 1703-1705, Sf. Antim tipărește la Râmnic șase cărți în limba greacă, care vor fi apoi răspândite în tot cuprinsul patriarhiilor

³⁴ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 315.

³⁵ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 337.

³⁶ Agnes Erich, *Biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la Hurez*, în vol. *Istoria bibliotecilor. Istoria reclamei*, Editura Universității, București, 2014, p. 316.

³⁷ Agnes Erich, *Biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la Hurez*, p. 316.

³⁸ Agnes Erich, *Biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la Hurez*, p. 317.

Constantinopolului, Alexandriei și Ierusalimului. Conținutul lor era în principal religios, fie de apărare a Ortodoxiei împotriva propagandei catolice și calvine, fie cărți de slujbă³⁹.

În 1705 Ivireanul tipărește o nouă carte scrisă de Hrisant Notara – „Tomos charas”, un exemplar fiind păstrat azi la mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai⁴⁰. Instalarea Sf. Antim ca mitropolit al Țării Românești în prezența patriarhului Hrisant în 1709 strânge relațiile dintre cei doi, mai ales în domeniul tipăririi de cărți în limba arabă, necesare creștinilor din Siria și Palestina, aflați sub jurisdicția patriarhiei de Ierusalim⁴¹. În acest sens, Hrisant Notara îi propune lui Constantin Brâncoveanu înființarea unei tipografii de limbă arabă, foarte necesară în acea parte a imperiului, locuită preponderent de ortodocși. Lucrarea se realizează și vor fi tipărite: Liturghia și Ceaslovul greco-arabe. Peste câțiva ani tipografia va fi transferată cu totul la Alep, unde se vor scoate mai multe cărți folositoare, precum Psaltirea arabă⁴².

Tiparul nu țintește doar păturile clericale, ci prin el se dorește îmbogățirea colecțiilor de cărți existente în patrimoniul ierarhilor sau boierilor avuți.

În această privință a colecțiilor de cărți, menționăm faptul că voievodul dispune deja de o frumoasă bibliotecă personală, dar influența lui Hrisant Notara și a altor învățați ai vremii îl face să-și dorească neconținut îmbogățirea ei. De asemenea, domnitorul va avea în vedere și dotarea Academiei domnești cu un fond de carte pus la dispoziția spudeilor și atât de necesar acestora.

În același timp, urmare a corespondenței cu stolnicul Cantacuzino referitor la biblioteca Sfântului Mormânt și la colecția stolnicului de la Mărgineni, Hrisant Notara își dorește reorganizarea bibliotecii din Ierusalim. Pentru aceasta, el întocmește un catalog și percepe o taxă de împrumut, necesară noilor achiziții⁴³.

Având deja această experiență, Hrisant Notara va îndruma cu ușurință chipul în care să se organizeze la Academia domnească din București biblio-

³⁹ Agnes Erich, *Biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la Hurez*, p. 324.

⁴⁰ Virgil Cândea, *Mărturii românești peste hotare, vol I, Albania – Etiopia*, p. 503.

⁴¹ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 329.

⁴² Nicolae Iorga, *Constantin-Vodă Brâncoveanu. Viața și domnia lui*, p. 178.

⁴³ Cornelia Dima-Drăgan, *Patriarhul Ierusalimului Hrisant Notara și cultura română*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an LI, nr. 9-12, sept.-dec. 1975, pe site <https://www.cresstinortodox.ro/carti-ortodoxe/romanii-tara-sfanta/patriarhul-ierusalimului-hrisant-notara-cultura-romana-82390.html>

teca necesară spudeilor. În acest sens îi scrie lui Constantin Brâncoveanu, care, preluând imediat ideea, îi răspunde:

„știrea... ca să se facă după gândul tău o casă de piatră pentru tipografie și o bibliotecă în cuprinsul Sfântului Sava, am aflat-o și mi-a părut bine pentru această faptă și neapărat pentru un lucru ca acesta vom lucra și noi să-și ia săvârșirea.”⁴⁴

Ciuma împiedică realizarea imediată a planului, iar lucrările de construire și aranjare a spațiului vor fi continuate abia în 1710, cu larga contribuție a boierului Radu Dudescu⁴⁵.

Hrisant Notara nu va uita acest copil al său, biblioteca Academiei, și va contribui prin danii de cărți în 1712, unele chiar cu autograf. Pilda sa este urmată imediat de stolnicul Cantacuzino, dar și de profesorii de la Academie, care vor dăruia mai multe cărți bibliotecii⁴⁶. Unul dintre cei care s-au ocupat de organizarea acesteia a fost medicul Nicolaus de Porta, numit de însuși domnitor în acest sens și care va lucra sub sfătuirea și călăuzirea lui Hrisant Notara, permanent informat de ce se întâmplă la București⁴⁷.

Centrul cultural de la Sf. Sava a fost numit „Casa cărților”, fiind gândit în stil european, ca un ajutor important adus școlii superioare de acolo. Mănăstirea va fi închinată în 1707 Locurilor Sfinte, ca răsplată pentru constanta implicare a patriarhului Hrisant Notara în cultura Țării Românești și a Ortodoxiei în general⁴⁸.

Văzând buna rânduială a bibliotecii Academiei, Constantin Brâncoveanu și-a dorit să organizeze mai bine și colecția personală de cărți, cu atât mai mult cu cât aceasta sporise considerabil de la urcarea pe tron. Complexul monahal de la Hurez a fost cadrul propice pentru crearea unui așezământ ortodox cu valențe culturale universale. Deasupra ușii de la intrarea în sala ce adăpostea biblioteca a fost pusă o inscripție: „Bibliotecă de hrană dorită sufletului, această casă a cărților îmbie preaînțeleapta îmbelșugare, în anul 1708”⁴⁹.

⁴⁴ Cornelia Dima-Drăgan, *Patriarhul Ierusalimului Hrisant Notara și cultura română*.

⁴⁵ Cornelia Dima-Drăgan, *Patriarhul Ierusalimului Hrisant Notara și cultura română*.

⁴⁶ Cornelia Dima-Drăgan, *Patriarhul Ierusalimului Hrisant Notara și cultura română*.

⁴⁷ Agnes Erich, *Biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la Hurez*, p. 30.

⁴⁸ Radu Șt. Vergatti, *Puncte de vedere asupra evoluției...*, p. 364.

⁴⁹ Agnes Erich, *Biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la Hurez*, p. 28.

Aici se găseau comori vechi și noi de teologie ortodoxă și cultură antică și contemporană, cumpărate cu bani mulți de către domnitor, scrise în diferite limbi: greacă, latină, arabă, georgiană. Să remarcăm faptul că un Minei costa în acea perioadă cât un loc de livadă, iar Brâncoveanu avea câteva sute de astfel de cărți⁵⁰.

Ca un fapt interesant consemnăm ideea preluată de la Hrisant Notara de a cere pentru biblioteca personală câte un exemplar din fiecare carte scoasă la cele cinci tipografii ale țării, un fel de exemplar legal de astăzi⁵¹.

Urmând tatălui lor, dar și exemplul dascălului din adolescență, fiii lui Constantin Brâncoveanu vor fi și ei mari iubitori de învățătură; Ștefan ajunge să strângă destul de multe cărți, încât va cere tatălui său să-i dea voie să-și facă propria bibliotecă⁵².

Un minus pe care nu-l putem trece cu vederea în lucrarea lui Hrisant Notara, dar ca o notă comună tuturor ierarhilor greci, a fost dezinteresul față de limbile naționale. Ei considerau că româna nu era suficient de bogată și de expresivă pentru a îngădui traducerea cărților sfinte. Nivelul de înțelegere se oprea la viețile sfinților, cu îngăduință. Însă Constantin Brâncoveanu a avut propria viziune asupra acestui lucru și a încurajat puternic tipărirea de cărți în limba română, inclusiv manuale de apologie ortodoxă și polemici cu catolicii și calvinii, atât de necesare⁵³.

7. Concluzii

În predoslovia la începătura *Istoriei vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Românești, Io Costandin Brâncoveanu Basarb Voievod*, apar aceste cuvinte, concludente pentru lucrarea pe care domnitorul a săvârșit-o, în parte și prin sprijinul și sfătuirea patriarhului Hrisant Notara:

„Nicio mănăstire domnească n-au rămas neîntărită de mila mării-tale și nu numai aicea în țară, ci și pentr-alte țări striine, prin limbi păgâne, biserici creștinești ai făcut pravoslavnicilor creștini... și cărți multe bisericești în zilele mării-tale și cu chiel-

⁵⁰ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 182.

⁵¹ Agnes Erich, *Biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la Hurez*, p. 29.

⁵² Agnes Erich, *Biblioteca lui Constantin Brâncoveanu de la Hurez*, p. 31.

⁵³ Bogdan Murgescu, *Țările Române între Imperiul otoman și Europa creștină*, Polirom, Iași, 2012, p. 63.

tuiala mării-tale s-au tipărit... școale de învățături elinești și slovenești măriia-ta ai făcut... spre folosul de obște”⁵⁴.

Domnitorul român a avut ca prioritate cultura și Biserica din țara sa, dar a cercetat la fel de mult soarta ortodocșilor din Imperiul otoman. Hrisant Notara a fost în multe lucrări inițiator și a simțit din plin generozitatea lui Brâncoveanu. Patriarhul a folosit în mod fericit inima bună și mintea luminată a acestuia pentru întărirea creștinilor răsăriteni. Lucrările (materiale sau spirituale) pe care el le-a gândit sau pentru care l-a sfătuit pe domnitor au rămas în picioare zeci sau sute de ani.

Directorul Academiei domnești din București, Sevastos Kiminitul, spunea într-o scrisoare:

„Se fălea mult sprânceană occidentală mai înainte, cu toată înțelepciunea și cu tot tiparul. Pentru amândouă acestea a răsarit acum harul creștinilor și aici, în învățături și în tipografii, prin osârdia și cheltuiala mării-sale”⁵⁵.

Însă mai mult decât fruntea ridicată în fața occidentalilor de către patriarh și domnitor a rămas credința întărită și viața culturală ridicată pentru multe locuri din Răsărit prin acești doi oameni providențiali.

⁵⁴ *Constantin Brâncoveanu în cronici de epocă*, Antologie, studio introductive și cronologie de Răzvan Voncu, Ed. Litera, București, 2014, p. 46.

⁵⁵ Ștefan Ionescu, *Epoca brâncovenească*, p. 179.

APOCRIFELE NOULUI TESTAMENT. O SCURTĂ PREZENTARE

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Abstract

This paper is a brief survey of the New Testament apocryphal literature. The presentation is limited to the uncanonical writings claiming to transmit information about Christ and the Apostles. From among the introductory issues I shortly touch upon the literary genre, reasons for the apocrypha's circulation in ancient Christianity, and the Church's attitude towards them. In the last part I present some representative apocryphal works selected mainly from the categories of gospels, acts and apocalypses.

Keywords

Apocrypha, New Testament, Early Church

1. Înțelesul termenului „apocrife”

Cuvântul „apocrife”, care desemnează cărțile despre care vom vorbi aici, derivă din grecescul *apocryphos*, „ascuns”. Se pare că la început termenul era folosit pentru acele cărți sacre care, având un conținut prea elevat, nu puteau fi puse la dispoziția publicului larg. În Dn 12, 9-10 se vorbește despre cuvinte pecetluite până la sfârșitul veacurilor, pe care doar înțelepții le vor înțelege, iar cei fărădelege, nu. De asemenea, IV Ezdra 14, 44 și urm., menționează 94 de cărți, dintre care 24 (Vechiul Testament) aveau să fie publicate, în timp ce celelalte 70 (apocrife) trebuiau date doar înțelepților din popor. Dar, treptat, termenul capătă o conotație peiorativă datorită faptului că doctrina acestor cărți era deseori dubioasă.

Origen distinge între cărți care trebuie citite în timpul cultului public și cărți apocrife. Pentru că aceste cărți erau adesea conservate sau chiar compuse în cercuri eretice, unii Părinți ai Bisericii vor începe să folosească termenul „apocrife” pentru a numi cărțile eretice, a căror citire era interzisă. Spre sfârșitul secolului al IV-lea termenul „apocrif” devine sinonim cu „necanonic”, acesta fiind sensul pe care-l vom folosi aici.

Extensia apocrifelor Noului Testament este mai dificil de determinat decât cea a apocrifelor Vechiului Testament. Noi ne vom restrânge aici la lucrările necanonice atribuite lui Hristos sau apostolilor, sau care pretind a da informații extra-canonice despre Hristos și apostoli. Cele scrise fără asemenea pretenții sunt așadar excluse, chiar și în cazul în care, pentru o vreme, ele s-au bucurat de un statut cvasi-canonic în unele Biserici. Rămâne, totuși, un volum imens de literatură, păstrată parțial în greacă și latină, și mai mult în coptă, etiopiană, siriacă, arabă, slavonă și chiar în unele limbi europene contemporane. Unele lucrări, despre care știm că au avut o influență foarte mare, au fost aproape pierdute, și multe dintre cele mai importante există doar în stare fragmentară. Totuși, se fac în permanență noi descoperiri, adeseori de o importanță deosebită pentru istoria creștinismului timpuriu. Se întâlnesc frecvent probleme literare complexe, deoarece multe din lucrările apocrife au fost alterate prin repovestire, interpolare sau plagiere.

2. Forma literară a apocrifelor

O mare parte din literatura apocrifă se încadrează într-una din formele literare ale Noului Testament: evanghelii, fapte, epistole, apocalipse. Însă această asemănare formală este adeseori însoțită de o mare deosebire de conținut. Acest lucru se poate observa mai ales cu privire la evanghelii. Acestea pot fi clasificate în evanghelii ale copilăriei, evanghelii ale patimilor, colecții ale zicerilor lui Iisus și meditații teologice. Cu puține excepții, însă, ele manifestă un interes destul de scăzut față de activitatea publică a Domnului, comparativ cu Evangheliile canonice. O temă favorită, întâlnită mai ales în evangheliile gnostice, este arătarea lui Iisus cel înviat către un membru proeminent al Bisericii, de obicei un apostol, căruia îi descoperă o cale secretă spre desăvârșire. Aceste revelații corespund mai mult sau mai puțin învățăturii lui Iisus din Evangheliile canonice și sunt, evident, o creație a cercurilor gnostice din sec. II d. Hr., sau chiar mai târziu. Faptele unor apostoli sau personaje din epoca apostolică alcătuiesc o altă clasă, numeroasă, a literaturii apocrife. Acestea sunt probabil cele mai populare apocrife, datorită intere-

sului mare pe care îl trezesc multe dintre povestiri. Epistolele sunt mai puține, în ciuda abundenței acestui gen în Noul Testament. Genul apocaliptic este mai bine reprezentat și merge pe linia precedentelor iudaice de atribuire a paternității scrierilor unor personalități din trecut.

3. Cauzele apariției și a circulației apocrifelor

Începuturile literaturii apocrife se găsesc chiar în epoca apostolică. Ca dovadă, faptul că Sfântul Apostol Pavel trebuia să-și autentifice scrierile din cauza epistolelor contrafăcute aflate în circulație (cf. II Tes 3, 17). În secolul al II-lea numărul apocrifelor începe să crească vertiginos, având ca locuri de origine în special Egiptul și Siria. Dezvoltarea acestei literaturi continuă de-a lungul Evului Mediu (în care vechile legende erau încă îndrăgite) și, în anumite medii religioase excentrice, chiar în zilele noastre. Diversele motivații din spatele ei sunt astfel legate de întreaga istorie a creștinismului; însă câteva din cauzele primare sunt deosebit de importante.

a) *Completarea lacunelor lăsate în biografia Mântuitorului Iisus Hristos sau a apostolilor Săi de către cărțile canonice.* Exista o dorință de a satisface curiozitatea cu privire la probleme despre care Noul Testament nu spune nimic. O puzderie de evanghelii ale copilăriei, lipsite de valoare, vin să umple anii de tăcere scurși între Nașterea și Botezul Domnului¹. Pe măsură ce personalitatea Sfintei Fecioare Maria dobândește un loc mai proeminent în cadrul teologiei și al cultului, apar lucrări pseudo-apostolice care îi descriu nașterea, viața și, în cele din urmă, adormirea și luarea la cer. Un cititor al versetului 16 din Coloseni 4 a găsit că este de datoria lui să suplinească epistola către laodiceeni, pierdută de-a lungul timpului. Impulsul literar se manifestă cel mai pregnant în descrierea faptelor epopeice ale sfinților apostoli. Acest curent poate fi înțeles cel mai bine ca o ramură a literaturii creștine populare. Studiate în această lumină, cărțile cele mai timpurii dezvăluie unele din subiectele care au preocupat comunitățile religioase în secolele al II-lea și al III-lea: relațiile cu statul, controversele cu evreii, dezbateri cu privire la căsătorie și celibat. De asemenea, prin insistența lor permanentă asupra minunilor, ele sugerează faptul că adevărata epocă a minunilor a trecut. Unele opere sunt banale, chiar vulgare, fiind, probabil, create pe gustul publicului. E posibil ca ele să fi fost concepute cu scopul de a înlocui literatura

¹ Oscar Cullmann, „Infancy Gospels”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 1: *Gospels and Related Writings*, English translation edited by R. McL. Wilson, James Clarke & Co. / Westminster John Knox Press, Louisville / London, 1992, pp. 416-419.

populară erotică păgână², dar și cu intenția sinceră de a transmite învățături și sfaturi folositoare. Din unele răzbate o admirație nedisimulată față de personajele descrise. Așa este cazul *Faptelor lui Pavel*, al cărui autor - un preot din Efes oprit de la slujire tocmai pentru publicarea acestei lucrări - afirmă că a întocmit-o „din dragoste pentru Pavel” (*amore Pauli*). Putem înțelege de aici cum anumite istorisiri și cărți întregi izvorâte din cercurile eretice și-au păstrat și intensificat circulația în mediile ortodoxe.

b) *Accentuarea sau transmiterea unor învățături mai mult sau mai puțin prezente în Scripturile canonice*. Orice scriere, fie ea chiar izvorâtă „din dragoste pentru Pavel”, oglindește ideile autorului ei. E posibil ca tocmai transmiterea acestor idei să fie unul dintre scopurile lucrării respective. Astfel, în *Faptele lui Pavel*, o operă destul de conservatoare în ansamblul ei, se reflectă opțiunea clară a autorului pentru castitate. Există însă multe lucrări al căror scop este de a promulga un grup de doctrine care să suplimenteze sau să înlocuiască învățăturile cărților canonice. Acestea sunt în principal produsul a două mari curente eretice din secolul al II-lea: gnosticismul și montanismul. „Scripturile” montaniste au apărut aproape întâmplător și nu au fost în sensul nostru strict apocrife deoarece, deși pretindeau a conserva mărturia vie a Duhului Sfânt, ele nu erau pseudonime. De fapt acestea au dispărut aproape în întregime. Pe de altă parte, din biblioteca multiformă a gnosticismului a supraviețuit o cantitate mare de scrieri. În afara unui număr mic de lucrări de genul *Evangheliei adevărului*, o meditație teologică în termeni gnostici ce reflectă limbajul Scripturilor canonice³, majoritatea fie selectează, modifică și interpretează aceste Scripturi într-o direcție sectantă (cf. *Evanghelia lui Toma*), fie pretind că prezintă o doctrină secretă ce nu se găsește în altă parte (cf. *Apocrifa lui Ioan*), fie pun pur și simplu pe seama Domnului sau a apostolilor elemente din învățătura gnostică.

Pentru toate aceste scopuri producția de apocrife a devenit instrumentul cel mai folosit. Motivele sunt destul de clare. Îndată după epoca apostolică, odată cu imensa expansiune a Bisericii, cu creșterea pericolului persecuției și proliferarea învățăturilor false, apostolicitatea a devenit marca autenticității credinței și practicii creștine. Pe măsură ce amintirea vie a apostolilor

² Cf. Sherman E. Johnson, „Asia Minor and Early Christianity”, în: Jacob Neusner, *Christianity, Judaism and Other Greco-Roman Cults*, Part II: *Early Christianity*, Wipf and Stock Publishers, 2004, p. 144.

³ Mark M. Mattison, *The Gospel of Truth: The Mystical Gospel*, Create Space Independent Publishing Platform, 2018, pp. 9-10.

a început să se estompeze, pentru verificarea apostolicității se recurgea tot mai mult la Noul Testament, ale cărui cărți erau, în marea lor majoritate, necontestate de Biserică. Prin urmare, pentru ca o nouă învățătură să poată fi răspândită, trebuia să i se acorde un caracter apostolic. Acest lucru se făcea de obicei prin punerea în circulație a unei așa-zise tradiții secrete lăsate de vreun apostol, sau de Mântuitorul Hristos printr-un apostol, care completa sau rectifica învățătura cărților canonice. Apostolii aleși în acest scop diferă: sectele cu tendințe iudaice aveau o predilecție pentru Sfântul Iacov, rudenia Domnului, și, în mod curios, pentru Salomea; Apostolii Toma, Filip, Bartolomeu și Matei apar de asemenea în mod constant. În *Evanghelia lui Toma*, de exemplu, Toma este cel care arată cea mai profundă înțelegere asupra persoanei Mântuitorului, depășindu-i în această privință pe Sfinții Matei și Petru. Bizara apocrifă *Pistis Sophia* imaginează un fel de întâlnire a apostolilor și a femeilor cu Domnul Hristos, urmând ca apostolii Filip, Toma și Matei să scrie misterele descoperite (*Pistis Sophia*, cap. 42)⁴. Și factorii locali au avut o oarecare contribuție la alegerea apostolului, toți cei numiți fiind asociați cu Siria și cu Orientul, locuri în care a proliferat acest tip de literatură. Speculațiile cu privire la Toma, considerat de către unii ca frate geamăn al Domnului, exercitau o fascinație suplimentară. Procesul a determinat o mutare de accent asupra perioadei post-pascale, în care sunt de obicei plasate cuvântările Domnului. Acest lucru se explică, pe de o parte, prin faptul că în Evangheliile canonice se relatează puține lucruri privitoare la această perioadă, iar pe de altă parte, prin tendința gnosticismului de a subevalua umanitatea Mântuitorului Iisus Hristos. Merită notat și faptul că, în timp ce sectele sincretiste care adoptaseră unele elemente creștine nu erau legate de anumite izvoare doctrinare, gnosticismul creștin trebuia să-și demonstreze originea apostolică.

c) Conservarea tradiției

Este clar faptul că nu tot ceea ce se știa că au spus și au făcut Mântuitorul Iisus Hristos și apostolii Săi este cuprins în Noul Testament. Dorința de a conserva și transmite tradițiile neconsemnate în materialul canonic a jucat negreșit un rol în producerea literaturii apocrife⁵. De aceea, este posibil ca anumite tradiții autentice să fi dăinuit în apocrife, chiar și în cele dubioase

⁴ Carl Schmidt, Violet MacDermot, *Pistis Sophia*, (NHS 9) Leiden, 1978, pp. 71f.

⁵ Wilhelm Schneemelcher, „General Introduction”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 1: *Gospels and Related Writings*, English translation edited by R. McL. Wilson, James Clarke & Co. / Westminster John Knox Press, Louisville / London, 1992, p. 55.

din punct de vedere teologic. Problema e că deosebirea adevărului de ficțiune în aceste opere n-a fost niciodată un lucru simplu. Celebra prefață a episcopului Papias de Ierapole⁶ arată faptul că la începutul secolului al II-lea se punea deja problema unei examinări minuțioase a tradițiilor transmise pe cale orală și scrisă și a dificultăților legate de colectarea acestui material extra-canonice instabil. În cele din urmă s-a impus necesitatea de a întemeia doctrina și practica creștină pe mărturia canonică necontestată și unanim acceptată.

4. Literatura apocrifă în Biserica primară

Circulația unui număr mare de scrieri puse pe seama apostolilor, într-o epocă în care apostolicitatea avea o importanță crescândă, a făcut necesară identificarea operelor cu adevărat apostolice. Astfel începe procesul de conturare a unui canon al Noului Testament. Urmărind acest proces, vom vedea că discuțiile pe marginea literaturii apocrife nu au influențat aproape deloc elaborarea listei cărților canonice. Unele Biserici au acceptat mai greu cărți socotite astăzi canonice; altele au dat un loc de cinste unor lucrări ca *I Clement* și *Păstorul* lui Herma. Însă niciodată o carte socotită astăzi apocrifă n-a fost introdusă, nici măcar pentru un scurt timp, în lista cărților canonice. Apocrifele se situau în afara oricărei discuții. Scrierile atribuite Sfântului Apostol Petru, mai mult decât oricare altele, au ridicat nenumărate semne de întrebare. Până pe vremea lui Eusebiu de Cezareea discuția este încheiată, cu excepția Epistolei II Petru (Ist. Bis. III. 3)⁷. Cu toate acestea, anumite apocrife (cum ar fi *Apocalipsa lui Petru*) au continuat să fie folosite pentru un timp în unele Biserici.

Pentru înțelegerea acestui fenomen, este utilă scrisoarea Sfântului episcop Serapion al Antiohiei către Biserica din Rossos, pe la 190 d. Hr. (Eusebiu de Cezareea, Ist. Bis. VI.12). La dorința unor creștini din această Biserică, Serapion a aprobat citirea publică a Evangheliei lui Petru, fără să cunoască conținutul ei. Când a auzit de înclinațiile eretice apărute în această Biserică, Serapion a citit Evanghelia și a descoperit nu numai că fusese acceptată de biserici ale căror tendințe erau suspecte, dar și că reflecta în unele puncte

⁶ Eusebiu de Cezareea, *Istoria Bisericească* III.39.2-4, în: Eusebiu de Cezareea, *Scrieri, Partea Întâia*, traducere, studiu, note și comentarii de pr. prof. T. Bodogae, colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 13, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 142.

⁷ *Istoria Bisericească*, III.3.1, p. 100.

erezia dochetistă (care nega realitatea umanității lui Hristos). În final, el afirmă că „în cea mai mare parte această Evanghelie consună cu adevărata învățătură a Mântuitorului, dar sunt și câteva pasaje care o contrazic”. El spune:

„Noi ținem la Petru și la ceilalți apostoli cu aceeași tărie ca și la Hristos. În schimb, avem atâta experiență să respingem pseudoepigrafele puse sub numele lui, pentru că știm că pentru astfel de scrieri nu avem niciun temei tradițional”⁸.

Cu alte cuvinte, lista cărților apostolice era deja tradițională. Alte cărți puteau fi citite, cu condiția să nu fie eretice. *Evanghelia lui Petru* nu era tradițională; folosirea ei la Rossos a fost un pogorământ față de dorința acelor creștini. La început Serapion nu a văzut nimic primejdios; chiar dacă nu era autentică, respectiva scriere părea inofensivă. În momentul în care o examinare mai atentă i-a dezvăluit tendințele, întrebuintarea ei sub orice formă în Biserică a fost interzisă.

Atitudinea lui Serapion reflectă poziția generală a Bisericii față de apocrife. Neautenticitatea unei scrieri nu implica neapărat refuzul de a permite citirea ei publică, cu condiția ca acea lucrare să aibă o oarecare valoare devoțională și să nu aibă nicio tendință eretică. Așa se explică influențele pe care literatura apocrifă le-a exercitat în special asupra cultului și a artei creștine.

Totuși, trebuie să spunem faptul că niciodată Biserica n-a încurajat compilarea unei lucrări în numele unui apostol, cum sugerează unele teorii despre paternitatea anumitor cărți din Noul Testament. Cazul autorului *Faptelor lui Pavel* este un exemplu de intervenție drastică a Bisericii împotriva unei astfel de acțiuni.

5. Câteva lucrări reprezentative

În continuare, vom prezenta câteva dintre cele mai vechi și mai importante apocrife. Puține dintre ele s-au păstrat în text integral, iar conținutul unora se cunoaște doar din citatele găsite în scrierile creștine vechi.

Evangheliile apocrife primare. Un număr de fragmente din evangheliile timpurii sunt citate de scriitori din secolele al III-lea și al IV-lea. Natura acestor Evanghelii și raporturile dintre ele nu sunt încă complet clarificate. ***Evanghelia după Evrei*** era cunoscută de către Clement Alexandrinul, Origen, Hegesip, Eusebiu și Ieronim, acesta din urmă afirmând (deși nu este întot-

⁸ *Istoria Bisericească*, VI.12.3, p. 236.

deauna crezut) că a tradus-o în greacă și latină din limba aramaică scrisă în caractere ebraice, și că era folosită de secta iudeo-creștină a nazarinenilor (*De Viris Illustribus* 2).

Mulți afirmă astăzi că Ieronim a comis o eroare și că evanghelia care circula între nazarineni, pe care el a văzut-o și a tradus-o, era în realitate o retroversiune liberă a lui Matei grec în aramaică, databilă în sec. II, realizată la cererea unei comunități de limbă aramaică din Siria. De aceea citatele transmise de către Fer. Ieronim din *Evanghelia după Evrei* trebuie primite cu prudență; unele pot proveni chiar din această evanghelie, dar multe derivă din evanghelia care circula între nazarineni⁹.

Adevărata *Evanghelie după Evrei* a fost compusă, probabil, în Egipt, în sec. II d.Hr., și ne parvine numai prin citatele patristice. Pare să fi existat numai în greacă, cel puțin în stadiul în care era cunoscută de vechii Părinți. Referirea la „evrei” din titlu, voia să semnifice mai degrabă cercurile în care era populară și nu limba în care a fost scrisă. În Ist. Bis. IV.22.8, Eusebiu pare să o deosebească de evangheliile scrise în ebraică și aramaică¹⁰, iar într-un alt fragment el vorbește despre folosirea sa de către ebioniți, un grup iudeo-creștin. Acești ebioniți par să fi fost „evreii” din titlu.

Din ceea ce știm despre *Evanghelia după Evrei* din citatele patristice, aceasta trebuie să fi fost o operă iudeo-creștină, dependentă de Sfânta *Evanghelie după Matei*, care conținea atât spuse cât și fapte ale lui Iisus. În materialul său narativ există o variantă a Pildei talanților, importantă pentru studiul diferențelor dintre formele acestei parabole în *Matei* și *Luca*. Conform informațiilor transmise de Eusebiu, *Evanghelia după Evrei* conținea și o istorisire despre Iisus și o femeie adulteră, importantă pentru istoria pericopei In 7, 53-8, 11, interpolată în *Evanghelia după Ioan* după scrierea acesteia. Se pare că există puncte de contact între *Evanghelia după Evrei* și *Evanghelia lui Toma*, lucru ce rezultă din faptul că Clement Alexandrinul atribuie *Evangheliei după Evrei* un citat regăsit într-unul din papirusurile de la Oxyrhyncus și despre care acum știm că aparține *Evangheliei lui Toma*. De altfel, și în *Evanghelia după Evrei* se recunoaște o ușoară tentă gnostică¹¹.

⁹ J. K. Elliott, *The Apocryphal New Testament. A Collection of Apocryphal Christian Literature in an English Translation*, The Oxford University Press, 1993, pp. 3-6.

¹⁰ *Istoria Bisericească*, IV.22.8, pp. 171-172.

¹¹ Philipp Vielhauer, Georg Strecker, „Jewish-Christian Gospels”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 1: *Gospels and Related Writings*, pp. 172-178.

Evangelia Egiptenilor este cunoscută mai ales prin intermediul unei serii de citate ce apar în lucrarea *Stromate* a lui Clement Alexandrinul. Ea a fost folosită de către unii gnostici (Ipolit, *Philosophoumena*), și a apărut fără îndoială într-o sectă egipteană. Fragmentele existente se referă la un dialog între Hristos și Salomeea cu privire la repudierea relațiilor sexuale. Un document cu același titlu este inclus în biblioteca Nag Hammadi, care nu este însă legat de lucrarea cunoscută lui Clement. El este un tratat gnostic ezoteric.

Papirusurile au conservat un număr de fragmente din Evangheliile necanonice. Cel mai celebrat, P. Oxy. 1. 654-655, va fi cunoscut ulterior sub titlul *Evangelia lui Toma*. Următorul ca interes este așa-zisa *Evangelie Necunoscută* (P. Egerton 2) publicat în 1935, descriind întâmplări într-o manieră sinoptică, însă cu un dialog și vocabular ioaneic. Manuscrisul, datat în jurul anului 100 d. Hr., este unul din cele mai vechi manuscrise creștine grecești cunoscute. Unii au susținut că se inspiră din cea de-a patra Evanghelie și probabil și din una din Evangheliile sinoptice, iar alții au afirmat că este un exemplu timpuriu de literatură populară creștină independentă de acestea (cf. Luca 1, 1)¹².

Evangelii ale patimilor

Sf. Serapion al Antiohiei (vezi mai sus) și Origen cunoșteau o *Evangelie a lui Petru*, care circula în Siria și Egipt către sfârșitul sec. II. În 1886 un amplu fragment al textului grec al acestei evanghelii a fost descoperit la Akhmim, în Egiptul de Sus. A fost compusă, probabil, către anii 150 pe baza tuturor celor patru evanghelii canonice. Partea care s-a păstrat vorbește despre patimile lui Iisus. Descrierea pe care o face Mântuitorului Hristos are o tentă dochetistă. Se remarcă tonul antiiudaic al acesteia și o puternică dimensiune apologetică care se manifestă mai ales în încercarea de a dovedi realitatea Învierii, amintind că ea s-a petrecut în fața soldaților și a autorităților iudaice:

„Ei au văzut trei oameni ieșind din mormânt, dintre care doi îl susțineau pe al treilea, și o cruce îi urma. Capetele celor doi atingeau cerul, dar al celui alt pe care ei îl susțineau, trecea dincolo de cer” (10, 39-40)¹³.

¹² J. K. Elliott, *The Apocryphal New Testament*, pp. 16-19; Wilhelm Schneemelcher, „The Gospel of the Egyptians” în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 1: *Gospels and Related Writings*, pp. 209-214.

¹³ Bart D. Ehrman, Zlatko Pleše, *The Apocryphal Gospels. Texts and Translations*, Oxford University Press, 2011, p. 252.

Chiar dacă într-o primă fază unii vor considera că *Evangelia lui Petru* conține reale reminiscențe istorice, absente din evangheliile canonice, azi ea este considerată un midraș imaginar realizat pe fondul materialului evanghelic¹⁴.

Evangelia lui Nicodim este numele dat unei lucrări compozite, existând în diverse ediții revizuite în greacă, latină și coptă. Elementele principale ale scrierii sunt „Faptele lui Pilat” - un presupus raport oficial asupra procesului, răstignirii și înmormântării lui Iisus, alături de un rezumat al debaterilor și investigațiilor ulterioare ale Sinedriului - și o relatare foarte plastică a Pogorării la iad. Unii apologeți, asemenea Sfântului Iustin (*Apol.* I.35.48), apelează cu încredere la consemnările procesului, neîndoindu-se de autenticitatea lor¹⁵. Tertulian cunoștea istorisiri din rapoartele favorabile ale lui Pilat către Tiberiu cu privire la Iisus (*Apologeticum* V.21)¹⁶. Asemenea „consemnări” vor fi fost create de-a lungul timpului. Eusebiu de Cezareea vorbește chiar de rapoarte falsificate și blasfemiatoare în legătură cu procesul, numite *Acte ale lui Pilat*, folosite de statul roman în jurul anului 312 pentru a discredita credința creștină (Ist. Bis. IX.5)¹⁷. Se poate ca aceste *Fapte ale lui Pilat* să fie o contracarare a acelor *Acte ale lui Pilat*. „Pogorârea la iad” ar putea proveni de la o dată mai târzie tot din secolul IV, însă ambele părți ale lucrării se inspiră probabil dintr-un material mai vechi. O trăsătură izbitoare este dezvinovățirea completă a lui Pilat, motivată, desigur, de rațiuni politice. Cu timpul, Pilat a devenit un sfânt martir, care continuă să fie sărbătorit și astăzi în Biserica coptă¹⁸.

Evangelii ale copilăriei

Evangelhiile apocrife ale copilăriei lui Iisus nu au valoare istorică. Povestirile canonice ale copilăriei, în Matei și Luca, pun în lumină dimensiunile

¹⁴ J. K. Elliott, *The Apocryphal New Testament*, pp. 150-151; Christian Maurer, Wilhelm Schneemelcher, „The Gospel of Peter”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 1: *Gospels and Related Writings*, pp. 216-222.

¹⁵ În: *Apologeți de limbă greacă*, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, traducere, introducere, note și indice de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. D. Fecioru, Editura Institutului Biclic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 49.

¹⁶ În: *Apologeți de limbă latină*, col. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 3, traducere Prof. Nicolae Chițescu, Eliodor Constantinescu, Paul Papadopol și Prof. David Popescu, Editura Institutului Biclic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 46.

¹⁷ *Istoria Bisericească*, IX.5, p. 344.

¹⁸ J. K. Elliott, *The Apocryphal New Testament*, pp. 164-166; Felix Scheidweiler, „The Gospel of Nicodemus. Acts of Pilate and Christ's Descent into Hell”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 1: *Gospels and Related Writings*, pp. 501-504.

teologice ale narațiunii, interesul lor fiind în principal hristologic. În evangheliile apocrife ale copilăriei se dă frâu liber imaginației, detaliile povestirii devin obiect de interes în sine iar atenția trece asupra altor personaje, precum Iosif și Maria.

Numită și „Nașterea Mariei” sau „Revelația lui Iacov”, ***Protoevanghelia lui Iacov*** este cea mai vestită dintre aceste evanghelii ale copilăriei, cu o influență considerabilă asupra creștinismului popular. Opera a fost compusă, probabil, între anii 150-175 de către un creștin ne-iudeu, care a armonizat și a așezat împreună materiale și izvoare mai vechi. Titlul de „Protoevanghelie” datează din epoca modernă. Cartea se prezintă ca o povestire făcută de Iacov, fratele Domnului, despre nașterea Mariei (fica lui Ioachim și a Anei), prezentarea ei la Templu și logodna ei cu Iosif, un bărbat văduv cu copii („frații” lui Iisus). El a fost ales pentru a fi soțul Mariei, căreia i-a respectat fecioria. Cu toată probabilitatea, Iacov a fost ales ca autor al acestui pseudo-epigraf pentru că, fiind membru al familiei lui Iosif și Maria, putea fi în măsură să cunoască istoria acesteia. Între numeroasele tradiții pe care această evanghelie le-a furnizat pietății populare amintim: nașterea Sfintei Fecioare din părinții drepti, dar sterpi, Ioachim și Ana, ducerea ei la Templu, intenția Mariei de a rămâne fecioară încă înainte de Bunavestire, nașterea lui Iisus într-o peșteră¹⁹.

O altă evanghelie a copilăriei influentă în antichitate a fost ***Evanghelia lui Toma***, care cuprinde relatări ale unor minuni săvârșite de Iisus în copilărie. Versiunea de care dispunem pare să fi fost golită de discursurile ei gnostice. Ea este distinctă de lucrarea de la Nag Hammadi ce poartă același nume (vezi mai jos); este uneori dificil de stabilit la care dintre cele două se referă scriitorii patristici²⁰.

Evangheliile de la Nag Hammadi

În 1945 s-a descoperit în Egipt, la Nag Hammadi, aproape de vechiul Kenoboskion, un ansamblu de 13 volume de papyrus. Colecția cuprinde în total 44 de scrieri esoterice, care formau o bibliotecă gnostică. În această bibliotecă există mai multe evanghelii în coptă care nu au fost cunoscute în prealabil, cu excepția versiunilor noi ale unora dintre ele²¹.

¹⁹ Oscar Cullmann, „Infancy Gospels”, pp. 421-425.

²⁰ J. K. Elliott, *The Apocryphal New Testament*, pp. 68-71.

²¹ James M. Robinson, „Introduction”, în: James M. Robinson (ed.), *The Nag Hammadi Library in English*, Harper, San Francisco, 2000, pp. 1-26.

Un text începe cu „Evanghelia Adevărului este bucurie” (primele cuvinte, nu un titlu) și continuă cu o meditație obscură asupra schemei răscumpărării. Terminologia gnostică de tipul școlii valentinienne este evidentă, însă nu sub forma dezvoltată pe care o întâlnim la Sfântul Irineu. Face aluzie la majoritatea cărților Noului Testament într-un mod care sugerează recunoașterea autorității acestora. A fost de obicei identificată cu *Evanghelia adevărului* atribuită lui Valentin de către Sfântul Irineu, cu toate că acest lucru s-a infirmat. S-a sugerat și faptul că a fost scrisă înainte de despărțirea lui Valentin de Biserica romană (unde candidase odinioară la un scaun de episcop), în vremea când încerca să-și dovedească ortodoxia. Ar fi astfel o dovadă importantă pentru lista cărților canonice - foarte apropiată de cea pe care o avem noi - folosite în Roma, în jurul anului 140 d. Hr.²²

Evanghelia lui Toma, faimoasă în prezent, este o colecție de ziceri ale lui Iisus, în număr de 114, dispuse într-o ordine aleatorie. Scrierea ar fi putut fi la origine o colecție ortodoxă de cuvinte ale lui Iisus. În forma actuală, însă, ea are o clară tendință gnostică. O parte dintre cuvintele atribuite Domnului sunt de fapt melanjuri de texte evanghelice. Adeseori aceste texte sunt combinate de așa manieră încât să favorizeze o interpretare gnostică. În general scrierea manifestă tendința de a schimba ordinea în care se succed în Evanghelii cuvintele autentice. Atunci când citatele sunt foarte apropiate de Evanghelii, ușoarele diferențe care le deosebesc de acestea dau impresia că autorul le-a introdus tocmai pentru a masca împrumutul făcut. Lucrarea arată cum înțelegeau, sau mai degrabă cum travesteau gnosticii Evanghelia. Manuscrisul copt pe care-l posedăm datează din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Originalul a fost scris probabil în limba greacă; acesta ar putea data din secolul al II-lea.²³

Faptele „leuciene”

Există cinci Fapte apocrife majore, reprezentative pentru curentul mai larg din care fac parte. Acestea au fost adunate într-o culegere de către manihei, care le-ar fi moștenit din surse gnostice. În secolul al IX-lea, Patriarhul Fotie a găsit întreaga culegere atribuită unui oarecare Leucius Charinus (*Bibliotheca* 114), este însă posibil ca Leucius să fi fost de fapt numele fictiv al

²² Harold Attridge, George MacRae, „The Gospel of Truth (I,3 and XII,2)”, în: James M. Robinson (ed.), *The Nag Hammadi Library in English*, pp. 38-51.

²³ Helmut Koester, Thomas O. Lambdin, „The Gospel of Thomas (II,2)”, în: James M. Robinson (ed.), *The Nag Hammadi Library in English*, pp. 124-138; J. K. Elliott, *The Apocryphal New Testament*, pp. 123-148.

autorului lucrării *Faptele lui Ioan*, cea mai timpurie (și cea mai liberală) din culegere²⁴.

Scrierea *Faptele lui Ioan* aparține perioadei din jurul anilor 150-160 d. Hr. și prezintă minuni și predici (cu tentă gnostică) ale Sfântului Apostol Ioan în Asia Mică. Lucrarea reflectă idealuri ascetice și consemnează, alături de mult material narativ de o factură mai slabă, câteva întâmplări anecdotice din viața „apostolului iubit”. Ea lasă de asemenea impresia că relatează propriile istorisiri ale lui Ioan despre unele evenimente din viața Mântuitorului Iisus Hristos, precum și de la ultima seară petrecută cu Apostolii înainte de răstignirea Sa. Din punct de vedere liturgic scrierea prezintă un oarecare interes și cuprinde cea mai veche referire la săvârșirea Sfintei Liturghii pentru cei morți²⁵.

Faptele lui Pavel este tot o lucrare timpurie, din moment ce Tertulian cunoștea persoane care, pe baza acesteia, justificau predicarea și botezarea de către femei (*De Baptismos* 17). El spune că a fost scrisă aparent „din dragoste față de Pavel” de un preot din Asia Mică, care a fost îndepărtat de la slujire pentru această faptă. Aceasta trebuie să se fi întâmplat înainte de anul 190, probabil în jurul anului 160. Scrierea cuprinde trei secțiuni principale: a) Faptele lui Pavel și ale Teclei - aceasta fiind o tânără din Iconiu care, la predica Apostolului, rupe logodna, scăpând apoi în mod miraculos de la martirizare pentru a-l însoți pe Sfântul Pavel în călătoriile lui misionare. E posibil ca în această relatare să existe un sămbure de adevăr istoric; b) O epistolă adresată Bisericii din Corint (*Epistola a treia către Corinteni*); c) Martiriul Sfântului Pavel (legendar)²⁶.

Faptele lui Petru este de o dată ceva mai târzie, dar tot din secolul al II-lea. Manuscrisul principal, în latină, începe prin cuvântarea de despărțire a Sfântului Pavel către creștinii din Roma (preluată probabil dintr-o altă sursă). Prin mașinațiunile lui Simon Magul, Biserica din Roma cade în erezie, dar,

²⁴ Knut Schäferdiek, „The Manichean Collection of apocryphal Acts ascribed to Leucius Charinus”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, James Clarke & Co. / Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky, 2003, pp. 87-94.

²⁵ Knut Schäferdiek, „The Acts of John”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 151-209.

²⁶ Wilhelm Schneemelcher, „The Acts of Paul”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 212-270.

ca răspuns la rugăciuni, sosește Sfântul Petru și îl biruiește pe Simon într-o serie de înfruntări publice. Urmează un complot împotriva lui Petru, inițiat de păgânii părăsiți de soțiile lor ca urmare a predicilor lui, fuga lui Petru și reîntoarcerea lui la Roma, unde va fi răstignit cu capul în jos. Un fragment în limba coptă și aluziile referitoare la o porțiune pierdută sugerează faptul că alte istorisiri tratau despre întrebările apărute în comunitate cu privire la suferință și moarte. Asemenea altor Fapte, Faptele lui Petru consideră că activitățile misionare ale Sfinților Petru și Pavel sunt complementare, și că Biserica din Roma ar fi întemeiată de Sfântul Pavel. Tonul ascetic este la fel de intens ca și în alte scrieri apocrife, dar tendința gnostică este mai slabă. Se poate însă ca edițiile păstrate până astăzi să fi fost epurate de elementele gnostice. Locul de origine nu este definitiv stabilit, dar el a fost aproape cu siguranță în Orient. Merită notat faptul că în biblioteca Nag Hammadi singurele două documente prezentate drept Fapte sunt legate de Sfântul Petru. *Faptele lui Petru* din limba coptă au o oarecare afinitate cu *Faptele lui Petru* din limba latină, acestea din urmă însă au un accent ascetic mai pregnant, ajungând la cote extreme²⁷.

Faptele lui (Iuda) Toma se detașează de celalalte Fapte. Ele sunt un produs al creștinismului siriatic și au fost scrise aproape cu certitudine în siriacă, în Edessa, la începutul secolului al III-lea. Ele descriu cum și-au împărțit apostolii teritoriile misionare prin tragere la sorți, lui Iuda Toma Geamănul revenindu-i India. Deși a mers acolo ca sclav, Sfântul Toma a reușit să-l convertească pe regele Gundafar și pe alți mulți indieni de seamă. Pretutindeni el predică castitatea și, datorită reușitelor lui misionare, este de multe ori întemnițat. În cele din urmă este martirizat. Aceste Fapte au anumite trăsături gnostice: faimosul Imn al sufletului, care se găsește aici, include familiara temă gnostică a răscumpărării sufletului de stricăciunea materiei. Există în mod clar o oarecare legătură, deocamdată incomplet explorată, cu *Evangelia lui Toma*. Și numirea lui Toma de „frate geamăn al lui Mesia” este elocventă. Chemarea la castitate este mai puternică, mai insistentă decât în oricare din celelalte Fapte, însă aceasta a fost o caracteristică a creștinătății siriace. Urmele gnosticismului, în sensul posedării unor mistere ascunse, sunt puține. Lucrarea pare să reflecte

²⁷ Wilhelm Schneemelcher, „The Acts of Peter”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 271-321.

o cunoaștere reală a istoriei și topografiei Indiei. S-au păstrat versiuni complete ale acestora în limbile siriacă și greacă²⁸.

Faptele lui Andrei sunt cele mai târzii (în jurul anului 260 d.Hr.) și, în manuscrisele noastre, cele mai lacunare dintre Faptele „leuciene”. Lucrarea este strâns legată de *Faptele lui Ioan*, iar caracterul ei gnostic este menționat și de Eusebiu (Ist. Bis. III. 25)²⁹. Sunt descrise misiuni printre canibali, minuni, îndemnuri la castitate și, probabil preluată din altă sursă, martirizarea Sfântului Apostol Andrei în Grecia. Slujba de la sărbătoarea Sfântului Andrei, cuprinde numeroase împrumuturi din această scriere³⁰.

Epistolele și apocalipse apocrife

Epistola a treia către Corinteni formează, după cum am văzut, partea a treia a scrierii *Faptele lui Pavel*. Este o scurtă expunere - atribuită Apostolului - a învățăturii ortodoxe despre întruparea Cuvântului și despre învierea trupurilor.

Epistola către Laodiceeni cuprinde un mozaic de texte preluate din Epistolele canonice. Este de origine occidentală, fiind compusă la sfârșitul secolului al II-lea³¹.

Epistola Apostolilor există în versiunile coptă și etiopiană ale unui original grec. A fost scrisă în Asia sau la Alexandria pe la anul 180. Este o epistolă adresată tuturor Bisericii de către Cei Unsprezece, care s-ar fi aflat la Ierusalim. Scrierea este perfect ortodoxă și nu este lipsită de valoare din punct de vedere doctrinar și liturgic³².

Apocalipsa lui Petru. Ni s-au păstrat din aceasta doar un fragment grec, găsit împreună cu Evanghelia lui Petru, și o versiune destul de liberă în etiopiană. Probabil a fost scrisă la Alexandria, cândva în veacul al II-lea. Scrierea se prezintă sub forma unei revelații făcută de Mântuitorul Sfântului Petru și transmisă de acesta ucenicului său Clement. Apare aici o descriere a Ju-

²⁸ Han W. Drijvers, „The Acts of Thomas”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 322-411.

²⁹ *Istoria Bisericească*, III.25.6, p. 128.

³⁰ Jean- Marc Prieur, Wilhelm Schneemelcher, „Acts of Andrew”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 101-151.

³¹ Wilhelm Schneemelcher, „The Epistle to the Laodiceans”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 42-45.

³² Detlef G. Müller, „Epistula Apostolorum”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 1: *Gospels and Related Writings*, pp. 249-284.

decații universale, cu insistență asupra chinurilor celor osândiți. Această lucrare a influențat puternic literatura și arta creștină³³.

Apocalipsa lui Pavel. Este de origine palestiniană. Scrisă în greacă în secolul III, ea se înrudește îndeaproape cu Apocalipsa lui Petru. Ea descrie mai ales raiul și fericirea celor aleși, fără a neglija însă nici iadul. Păstrată în greacă și în mai multe traduceri, ea a fost, de asemenea, foarte populară în Evul Mediu³⁴.

Alte lucrări apocrife

Kerygma Petri, sau **Predicile lui Petru**, ne este cunoscută doar în fragmente, cele mai multe păstrate de Clement din Alexandria. Fragmentele pe care le avem pretind că păstrează cuvinte ale Domnului și ale lui Petru și, cel puțin unul dintre fragmente concordă cu *Evangelia după Evrei*³⁵.

Omiliile lui Clement și Recunoașterile lui Clement sunt cele două forme principale ale unei opere literare în care Clement din Roma, căutând adevărul absolut, călătorește pe urmele Apostolului Petru și, în cele din urmă, se convertește. Este posibil ca amândouă să derive dintr-un roman creștin din secolul al II-lea, de o mare popularitate, care a folosit probabil *Predicile lui Petru*. Problemele literare și teologice implicate sunt foarte complexe. Omiliile, mai ales, reflectă o formă de creștinism iudaizat³⁶.

Apocrifa lui Ioan, descoperită la Nag Hammadi, a fost populară în cercurile gnostice. Mântuitorul i se arată lui Ioan pe Muntele Măslinilor, îi poruncește să scrie o doctrină secretă, să o păstreze cu grijă și să o comunice doar celor al căror spirit o poate înțelege și al căror mod de viață este demn. Se rostește un blestem asupra oricui împărtășește această învățătură unei persoane nevrednice în schimbul unei recompense. Lucrarea trebuie datată înainte de anul 180 d. Hr., probabil în Egipt³⁷.

³³ Detlef G. Müller, „Apocalypse of Peter”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 620-638.

³⁴ Hugo Duensing, Aurelio de Santos Otero, „Apocalypse of Paul”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 712-747.

³⁵ Wilhelm Schneemelcher, „The Kerygma Petri”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 34-41.

³⁶ Johannes Irmscher, Georg Strecker, „The Pseudo-Clementines”, în: Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, vol. 2: *Writings Relating to the Apostles, Apocalypses and Related Subjects*, pp. 483-541.

³⁷ Frederik Wisse, „The Apocryphon of John (II,1, III,1, IV,1, and BG 8502,2)”, în: James M. Robinson (ed.), *The Nag Hammadi Library in English*, pp. 104-123.

Apocrifa lui Iacov a fost descoperită tot la Nag Hammadi. Ea este un îndemn la căutarea împărăției, conceput în forma unui discurs post-pascal adresat lui Petru și lui Iacov, care se înalță cu Domnul, dar nu sunt în stare să pătrundă în al treilea cer. Trăsăturile care o fac interesantă ar fi: data timpurie (125-150 d. Hr.), proeminența lui Iacov care, după Înălțare, îi trimite pe apostoli să-i îndeplinească misiunea și influența gnostică foarte slabă³⁸.

6. Influența apocrifelor

Literatura apocrifă a Noului Testament este departe de a avea valoarea literaturii apocrife iudaice. Totuși ea a exercitat o influență deosebită asupra pietății populare, a cultului și a artei religioase. În scrierile foarte variate care compun această literatură se reflectă imaginația, speranțele și temerile autorilor lor. Ele oglindesc, de asemenea, preocupările și curiozitatea creștinilor simpli din primele veacuri, arătând ce idealuri de viață aveau în această lume și la ce se așteptau în lumea de dincolo. Fiind în majoritatea lor eretice, apocrifele sunt, în același timp, o mărturie a devierilor de la adevărata credință care au apărut încă de la începuturile creștinismului. Unele dintre ele reflectă anumite aspecte ale evlaviei creștine primare într-un mod mai accentuat decât le găsim în scrierile Noului Testament (de ex. cultul Maicii Domnului). Prin adăugarea unor povestiri cu privire la nașterea, copilăria, Patimile și Învierea Domnului și prin prezentarea a numeroase scene, multe legendare, din viețile marilor personalități ale Bisericii primare ele dovedesc un vădit interes biografic³⁹.

În cadrul vieții bisericești, apocrifele Noului Testament se regăsesc cu preponderență în două domenii: pictarea icoanelor, care se inspiră masiv din aceste scrieri, și sărbătorile Maicii Domnului și a sfinților apostoli, în a căror slujbă sunt integrate numeroase elemente preluate din acest corpus literar.

³⁸ Francis E. Williams, „The Apocryphon of James (1,2)”, în: James M. Robinson (ed.), *The Nag Hammadi Library in English*, pp. 29-37.

³⁹ Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc, Lect. Dr. Daniel Mihoc, Pr. Asist. Ioan Mihoc, *Introducere în Studiul Noului Testament. Curs pentru anul I*, Sibiu, 2007, p. 56.

CONTRIBUȚII LA RIDICAREA NEAMULUI ROMÂNESC DIN ARDEAL: PUBLICAȚIA *ACTIVITATEA* (1901–1905), DIN ORĂȘTIE–MILITÂND PENTRU RELUAREA ACTIVISMULUI

Pr. Lect. Univ Dr. Gabriel Valeriu Basa

Abstract

*Following carefully the aspects captured by the editors of the *Activity*, it is found that they tried to approach everything that could serve to promote the Romanian people and to advance it on the path of fulfilling the national desideratum. When they found that their main goal, that of adopting political activism as a tactic to support the struggle for the liberation of the nation, was about to be fulfilled, the founders of the newspaper decided to stop it.*

Keywords

Publication, activism, nation, emancipation, resumption, national, economic, cultural, adoption, abandonment, election, consequence, parliament, parliament, deputy

Lupta purtată, în paginile gazetelor, din Orăștie împotriva încercărilor de a reduce la tăcere națiunea române a făcut să fie tipărită, începând cu data de 5 ianuarie 1901, *Activitatea*. Purtând subtitlul „foaie politică, economică, socială și literară” și o apariție săptămânală, avea

ca editor și proprietar pe dr. Aurel Munteanu iar redactor responsabil Laurian Bercianu.

Publicația a fost catalogată ca având profil enciclopedic.¹ Lucrul este explicabil, căci în cuprinsul ei se pot găsi, pe lângă problemele de natură politică, numeroase articole cu orientare economică, socială, folclorică sau culturală. Toate aveau un singur țel final, acela de a sluji la ridicarea neamului românesc. Gazeta își propunea, după cum o mărturisea chiar în primul articol intitulat *Onor. Cetitori*, să lucreze pe toate planurile pentru a sluji cauzei naționale, „Scopul principal ce-l urmărim este și va fi a face totul pentru justele pretențiuni ale poporului român în comună, comitat și țară”. Cu toate acestea, principala preocupare a publicației, mărturisită chiar în titlul ei, a fost lupta pentru adoptarea activismului ca tactică a Partidului Național Român.

Programul, vădit activist al gazetei, era făcut cunoscut din primul său număr prin articolul *Somnul cel de moarte*. „Trebuie să părăsim terenul nelucrării, e ora supremă să ne deșteptăm din somnul cel de moarte și dacă lunga letargie ne-a tâmpit puterile, trebuie cu voință tare să le potențăm, și pășind cu toată rezoluția în luptă, acolo să ne validăm în parlament, unde din zi în zi se aude devisa guvernului: lege, drept și dreptate! și noi tocmai cu această devisă în mână să pretindem și pentru poporul nostru, lege, drept și dreptate”, precizau cei care porneau la drum. Aceștia nu uitau a milita, în același timp, și pentru renunțarea la punctul unu din programul adoptat de Partidul Național Român în 1881, referitor la autonomia Transilvaniei, care, fiind considerat un punct ideal, „după convingerea noastră nu este îndestulător”. De altfel renunțarea la punctele unu și nouă din programul Partidului Național Român era preconizată de toți fruntașii activismului politic, care câștigaseră tot mai mult teren la începutul secolului al XX-lea.²

Pentru Orăștie, punctul de plecare în campania activistă pare a fi tocmai data de 5 ianuarie 1901³ deși, numeroasele articole apărute la finele anului 1898 și mai ales în 1899 în „Revista Orăștiei” adresau și ele îndemnuri pentru reluarea luptei politice pe toate planurile. Poziția, oarecum radicală pe care „Activitatea” o avea, se poate vedea încă din al doilea număr al său unde, ară-

¹ Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Dicționarul presei românești*, București, 1995, litera A, poziția 5.

² I. I. Șerban, H. Rotche, *Considerații privind rolul presei românești din Orăștie în lupta pentru emancipare națională*, în rev. „Apulum”, XXII, 1985, p. 256.

³ I. I. Șerban, H. Rotche, *Contribuția presei române din Orăștie la lupta pentru reluarea activismului politic*, în rev. „Apulum”, XII, 1974, p. 454.

tându-se modul în care noua apariție editorială a fost întâmpinată de publicațiile existente, era reprodus un articol din „Tribuna poporului”, de la Arad. Acesta menționa că asupra activismului era necesară convocarea unei conferințe naționale și nu putea fi acceptată o tendință „ce vine în afara partidului”.⁴ Cert este că atât *Tribuna poporului* cât și *Telegraful român*, exprimau puncte de vedere favorabile noii publicații.

Alăturându-se acestora, *Activitatea* a publicat nenumărate articole prin care critica pasivismul, considerându-l a fi acela care împiedica participarea la viața politică și reproșându-i că nu deschidea ochii propriului popor. Mai mult, articolul *Activ – pasiv*⁵, sublinia faptul că deși la nivel central Partidul Național Român a adoptat politica pasivistă, totuși, în realitate existau deputați români în Parlamentul de la Budapesta, pe locurile ținute de deputații maghiari. Aceștia, protestând prin însăși pasivitatea lor, nu au adus decât pagube mari pe seama poporului român, trezind și mai multă confuzie în rândul oamenilor.⁶ Pentru a lămuri publicul, articole precum cel intitulat *Candidaturi odioase*⁷, atenționau asupra candidaturii aceluia care, deși erau români, se declarau aderenții programului „liberal”, al Guvernului maghiar.

În paralel erau publicate și articole, care făceau apel repetat la reluarea activismului și subliniau faptul, că acesta era cel care putea să transforme mișcarea națională într-o veritabilă mișcare de masă, apropiind-o de popor. În această campanie erau negate chiar și aspectele pozitive de până atunci din mișcarea națională, ceea ce le-a adus celor din jurul gazetei dezaprobarea unor membrii marcanți ai mișcării activiste. Totuși, această poziție se pare că era determinată de încercările făcute, de a găsi noi căi pentru „impulsivizarea luptei naționale”.⁸

Alegerile parlamentare, desfășurate în anul 1901, aveau să constituie un nou motiv pentru intensificarea luptei duse de grupurile activiste, din cadrul Partidului Național Român. De altfel, aceste alegeri se pare că au și constituit unul dintre motivele, care au determinat apariția ziarului în acel moment. Cert rămâne faptul că, în pragul acestor alegeri, publicația milita pentru convocarea unei Conferințe naționale a Partidului Național Român, care să

⁴ „Activitatea”, nr. 2 din 17 ian. 1901.

⁵ „Activitatea”, nr. 4 din 31 ian. 1901.

⁶ I. I. Șerban, *Contribuția presei române din Orăștie la lupta pentru reluarea activismului politic*, în rev. „Apulum”, XII, 1974, p. 455.

⁷ *Activitatea*, nr. 30 din 1 aug. 1901.

⁸ I. I. Șerban, H. Rotche, *Considerații privind rolul presei românești din Orăștie în lupta pentru emancipare națională*, în rev. „Apulum”, XXII, 1985, p. 257.

adopte cât mai rapid o nouă politică.⁹ Cu toate că o astfel de conferință națională nu s-a realizat, totuși în vara lui 1901, s-au ținut două consfătuiri confidentiale la Timișoara și Cluj, cu scopul stabilirii unei conlucrări solide între grupările existente. Această conlucrare solidară nu s-a putut realiza, grupul activist de la Arad, nefiind de acord cu hotărârea luată, de a se menține în continuare pasivitatea ca tactică în alegerile care aveau loc. Cu toate acestea, ei nu au îndrăznit să părăsească linia oficială de teama unui eșec.¹⁰

Un alt semnal, care demonstra că nu exista o punere de acord a multiplelor grupări existente, apărea în paginile publicației *Activitatea*. Aceasta publica articolul *Chestia pasivității politice a Românilor din Ungaria*¹¹, prezentând atât argumentele domnului Ioan Rațiu în favoarea pasivității, cât și răspunsul dat de Aurel Munteanu, proprietarul gazetei. Mai mult revista prezenta hotărârea de a participa la alegeri a acestuia din urmă. *Apel-ul*¹² către alegătorii din cercul electoral Orăștie prezenta candidatura acestuia și chemarea adresată tuturor românilor de acolo, de a vota un deputat care, să lupte cu toată ființa sa pentru drepturile naționale ale românilor. Conștientă de handicapul populației românești, care nu cunoștea drepturile și îndatoririle, pe care le avea în timpul procesului electoral, publicația încerca o instruire a acesteia. Semnificativ în acest sens este articolul *Spre conformarea alegătorilor*,¹³ care făcea cunoscut românilor cine are dreptul să voteze, cine poate fi ales, care era procedura de identificare a alegătorilor, care era mersul alegerilor sau cum pot fi întrebuințate steagurile și insignele la alegeri.

Înfrângerea lui Aurel Munteanu în alegeri a fost prezentată în articolul *Roadele pasivității*.¹⁴ Așa cum arată și titlul, acesta preciza că tocmai datorită pasivității - susținute de Ioan Mihiu și cei din jurul său - deputatul maghiar câștigase alegerile, primind din partea susținătorilor acestora un număr de 149 de voturi românești. Totuși, activiștii din Orăștie nu se lăsau intimidați ci, prezentând exemplul slovacilor, care au reușit să trimită în Parlament patru deputați, continuau să militeze pentru această tactică activistă, convinși de faptul că alegerile au constituit un argument favorabil în acest sens.¹⁵

⁹ Conferință națională, în *Activitatea*, nr. 9 din 7 mart. 1901.

¹⁰ V. Orga, Dr. Aurel Vlad și grupul neoactivist de la Orăștie, în „Sargetia”, nr. XXVIII – XXIX/2, 1999-2000, p. 356.

¹¹ „Activitatea”, nr. 20 din 23 mai. 1901.

¹² „Activitatea”, nr. 37 din 19 sept. 1901.

¹³ „Activitatea”, nr. 38 din 26 sept. 1901.

¹⁴ „Activitatea”, nr. 47 din 24 oct. 1901.

¹⁵ *Agitatori în parlament*, în „Activitatea”, nr. 42 din 24 oct. 1901.

Mai mult, articolul *Repriviri* considera că prin apariția unei publicații care să militeze pentru activism, s-a umplut un gol de mult simțit și învățând din munca desfășurată în cursul anului 1901, sublinia necesitatea disciplinării „elementelor cucerite, obișnuirea lor la lupta politică”.¹⁶

O nouă dovadă a faptului, că grupul activist de la Orăștie continua să promoveze această linie politică, o găsim în faptul, că la scurt timp Dr. Aurel Munteanu își depunea candidatura, în cercul electoral Ighiu, județul Alba. Rămas vacant în urma invalidării alegerii lui Gyula Werner, acolo urmau să se desfășoare noi alegeri dar, cu toate că populația aceluia cerc electoral era majoritar românească, Dr. Aurel Munteanu a pierdut, în cele din urmă fiind ales același candidat.¹⁷ Nici această înfrângere nu i-a descurajat pe promotorii activismului din Orăștie. Dimpotrivă, articolul *Probleme de viitor*¹⁸, atenționa asupra necesității formării unor bărbați de specialitate: literați, politicieni, economiști, meșteșugari, care să se ocupe fiecare de sectorul său după un plan bine stabilit. Subliniind că altfel nu se pot obține succese, publicația se dovedea într-un fel continuatoarea publicației anterioare, prin promovarea acestor principii, care stăruiau pentru obținerea unei înaintări economice și culturale a românilor, fără de care nu era posibilă susținerea luptei naționale. La nici o lună de la apariția articolului sus menționat, *Activitatea*, saluta ideile expuse de *Scrisoarea dr. Ioan Mihu, adresată unui fondator al „Libertății”*. Gazeta nu scăpa ocazia de a remarca schimbarea de poziție a acestuia, care adoptase unele idei activiste dar, în același timp, nu uita nici să-i reproșeze atitudinea avută în timpul alegerilor din anul precedent.¹⁹

Problema adoptării cât mai rapide a activismului politic rămânea în centrul preocupărilor celor din redacția ziarului, în ale cărui pagini continuau să se publice articole pe această temă. Edificator, în acest sens, considerăm a fi fost articolul intitulat *Organisarea*,²⁰ care, prezentând necesitatea organizării vieții politice, solicita și punctul de vedere al celorlalte cotidiane de atunci. În același timp, erau publicate și punctele de vedere ale unor personalități ale vieții politice. Continuând să ceară cu îndârjire renunțarea la pasivism și adoptarea activismului, *Activitatea* se situa uneori pe poziții neraționale, care nu puteau soluționa criza din Partidul Național Român.

¹⁶ „Activitatea”, nr. 52 din 4 ian. 1902.

¹⁷ „Activitatea”, nr. 1 din 16 ian. 1902.

¹⁸ „Activitatea”, nr. 5 din 13 feb. 1902.

¹⁹ „Scrisoarea domnului Dr. Ioan Mihu”, în *Activitatea*, nr. 9 din 13 mart. 1902.

²⁰ „Activitatea”, nr.11 din 27 mart. 1902.

Mai mult chiar, aceste poziții intransigente aveau să-i aducă trecerea pe un plan secundar, în condițiile în care la începutul aceluiași an apăruse în Orăștie noul cotidian *Libertatea*.²¹

Moartea președintelui Ioan Rațiu survenită la sfârșitul anului 1902 a fost prezentată de către gazetă în două din numerele sale, subliniindu-se rolul jucat de acesta în viața politică a țării, așa cum reieșea din discursurile rostite la înmormântarea sa.²² Acest moment, urmat de acela al alegerii lui George Pop de Băsești, în fruntea Partidului Național Român și ulterior de interzicerea apariției *Tribunei* de la Sibiu, avea să constituie o nouă șansă pentru susținătorii activismului ale căror rânduri se întăreau mereu.²³

În acest context, al întăririi curentului activist, Dr. Aurel Munteanu avea să-și anunțe, în anul 1903, intenția de a candida pentru postul de deputat, în cercul electoral de la Dobra. Această candidatură venea în condițiile, în care însuși Aurel Vlad, membru al conducerii Partidului Național Român, avea să candideze pentru același fotoliu parlamentar. Candidatura celui din urmă constituia o dovadă a intensificării activismului politic, cu toate că forul conducător al Partidului se declarase împotriva. Dr. Aurel Vlad se bucura din plin atât de sprijinul lui Ioan Mihu și a celor din jurul său, cât și de sprijinul „*Tribunei poporului*” de la Arad. Această susținere avea să-i ofere mari șanse de reușită, atât datorită influenței, de care Ioan Mihu se bucura, cât și difuzării mult mai mari a publicației arădene. Lucrul se pare că l-a înțeles însuși Dr. Aurel Munteanu, care, după ce militase în mai multe articole împotriva candidaturii lui Aurel Vlad, în cele din urmă își va îndemna simpatizanții să-l susțină pe acesta.²⁴

Succesul obținut de Aurel Vlad la Dobra era salutat cu multă bucurie de *Activitatea*, așa cum se putea citi în articolul *Alegerea de la Dobra*.²⁵ Această nouă alegere era considerată o victorie a activismului politic și sublinia noul crez care susținea că nu contează persoana ci cauza. Importanța acestei victorii consta în faptul că mișcarea activistă câștigase tot mai mult teren și mi-

²¹ I. I. Șerban, „Contribuția presei române din Orăștie la lupta pentru reluarea activismului politic”, în rev. „*Apulum*”, XII, 1974, p. 460.

²² „*Activitatea*”, nr.48 din 11 dec. 1902; nr. 49 din 18 dec. 1902.

²³ I. I. Șerban, „Contribuția presei române din Orăștie la lupta pentru reluarea activismului politic”, în rev. *Apulum*, XII, 1974, p. 460.

²⁴ „Orăștie și earăși Orăștie”, în *Activitatea*, nr. 20 din 28 mai 1903; „Pe lângă alegerea de deputat dietal în cercul Dobra”, în *Activitatea*, nr. 21 din 4 iun. 1903 și „Abzicerea domnului Dr. Aurel Munteanu”, în „*Activitatea*”, nr. 22 din 11 iun. 1903.

²⁵ „*Activitatea*”, nr. 22 din 11 iun. 1903.

lita tot mai intens pentru convocarea unei conferințe naționale, care urma să hotărască adoptarea oficială a noii tactici de luptă a Partidului Național Român. Această luptă era determinată doar de convingerea că prin adoptarea activismului politic, românii vor avea șansa de a trimite în Parlamentul de la Budapesta deputați cu caracter integru, care să le susțină dreptul de a exista ca națiune de sine stătătoare.²⁶

Având ca editor pe Aurel Munteanu, fost colaborator al *Revistei Orăștiei*, un cunoscător al problemelor ce se impuneau abordate, noua gazetă acorda spații însemnate luptei împotriva politicii de deznaționalizare, promovată de Guvernul maghiar. În fața abuzurilor autorităților, care erau în stare să săvârșească orice pentru atingerea scopurilor propuse, publicația lua atitudine. Semnificativ este articolul *Sânge și vifor*,²⁷ care descria fapta incalificabilă a doi jandarmi din Târgu Mureș, care, cu prilejul alegerilor, au descărcat pușca în mulțimea de alegători, sub motivul de autoapărare. Rezultatul era cât se poate de grăitor pentru a te face să înțelegi cât preț puneau autoritățile maghiare pe români: „decesul a cinci persoane și rănirea câtorva zeci”. Publicația continua să publice și alte articole, care subliniau urmările dezastruoase ale guvernării unui popor de către un guvern, care nu era întemeiat pe „simțăminte naționale”.²⁸ Modul samavolnic, în care erau conduse localitățile și comitatele, ca de altfel și modul, în care erau soluționate plângerile românilor poate fi înțeles și astăzi de aceia care ar ajunge să parcurgă articolul *Administrația în comune și comitate*.²⁹ Între acele abuzuri *Activitatea*, nu uita să menționeze nici încercările de maghiarizare a numelor, lucru obișnuit de guvernării de atunci, așa cum o arată articolul *Șovinismul cel nou*.³⁰

Toate interdicțiile date de guvernanți prin „ucasuri vrednice ale timpului”, nu i-au împiedicat pe redactorii *Activității*, să îndemne pe români să serbeze amintirea memorabilei Adunări de pe Câmpia „Libertății” de la Blaj din 1848, în „mod calm însă pătruns de cele mai sfinte datorințe”.³¹ Peste aproape un an, când la București urma să se sărbătorească jubileul a 25 de ani de la Războiul de independență, foaia anunța românilor programul festivităților care urmau să se desfășoare în ziua de 10 mai 1902.³² Toate acestea aveau

²⁶ „Candidați români”, în „Activitatea”, nr. 18 din 9 mai 1901.

²⁷ „Activitatea”, nr. 6 din 14 febr. 1901.

²⁸ „Administrație ungurească”, în „Activitatea”, nr. 13 din 4 apr. 1901.

²⁹ „Activitatea”, nr. 14 din 17 apr. 1902.

³⁰ „Activitatea”, nr. 21 din 30 mai 1901.

³¹ „Activitatea”, nr. 19 din 16 mai 1901.

³² „Serbarea de la 10 Maiu”, *vezi* în „Activitatea”, nr 18 din 15 mai. n. 1902.

menirea de a întări între români sentimentul apartenenței la națiunea care își avea propriul stat, dincolo de Carpați. În același timp, publicația nu uita să sublinieze poziția demnă a regelui României, Carol I, care participa la toate momentele importante din viața țării, dar și situația economică, culturală și politică a României, care se afla în plină dezvoltare.³³

Starea grea, în care se aflau românii din Transilvania, datorită lipsei unei suprafețe corespunzătoare de pământ, din care să se poată întreține era de asemenea prezentată de gazetă. Publicând articole de genul *Dați Românului pământ de muncit*, aceasta stăruia asupra necesității imperative a unei astfel de măsuri.³⁴ În același timp *Activitatea*, încerca să arate populației măsurile, pe care le puteau întreprinde pentru realizarea unui progres material. Sfaturile practice pentru fiecare gospodărie particulară erau prezente cu regularitate în paginile sale. Articole cum ar fi *Rostul casei*, *Rotațiunea în grădinile de legume*, *Cultura pomilor* sau *Instrucțiuni preliminare pentru plantarea și îngrijirea vielor noi*, considerăm că sunt semnificative pentru a ne lămuri în acest sens, atât prin titlul cât și prin conținutul lor.³⁵ Nu lipseau nici îndemnurile pentru o mai bună gospodărire a lucrurilor deținute de fiecare om, în vederea atingerii stării de confort.³⁶ În același timp, prin ciclul de articole *Tovărășiile agricole*³⁷, publicația evidenția urmările binefăcătoare ale întovărășiiilor micilor proprietari, care astfel se puteau sprijini reciproc.

O altă posibilitate, pe care o aveau românii pentru a prospera din punct de vedere material, era dată de *Casele de păstrare și societățile de asigurare*, instituții financiare, care ofereau românilor diverse facilități. Se insista însă asupra rolului băncilor românești, deoarece acestea erau singurele, care dădeau poporului posibilitatea reală a achiziționării unor suprafețe de teren sau bunuri gospodărești, fără a înrobi și mai mult populația.³⁸

Concomitent, publicația sublinia necesitatea formării unor specialiști pe tărâm economic. Acest lucru nu se putea face decât dacă românii își dădeau copiii la școli, în care să învețe diverse meșteșuguri. Bine instruiți, aceștia, întorcându-se în satul lor, erau în măsură să lucreze pentru progresul și dez-

³³ „Regele României”, în „Activitatea”, nr. 14 din 11 apr. 1901; „Cuvântarea Maiestății Sale Regelui Carol I”, în „Activitatea”, nr. 22 din 12 iun. 1902.

³⁴ „Activitatea”, nr. 38 din 14 aug. 1902.

³⁵ „Activitatea”, nr. 24 din 26 iun. 1902; nr. 27 din 14 iul. 1904; nr. 40 din 13 oct. 1904.

³⁶ „Buna chiverniseală”, în *Activitatea*, nr. 39 din 9 oct. 1902.

³⁷ „Activitatea”, nr. 9 din 10 mart. 1904.

³⁸ „Activitatea”, nr. 33 din 28 aug. 1902; nr. 34 din 4 sept. 1902.

voltarea gospodăriilor proprii, dar și a comunității întregi.³⁹ De altfel, gazeta sublinia și rostul școlilor confesionale, susținute de Biserica străbună. Aceste instituții lucrau ca adevărate izvoare de lumină și cultură în contextul încercărilor autorităților de deznaționalizare a românilor. Intrarea copiilor în instituțiile de învățământ românesc era facilitată de respectiva gazetă, care prezenta, sub titlul *Condițiuni de primire* sau *Concurs de stipendii*, modul în care poporul trebuia să acționeze pentru a reuși să beneficieze de binefacerile acestora.⁴⁰

În strânsă legătură cu educația, care se realiza sub supravegherea Bisericii românești, *Activitatea*, nota și atitudinea demnă a celor doi mitropoliți, Ioan Mețianu de la Sibiu și Victor Mihaly de la Blaj. Realizând pericolul ce viza școlile confesionale, aceștia aveau să protesteze energic în Parlamentul de la Budapesta împotriva noului proiect de reformă a învățământului poporal.⁴¹ Articolul *Către preoți și poporul român* adresa preoților îndemnuri de a instrui în permanență poporul:

„Învățați poporul și-i spuneți că suntem mândri de originea ce avem și de eroismul strămoșilor noștri... Noi nu voim drepturile altora, dar ale noastre încă nu le vom lăsa o dată cu capul”⁴²

Aceasta cu atât mai mult cu cât în toamna anului 1900, statul își oferise „ajutorul” său pentru a completa salariile preoților. Acest ajutor nu trebuia, însă, să fie „un preț al slugăriei”, ci dimpotrivă preotul trebuia să dea dovadă de „fermitate de caracter, vederi libere și mai presus de toate activitate, pentru întărirea simțului religios al poporului prin o școală bună și sănătoasă.”⁴³ Urmărind cele expuse mai sus, se poate observa modul, în care revista lucra neconținut pentru asigurarea unei educații corespunzătoare a neamului românesc.

Activitatea, depusă pentru propășirea culturală a românilor, nu se limita la atât. În paginile ziarului apăreau relatări despre adunările Astrei, activitățile sale și mai ales încercările acesteia de a ridica, la Sibiu, o „casă națională” care să adăpostească Muzeul istoric și etnografic al românilor. În acest sens, poporul era rugat să trimită nu numai ajutoare bănești, ci și

³⁹ „Trebuința de a ne crește specialiști pe țărâm economic”, în „Activitatea”, nr. 32 din 21 aug. 1902 și *Înflorirea satelor*, în „Activitatea”, nr. 24 din 25 iun. 1903.

⁴⁰ „Activitatea”, nr. 31 din 8 aug. 1901; nr. 33 din 27 aug. 1903.

⁴¹ „Proiectul de reformă a învățământului poporal”, în *Activitatea*, nr. 22 din 9 iun. 1904; nr. 23 din 16 iun. 1904

⁴² „Activitatea”, nr. 7 din 21 febr. 1901.

⁴³ „Activitatea”, nr. 3 din 24 ian. 1901.

obiecte care era posibil a fi folosite la întocmirea unor colecții tradiționale privind portul, obiceiurile sau hrana românilor. Pentru identificarea acestor obiecte, cu adevărat reprezentative, se făcea apel la intelectualii români, care erau îndemnați să le caute, să la procure și ulterior să le trimită la sediul Asociațiunii.⁴⁴ În același timp, *Activitatea* nu uita să-și informeze cititorii despre acțiunile „Societății pentru fond de teatru românesc” și despre rolul artei în educarea publicului. Articole ca *Românii și concertul Dima-Popoviciu* (Ghe. Dima și Timotei Popoviciu, n.n.), subliniau cum un astfel de concert a reușit să adune la un loc tot publicul din Orăștie, așa cum nu se mai întâmplase de mult timp. Reușita concertului respectiv nu făcea decât să scoată în evidență rolul artei, ca o necesitate educativă.⁴⁵

Tot pentru înaintarea culturală a românilor, gazeta sublinia necesitatea înființării unor biblioteci, la care publicul larg să aibă acces. Ea prezenta inițiativa luată în acest sens de către „despărțământul” din Orăștie al Astrei, care hotărâse înființarea unei noi biblioteci.⁴⁶ Conștientă fiind de rostul cărții în educarea unei națiuni, publicația prezenta și o serie de lucrări românești, care au văzut lumina tiparului. Un loc cu totul special a fost acordat lucrării lui T. V. Păcățean, *Cartea de aur*⁴⁷, al cărei prim volum, *Luptele politico-naționale ale Românilor de sub coroana ungară*, apăruse în cursul anului 1902. Lucrarea a fost prezentată de însuși autorul său.⁴⁸ Peste câteva luni revista revenea cu articolul *Cartea de aur confiscată*.⁴⁹ Acesta preciza că pe baza hotărârii Procuraturii din Cluj, care a decis să înainteze proces autorului, din cauză că ar fi descoperit în ea motive de agitație, au fost confiscate toate volumele aflate în tipografie, la redacția „Telegrafului Român”, la locuința autorului și chiar de la cei cărora le-a fost trimisă. Suita de articole cuprinse sub titlul *Procesul Cărții de aur* prezenta modul, în care a decurs procesul, argumentele autorului în fața „Tribunalului regesc” din Sibiu, pedeapsa aplicată dar și hotărârea Curiei din Pesta. Aceasta din urmă reducea pedeapsa aplicată la șase luni de închisoare, anula pedeapsa în bani și aproba doar nimicirea acelor pasaje care erau incriminate.⁵⁰ Toate acestea arăta cum, în po-

⁴⁴ Vezi art. publicate sub titlul generic *Apel*, în „*Activitatea*”, nr. 48 din 10 dec. 1903, nr. 2 din 4 ian 1904 și art. care prezintă desfășurarea Adunării generale a Asociațiunii, ținută la Timișoara descrise în nr. 36 din 15 sept. 1904; nr. 38 din 29 sept. 1904; nr. 48 din 4 dec. 1904.

⁴⁵ „*Activitatea*”, nr. 14 din 14 apr. 1904.

⁴⁶ *Luminează-te și vei fi*, în „*Activitatea*”, nr. 31 din 13 aug. 1903.

⁴⁷ „*Activitatea*”, nr. 13 din 10 apr. 1902.

⁴⁸ „*Activitatea*”, nr. 14 din 17 apr. 1902.

⁴⁹ „*Activitatea*”, nr. 22 din 12 iun. 1902.

fida tuturor abuzurilor la care erau supuși, intelectualii români continuau munca asiduă pe calea emancipării culturale.

O nouă suită de articole, care evidențiază această muncă continuă, era publicată sub titlul *Din viața noastră națională și culturală*. Acestea prezentau rostul presei naționale în viața poporului, precum și publicațiile românești care apăruseră în cadrul Imperiului habsburgic: „Gazeta Transilvaniei”, considerată busola conducătoare în toată „Activitatea” ziaristică a neamului român;⁵¹ „Albina”, organul „devotat mai sus de toate cauzei române naționale...” și „Federațiunea”, „mult mai pronunțat în sentimentul național”;⁵² „Concordia”, organ național din care făceau parte toți deputații români și „Orientul latin”, ai căror redactori constituiau „garanția cea mai puternică despre sănătoasa direcțiune și valoarea foaiei”;⁵³ „Observatorul”, ziarul care s-a ocupat cu probleme politice „tractându-le cu obiectivitatea și competența” lui George Barițiu și „Tribuna” de la Sibiu, despre care nu uita să precizeze că se situa pe linia pasivismului.⁵⁴ Trecerea în revistă a periodicelor românești avea ca scop nu doar a prezenta rolul pe care publicațiile îl jucaseră de-a lungul timpului dar mai ales a milita pentru înființarea unora noi, care să lupte pentru împlinirea aspirațiilor naționale ale poporului român.

Una dintre preocupările gazetei a fost și aceea de a prezenta momente din istoria neamului. Răsfoind paginile *Activității*, constatăm cu surprindere că existau articole care vorbeau despre originea poporului român, așa cum este cazul celor apărute în rubrica *Foișoara* sub titlul *Originea românilor*.⁵⁵ Alături de acestea, era evocată și personalitatea marelui domn al Moldovei, Ștefan cel Mare, de la a cărui trecere în veșnicie se împlineau în 1904, 400 de ani. Aspecte din eroicele sale lupte, ca bătălia de la Războieni, erau prezentate atât în articolul *Povestea lui Ștefan cel Mare și Sfânt*, cât și în *Discursul ministrului Spiru Haret* ținut cu prilejul aniversării momentului respectiv. Cu acest prilej, era subliniată în special vitejia domnitorului: „Ștefan însăși a pus în jug pe aceea care nisuiu să pună jugul pe gâtul Moldovei”.⁵⁶ Astfel, prin prezentarea unor momente și fapte eroice sau personalități

⁵⁰ „Activitatea”, nr. 24 din 26 iun. 1902; nr. 37 din 25 sept. 1902; nr. 46 din 27 nov. 1902; nr. 17 din 7 mai 1903.

⁵¹ „Activitatea”, nr. 13 din 7 apr. 1904; nr. 15 din 21 apr. 1904.

⁵² „Activitatea”, nr. 17 din 5 mai 1904.

⁵³ „Activitatea”, nr. 18 din 12 mai 1904.

⁵⁴ „Activitatea”, 20 din 26 mai. 1904.

⁵⁵ „Activitatea”, nr. 51 din 19 dec. 1901.

importante din istorie, se lucra pentru menținerea vie a sentimentelor naționale ale românilor transilvăneni.

Nu au fost uitați, de realizatorii gazetei, nici românii care locuiau în alte părți ale Imperiului austro – ungar. *Colonia românească din Viena*⁵⁷ se intitula articolul care vorbea despre cele aproximativ 1700 – 1800 de familii românești ce locuiau în capitala vieneză. Colonia era formată fie din familii de funcționari, meseriași și comercianți, fie din membrii Regimentului 24 husari, alcătuit numai din români transilvăneni și bucovineni. Deși, cu toții erau foarte buni naționaliști și se organizaseră în societatea academică „România Jună”, totuși, nu aveau nici școală românească - la care să-și trimită copiii și nici biserică proprie. De aceea „Activitatea” lansa un apel pentru realizarea unei mișcări care să faciliteze înființarea unor astfel de instituții, necesare românilor de acolo. Astfel, publicația de la Orăștie se dovedea o militantă consecventă pentru obținerea drepturilor tuturor acelora, care aparțineau națiunii române, oriunde aceștia se aflau.

Pe aceeași linie a preocupărilor de emancipare culturale a românilor, ziarul avea să consacre pagini speciale rubricii *Foișoara*. Aceasta era dedicată în special literaturii și cuprindea atât creații folclorice cât și literatură cultă. Între creațiile folclorice pot fi menționate doine și poezii populare, pe când literatura cultă era reprezentată atât prin creații poetice sau în proză cât și prin traduceri și lucrări de critică literară. Între poezii ale căror creații au fost publicate trebuie amintiți: M. Eminescu, George Coșbuc, Ștefan O. Iosif, Petre Dulfu, Andrei Bârseanu, N. Rădulescu Niger, O. Carp, V. T. Păcățean, C. Moldovan, C. Rotică. Cele mai edificatoare, pentru scopurile propuse de gazetă, considerăm a fi poeziile *Graiul neamului*, *Sus inima*, *Scut și armă*,⁵⁸ toate scrise de George Coșbuc. În ce privește proza pot fi amintite lucrări ale lui Vasile Alecsandri, V. A. Urechea, Eleonora Slavici, N. Herlea, S. Simionescu sau Stelian Rusu, iar în domeniul criticii literare este semnificativ de amintit studiul lui I. S. Ordeanu asupra operei lui Eminescu și informațiile documentare privitoare la Emile Zola.

Urmărind cu atenție aspectele surprinse de redactorii „Activității”, se constată că aceștia s-au străduit să abordeze tot ceea ce putea sluji la propășirea neamului românesc și la înaintarea lui pe calea împlinirii dezideratelor naționale. Atunci, când au constatat că țelul lor principal, acela al

⁵⁶ „Activitatea”, nr. 20 din 26 mai 1904; nr. 29 din 28 iul. 1904.

⁵⁷ „Activitatea”, nr. 13 din 4 apr. 1901.

⁵⁸ „Activitatea”, nr. 10 din 14 mart. 1901.

adoptării activismului politic ca tactică pentru susținerea luptei pentru dezrobirea neamului, era pe cale să se împlinească, fondatorii gazetei hotărârau sistarea acesteia. Anunțul era făcut în numărul 52 din 5 ianuarie 1905 în felul următor: „Acum după ce chiar și cei chemați încă se mișcă pentru inaugurarea vădită și pe față a unei ere nouă, profesată de noi răstimp de patru ani, acum după ce chiar aici s-a înființat o foaie cu numele *Libertatea*, care pe față propagă mai departe și intensiv vederile noastre în ce privește ținuta politică, am aflat cu cale a sista editarea foii noastre cu acest număr...”

După patru ani de muncă își înceta, astfel, apariția cea de-a doua gazetă politică care a apărut în Orăștie la începutul secolului al XX-lea. Urmărind în permanență să transforme mișcarea națională într-o veritabilă mișcare de masă, apropiind-o de popor, redactorii gazetei, aveau convingerea că pe această cale, a activității în plan politic se va reuși obținerea drepturilor românilor asupriți în propria lor țară. Prin urmare au pus la îndemâna poporului, informații cât mai convingătoare cu scopul de a contribui la propășirea neamului românesc.

PETRU ȘI IULIANA FLORESCU, CTITORI ȘI BINEFĂCĂTORI AI CATEDRALEI VECHI, PATRIOȚI ȘI ROMÂNI DE SEAMĂ AI ORAȘULUI ARAD

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

Abstract

In its history, the Romanian Orthodox community in Arad includes families, godly people and good Romanians who contributed to the well-being of society and the Church. At the end of the 19th century, one of the families of this community was the Florescu family, with its most important representatives: Petru and Iuliana, the founders of the family. Their origin is Banat, but they settled in Arad in their youth. Through honest work, they became one of the great and, at the same time, influential owners who led the community at that time. They unconditionally supported the Church and the national cause, thus showing the deep attachment to the faith and ideals of the Romanians in these places. Through their actions and attitude, they may be considered important philanthropists, founders and patriots of the Romanian Orthodox community in Arad at the end of the 19th century.

Keywords

The Romanian Orthodox community in Arad, the Florescu family, philanthropists, founders, patriots

Anul 2020 declarat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca „Anul comemorativ al filantropilor ortodocși români” prilejuiește evidențierea unor personalități cunoscute pe plan național sau local, care prin viața și activitatea lor au contribuit la binele obștesc. Filantropia este o exigență a oricărui creștin, lucru înțeles pe deplin de către mulți dintre înaintașii noștri, care în vremuri de restriște sau în răstimp de pace au empatizat cu nevoile celor mulți.

Unul dintre aceștia este și arădeanul Petru Florescu, care prin actele și atitudinile sale exprimate în viața comunitară a orașului Arad completează, în mod fericit, impresionantul șir al filantropilor arădeni¹.

Datele privitoare la viața și activitatea sa am reușit să le reconstituim din documentele de epocă, din informațiile referitoare la istoria Catedralei Vechi din Arad și din arhiva de familie deținută de un descendent al familiei Florescu, D-nul Prof. Univ. Dr. Radu Homescu².

Petru Florescu s-a născut la Lugoj, în anul 1824. La tânăra vârstă de 19 ani se căsătorește cu Iuliana Pălincaș și, împreună, se stabilesc în Arad, unde cumpără câteva lanțuri de pământ. Cu timpul devin foarte bogați, deținând hectare întregi de pământ. Au avut o familie extrem de numeroasă, Dumnezeu binecuvântându-i cu 18 copii, apucând să vadă 13 copii căsătoriți. Din marea spiță de neam a „Floreștilor” a făcut parte și distinsa doamnă academician Cornelia Bodea, istoric și profesor universitar. Una din nepoatele sale, Irina Jurj era măritată cu preotul Sava Seculin, deputat în Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, delegat al cercului electoral Aradul Nou și membru al PNR, apoi protopop de Vinga și consilier la Centrul Eparhial din Arad.

După informațiile din „Necrologul” său, familia deținea o casă în cartierul Pârneava din Arad, un cartier românesc, în apropierea Catedralei Vechi, pe str. Sfântul Ștefan cel Mare, nr. 7. A fost o personalitate cunoscută și influentă în cadrul comunității românești din Arad, înainte de Marea Unire. Ajunsese „membru în comitetul orașului liber regesc Arad”, iar principalul său apelativ era acela de „mare proprietar”. Lucrul acesta este demonstrat și de publicarea necrologului în cel mai important ziar al eparhiei și al orașului³. Așadar, Petru

¹ Studiul redă în mare măsură informațiile cuprinse în articolul: „Petru Florescu, filantrop și patriot arădean”, în: *Lumina*, anul XVI (2020), nr. 246 (4719), p. 10.

² Ca și grad de rudenie, Petru Florescu este bunicul străbunicii materne al domnului Radu Homescu. Domnia sa este un nume binecunoscut în plan național și chiar internațional cu o prodigioasă activitate academică, științifică, diplomatică și politică. Actualmente domnia sa trăiește în București dedicându-și timpul studiului și cercetării științifice.

³ Vezi: „Diverse. Necrolog”, în: *Biserica și Școala*, anul XV (1891), nr. 19, p. 151.

Florescu se stinge din viață la vârsta de 67, în data de 17 mai 1891, cu o poziție socială deosebită.

Poziția sa socială este dublată de puternicul său atașament față de Biserică și de Neam. Petru Florescu a fost implicat activ în viața comunității ortodoxe românești din Arad, susținând financiar acțiunile și nevoile materiale ale acestei comunități. A făcut parte din comitetul de construire a noii catedrale a românilor din Arad. În 1861 episcopul Procopie Ivașcovici îl numește, alături de alți fruntași ai comunității românilor arădeni, într-un comitet special care avea drept sarcină supravegherea lucrărilor de demolare a vechii catedrale a românilor și de construire a celei noi⁴. Tot în același an episcopul instituie o colectă generală care să vină în sprijinul construirii noii catedrale și, totodată, un comitet care să se ocupe de bunul mers la colectei și de evidența fondurilor strânse. Din acest comitet face parte și Petru Florescu⁵.

Procesele verbale ale Consiliilor comunității românilor de pe lângă Catedrala din Arad arată contribuția concretă a familiei Florescu la ridicare și înfrumusețarea noii catedrale. Astfel, la finalizarea construcției noii catedrale Petru Florescu contribuie cu suma de 193 de florini, ocupând poziția 29 din colecta inițiată pentru strângerea de fonduri, la data de 31 ianuarie 1870⁶. Pe lângă aceasta, donează cele două icoane de pe ușile împărătești.

După moartea sa, văduva Iuliana Florescu va dona Catedralei românilor din Arad un chivot, care va deveni un simbol al acestui locaș. La 34 de ani de la târnosirea catedralei membrii comunității românești se hotărăsc să împodobească catedrala cu un chivot deosebit. Este desemnat epitropul Ioan Simu pentru a duce la bun sfârșit această sarcină, ceea ce va și realiza cu succes. În ședința Comitetului parohial din 7 iunie 1899 (st. n.), același epitrop Ioan Simu, aduce la cunoștință că acest chivot este deja realizat și așezat pe masa Sfântului Altar și că toate cheltuielile au fost susținute de „doamna Iuliana, văduva lui Petru Florescu”⁷. Chivotul va fi sfințit la Rusaliile aceleuiași an.

⁴ Pr. dr. Pavel Vesa, *Spiritualitate ortodoxă arădeană. Istoricul Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2015, p. 88.

⁵ Pr. dr. Pavel Vesa, *Spiritualitate ortodoxă arădeană. Istoricul Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru*, p. 96.

⁶ „Consemnarea banilor incurși ca dăruire din Arad spre edificarea bisericii catedrale”, în: *Cronica preotului Traian Vățian*, consemnată în *Evangelia de la 1898*, Muzeul Parohiei Arad-Centru.

⁷ Arhiva Parohiei Ortodoxe Române Arad-Centru (APORAC), *Protocoalele ședințelor comitetului parohial ort. rom. din Arad (1897, 1898, 1899)*, Ședința VI din 7 iunie 1899 (st. n.), nr. 41/899.

Așadar, chivotul este realizat în anul 1899 de către familia vestiților sculptori bisericești bănațeni, Nistor Bosioc și fiul său Iosif din Berliște. A fost conceput ca parte integrantă a iconostasului, de unde a și împrumutat elemente decorative, precum și a întregului mobilier bisericesc existent. Valoarea sa, la acea vreme, a fost estimată la 230 de florini, sumă achitată integral de văduva Iuliana Florescu din cartierul Pârneava. Chivotul este donat de văduvă în amintirea soțului ei, Petru Florescu, lucru pe care îl găsim inscripționat la baza chivotului, pe latura principală a acestuia: „Chivotul e dăruit de văduva Iuliana a lui Petru Florescu”⁸.

Aceeași evlavioasă văduvă creează un fond de 600 florini, la data 25 octombrie/6 noiembrie 1899. Din valoarea totală a acestui fond 500 de florini au fost depuși ca bani lichizi, iar 100 de florini sub formă de acțiuni. Deținătorul și administratorul exclusiv al acestui fond va fi Comitetul parohial al Catedralei ortodoxe din Arad. Iuliana Florescu va redacta, prin intermediul unui Birou notarial, un „act fondațional”, unde sunt stipulate toate condițiile și cerințele fondării și administrării acestui fond. Astfel, fondatoarea avea următoarele condiții: 1. fondul întemeiat de ea să fie de sine stătător, să nu se contopească cu altele și să poarte numele „Fondațiunea Iuliana Florescu”; 2. fondul să fie administrat prin epitropia parohiei și depus la Banca „Victoria” din Arad; 3. din fond se putea întrebuința doar dobânda anuală, de unde o parte din bani se întrebuințau pentru îngrijirea mormintelor familiei Florescu, o altă parte pentru pomenirile îndătinat ale morților, în special Lumea după Duminica Tomii și de sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, iar o altă parte era destinată necesităților parohiei. Profitul celor 100 de florini depuși sub formă de acțiuni la Banca „Victoria” trebuia direcționat spre acțiunile culturale ale parohiei susținute mai ales prin Casa Națională. Tot din acest act aflăm că înainte de moarta sa Petru Florescu creează și el un fond în valoare de 2.000 de florini⁹.

Actul va fi aprobat și validat în ședința Consiliului parohial al Catedralei ortodoxe din Arad, la data de 13/25 februarie 1900, președintele consiliului fiind preotul paroh Gavriil Bodea, iar secretar Nicolae Ștefu. Actul se găsește în *Exibitele* parohiei cu nr. 6584/900. La data de 6/19 septembrie actul va fi validat și de către episcopul Iosif Goldiș, prin Consistoriul eparhial.

⁸ Vezi: Prof. dr. Marcel Tang, „CHIVOTUL LUI BOSIOC” – trecut și actualitate, (considerații de ordin istoric și duhovnicesc)”, în: *Biserica și Școala*, anul XCVII, serie nouă, (2016), nr. 4, p. 4.

⁹ Vezi: *Cronica* preotului Traian Vățian, consemnată în *Evangelia de la 1898*, Muzeul Parohiei Arad-Centru și „Caritate în parohie”, în: *Glasul Domnului*, anul I (1928), nr. 1, pp. 2-3.

Văduva Iuliana Florescu va trece la Domnul în anul 1905. Anunțul morții ei se face în ședința ordinară a Comitetului parohial din 8/21 mai 1905, omagîindu-se, totodată, persoana ei, ceea ce a făcut pentru comunitatea românească ortodoxă din Arad. Protocolul ședinței consemnează lucrul acesta, precum și apelativul cu care era cunoscută în sânul comunității: „Văd. Iuliana Florescu binefăcătoare a sfintei noastre biserici”¹⁰.

Cât privește atașamentul familiei față de cauza națională, știm că Petru Florescu își trimite doi băieți în Războiul de Independență de la 1877-1878, ca tribut pentru Țara Mamă. Mai mult, îl întâlnim, împreună cu soția sa, în frunte unei liste de subscripție inițiată de ziarul *Gura Satului*, editat de Mircea V. Stănescu, la data de 31 mai/12 iunie 1877: „Colecția diurnului *Gura Satului*, pentru soldații români, răniți în resbelul ruso-româno-turc: 1.) Petru Florescu, proprietariu și subpreședinte la comitetul parohial gr. or. în Aradu 5 fl. 2.) Soția D-sele Iuliana Florescu 5 fl.”¹¹. Acest lucru va fi evidențiat după 100 de ani, de un vrednic descendent al familiei Florescu, D-nul Prof. Univ. Dr. Radu Homescu, într-o notă informativă, în revista *Magazin istoric*¹².

Din cele mai sus prezentate concluzionăm că această respectată familie a fost profund atașată de credința și de idealurile românilor din aceste locuri. Faptul că a susținut astfel de proiecte concretizate în donații substanțiale din care au beneficiat românii arădeni, nu face decât să demonstreze atașamentul lor față de credința ortodoxă, precum și susținerea idealului de emancipare și unitate națională. Rememorarea acțiunilor și faptelor acestei familii, aducerea în actualitate a personalității arădeanului Petru Florescu, evidențierea unor atitudini și gesturi ale acestui român și credincios al Bisericii strămoșești, reînscriu în conștiința noastră atitudini demne de urmat, modele viabile în conviețuirea noastră de zi cu zi. Fie-le memoria binecuvântată!

¹⁰ APORAC, *Protocoloalele ședințelor comitetului parohial ort. rom. din Arad (1904-1905)*, Ședința din 8/21 mai 1905, 34/905.

¹¹ Vezi: *Gura Satului*, anul XVII (1877), nr. 10, p. 40.

¹² Vezi: *Magazin istoric*, anul XI (1977), nr. 6 (123), p. 62.

Petru și Iuliana Florescu
(1868)

Chivotul dăruit de văduva
Iuliana Florescu (1899)

CARACTERUL ECLEZIAL AL CÂNTĂRII REFLECTAT ÎN IMNOGRAFIE

Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Abstract

The church music, related to the place and space where it is performed, supports an ecclesial, doxological and Eucharistic aspect. The very term ecclesiastical, ecclesiastical shows us that it is a music, a song destined for a sacred space, with deep theological valences and a saving message, which reaches the human soul, in which it brings him closer to God. Ecclesiastical music in all its forms has several states, which man experiences. It is closely connected with the periods of the church year; from repentance to Resurrection, to joy and again to penance. The human soul goes through several stages in its spiritual course, and the ecclesial song is its support.

Keywords

The church music, human soul, Resurrection, theological valences

1. Introducere

Muzica bisericească, raportată la locul și spațiul unde este interpretată, suportă un aspect eclezial, doxologic și euharistic. Însuși termenul de bisericesc, eclezial ne arată faptul că este o muzică, o cântare destinată unui spațiu sacru, cu valențe profunde teologice și cu un mesaj mântuitor, care ajunge la sufletul omului, în care-l apropie mai mult de Dumnezeu.

Prin actele mântuitoare ale lui Hristos, „Întruparea, viața de ascultare, Răstignirea, Învierea și Înălțarea Fiului lui Dumnezeu ca om, s-a pus în pârga firii noastre, asumate de El, temelia mântuirii noastre”¹. Mântuirea noastră efectiv se înfăptuiește abia prin sălășluirea în noi a lui Hristos cu trupul purtat de El, înviat și înălțat și pe deplin pnevmatizat. Deci, Biserica este finalizarea actelor mântuitoare începute cu Întruparea². La toate acestea, muzica bisericească are un rol covârșitor. Are menirea de a transmite creștinilor prezenți la actele de cult frumusețea și intensitatea textelor Părinților Bisericii, de la actul Întrupării și până la Înviere, Înălțare și apoi trimiterea Mângâietorului, Duhul Adevărului.

Muzica eclezială sub toate formele ei prezintă mai multe stări, pe care omul le experimentează. Ea este strâns legată de perioadele anului bisericesc; de la pocăință la Înviere, la bucurie și din nou la penitență. Sufletul omului trece prin mai multe etape în parcursul său duhovnicesc, iar cântarea eclezială îi este sprijin. Atât actele liturgice cât și cântarea propriu-zisă în cele trei mari perioade ale anului bisericesc: Triod, Penticostar și Octoih, exprimă sentimentul smereniei omului în fața Tronului lui Dumnezeu, apoi starea de pocăință în care omul trebuie să ajungă ca o pregustare a zilei Învierii Mântuitorului Hristos. Și actul smereniei și cel al pocăinței, exprimate prin cântarea eclezială, sunt în strânsă legătură cu metaniile, ca mijloc fizic dar și duhovnicesc al conștientizării păcatului dar și pregătirea omului pentru primirea Luminii zilei a opta.

2. Realitățile muzicale bisericești reflectate în odele Triodului și Penticostarului

Cântările Triodului sunt relevate în ceea ce privește starea de smerenie și în același timp antiteza acesteia, care este mândria.

În perioada Triodului, care rezumă toate etapele vieții duhovnicești, virtutea smereniei ne este prezentată succesiv sub trei aspecte³: la începutul Triodului, ea este exemplificată de Duminica Vameșului și a Fariseului; pe parcursul perioadei Triodului, smerenia este evocată de diferite tropare; iar în săptămâna Pătimirilor⁴ este înfățișată plecând de la temeiul ei Hristologic,

¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă II*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 201.

² Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă II*, p. 201.

³ Makarios Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, Editura Deisis, Sibiu, 2008, p. 54.

adică însăși smerenia Mântuitorului în Patima Sa. Cântările Triodului evocă aceste trei feluri ale smereniei, însoțind pe creștin de la începutul alergării sale și până la final.

Acestor trepte ale smereniei, în opoziție, Părinții Bisericii reliefează treptele păcatului mândriei, odată față de Dumnezeu, iar mai apoi față de semeni și de aproapele. Smerenia e singura cale care duce la contemplație: „Slujindu-se de smerenie ca de o scară, vameșul s-a ridicat la înălțimea cerurilor, în timp ce, fariseul, cu putreda ușurime a trufiei înălțându-se s-a coborât în adâncul iadului”⁵.

Această paralelă a celor două stări, de smerenie și de mândrie, o reliefează atât de frumos Sfântul Isaac Sirul când zice:

„Sânguiește-te să intri în camera ta dinăuntru și vei vedea cămăra cerească, căci una și aceeași ușă deschide contemplarea amândurora. Scara împărăției e ascunsă înăuntrul tău, în sufletul tău. Spală-te așadar, de păcat și vei descoperi treptele pe care să le urci”⁶.

Începutul smereniei⁷ și al căinței constă în conștientizarea și recunoașterea goliciunii, deșertăciunii proprii, în dorința de a ne asemana fariseului și de a-l ruga pe Hristos să ne dea smerenia vameșului⁸.

Condacul și oda 5, troparul 1 din Duminica Vameșului și a Fariseului exprimă într-un mod elocvent imitația virtuților fariseului și râvna după smerenia vameșului; urând ceea ce este nepotrivit de la amândoi, adică lipsa de minte a unuia și întinăriunea păcatelor celuilalt⁹.

Însă treapta cea mai înaltă a smereniei este imitarea smereniei lui Hristos¹⁰. Acest tip de smerenie, spun cântările ecleziale, este superioară, ne-

⁴ M. Simonopetrul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 54.

⁵ Stihiră din slujba Utreniei (peasna 7, troparul 2) la Duminica Vameșului și a Fariseului, în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 14.

⁶ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvântarea* 37, p. 124.

⁷ M. Simonopetrul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 59.

⁸ Stihiră din slujba Canonului cel Mare, (peasna 4, troparul 24), în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 419.

⁹ Stihiră din slujba Utreniei (peasna 5, troparul 1) la Duminica Vameșului și a Fariseului, în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 11.

¹⁰ M. Simonopetrul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 60.

grăită și dumnezeiască. Sfântul Ioan Scărarul o compară cu cerul¹¹ și o numește „poartă a Împărăției”¹² și a nepătimirii”¹³.

Smerenia lui Hristos este arătată tot într-o cântare atât în Duminica Vameșului și a Fariseului cât și în Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Cri-teanul de chenoza sa, care este și rămâne modelul întregii smerenii creștine¹⁴.

„Arătat-a Cuvântul smerenia a fi calea ce mai bună a înălțării, smerindu-se până la chipul cel de rob; pe care imitând-o fiecare, smerindu-se se înalță”¹⁵.

Deci, iată cum cântările ecleziale reliefează stările sufletești ale omului în drumul său spre cunoaștere, spre întâlnirea cu Dumnezeu Cel care L-a creat.

Trebuie amintit aici, că natura și unitatea organică a Bisericii nu sunt decât reflecția lui Dumnezeu¹⁶. Psalmistul David spune despre Biserică „iar casa Ta Doamne sfântă este pentru toate trupurile”¹⁷. Biserica, prin însăși ființa ei, este locașul închinat slujirii lui Dumnezeu, locul în care rugăciunea și cântarea bisericească se întrepătrund. Este sfântă și sfințitoare de suflete. În Biserică omul rugându-se este ascultat de Dumnezeu, aici omul își astâmpără dorul și setea după Dumnezeu și după fericire: „Sătura-ne-vom de sfințenia casei Tale”¹⁸.

În Biserică se oglindește și se respiră sfințenia¹⁹ spune o frumoasă cântare bisericească care întărește acest lucru: „În Biserica măririi Tale stând, în cer mi se pare a sta”; iar rugăciunea Amvonului de la Sfânta Liturghie și mai mult ne lămurește în acest sens când zice: „Doamne păzește Biserica Ta, sfințește pe cei ce iubesc podoaba (frumusețea) casei Tale. Tu pe aceștia prea-

¹¹ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, traducere, introducere și note de Mitropolit Nicolae Corneanu, Editura Amarcord, Timișoara, 1994, p. 386.

¹² Sfântul Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, p. 387.

¹³ Sfântul Ioan Scărarul, *Scara Raiului*, p. 388.

¹⁴ Este textul fundamental al chenozei, al golirii de Sine a Fiului lui Dumnezeu, cf. Flp. 2, 6-7.

¹⁵ Stihiri din slujba Utreniei (peasna 4, troparul 1) la Duminica Vameșului și a Fariseului și din slujba Canonului cel Mare, (peasna 9, troparul 5) în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 10, p. 432.

¹⁶ Constantin Rus, *Diaconatul. Rolul și importanța lui în Biserică. Studiu istoric-canonice*, Editura Universității Aurel Vlaicu, 2004, p. 19.

¹⁷ Preot Ilarion V. Felea, *Spre Tabor IV, Desăvârșirea*, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 2007, p. 213.

¹⁸ Preot I.V. Felea, *Spre Tabor IV, Desăvârșirea*, p. 214.

¹⁹ Preot I.V. Felea, *Spre Tabor IV, Desăvârșirea*, p. 214.

mărește-i cu dumnezeiască puterea Ta, și nu ne lăsa pe noi, cei ce nădăjduim întru Tine”²⁰.

Deci, imitarea smereniei lui Hristos îl duce pe om la vederea lui Dumnezeu, la întâlnirea cu El în Potirul veșniciei, în Biserica Slavei Sale.

O altă stare sufletească a omului în Perioada Triodului este pocăința. Această stare de penitență este reliefată de cântările Bisericii atât în duminicile Triodului și mai cu seamă în Canonul de pocăință al Sfântului Andrei Criteanul. Cântăm la slujba Utreniei din Triod, de la duminica Vameșului și a Fariseului până la Florii: „Ușile pocăinței deschide-mi-le, Dătătorule de Viață, că mâncă (aleargă) duhul meu la biserica Ta cea sfântă, purtând locaș al Duhului cu totul neîntinat.”²¹ sau „În cărările mântuirii îndreptează-mă Născătoare de Dumnezeu...”²². Starea de păcătoșenie a omului este exemplificată printr-o altă cântare liturgică, la fel de încărcată teologic: „La mulțimea faptelor mele celor rele, cugetând eu ticălosul...”²³.

Pentru imnografia Bizanțului, Perioada Triodului, în care este integrat și Postul Mare, reprezintă vremea pocăinței, întreaga viață se desfășoară sub semnul pocăinței (metanoia înseamnă îndreptarea minții). Pocăința e atât de intim²⁴ unită cu postul și cu asceza, încât expresiile „vremea pocăinței”, „vremea postului” sau „vremea înfrânării” sunt sinonime²⁵. Metanoia e inima spiritualității Triodului, ea este „împărăteasa virtuților”²⁶. Acest adevăr este reliefat de o cântare din Duminica lăsatului sec de carne, de la slujba Utreniei. Pentru Isaac Sirul, pocăința este „ușa milostivirii”²⁷, leac al mântuirii. Astfel în cântările Triodului, metanoia devine echivalentă cu Învierea și restaurarea vocației divine a făpturii umane²⁸.

²⁰ Rugăciunea Amvonului în *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 184.

²¹ Stihiră din slujba Utreniei (Slava...) la Duminica Vameșului și a Fariseului, în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 9.

²² Stihiră din slujba Utreniei (Și acum...) la Duminica Vameșului și a Fariseului, în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 9.

²³ Stihiră din slujba Utreniei la Duminica Vameșului și a Fariseului, în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 9.

²⁴ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 62.

²⁵ Expresii echivalente în sensul lor duhovnicesc.

²⁶ Stihiră din slujba Utreniei (peasna 4, troparul 6) la Duminica lăsatului sec de carne, în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 32.

²⁷ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvântarea* 62, p. 210.

²⁸ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 63.

„Miluiește-mă pe mine, cel ce am păcătuit, Mântuitorule, scoală-mi min-tea spre întoarcere, primește-mă pe mine cel ce mă pocăiesc, miluiește-mă pe mine cel ce Te strig: Greșit-am Ție, mântuiește-mă! Nelegiuit-am, mântu-iește-mă!”²⁹.

Conștientizarea stării de păcătoșenie îl face pe om să gândească o primă mișcare de concentrare sau de întoarcere la sine, ducându-l mai apoi la con-vertire sau întoarcere la Dumnezeu, pecetluită mai apoi de mărturisirea pă-catului³⁰. Această învățătură despre pocăință străbate cea mai mare parte a imnologiei Triodului. Parabola Fiului risipitor este concludentă în acest sens. Începând cu duminica a doua a perioadei de pregătire, fiecare creștin și în același timp candidat la luminare³¹, la primirea Luminii sfinte, trebuie să se oglindească duhovnicește cu fiul risipitor³². Fundamentul căinței stă în con-știentizarea și recunoașterea păcătoșeniei, adică faptul că ne-am îndepărtat de Dumnezeu, de Tatăl, de starea primordială și naturală a lui Adam. Așa subliniază o cântare de la Utrenia Duminicii Fiului risipitor:

„Bunule Părinte, depărtatu-m-am de la Tine, dar nu mă pă-răsi, nici nu mă arăta netrebnic Împărăției Tale. Vrașmașul cel cu totul viclean m-a dezbrăcat și mi-a luat bogăția; darurile cele sufletești le-am risipit ca un desfrânat...”³³.

Primind trezirea sa la realitate, conștientizând starea de păcătoșenie, fiul risipitor își aduce aminte de bunurile și de starea paradisiacă, de care se bu-cura la tatăl său, iar situația sa jalnică de păzitor de porci, în pământ străin îi părea cu atât mai dureroasă, cu cât se gândea cu nostalgie la patria sa, care era raiul. Păcatul e un exil din rai³⁴, înseamnă ruperea intimității cu Dum-nezeu, însă și un exil al omului din propriul ego.

La Utrenia ultimelor trei duminici, înainte de a intra în Postul Mare, după Polieleul obișnuit, se cântă pe un ton tânguitor Psalmul 136: „La râul Vavi-lonului, acolo am șezut și am plâns, când mi-am adus aminte de Sion”. Acest

²⁹ Stihiră din slujba Canonului cel Mare, (peasna 8, troparul 1), în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 429.

³⁰ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 64.

³¹ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 64.

³² Toate cântările Duminicii Fiului Risipitor sunt la persoana I singular.

³³ Stihiră din slujba Canonului cel Mare, (slava... la Laude), în *Triod*, Editura Institutului Bi-blic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 26.

³⁴ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 64.

psalm de tânguire, cântat de iudei în timpul exilului în Babilon, exprimă starea de nostalgie pe care o încearcă fiecare potențial fiu risipitor, care, încă de la intrarea în Triod își aduce aminte de raiul din care s-a auto-exclus. Dobândind conștiința îndepărtării sale de patria cerească³⁵, omul sufletește dându-și seama că e lipsit total de orice virtute, se apropie de o deznădejde care-i poate fi fatală, nemaștiind nici măcar cum să-și înceapă propriile lamentații: „Cum voi plânge acum căderea mea? Ce început voi pune mântuirii mele, eu, cel ce în desfrânări am viețuit, Îndurate?”³⁶.

Triodul și cântările lui ne îndeamnă să ne întoarcem la Hristos, să intrăm în camera sufletului așa cum spune frumos svetilna de la Deniile din primele trei zile ale Săptămânii celei Mari: „Camera Ta Mântuitorule, o văd împodobită și îmbrăcăminte nu am, ca să intru într-însa; luminează-mi haina sufletului meu și Mă mântuiește”³⁷. Această perioadă ne îndeamnă la desprinderea de amăgirile lumii, la exodul din egoul propriu și la întoarcerea, respectiv cunoașterea de sine. „Întoarcerea la sine constituie deja asigurarea întoarcerii la Dumnezeu în lacrimile căinței și nădejdea învierii”³⁸. În acest sens Sfântul Isaac Sirul este foarte elocvent: „De îndată ce omul se retrage dintre oameni și se concentrează în el însuși, mișcările căinței se vor înfățișa de la sine în mintea sa”³⁹.

În proximitatea conștientizării stării de exil, stare în care omul, fiul risipitor se află, mai mult după ce întrevade posibilitatea reîntoarcerii și reîntregirii în sânul Tatălui, respectiv la raiul de dinaintea păcatului, acesta părăsește păcatul și patimile și devine judecător al faptelor sale⁴⁰. Câtă vreme omul fuge de responsabilitatea propriilor fapte, câtă vreme nu-și asumă lucrurile făcute și încearcă o autojustificare, refuză învinuirea de sine, e cu neputință dobândirea căinței. Un stih de la Liturgia Darurilor mai înainte sfințite dă mărturie reliefând această realitate: „Să nu abați inima mea spre cuvinte de vicleșug, ca să-mi dezvinovățesc păcatele mele”⁴¹.

³⁵ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 65.

³⁶ Stihiră din slujba Canonului cel Mare, (peasna 1, troparul 1), în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 409.

³⁷ *Svetilna* Deniilor din Săptămâna Patimilor în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 551.

³⁸ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 65.

³⁹ Sfântul Isaac Sirul, *Cuvântarea 65*, p. 218.

⁴⁰ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 65.

⁴¹ Stih la Liturgia Darurilor mai înainte sfințite în *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 275.

Această tendință permanentă de autojustificare și de neasumare a vinei, am putea spune de neasumare a păcatului, trădează atitudinea Protopărinților noștri Adam și Eva, după căderea în păcatul neascultării. Dumnezeu nu i-a pedepsit imediat după cădere, ci l-a așteptat pe Adam să-și recunoască fapta, și căindu-se, să se reîntoarcă în Edenul primordial. Însă acesta, prevalându-se de libertate și refuzând propunerea lui Dumnezeu, a încercat să transfere întreaga responsabilitate a săvârșirii faptelor sale și implicit a păcatului asupra Evei, a femeii, deși responsabilitatea era comună. Eva, la rândul ei, a dat vina pe șarpe. Așadar, omul, căutând astfel de justificări, permanent transferând responsabilitățile pe seama altora, nu face altceva decât să-și îngusteze calea și accesul la o viață duhovnicească pe care Biserica o deschide în fața fiecăruia, închizându-și în același timp drumul spre desfătările raiului⁴². Mărturisirea păcatelor, recunoașterea lor și luarea angajamentului de a nu le mai săvârși îl determină pe om să implore iertarea și milostivirea lui Dumnezeu.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, într-una din omiliile Preafericirii Sale la Pilda Fiului risipitor afirmă un fapt care arată cât de importantă este revenirea în sine a omului și întoarcerea sa la lumină, când zice: „Milostivirea lui Dumnezeu este mai mare decât dreptatea Sa.” Prin aceste cuvinte nu se pune în umbră monumentalitatea atributului lui Dumnezeu, care este Dreptatea, ci se scoate în evidență capacitatea incomensurabilă a lui Dumnezeu de a iubi. Și acest lucru este pus în lumină de alt atribut al lui Dumnezeu care este Milostivirea: „Înainte Ta cad Iisuse: greșit-am Ție, milostivește-te spre mine! Ridică de la mine lanțul cel greu al păcatului și, ca un îndurat dă-mi lacrimi de străpungere”⁴³.

În concluzie pocăința, metanoia e un act de întoarcere, o pregustare a Învierii lui Hristos, o trecere de la întunericul păcatului la lumina virtuților „de la moarte la viață și de pe pământ la cer”⁴⁴.

Spuneam că atât smerenia cât și pocăința sunt două coordonate care stau în strânsă legătură cu metaniile; acestea fiind un mijloc și fizic, dar și duhovnicesc al omului, prin care acesta se poate bucura de starea paradisiacă a vederii lui Dumnezeu.

⁴² M. Simonopetrul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 66.

⁴³ Stihiră din slujba Canonului cel Mare, (peasna 1, troparul 22), în *Triod*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2010, p. 419.

⁴⁴ Stihiră din slujba Utreniei Învierii, (peasna 1, troparul 1), în *Penticostar*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1999, p. 16.

Aceste realități: smerenia și pocăința prin exercițiul metaniilor nu se pot manifesta în afara Bisericii. Prin Biserică nu se înțelege doar lăcașul de cult dintr-o comunitate. „Biserica nu este numai ziduri, cărămizi și podoabe”⁴⁵. Biserica reprezintă așezământul mântuirii noastre. A fost câștigată și fundamentată pe jertfa supremă a Mântuitorului: „Hristos a iubit Biserica și S-a dat pe sine pentru ea, ca să o sfințească... și să o înfățișeze Sieși Biserică slăvită, ...ca să fie sfântă și fără de prihană”⁴⁶. Biserica s-a întemeiat din iubirea lui Dumnezeu și prin jertfa de pe Golgota⁴⁷. De aceea este numită Trupul Tainic a lui Hristos, iar credincioșii ei, mădulare ale Trupului Tainic a lui Hristos. Biserica reprezintă înfățișarea vie a sufletelor, este mărturia iubirii și a lucrării lui Dumnezeu.

Biserica are dimensiune istorică⁴⁸ și reprezintă așezământul divino-uman mântuitor și sfințitor. Biserica este Trupul lui Hristos cu multe mădulare, deci o comunitate de persoane în comuniune cu Capul Bisericii, care este Hristos⁴⁹.

Slujbele și cântările ecleziale din perioada Triodului și mai cu seamă din cea a Postului Paștilor se caracterizează printr-un efort și un exercițiu de participare trupească la rugăciunea comunitară⁵⁰ mai importantă ca în alte perioade ale ciclului liturgic anual.

Metaniile sunt în practica liturgică ortodoxă caracteristicile Triodului, identificându-se cu perioadele de Post. Metania reprezintă deci, participarea trupului la rugăciune. Astfel, se cunosc două moduri prin care se practică metaniile:

metania mică, atunci când credinciosul își pleacă profund trupul până ajunge cu mâna dreaptă jos, înainte de a-și face semnul sfintei cruci, aceasta mai numindu-se și „închinare”⁵¹;

metania mare, fiind acel exercițiu fizic și duhovnicesc, prin care credinciosul își pleacă genunchiul și se prosternează până atinge pământul cu capul, pentru a se ridica într-o tocmai. De fiecare dată când ne plecăm

⁴⁵ Preot I.V. Felea, *Spre Tabor IV, Desăvârșirea*, p. 220.

⁴⁶ Cf. Efs. 5, 25-27.

⁴⁷ Preot I.V. Felea, *Spre Tabor IV, Desăvârșirea*, p. 220.

⁴⁸ Pr. Prof. dr. Ioan Tulcan, *Ecleziologia Ortodoxă în Teologia românească contemporană. Aspecte, implicații, tendințe*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2010, p. 86.

⁴⁹ Pr. Prof. dr. I. Tulcan, *Ecleziologia Ortodoxă în Teologia românească contemporană. Aspecte, implicații, tendințe*, p. 86.

⁵⁰ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 65.

⁵¹ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 65.

genunchii și ne ridicăm, arătăm cu fapta că prin păcat au fost azvârliți la pământ, dar iubirea de oameni a ziditorului nostru ne-a rechemat la cer. Plecându-și trupul, creștinul arată starea de decadență a omului, care a pierdut din cauza păcatului rolul de mijlocitor între pământ și cer, pentru a se supune patimilor trupești. Starea dreaptă este simbolizată de poziția verticală, în picioare. Deci, în metanie se împletesc aceste două coordonate umane și anume: starea de păcătoșenie reprezintă prin plecaciunea trupului împovărat de păcate și starea de eliberare și de ridicare arătată prin verticalitate omului transfigurat.

Această mișcare „descendentă”, chenotică, de golire a sinelui, reprezintă un act de smerenie a omului, după modelul suprem al chenozei Cuvântului Întrupat. Proschimitările omului, adică metaniile mici sau închinăciunile trupului antrenează și provoacă sufletul în același timp spre asumarea și recunoașterea păcătoșeniei sale și mărturisirea atotputerniciei lui Dumnezeu⁵². Mișcarea descendentă devine „pogorâre la iad”⁵³ și actualizare personală a operei mântuirii. Omul prin acest exercițiu trupesc și duhovnicesc, prin semnul Crucii se îmbracă în Hristos.

Ridicarea imediată și privirea spre înălțime reprezintă învierea creștinului odată ca Hristos. Nu este recomandat, mai mult chiar interzis, să stăm un timp îndelungat prosternați la pământ. Așadar, metania este o caracteristică a Învierii, adică prin metanie imităm pe de-o parte „pogorârea la iad” prin prosternare, iar pe de altă parte imităm Învierea prin Înălțare, fiindcă aceasta din urmă este inseparabilă de cea dintâi.

Întreaga perioadă a Triodului prin textele și cântările bisericești, nu face altceva decât să-l conștientizeze pe om de starea de păcătoșenie în care se află și să-l conducă spre o altă perioadă a anului bisericesc, cea a Penticostarului, în care să se bucure de Lumina Învierii Creatorului său. Imnele și imnografia Penticostarului aduc în lumină această realitate teologică, a învierii omului și a ridicării lui din robia păcatului odată cu Învierea lui Hristos.

Cartea Penticostar în forma ei actuală, conține imne aparținând melozilor și imnografilor menționați în istoria și tradiția Bisericii⁵⁴.

⁵² M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 65.

⁵³ M. Simonopetritul, *Triodul explicat. Mistagogia timpului liturgic*, p. 65.

⁵⁴ Marcel Tang, *Patristică și Înviere. Gândirea Părinților Bisericii în textele Penticostarului*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2017, p. 45.

Imnografia reprezintă sinteza învățăturii Sfinților Părinți și a scriitorilor bisericești, într-o veritabilă formă, pe care Tradiția Bisericii⁵⁵ a asimilat-o în decursul vremilor.

Cei mai importanți imnografi și melozi pe care-i regăsim în textele Penticostarului sunt: Roman Melodul, Andrei Criteanul, Ioan Damaschinul, Cosma de Maiuma, Teofan Graptul, Iosif Studitul (al Tesalonicului); Iosif Imnograful (Sicilianul) și Nechifor Calist Xantopol⁵⁶.

„Ca formă de limbaj, imnul păstrează structurile specifice limbajului scripturistic. În plus, se constituie într-o extraordinară erminie a Scripturii, interpretând teologic evenimentele istorice ale iconomiei dumnezeiești. Prin aceasta, imnografia propune un limbaj de înțelegere a adevărilor revelate, mai accesibil decât cel scripturistic, dar totuși diferit de cel din lume și care cere o anumită stăruință în perceperea sa”⁵⁷.

Slujba Învierii Mântuitorului reprezintă nu doar cheia și punctul central al perioadei Penticostarului, ci slujba întregii creștinătăți. Rânduiala acestui Praznic este total diferită de a celorlalte praznice atât prin structură cât și prin solemnitate⁵⁸. Încă de la început obiectul acestei sărbători creștine este o rememorare a Pătimirilor, Morții și Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, care s-a făcut „începătură celor adormiți”⁵⁹.

3. Concluzii

Spunem deci, că textele și cântările ecleziale aferente perioadelor liturgice Triod și Penticostar, descoperă și arată caracterul și aspectul eclezial al muzicii. Aceste cântări liturgice au rolul de a recapitula întreaga operă a mântuirii începând cu perioada de prosternare din Triod și culminând cu perioada de Lumină prin cuvintele „Bucurați-vă” din Penticostar.

⁵⁵ M. Tang, *Patristică și Înviere. Gândirea Părinților Bisericii în textele Penticostarului*, p. 44.

⁵⁶ M. Tang, *Patristică și Înviere. Gândirea Părinților Bisericii în textele Penticostarului*, p. 46.

⁵⁷ M. Tang, *Patristică și Înviere. Gândirea Părinților Bisericii în textele Penticostarului*, p. 44.

⁵⁸ M. Tang, *Patristică și Înviere. Gândirea Părinților Bisericii în textele Penticostarului*, p. 111.

⁵⁹ Cf. I Cor. 15, 20.

MAICA DOMNULUI ÎN HOTĂRĂRILE SINOADELOR ECUMENICE

Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici

Abstract

From the very beginning the church paid the highest honor to the Mother of God. From the testimonies of the Ecumenical Synods, the Virgin Mary outlines her person and her rights precisely, as the Mother of God, which has been strongly supported by the Holy Fathers and the great Christian apologists and shows the close connection that exists between the person of Christ and that of the Mother of God, but also the connection between the quality of Mother of God of the Virgin Mary and the union of the two natures in the Person of Christ.

Keywords

Theotokos, Ecumenical Synod, The Church Fathers, heresy.

Încă dintru început, Biserica i-a acordat Sfintei Fecioare Maria, cea mai înaltă cinstire, chiar dacă Sfânta Scriptură a Noului Testament o arată smerită și se vorbește despre ea numai la Evanghelistul Luca. Cultul Maicii Domnului este puternic îndătinat în Biserica creștină, multe sfinte lăcașuri sunt ridicate și închinat în cinstea ei și a praznicelor ei; icoanele Preacuratei împodobesc bisericile și casele creștinilor; imnuri și poezii de mare inspirație s-au dedicat Împărătesei Îngerilor. Numele ei este invocat în rugăciuni, în acatiste și paraclise, în Sfânta Liturghie. În cinstea Maicii Domnului s-au stabilit încă din primele veacuri, zile de sărbătoare.

Însă, cu toate dovezile scripturistice referitoare la *teotokia* Maicii Domnului, istoria doctrinară a creștinismului înregistrează în primele veacuri

atacuri din cele mai directe și periculoase la adresa Maicii Domnului. Învățătura pe care o avem astăzi despre Maica Domnului este rezultatul unei lupte cumplite pentru demonstrarea adevărului revelat în fața celor care negau învățăturile de credință ale Bisericii. Astfel, Biserica a fost nevoită să se pronunțe împotriva a doi mari ereziarhi, Nestorie și Eutihie, prin Sinoadele Ecumenice de la Efes (431) și Calcedon (451).

1. Sinodul al III-lea Ecumenic de la Efes (431)

Nestorie, supranumit *mâncătorul de eretici*, afirma că în Iisus Hristos există două persoane: persoana divină-Fiul lui Dumnezeu, și persoana umană-Iisus Hristos. Fecioara Maria a născut o persoană umană, nu o persoană divină; de aceea trebuie numită *Născătoare de om*, sau după el, cel mult *Născătoare de Hristos*, în nici un caz *Născătoare de Dumnezeu*¹. Această atitudine a lui Nestorie a fost legată permanent de Persoana lui Hristos. Neînțelegerea relației dintre cele două firi în Persoana lui Hristos și a confuziei între fire și persoană a reprezentat motivul pentru nerecunoașterea *teotokiei* Fecioarei Maria. Însă, împotriva acestor afirmații, Sinodul III Ecumenic a declarat că în Iisus Hristos sunt două firi, una divină și alta umană, dar o singură persoană, cea divină. Hristos este consubstanțial cu noi după unitatea pe care a primit-o în sânul Fecioarei Maria. Denumirea de *Născătoare de Dumnezeu* (Theotokos), dată Fecioarei Maria, a fost ridicată la însemnătatea ce i se cuvenea².

Sfântul Chiril al Alexandriei spune: „Dacă cineva nu acceptă pe Sfânta Maria ca Născătoare de Dumnezeu, acela e depărtat de Dumnezeu”³. Tot acest sfânt părinte, în cele 12 anatematisme adresate lui Nestorie, spune: „Dacă cineva nu mărturisește că Emanuel este Dumnezeu cu adevărat și din această pricină Fecioara este Născătoare de Dumnezeu, căci ea a născut trupește pe Logosul lui Dumnezeu fără trup, anatema să fie”⁴. Sfântul Chiril a găsit în numele de Emmanuel înțelesul semnificativ pentru Hristologie și pentru faptul că Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu, adică din ea Logosul divin și-a luat firea omenească odată cu conceperea⁵.

¹ Pr. conf. dr. George Remete, *Contribuții la studiul Istoriei Bisericești Universale*, vol. I, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2001, p. 196.

² Ioan Rămureanu; Teodor Bodogae; Milan Șesan, *Istoria Bisericească Universală*, Manual pentru Institutele Teologice, vol. I, București, 1975, p. 252.

³ Pr. Liviu Ștefan, *Maica Domnului în scrierile Sfinților Părinți și a marilor teologi*, în „În drumător bisericesc. Misionar și Patriotic”, nr. 9, Cluj-Napoca, 1986, p. 28.

⁴ Pr. Liviu Ștefan, *Maica Domnului în scrierile Sfinților Părinți și a marilor teologi*, p. 28.

Născătoare de Dumnezeu, este predicatul dat Sfintei Maria, de către toți Părinții Bisericii Ortodoxe. Sfântul Ioan Damaschin, analizând această idee, afirma:

„Sfânta Fecioară este în sens propriu și real Născătoare de Dumnezeu. Prin faptul că Cel născut din ea este Dumnezeu adevărat, întrupat din ea... Sfânta Fecioară n-a născut un simplu om, ci Dumnezeu adevărat...”⁶. „Pentru aceea, pe bună dreptate și cu adevărat numim Născătoare de Dumnezeu pe Sfânta Maria. Iar dacă aceea care a născut este Născătoare de Dumnezeu, negreșit și Cel născut din ea este Dumnezeu și, negreșit este și om”⁷.

Proclu, Patriarhul Constantinopolului, ține o predică la sărbătoarea Sfintei Fecioare în care stabilește că Maria trebuie numită mama lui Dumnezeu pentru că ea a născut pe Hristos, Dumnezeu – omul, în a Cărei persoană, cele două naturi erau unite fără a se confunda⁸.

Nestorie a încercat să folosească expresia „Dumnezeu a trecut prin Maria” în loc de „Dumnezeu s-a născut din Maria”, încercând să ajungă la un compromis prin care să înșele vigilența apărătorilor Ortodoxiei. Toate aceste învățături ale lui Nestorie au fost condamnate de către Sinodul din 430, iar el a fost somat ca în 10 zile să-și retragă toate afirmațiile. Însă, cu toate aceste presiuni, Nestorie nu retractează afirmațiile făcute chiar dacă risca să fie scos din rândul clericilor ca eretic. Odată cu acutizarea conflictului dintre Nestorie cei care apărau Ortodoxia și învățătura Bisericii s-a impus necesitatea convocării unui sinod la care să se discute și să se lămurească adevărul de credință. Astfel, cu ajutorul împăratului Teodosie al II-lea, este convocat Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes (431). În canoanele acestui sinod sunt cuprinse și condamnările aduse neastorienilor și pelagienilor. Nestorie este anatematizat și opera lui dar și oricine îi ia apărarea:

⁵ Hubert Cunliffe-Jones, „A History of Christian Doctrine”, in *Succesion of the Earlier Work of G.P. Fisher*, Published in the International Theological Library Series, Ed. T&T. Clark LTD., Edinburgh, last impression 1980, p. 135.

⁶ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, ediția a III-a, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Editura Scripta, București, 1993, pp. 114-115.

⁷ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, pp. 115-116.

⁸ Ioan Mihălcescu, *Sinodul al III-lea ecumenic ținut în Efes în anul 431*, București, 1926, p. 24.

„Oricine nu anatemizează pe Nestorie, să fie anatema. Pe acesta îl anatemizează dreapta credință și Sfântul Sinod. Oricine comunică cu nestorie, să fie anatema. Toți anatemizăm epistola și învățătura lui Nestorie”⁹.

După aceasta, împăratul Teodosie îl înlocuiește pe Nestorie cu un alt episcop, iar mai apoi îl exilează¹⁰.

Astfel învățătura despre Fecioara Maria, Născătoare de Dumnezeu a triumfat în fața ereziei inițiate de Nestorie.

2. Sinodul IV Ecumenic de la Calcedon (451)

La acest sinod, în care se dezbate problema monofizită, este reafirmată și învățătura despre calitatea de Născătoare de Dumnezeu a Sfintei Fecioare Maria. De asemenea, au fost reafirmate hotărârile sinodului de la Efes, ecumenicitatea lui, și, indirect, a fost recombătută erezia lui Nestorie.

Eutihie, arhimandrit din Constantinopol, combătând pe Nestorie (care ducea deosebirea firilor, până la a afirma două persoane), a exagerat unirea firilor până la a afirma o singură fire, cea divină. El afirma că firea umană a fost absorbită în Fecioara Maria, la întrupare, de firea divină¹¹.

Sinodul IV Ecumenic a dezbătut și a rezolvat cea mai profundă și mai delicată problemă teologică, reușind prin formulările întocmite privind legătura dintre cele două firi ale Mântuitorului, să atingă cu adevărat culmea teologiei:

„Mergând pe urmele Sfinților Părinți, noi propovăduim toți într-un glas și în comun acord că trebuie a mărturisi că Iisus Hristos, Domnul nostru, este Fiul unul născut al lui Dumnezeu, că El este Dumnezeu adevărat și om adevărat, că este desăvârșit în una și cealaltă natură... că S-a născut pentru noi și pentru mântuirea noastră din Fecioara Maria, maica lui Dumnezeu, că același Iisus Hristos, unul născut Fiul al lui Dumnezeu, e recunoscut în două naturi, fără amestecare, fără despărțire, fără diviziune, fără schimbare...”¹².

⁹ Ioan Mihălcescu, *Sinodul al III-lea ecumenic ținut în Efes în anul 431*, p. 60.

¹⁰ Ioan Mihălcescu, *Sinodul al III-lea ecumenic ținut în Efes în anul 431*, p. 94.

¹¹ Pr. conf. dr. George Remete, *Contribuții la studiul Istoriei Bisericești Universale*, vol. I, pp. 200-201.

¹² Pr. Constantin Dron, *Canoanele Sinoadelor Ecumenice*, București, 1935, p. 155.

Sinoadele Ecumenice din Efes (431) și Calcedon (451), confirmă și conșfințesc teotokia prin formula care cristalizează hristologia:

„într-o singură persoană a Fiului lui Dumnezeu, cele două firi sunt unite în mod nedespărțit și neîmpărțit, împotriva susținerii lui Nestorie, și neamestecat și neschimbat, împotriva lui Eutihie”¹³.

Hotărârile acestor două Sinoade Ecumenice și teologia bizantină a dat cultului Sfintei Fecioare Maria, frumusețe și eficacitate, prestigiu și bază doctrinară. Teologhisirea înaltă a acestor două sinoade au făcut ca Fecioara Maria să devină pe drept cuvânt *Născătoare de Dumnezeu* și prin aceasta, mijlocitoare milostivă a tuturor creștinilor, către Fiul ei iubit, Mântuitorul nostru Iisus Hristos¹⁴.

Din mărturiile acestor Sinoade, Fecioara Maria, își conturează persoana și drepturile sale în mod precis, ca Maică a lui Dumnezeu, lucru care a fost susținut cu tărie de Sfinții Părinți și de marii apologeți creștini¹⁵ și se arată legătura strânsă ce există între persoana lui Hristos și cea a Maicii Domnului, dar și legătura dintre calitatea de Născătoare de Dumnezeu a Fecioarei Maria și unirea celor două firi în Persoana lui Hristos.

¹³ Pr. Liviu Ștefan, „Maica Domnului în scrierile Sfinților Părinți și a marilor teologi”, p. 28.

¹⁴ Pr. lector Dorel Man, *Maica Domnului, chipul Femeii în Noul Testament*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, 1995, p. 60.

¹⁵ Pr. prof. Ioasaf Ganea, Învățătură despre Maica Domnului, în *Biserica Ortodoxă Română*, Anul XCVIII (1980), nr. 9-10, septembrie-octombrie, p. 973.

PSALTIREA – CARTEA CELOR FERICIȚI

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr

Abstract

The Book of Psalms and the Man's Happiness The Book of Psalm is one of the poetical books of the Holy Scripture and it is a collection of 150 psalms or biblical songs. The name Psaltery comes from the cords instrument used for accompanying some songs which started to be called psalms. In addition to the 150 psalms, there is the psalm 151 called non-canonical. This psalm was rendered for the first time in the Septuagint. The author of the psalms is reckoned to be King David, though not all the psalms belong to him. He is the one who introduced the singing of psalms in cult and who established the way of singing the psalms. The first translation of the Book of Psalms in Romanian language is attested in the year 1570. The Book of Psalms starts with the word Blessed... The happiness is a state that can be achieved with the help of the grace of God, through the collaboration of the grace, by faith, by good deeds, and by achieving the virtues.

Keywords

David, The Book of Psalms, Prayer, Singing, Happiness

Psaltirea este una dintre cărțile poetice ale Sfintei Scripturi, numită și Cartea Psalmilor, este o colecție de 150 de psalmi sau cântări biblice. Numele *Psaltirii* provine de la instrumentul cu coarde folosit la acompaniamentul unor cântări, care după numele acestui instrument, au

fost numite psalmi. La cei 150 de psalmi se adaugă Psalmul 151 care nu este canonic, acesta a apărut pentru prima dată în Septuaginta.

1. Autorul Psaltirii

Autorul Psalmilor este socotit Regele David deși nu toți psalmii îi aparțin lui, el este cel care a introdus cântarea psalmilor în cult și a stabilit modul cântării lor, de aceea psalmii în întregul lor sunt străbătuți de la un capăt la altul, de duhul davidic¹. Prin psalmi, Prorocul și împăratul David (1004-965 î.Hr.), descrie tot zbuciumul și toată nevoia pentru îndreptarea și desăvârșirea omului. El era cel de-al optulea fiu al lui Iesei și păstrea oile tatălui său. Înainte de a fi rege, David prin puterea psalmilor, alunga duhurile rele: „Iar când duhul cel trimis de Dumnezeu era peste Saul, David, luând harpa, cânta și lui Saul îi era mai ușor și mai bine și duhul cel rău se depărta de el”(1 Regi 16, 23). Când regele Saul nu a mai împlinit porunca lui Dumnezeu (I Regi, 15), Domnul i-a poruncit prorocului Samuel să meargă, în casa lui Iesei la Betleem și să ungă drept rege al Israelului, pe fiul acestuia. Când s-au adunat pentru jertfă și alegerea noului rege, David a fost trimis de tatăl său să pască oile, dar Domnul nu a binevoit pentru nici unul dintre frații săi buni și mari, ci l-a luat pe David de la oile tatălui său și l-a uns cu undelemnul ungerii Lui (Ps. 151). Atunci a zis Domnul către Samuel: „Nu te uita la înfățișarea lui și la înălțimea staturii lui; Eu nu Mă uit ca omul; căci omul se uită la față, iar Domnul se uită la inimă” (I Regi, 16). Mântuitorul Hristos a fost numit „fiul al lui David” și tot poporul lui Israel se mândrea cu înaintașul lor, mai mult decât cu Moise și Avraam. Proorocul David a fost un strămoș al Domnului dar a fost și un vrednic păstor de oi și prin aceasta preînchipuie pe Domnul Iisus, Păstorul cel Bun, care-și pune sufletul pentru oile Sale².

Psalmii au fost preluați de creștini și întrebuințați atât în cultul public al Bisericii cât și în rugăciunea particulară³. În secolul IV se generalizează folosirea lor în cultul Bisericii și se păstrează și astăzi, fie psalmul întreg, fie stihiri sau versete izolate numite prochimene, adică *așezate înainte* de Pa-remii, Apostol sau Evanghelie⁴. Pentru folosirea lor în cultul Bisericii, Psalmii au fost împărțiți pe capitole numite catisme. Întreaga Psaltire cuprinde 20

¹ *Psaltirea*, trad. Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Arhiepiscopiei Cluj, 1998, p. 10.

² *Proloagele*, Duminica după Nașterea Domnului, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1991, p. 376.

³ Pr. Prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica generală*, Ediția a doua, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 706.

⁴ Pr. Prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica generală*, p. 709.

de catisme, care conțin un număr diferit de psalmi, funcție de mărimea acestora. În unele mănăstiri, Psaltirea se citește în biserică, fără întrerupere, ziua și noaptea, de aceea citirea psalmilor se numește și rugăciunea neadormită⁵.

2. Numerotarea psalmilor

Psaltirea cuprinde 150 de psalmi, număr stabilit înainte de apariția Septuagintei, la care se adaugă al 151-lea psalm necanonic, în afara numărului. Numerotarea psalmilor cunoaște unele diferențe. Astfel în Textul Masoretic⁶, Psalmul 9 este despărțit în două părți și devine Ps. 9 și Ps. 10. Acest decalaj se menține până la Ps. 113 care este despărțit în Ps. 114 și 115 dar unește Psalmii 146 și 147 și astfel numărul psalmilor rămâne tot 150⁷.

3. Psaltirea la români

Prima traducere a Psaltirii în limba română, este atestată în anul 1570. Aceasta traducere timpurie arată atenția de care s-a bucurat această carte, atât în cultul divin cât și în rugăciunea particulară a credincioșilor. De-a lungul secolelor s-a bucurat de cele mai numeroase ediții, dintre toate cărțile liturgice, fiind cea mai iubită carte de rugăciune și laudă aduse lui Dumnezeu. Părintele Cleopa spune că nu mânca nimic până nu termina de citit Psaltirea⁸. Părintele Paisie Olaru spune:

„Părinții noștri citeau zilnic Psaltirea, ca o rugăciune permanentă. Ba unii o știau pe de rost și o spuneau în șoaptă la ascultare, sau mergând pe cale o rosteau în ison sau o cântau imitând sfinții îngeri. Dar să nu uităm că cititul psalmilor este trupul rugăciunii, iar înțelesul adânc al psalmilor formează sufletul rugăciunii... cine se roagă cu psalmi îi arde pe diavoli ca și cu o sabie de foc. Mare putere are psaltirea asupra duhurilor rele. Cu aceasta Părinții de demult făceau minuni și alungau duhurile rele din oameni... cine citește psalmii imită pe îngeri și cântă împreună cu ei”⁹.

⁵ *Psaltirea*, trad. Bartolomeu Valeriu Anania, p. 12.

⁶ Textul ebraic din sec. 10.

⁷ *Psaltirea*, trad. Bartolomeu Valeriu Anania, pp. 9-10.

⁸ Protos. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, vol. 2, Ediția a doua, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990, p. 477.

⁹ Protos. Ioanichie Bălan, *Convorbiri duhovnicești*, vol. 2, p. 486.

Moșul Gheorghe Lazăr sau Sfântul Gheorghe Pelerinul încă din tinerețe a îndrăgit Psaltirea, aceasta se citea zilnic în casa lui, fiind cea mai iubită carte, o purta zilnic cu sine pe cale, o repeta în taină când păzea vitele¹⁰. Fața lui strălucea de o lumină neobișnuită, buzele rosteau permanent rugăciunea lui Iisus și psalmii lui David, iar sufletul i se desfăta de negrăită bucurie¹¹. Niciodată nu se grăbea, nici nu se tulbura, nu se arăta scârbit la față, nici bolnav nu a fost niciodată, deși umbla desculț iarna pe zăpadă și se adăpostea pe unde i se oferea locul. Din citirea Psaltirii, sufletul său primea o nespasă bucurie duhovnicească și multă putere asupra diavolului. Deși o știa pe de rost, Psaltirea nu o lăsa niciodată din mână, știa puterea Psaltirii, încercase tăria ei, știa că diavolii se tem și fug de ea. În popor exista credința că o carte sfântă, poate ocroti pe cel care o poartă, împotriva tuturor relelor, de aceea cărțile erau păstrate cu multă grijă și de cei care nu știau să citească¹².

Spunea Părintele Cleopa că în vara anului 1930 au călătorit totii cei trei frați la Cernăuți. Cu binecuvântare de la Părintele Ioanichie, egumenul schitului, au plecat pe jos de la Neamt spre nordul Moldovei. Pe cale au rânduit să meargă la distanță de 10-15 pași unul de altul pentru a repeta neîncetat rugăciunea inimii și a zice pe de rost Psaltirea lui David. Seara au ajuns într-un sat și nu găseau loc să rămână peste noapte. O femeie credincioasă, văzându-i străini, a zis: „Avem noi o casă la marginea satului, în care nu locuiește nimeni. Dar nu știu de veți putea dormi în ea, căci este bântuită de diavoli, din cauza unor vrăjitoare”. Ei au ales să rămână acolo și după ce au mâncat fiind obosiți, s-au culcat. După puțină vreme, duhurile rele i-au sculat din somn, făcând mult zgomot. Atunci au scos Psaltirea, au aprins lumânări și s-au rugat toți trei câteva ore. La început se auzeau zgomote, strigăte și țipete. Apoi, rugându-se stăruitor, diavolii au fugit rușinați de puterea psalmilor. Către ziuă au ațipit iarăși, dar demonii n-au mai îndrăznit să se apropie. Dimineața, venind stăpâna casei, i-a întrebat cum au dormit și, aflând cele petrecute, a cerut sfat cum ar putea să-și izbăvească casa de duhurile rele. Ei au îndemnat-o să citească Psaltirea, să facă preotul aghiasmă în casă, să postească, să fie spovediți și așa demonii vor fugi. La întoarcere au venit iarăși prin același sat, unde au poposit peste noapte. Stăpâna casei i-a primit cu bucurie și le-a mărturisit că de când s-au rugat ei, casa nu i-a

¹⁰ Arhim. Ioanichie Bălan, *Moșul Gheorghe Lazăr*, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2004, p. 11.

¹¹ Arhim. I. Bălan, *Moșul Gheorghe Lazăr*, p. 15.

¹² Arhim. I. Bălan, *Moșul Gheorghe Lazăr*, pp. 38-41.

mai fost bântuită de diavoli. Atunci a înțeles femeia ce mare putere are Psaltirea împotriva duhurilor necurate și a vrăjitoarelor¹³.

Despre modul cum trebuie citită Psaltire, Părintele Serafim de la Schitul Rarău spunea ucenicilor săi:

„cartea nu este lucru pământesc ca să-l cioplești cu barda, ci este duh dat de Dumnezeu, ca să-l lucrezi cu mintea, și de-ți va fi mintea curată, atunci și cartea poți să o înveți cum se cade, iar de-ți va fi mintea flușturistică, atunci, în loc de învățătură, te ocărăști”¹⁴.

Referitor la autoritatea cărții și la faptul că scrisul și cartea erau socotite de origine divină iar mulți credincioși le se socoteau a fi legătura între cer și pământ, se spune că un preot din Maramureș, întrebat fiind de ce citește predica din carte și nu o rostește liber el a răspuns: Nu o spun pe de rost, fiindcă oamenii nu m-ar crede¹⁵. Și în Liturghier suntem povățuiți să citim și să nu se zică pe de rost nici o rugăciune¹⁶.

4. Universul sufletesc al psalmilor

Cartea Psalmilor relatează despre cele trecute, profetizează cele viitoare, dă legi pentru viață, vindecă rănilor sufletului și ale trupului, alungă patimile, aduce pacea și bucuria în suflet¹⁷. Regele David s-a apărat în cei 40 de ani de domnie de vrăjmașii din afară și dinăuntru, cu versurile psalmilor. Prin aceștia el își exprima credința nestrămutată în Dumnezeu și Lui i-a atribuit toate izbânzile sale în lupta cu dușmanii. Cel mai însemnat dușman pentru David este omul păcătos, rău, viclean și mincinos, lacom și asupritor¹⁸. David trăiește el însuși depărtarea de Dumnezeu, urmare a păcatelor sale. După urca-

¹³ Arhim. I. Bălan, *Viața Părintelui Cleopa*, pe https://www.sfaturiortodoxe.ro/pcleopa/viața_p_cleopa.htm la 10 octombrie 2020.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Studii și documente București*, 1920, vol. XV, p. 226, apud Alexandru Ofrim, *Cheia și Psaltirea. Imaginarul cărții în cultura tradițională românească*, Editura Paralela 45, București, 2001, p. 45.

¹⁵ Ștefan Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania*, Sibiu, 1935, vol. I, pp. 496-497.

¹⁶ *Liturghier*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, p. 430.

¹⁷ Sfântul Vasile cel Mare Cuvânt înainte la Psalmi în *Psaltirea*, trad. Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Arhidiecezania Cluj, 1998, p. 31.

¹⁸ *Psaltirea*, trad. Bartolomeu Valeriu Anania, p. 13.

rea pe tron el s-a lăsat năpădit de poftă și privind la frumusețea vecinei sale, femeia lui Urie, i s-a aprins pofta desfrânării și a pus la cale moartea bărbatului ei și așa a luat la sine pe acea femeie păcătuiind cu ea, dar fapta lui a fost socotită rea înaintea lui Dumnezeu (2 Regi 11, 27) și Domnul l-a trimis la el pe proorocul Natan, care l-a muștră zicându-i: „Dar fiindcă tu prin această faptă ai dat vrăjmașilor Domnului pricină să-L hulească, de aceea va muri fiul ce ți se va naște” (2 Regi 12, 14). David mărturisește că se simte înconjurat de pustiu și tăcere asemenea pelicanului pustiei (Ps. 101, 7-8). Cercetându-și conștiința el își cunoaște păcatele și se căiește. Prin această căință dobândește puterea de a lupta împotriva păcatului și a lăuda pe Dumnezeu¹⁹.

Dumnezeul Psaltirii este Dumnezeu personal al fiecărui om, el este veșnic și este prezent pretutindeni, neschimbat, atotputernic, atotștiutor, judecător drept, milostiv și îndurător față de om. Psaltirea cuprinde rugăciuni, implorări, suspinuri, sfaturi și îndemnuri, dovezi de pocăință și de ajutor de la Dumnezeu pentru toate problemele vieții²⁰. În ea găsești învățătura desăvârșită despre Dumnezeu, prevestirea despre Întruparea Mântuitorului Hristos, nădejdea învierii²¹.

Pentru începători citirea psalmilor suplinește cunoașterea directă a lui Dumnezeu, prin citirea cărții se apropie de harul tainic al autorului și cu împreună lucrarea Duhului Sfânt se apropie de Dumnezeu. Cei sporți duhovnicește prin citirea psalmilor, realizează trezvia și întoarcerea sufletului către Dumnezeu²². Psaltirea este o vistierie obștească de învățături bune dând fiecăruia după sânguința lui ceea ce i se potrivește. Tămăduiește rănilor vechi ale sufletelor și păstrează sănătos pe cel neatins de boala, îndepărtează patimile și sădește în suflet gânduri pline de înțelepciune prin faptul că psalmistul a unit dogmele cu plăcerea cântatului și odată cu dulceața melodiei primim și folosul cuvintelor de învățătură²³. Un monah din Muntele Athos în timpul nopții citea în șoaptă toată Psaltirea și cântările praznicului zilei,

¹⁹ *Psaltirea*, trad. Bartolomeu Valeriu Anania, pp. 20-22.

²⁰ Arhimandritul Elisei, Egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras, Sfântul Munte Athos, Prolog la ediția românească a cărții Arhim Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuiri la Psalmi*, trad. Ierom. Agapie Corbu, Editura Sf. Nectarie Arad, 2011, p. 7.

²¹ Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 9.

²² Ierom. Agapie Corbu, „Cuvântul traducătorului” la Arhim Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuiri la Psalmi*, trad. Ierom. Agapie Corbu, Editura Sf. Nectarie Arad, 2011, p. 16.

²³ Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 7.

apoi o pericopă din Evanghelie și repeta rugăciunea *Doamne miluiește* și astfel s-a învrednicit de contemplații cerești. El mărturisește că în sufletul lui este atâta dor de Dumnezeu, încât acesta biruiește toată neputința trupească. El spunea că Dumnezeu a întipărit în sufletul lui înțeleșurile Psaltirii precum în Sfântul Prooroc David, de aceea el avea toată vremea în minte felurile gânduri ale Psalmilor²⁴. Avva Elpidie recita în fiecare noapte întreaga Psaltire²⁵. Pentru monahi cea dintâi preocupare din zori zilei, era să recite psalmii, conștienți fiind că de cele cu care se umple mintea de dimineață, va măcina toată ziua fie grâu, fie neghină²⁶. Psalmul aduce liniște în suflet, poartă viforul gândurilor, stinge mânia și înfrânează pe cel desfrânat, pune demonii pe fugă și aduce pe îngeri în ajutor²⁷. Toată Psaltirea este o mărturie a bunătății lui Dumnezeu. Lumina ei atrage luarea aminte la cărmuirea lui Dumnezeu asupra vieții omului, îndeamnă sufletul la ascultare și smerenie pentru a birui ispitele și piedicile din calea mântuirii²⁸.

5. Fericirea din Psaltire

Cuvântul de început al Psaltirii este *Fericit...* Fericirea este dorită de toți oamenii și de cei bogați și de cei săraci dar cu greu se dobândește, ea nu se cumpără cu bani, nici nu poate fi dăruită de ceilalți oameni. Fericirea este o stare care se dobândește cu ajutorul harului lui Dumnezeu, prin conlucrarea omului cu harul prin credință și fapte bune și prin dobândirea virtuților. Harul lui Dumnezeu fericește și îndumnezeiește pe cei ce se nevoiesc²⁹. Sfântul Diadoh al Foticeii spune:

„Precum se liniștește marea turburată când se varsă untdelemn în ea, furtuna ei fiind biruită de calitatea aceleuia, așa și sufletul nostru se umple de o liniște fericită când se toarnă în el

²⁴ Teoclit Dionisiatul, *Dialoguri la Athos*, vol. 2, Teologia rugăciunii minții, trad. Pr. Rpop. Ioan I. Ică, Editura Deisis, Mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul, Alba Iulia, 1994, pp. 146-147.

²⁵ Lucien Regnault, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, Editura Deisis, Sibiu, 1997, p. 127.

²⁶ L. Regnault, *Viața cotidiană a Părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, p. 129.

²⁷ Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, p. 8.

²⁸ Ieromonah Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, Ediția a 2-a, Editura Sfintei Episcopii Ortodoxe Române a Aradului, 1999, p. 50.

²⁹ Preot dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1995, pp. 175-176.

dulceața Duhului Sfânt, Căci se lasă biruit cu bucurie de nepătimirea și de dulceața negrăită care-1 umbrește”³⁰.

Omul a fost creat pentru a fi fericit precum pasărea pentru zbor. Fiecare om alege să fie fericit sau nu. Domnul a lăsat în această lume bucurie și amărăciune, fericire și întristare, viață și moarte. Viața este un dar oferit tuturor, dar numai cel ce acceptă darul cu mulțumire va fi fericit³¹. Omul este o ființă liberă dar libertatea înseamnă și responsabilitate. Cel ce se orientează spre bine, spre pozitiv, are parte bucurie și de fericire, fericire care îi dă puterea lăuntrică să-și întemeieze o familie, să-și facă o casă, să treacă peste toate grijiile și încercările vieții. Sursa fericirii este propriul suflet iar locul fericirii este locul unde omul trăiește viața de zi cu zi³².

Fericirea constă în

„a fi prin calitatea de chip al lui Dumnezeu, o ființă niciodată terminată, ca una ce participă la infinitatea lui Dumnezeu. A găsi mereu ceva nou în tine, ca ființă în comunicare cu Dumnezeu, întreține o bucurie care e una cu fericirea. Dar în calitate de persoană care își dă seama conștient de această interminabilă noutate a sa, de această interminabilă cunoaștere și mereu nouă formă de comunicare cu alții, este omul fericit. Fericirea este un apanaj al persoanei. Fericirea implică interminabilul vieții spirituale proprii și conștiința de ea. Dumnezeu este fericit prin ființă, omul, prin participare”³³.

Fericit este cel ce se împărtășește de dumnezeire, spre care ne urcă pe noi Domnul³⁴. Fericit cu adevărat este cel ce urmează bunătatea și este prin sine bun, cel ce a împlinit ceea ce era dator să facă, acela care trăiește o viață liniștită lipsită de tulburare³⁵. „Fericit bărbatul, care n-a umblat în sfatul ne-

³⁰ Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic despre viața morală*, în *Filocalia*, vol. 1, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 1999, pp. 350-351.

³¹ Pr. Andrei Lorgus, *Cartea despre fericire*, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2017, p. 12.

³² Pr. A. Lorgus, *Cartea despre fericire*, p. 32.

³³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, nota nr. 12 la Sfântul Grigorie al Nyssei, *Despre Fericiri*, Trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2009, p. 12.

³⁴ Sfântul Grigorie al Nyssei, *Despre Fericiri*, Trad. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2009, p. 73.

credincioșilor și în calea păcătoșilor nu a stat și pe scaunul hulitorilor n-a șezut” (Ps. 1, 1).

Psalmistul îndeamnă de la început îndepărtarea de faptele rele, ca început al faptelor bune. Sfântul Vasile cel Mare aseamănă practicarea virtuții, cu o scară asemenea celei văzută de Iacob Patriarhul, cu unul din capete pe pământ iar celălalt mai presus de ceruri iar cei ce se nevoiesc trebuie să urce treaptă cu treaptă până la înălțimea pe care o poate atinge firea omenească. Așa cum prima treaptă înseamnă desprinderea de pământ așa și depărtarea de rele trebuie să fie prima preocuparea omului³⁶. Despre felul în care trebuie înțeles acest îndemn aflăm dintr-o istorioară care spune că în vremurile de demult, mai ales în mănăstiri, ucenicii învățau carte, adică să citească și să scrie, având ca manual de bază Psaltirea. Un ucenic, de curând sosit în mănăstire, s-a dus la un părinte duhovnicesc și l-a rugat să-l îndrume. Părintele i-a dat ca primă lecție să învețe Psalmul 1 și i-a spus: „După ce-l înveți, vii să te ascult și să-ți dau altă lecție”. A trecut o săptămână, o lună, un an și ucenicul n-a mai venit cu lecția învățată. A venit abia după trei ani. Bătrânul aproape că îl uitase, și văzându-l l-a întrebat: „Așa târziu ai venit? Ce-ai făcut până acum leneșule?” Ucenicul i-a spus:

„Crede-ți-mă, trei ani mi-au trebuit și abia am reușit, să învăț să împlinesc, să știu din trăire ce înseamnă „Fericit bărbatul, care n-a umblat în sfatul necredincioșilor și în calea păcătoșilor nu a stat și pe scaunul hulitorilor n-a șezut; Ci în legea Domnului e voia lui și la legea Lui va cugeta ziua și noaptea. Și va fi ca un pom răsădit lângă izvoarele apelor, care rodul său va da la vremea sa și frunza lui nu va cădea și toate câte va face vor spori” (Ps. 1, 1-3). Nici acum nu știu dacă am devenit *Un pom răsădit la izvoarele apelor, care, rodul său va da la vremea sa și frunza lui nu va cădea și toate câte va face vor spori* (Ps. 1, 3)”³⁷.

Omul prin lepădarea de urătenia păcatului se înnoiește după chipul lui Hristos, modelul cel fericit³⁸. Fericit este cel ce trăiește o viață nepătată, împlinește binele, caută frumosul, mulțumește lui Dumnezeu pentru toate.

³⁵ Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, pp. 11-12.

³⁶ Sfântul Vasile cel Mare, *Tâlcuire duhovnicească la Psalmi*, pp. 13-14.

³⁷ Prof. univ. dr. Ioan Drăgan, *Educația noastră cea de toate zilele*, Editura Eurobit, Timișoara 1992, p. 250.

³⁸ Sfântul Grigorie al Nyssei, *Despre Fericiți*, pp. 11-12.

„Fericit cel care caută la sărac și la sărman” (Ps. 40, 1).

Precum Dumnezeu este milostiv (Ieș. 22, 27), cel ce dorește să ajungă la asemănarea cu El, milostiv este. Adeseori viața este împărțită în robie și domnie, între sărăcie și bogăție, iar pentru a trăi este nevoie, ca cel ce are și priosește să dea și celui ce nu are. Mila este întristarea de bunăvoie pentru necazurile străine, este împreună pătimirea cu cei chinuți de dureri. Ea se naște din iubire. Voința de a te împărtăși de dureri, este proprie celor ce au dobândit iubirea³⁹. Inima celui ce are milă este unită cu Dumnezeu cel milostiv, miluind el, Dumnezeu se milostivește prin el, mila lui Dumnezeu îndreptată prin mila omului, rămâne și în omul respectiv⁴⁰. Fericirea celor miluiți se întoarce și în inima celor ce i-au miluit. Suntem legați unul de altul, asprimea arătată altora ne asprește și pe noi, blândețea arătată altora ne sporește această virtute. Fericirea sau nefericirea sunt datorate stărilor produse de noi celorlalți, de aceea este bine ca niciodată să nu răspundem răului cu rău⁴¹.

„Fericiți cărora s-au iertat fărădelegile și cărora s-au acoperit păcatele” (Ps. 31, 1)

A scris David acest psalm, după ispășirea fărădelegii și împăcarea cu Dumnezeu, când dobândise iarăși fericirea, de aceea el fericeste pe omul căruia Domnul i-a iertat păcatul. Învățătura din necazuri, lasă în suflet amin-tirea amărăciunilor cu care Dumnezeu te-a îndreptat pe calea cea bună⁴². Cel căruia i s-a iertat păcatul și are inima curată, liberă de toată simțirea pă-timașă, se apropie de Dumnezeu și dobândește curăție și nepătimire. Curăția presupune pentru om o deschidere sinceră și iubitoare spre aproapele și spre Dumnezeu⁴³. Fericit este numai sufletul fără prihană și izbăvit de cele vremelnice⁴⁴.

³⁹ Sfântul Grigorie al Nyssei, *Despre Fericiri*, pp. 75-76.

⁴⁰ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, nota 99 la Sfântul Grigorie al Nyssei, *Despre Fericiri*, p. 81.

⁴¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, nota 104 la Sfântul Grigorie al Nyssei, *Despre Fericiri*, p. 88.

⁴² Ieromonah Arsenie Boca, *Cărarea Împărăției*, p. 48.

⁴³ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, nota 121 la Sfântul Grigorie al Nyssei, *Despre Fericiri*, p. 100.

⁴⁴ Sfântul Antonie cel Mare, *Învățăături despre viața morală*, în *Filocalia*, vol. 1, trad. Dumitru Stăniloae, Editura Humanitas, București, 1999, p. 21.

„Fericit bărbatul, a cărui nădejde este numele Domnului și n-a privit la deșertăciuni și la nebunii mincinoase” (Ps. 39, 6).

Nădejdea este una din cele trei virtuți teologice prin care, pe baza făgăduinței lui Dumnezeu, avem încredere că vom ajunge la fericirea veșnică. Prin nădejde înțelegem așteptarea împlinirii unor dorințe sau făgăduințe⁴⁵. De nădejdea în Dumnezeu, este legată mântuirea sufletului, „căci prin nădejde ne-am mântuit, dar nădejdea care se vede nu mai e nădejde. Cum ar nădăjdui cineva ceea ce vede?” (Rom 8, 24). Nădejdea este un dar de la Dumnezeu spre a mântuirea noastră, ea este vizibilă îndeosebi când omul ajunge la capătul puterilor și a epuizat toate mijloacele și făgăduințele deșarte a celor din jur. Oamenii nădăjduiesc în ajutorul lui Dumnezeu pentru a depăși greutățile pe care le întâmpină, de aceea se și spune că nădejdea moare ultima. Ea este un mod al prezenței lui Dumnezeu în lume⁴⁶. Nădejdea este esențială pentru o viață fericită. Oamenii credincioși sunt conștienți că nădejdea este un dar de la Dumnezeu aceasta le dă puterea de a trece peste toate încercările și nu cad în deznădejde, sunt convinși că ajutorul lui Dumnezeu va veni la vremea potrivită. Când vorbim despre Împărăția lui Dumnezeu, ne exprimăm nădejdea de a intra în această împărăție cu ajutorul lui Dumnezeu. Trăind cu nădejdea în Dumnezeu, dobândim demnitatea și nobletea vieții umane. Ea exprimă chipul și asemănarea cu Dumnezeu, după care am fost creați⁴⁷. Cei ce nădăjduiesc în Domnul se înalță spre El și se luminează cu strălucirea luminii veșnice. Când omul împlinește fapta cea bună se încredințează că Dumnezeu îl va răsplăti, inima lui dobândește pacea, sufletul se umple de bucurie, omul este fericit.

Toate acestea ne îndeamnă să citim Psaltirii. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că „mai să stea soarele pe cer în mersul său, decât să înceteze cititul Psaltirii”. Când credinciosul citește psaltirea are convingerea că se roagă cu toți dreptii și sfinții care s-au mântuit cu cuvintele Psaltirii. Psaltirea este o oglindă în care cel ce o citește își privește sufletul său și simte că rugăciunea izvorăște din toată ființa sa. Psaltirea face parte din hrana zilnică a credincioșilor⁴⁸. Pentru citirea Psaltirii credinciosul are nevoie de curăție sufletească. Părintele Cleopa îndeamnă să însoțim citirea Psaltirii cu post,

⁴⁵ Preot Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, p. 339.

⁴⁶ Pr. Dr. Ioan Lazăr, *Asceză și preoție în Everghetinosul*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2019, p. 49.

⁴⁷ Patriarhul ecumenic Bartolomeu, *Întâlnire cu taina. O prezentare contemporană a Ortodoxiei*, Editura Andreiana, Sibiu, 2016, pp. 325-326.

⁴⁸ P.S. Visarion, Episcopul Tulcii, *Psaltirea, hrana zilnică a credincioșilor*, în „Ziarul Lumina”, joi 30 sept. 2010, p. 5.

smerenie și rugăciune. La Psaltire putem să-i pomenim pe toți creștinii, Psaltirea este recunoscută la români ca fiind un mijloc de curățire sufletească, de căință și îndreptare a vieții⁴⁹. Dacă începutul este „fericit” (Ps. 1, 1) sfârșitul este „Israel” (Ps. 151, 7) adică „mintea care vede pe Dumnezeu”. Când mintea ajunge să vadă slava lui Dumnezeu, vrăjmașii se tem de el și se depărtează și atunci omul cunoaște fericirea⁵⁰.

6. Concluzii

Psaltirea este una dintre cărțile poetice ale Sfintei Scripturi numită și Cartea Psalmilor este o colecție de 150 de psalmi sau cântări biblice. Numele *Psaltirii* provine de la instrumentul cu coarde folosit la acompaniamentul unor cântări, care după numele acestui instrument au fost numite psalmi. La cei 150 de psalmi se adaugă Psalmul 151 care nu este canonic. A apărut pentru prima dată în Septuaginta. Autorul Psalmilor este socotit Regele David deși nu toți psalmii îi aparțin lui, el este cel care a introdus cântarea psalmilor în cult și a stabilit modul cântării lor, de aceea psalmii în întregul lor sunt străbătuți de la un capăt la altul de duhul davidic. Prima traducere a Psaltirii în limba română este atestată în anul 1570, aceasta arată atenția de care s-a bucurat această carte, atât în cultul divin cât și în rugăciunea particulară a credincioșilor. De-a lungul secolelor s-a bucurat de cele mai numeroase ediții, dintre toate cărțile liturgice, fiind cea mai iubită carte de rugăciune și laudă aduse lui Dumnezeu.

Cartea Psalmilor relatează despre cele trecute, profetizează cele viitoare, dă legi pentru viață, vindecă rănilor sufletului și ale trupului, alungă patimile, aduce pacea și bucuria în suflet. Psaltirea este o vistierie obștească de învățături bune dând fiecăruia după sânguința lui ceea ce i se potrivește. Tămăduiește rănilor vechi ale sufletelor și păstrează sănătos pe cel neatins de boala, îndepărtează patimile și sădește în suflet gânduri pline de înțelepciune prin faptul că psalmistul a unit dogmele cu plăcerea cântatului și odată cu dulceața melodiei primim și folosul cuvintelor de învățătură.

⁴⁹ Alexandru Ofrim, *Cheia și Psaltirea. Imaginarul cărții în cultura tradițională românească*, Editura Paralela 45, București, 2001, p. 260.

⁵⁰ Pr. Dr. Ioan Lazăr, *Asceză și preoție în Everghetinosul*, p. 252.

INVOCAȚIA ȘI DOXOLOGIA PREDICII SAU CUM TREBUIE SĂ FIE ÎNCEPUTĂ ȘI CUM SĂ FIE ÎNCHEIATĂ ROSTIREA OMILETICĂ

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip George Albu

Abstract

In today's preaching practice we can easily see that every church speech is preceded by the invocation of the Holy Trinity: "In the name of the Father and of the Son and of the Holy Spirit. Amen." The homiletic approach ending with the doxology dedicated to the same Trinity Persons. In the present study we propose some theological and homiletical explanations that motivate this preaching practice.

Keywords:

Church sermon, preacher, christian theology

1. Motivația

In câmpul practicienilor omileți, adică al clericilor predicatori, subiectul poate părea superfluu, sentiment datorat execuției repetate a predicii în diferite contexte: la slujbele din biserică (de obicei la Sfânta liturghie, la Vecernie, la citirea unui Acatist sau a unui Canon-Paraclis, la parastas, la Taina cununiei sau la Tedeum), ori din afara spațiului eclezial (cu precădere la înmormântări, apoi la slujbele pentru țărini sau la binecuvântarea unor monumente sau instituții). Simpla enumerare a acestor ocazii

ne arată cât de multe sunt momentele în care preotul este pus în ipostaza de a rosti un cuvânt.

Cu fiecare astfel de prilej, cuvântarea sa trebuie să înceapă cu rostirea invocației: „*În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin!*” și să se sfârșească cu lauda adusă Sfintei Treimi, de cele mai multe ori cu formula îndătinată: *Slavă (Mărire) Tatălui și Fiului și Sfântului Duh. Amin.*

Astfel, cercetarea noastră va căuta să ofere câteva perspective privind implicațiile majore și motivațiile teologice profunde care stau la baza acestui gest încărcat de semnificații demne de luat în seamă, atât pentru cel care predică cât și pentru credincioșii-auditori ai mesajului transmis prin mijlocirea predicii.

2. Introducere

Recursul la Omiletică, ca disciplină teologică, ne oferă suportul teoretic prin care se pot observa modalitățile și formele de alcătuire și susținere a unei predici sau omilii în Biserica lui Hristos. Astfel, între capitolele constante, regăsite în manualele și tratatele aferente, se numără și cel care vorbește despre *pregătirea îndepărtată și pregătirea apropiată a predicii* precum și cele despre *forma sau părțile* unei predicii.

Consultând manualele existente precum și cercetările întreprinse în acest domeniu teologic am observat că atât momentul invocării Sfintei Treimi, din debutul predicii, cât și doxologia din finalul cuvântării bisericești, sunt doar punctate și mai puțin explicate.

Astfel, în recentul manual editat de către Patriarhia Română, *Omiletica*, referitor la acest moment al predicii se fac următoarele mențiuni:

„Primele secunde ale rostirii predicii sunt dedicate închinării cu semnul Sfintei Cruci, gest prin care predicatorul se deosebește de toți ceilalți vorbitori laici, arătând că este un trimis și un slujitor al Domnului și că vorbește în numele Său. Fie de la amvon, fie din fața Sfântului Altar, predicatorul va începe așa: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin”, având grijă ca pronunțarea cuvintelor închinării să fie armonizată cu mișcarea mâinii drepte, iar degetele în poziția corectă: „Tatălui”, la frunte; „Fiului”, la piept; „Sfântului”: la umărul drept; „Duh”, la umărul stâng. La „Amin”, mâna se lasă jos [...] în clipele în-

chinării, predicatorul se va orienta cu fața spre Sfântul Altar, adică spre Răsărit”¹.

Observăm că se indică modalitatea (formula) concretă de rostire, precum și motivația care stă la bază, anume calitatea predicatorului de mesager sau de sol al Domnului. Această referință este completată de precizarea gesticulației corecte de închinare, ca atenționare pentru practica neconformă a unor predicatori, precum și poziționarea vorbitorului, cu fața spre altar, la această primă fază a predicii. Cât privește sfârșitul predicii, sursa amintită aduce doar recomandări de ordin tehnic, privitoare la „terminologie, reguli/strategii minimale pentru alcătuire și modalități concrete de aplicare” (exemplificându-se cu câteva citate din predici)².

În manualul semnat de preotul Ioan Băjău, se amintește (în capitolul *Alcătuirea predicii. Părțile ei componente*) doar faptul că predica începe cu „invocarea numelui Sfintei Treimi: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”³. Cât privește încheierea predicii, același autor înșiră câteva recomandări metodologice, în sensul celor prezente în manualul Patriarhiei, amintit mai sus.

Domnul Ioan Toader, o vreme cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, în cartea sa *Retorica amvonului*, deși are un capitol intitulat *Acțiunea* (în predică *nn.*), totuși el nu amintește în mod concret despre partea de invocare de la începutul predicii, nici despre doxologia finală. Reținem însă afirmația că: „Introducerea are rolul de stimul”⁴.

Preotul Costachi Grigoraș, fost cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași, în a sa lucrare: *Propovăduiți Evanghelia la toată făptura! Omiletică și Catehetică specială*, vorbește despre schema-planul unei predici⁵, dar nu amintește nici de invocarea inițială, nici de doxologia finală, sub forma indicată la început.

¹ Pr. Vasile Gordon (coord.), *Omiletica*, Basilica, București 2015, p. 427-428.

² Vasile Gordon (coord.), *Omiletica...*, p. 446-453.

³ Pr. Ioan Băjău, *Omiletica specială*, Craiova 2004, p. 174.

⁴ Ioan Toader, *Retorica amvonului*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca 2002, p. 20. Referința nu o preluăm la întâmplare, deoarece aceasta ne va ajuta în argumentarea noastră privitoare la invocarea inițială. Pe de altă parte, facem precizarea că acest volum al domnului Toader, aduce o perspectivă cu totul nouă în omiletica românească, în primul rând prin faptul că propune o altfel de abordare, evidențiind o legătură mai concretă cu retorica.

⁵ Pr. Costachi Grigoraș, *Propovăduiți Evanghelia la toată făptura! Omiletică și Catehetică specială*, Trinitas, Iași, 2000, p. 114-125.

Părintele profesor Ilie Ivan, în manualul de Omiletică conceput de sfinția sa, evocând părțile componente ale predicii, amintește ca prim moment „*formula de invocare*”, continuând cu explicațiile următoare:

„Toate cuvântările bisericești încep cu rostirea formulei: *În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin*”, însoțită de însemnarea cu Semnul Sfintei Cruci. Prin rostirea acestei formule, preotul invocă și, totodată, mărturisește credința în Sfânta Treime. Predica nu este un discurs oarecare, iar predicatorul nu vorbește în numele său, nu se predică pe sine, gândurile sale. Predica este cuvântul lui Dumnezeu, iar preotul este trimisul lui Dumnezeu, nu în al său personal. De aceea formula de invocare nu poate fi deloc neglijată”⁶.

Folosirea adjectivului nehotărât *toate* arată că nicio cuvântare bisericească nu poate să fie rostită fără această invocare, fapt accentuat și de ultima afirmație a textului citat. Mai departe, autorul explică și de ce este necesară invocarea: chemarea, deodată cu mărturisirea credinței treimice. Din altă perspectivă, argumentul folosirii invocării are în vedere calitatea predicii în raport cu orice altă cuvântare, anume faptul că preotul vorbește cele revelate de Dumnezeu. Cât privește încheierea predicii, autorul nu indică formula doxologică, ci enumeră doar chestiuni oratorice.

Părintele profesor Vasile Gordon, în manualul său *Introducere în Omiletică*, nu face nicio mențiune despre invocarea Sfintei Treimi la începutul predicii și nici despre doxologia de la sfârșitul cuvântării⁷.

Preotul profesor Dumitru Belu, socotit a fi cel mai mare teoretician în domeniul științei omiletice din teologia ortodoxă românească⁸, în capitolul despre redactarea predicii spune clar: „predica o începem, la rostire, cu semnul sfintei cruci”⁹, fără să mai adauge alte explicații. Despre formula doxologică din finalul predicii nu se face amintire.

⁶ Pr. Ilie Ivan, *Omiletica Ortodoxă. Repere teoretice, metodice și practice*, Editura Universității din Pitești, 2009, p. 202.

⁷ Pr. Vasile Gordon, *Introducere în Omiletică*, Editura Universității din București 2001.

⁸ Vasile Gordon, *Introducere în Omiletică...*, p. 155. El este identificat aici ca „cel mai prolific autor de studii omiletice din întreaga istorie a predicii la români”. A se vedea și Nicolae Dura, *Activitatea omiletică a preotului profesor Dumitru Belu*, în „Studii Teologice”, 1/1987, p. 97-107.

⁹ Pr. Dumitru Belu, *Curs de omiletică. Momente din istoria predicii. Teoria predicii*, Editura Andreiană – Editura InfoArt Media, Sibiu 2012, p. 480.

Manualul de omiletică pentru Seminariile teologice, alcătuit de preotul Nicolae Petrescu, nu prezintă nici acesta formula de invocare, nici pe cea doxologică, de final. În schimb, sunt cuprinse câteva precizări despre modalitățile în care trebuie să se facă introducerea, despre o posibilă rugăciune sau invocație rostită după motto, precum și despre felul încheierii¹⁰.

Profesorul de teologie, preotul dr. Petre Procopoviciu, în lucrarea sa *Omilia și predica*, deși amintește de „trei trepte în dezvoltarea (predicii *nn*): intrare, tratare și încheiere”¹¹, nu face vorbire de formula tehnică de deschidere, nici de cea de încheiere.

Diaconul Laurean Mircea în recenta sa lucrare *Arta predicării*, când prezintă momentul introducerii predicii afirmă că:

„nu trebuie neglijată sub nicio formă rostirea scurtei rugăciuni - pe care foarte mulți nici nu o consideră ca atare – „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”, deodată cu facearea semnului Sfintei Cruci, gest și cuvinte cu care debutează propriu-zis orice predică ortodoxă”¹².

Deși scurtă, referința la formula tehnică de invocare este circumscrisă unei atenționări puternice și clare: prin utilizarea negației *nu trebuie neglijată sub nicio formă* în orice predică, se conferă precizării un caracter imperativ.

Cât privește încheierea predicii, autorul arată că aceștia i se așază „la final o rugăciune frumoasă sau o doxologie”¹³, fără însă a fi indicată clar formula amintită.

La acestea se adaugă¹⁴ volumul inedit și prea puțin cunoscut intitulat: *Predică și predicator*¹⁵, al preotului Ioan Zbârce¹⁶, slujitor la biserica Sfinții

¹⁰ Pr. Nicolae Petrescu, *Omiletica, manual pentru Seminariile teologice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune la Bisericii Ortodoxe Române, București 1977, p. 200 *șu*.

¹¹ Pr. dr. Petre Procopoviciu, *Omilia și predica (studiu istoric-omiletic)*, Tiparul tipografiei dieceane, Oradea (f.a.), p.67.

¹² Diac. Laurean Mircea, *Arta predicării. Exigențe pentru mileniul al III-lea*, Editura Doxologia, Iași 2015, p. 63. În motivația sa, autorul se fundamentează pe afirmația „ca să arate faptic că nu suntem creștin doar cu numele, ci și cu împărtășirea condiției hristice prin asumarea crucii”, preluată din teza de doctorat a lui Simion Doru Cristea, *Funcția simbolic-mitică în textul religios. O investigație a domeniului cultic ortodox: Liturghiere și Motivelnice din sec. XVI-XVII*, Editura Credo, Cluj-Napoca, 2005, 302 p.

¹³ Laurean Mircea, *Arta predicării...*, p. 75.

¹⁴ Deși nu aparțin ariei de cercetare omiletică, la care am făcut apel până aici, nici în recursul la operele: *Spiritualitate și comuniune în liturghia Ortodoxă*, semnat de Pr. profesor Du-

Apostoli Petru și Pavel din Ștei (jud. Bihor)¹⁷. Bucuria regăsirii aici a celor două momente ale prediciei, pentru care au fost oferite și câteva explicații, ne-au făcut să apelăm la ele în acest demers de cercetare, completându-le și cu alte referințe care n-au fost amintite de autorul citat.

Astfel, slaba preponderență a referințelor legate de momentul de început al prediciei, cât și în privința finalului cuvântării, în arealul celor ilustrate mai sus, ar conduce spre concluzia că folosirea formulei de invocare, cât și a doxologiei de încheiere nu ar fi necesare. Din punctul nostru de vedere, socotim că aceste două etape ale prediciei trebuie avute în vedere, cu maximă seriozitate, în contextul oricărei cuvântări bisericești.

3. Invocația

Așa cum am observat mai sus, o parte importantă dintre teoreticienii în aria omiletică marchează momentul deschiderii oricărei predicii cu invocarea Sfintei Treimi, prin cuvintele: *În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin!* Din experiența noastră, încă din copilărie, am remarcat prezența acestei invocații în toate predicile audiate¹⁸.

Acest enunț comportă sensuri bogate, ce pot și trebuie să fie evaluate din perspectiva *forme* sale, a *motivației*, a *caracterului* pe care îl determină asupra cuvântării, cât și asupra modului omiletic (retoric) de *rostire* a acestuia.

mitru Stăniloae și *Cartea deschisă a Împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, semnat de Bartolomeu (Valeriu) Anania, care se referă la descrierea și explicarea actului Liturghiei euharistice, nu se face referire expresă la momentul prediciei, în consecință, nici la invocația de început a prediciei, nici la doxologia din finalul prediciei.

¹⁵ Pr. Ioan Zbârce, *Predică și predicator*, Editura Buna Vestire, Beiuș, 2015, 474 p. Detalierea tematică, observabilă din *Cuprins* (nu mai puțin de 62 de capitole), oferă perspectiva unei palete bogate, aproape exhaustive, pentru întreg demersul teoriei disciplinei noastre, fiind destul de apropiat de caracteristicile unui adevărat manual de omiletică, la nivelul tematicii acoperite.

¹⁶ Alt volum tipărit de acest autor se intitulează: *Convertiți-vă și veți trăi*, (fără editură) Ediția 2007, 220 pg. (cf: <https://www.bizoo.ro/firma/candelacriscom/vanzare/13382039/carte-convertiti-va-si-veti-trai>).

¹⁷ Informații disponibile pe internet despre autor, doar pe pagina de știri a Episcopiei Oradiei: <http://www.eparhiaortodoxaoradea.ro/stiri/chiriarul-oradiei-a-resfintit-biserica-sfintii-apostoli-petru-si-pavel-din-stei>.

¹⁸ Problema momentului în care începe să apară această *formulă tehnică* va fi investigată în alt moment, fiind necesară o documentare mai amplă. Totuși, modelul kerygmatic apostolic ne lasă să întrevădem schema formală prin care, apostolii menționau, din start, în numele cui vorbesc.

4. Forma invocației

Așa cum se poate observa, invocația are o formă clară și scurtă. Ea este formată din 11 cuvinte care au un statut gramatical, lexical și literar bine definit.

În are calitate de prepoziție simplă și are aici, în această construcție, înțelesul de indicare a autorității, fiind baza, temeiul din care pornește o acțiune¹⁹.

Numele are rolul de substantiv comun articulat cu articol hotărât. În construcția noastră *în numele* are rolul de locuțiune prepozițională cu sensul arătat deja, de: „a) în locul cuiva, din partea, din însărcinarea cuiva (sau a ceva); b) invocând puterea, autoritatea cuiva”²⁰.

Tatălui, deși lexical acest cuvânt are statut de substantiv comun (cu rădăcina *tata*), el poartă sensul de substantiv propriu, indicând cea dintâi Persoană a Sfintei Treimi. Tocmai de aceea, prima literă a cuvântului este scrisă cu literă mare, regulă păstrată pentru orice loc din propoziție unde acesta s-ar putea afla. Gestul acesta indică respectul, reverența. Din perspectivă gramaticală, datorită articulării prezente în această construcție se accentuează (al cui nume, al Tatălui.)

Și reprezintă o conjuncție copulativă și are rolul de a leaga două substantive între care există o corespondență sau o echivalență²¹. Repetată între cele trei nume (Tatăl, Fiul, Sfântul Duh) ea are menirea de a arăta raportul de concordanță, de egalitate între cele trei Persoane ale Sfintei Treimi.

Fiului, cu rădăcina *fiu*, este un substantiv, aici articulat. Prezența literei mari din începutul cuvântului face trimitere la Fiul Tatălui, la Iisus Hristos, cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi.

Sfântului Duh este un substantiv propriu, inițialele în majusculă indicând pe cea de-a treia persoană a Sfintei Treimi.

Articularea cu articol hotărât a celor trei substantive proprii desemnează un obiect sau un concept cunoscut de emițător și auditor, în cazul nostru, numele celor Trei Persoane Treimice.

Amin este o interjecție, folosită îndeobște în textele religioase și în practica bisericească de rugăciune cu sensul de „Adevărat! așa să fie!”²².

¹⁹ cf. *Micului dicționar academic*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 2010.

²⁰ *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a revăzută și adăugită) Academia Română, Institutul de Lingvistică, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009.

²¹ *Dicționarul explicativ al limbii române...*, 2009.

²² *Dicționarul explicativ al limbii române...*, 2009.

5. Motivația invocației și a caracterului pe care-l determină asupra conținutului și rostirii predicii

Din însăși forma invocației, descrisă mai sus, se pot desluși deja, lesne, implicațiile²³ pe care aceasta o are atât asupra: a). conținutului - a ceea ce se rostește; b). preotului - care rostește predica; c). auditorului - către care este transmisă predică.

Observarea textului invocației ne trasează o linie de urmat în interpretarea noastră. Încă din debutul acesteia, plasarea locuțiunii prepoziționale *în numele* trimite către *argumentul autorității*.

Ne aflăm în spațiul liturgic de manifestare. Aici sunt prezenți oameni credincioși care-L afirmă și recunosc pe Dumnezeu ca Stăpân. Astfel, cuvintele pe care le va rosti preotul, ca explicare a textului evanghelic, poartă amprenta trimeritiei din partea Celui de Sus, preotul fiind doar un sol, care este trimis să anunțe, să vestească cele pe care Acela le vestească către umanitatea creată de El.

Părintele Ioan dedică în volumul citat un capitol aparte, intitulat chiar așa: *În numele Tatălui....* arătând clar cum începe predica:

„Și acum începe predica. Cum? *În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh*. Deci predicatorul începe să predice. În numele cui? *În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh*. În numele lui Dumnezeu. Nu în numele său sau al altora”²⁴.

Printr-un șir de întrebări retorice, acesta aduce clarificări binevenite referitoare la expresia *în numele*:

„Dar ce-i numele?! Un cuvânt sau un grup de cuvinte prin care se arată cum se cheamă o ființă sau un lucru, o acțiune, o

²³ „Dacă în fruntea unei cărți sau a unui tratat se pune un titlu pentru orientarea cetitor lui asupra cuprinsului și spre a-și face o judecată, cum să urmeze desfășurării, asemenea și în introducerea predicii cuvântătorul arată obiectul și intenția cu care voește să-i trateze, arată puterea învățaturii... Lucrul principal este ca să câștige interesul și atenția auzitorilor... (Astfel *nn*) le va ține deșteptată atenția și se va ține încordată în timpul întregii dezvoltări” la Petre Procopoviciu, *Omilia și predica...*, p. 69.

²⁴ Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 223. „Unde se pomenește numele lui Dumnezeu, e de față însuși Dumnezeu” la Pr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe, București, 2004, p. 502.

noțiune etc. și care vorbește pentru a le individualiza. Numele e o denumire a ceva. Când zici „în numele cuiva” înseamnă „în locul cuiva”. „Din partea cuiva”. Apoi expresia mai are un sens. Se invocă puterea și autoritatea cuiva. Când zici: În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, vrei să spui că ești trimis să vorbești, să predici în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Ești trimis să vorbești în numele lui Dumnezeu. Predici în numele lui Dumnezeu. Din partea lui Dumnezeu. Deci ceea ce vrei să transmiți nu e de la tine, ci de la Dumnezeu. Totodată când zici „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” evoci puterea și autoritatea lui Dumnezeu”²⁵.

Pentru a înțelege mai bine cele arătate mai sus, autorul recurge la o scurtă exegeză a rugăciunii Domnești din care extrage și calitatea de sol a celui care predică, ca trimis al lui Dumnezeu:

„În rugăciunea Tatăl nostru zicem: „Sfințească-Se numele Tău”. În greacă, cererea aceasta e mai clară ca în română. Aici e vorba de hotărârea noastră de a face tot ce este cu putință pentru ca numele lui Dumnezeu să se fie sfințit de toți... Numele Fiului să fie sfințit de toți. La fel și numele Tatălui și cel al Duhului Sfânt. De aici se trage și concluzia firească: „Deci noi nu predicăm oricum. Cine are despre ființa și atributele lui Dumnezeu păreri, învățături și noțiuni greșite, cine Îi neagă existența sau Îl confundă cu natura creată de El, sau Îl socotește nedrept sau neputincios sau rău, acela nu sfințește numele lui Dumnezeu... A începe să zici: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh înseamnă să vorbești în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh și să prezinți învățătura Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh și nu orice și oricum. În vestirea cuvântului lui Dumnezeu își ia apărător, păzitor și ocrotitor pe Dumnezeu. Arată că este trimisul Cerului care a venit în mijlocul oamenilor să vestească pe Dumnezeu. Să vestească credința cea adevărată. Să vestească ce le transmite Dumnezeu. Și ce au ei de făcut în vederea mântuirii. Ascultătorii trebuie să asculte ce li se spune. Ce li se comunică. Ce li se transmite. Predicatorii nu au voie să

²⁵ Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 223.

vestească oamenilor lucruri omenești, ci porunci și învățături dumnezeiești. Pe Dumnezeu. Pe Mântuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos și Învierea. Când vine un trimis al stăpânirii pământești cu porunci de la stăpânire, stai și ascuți”²⁶.

Din cele menționate mai sus se degajă o primă constatare, cu valoare de principiu, cu relevanță atât pentru preotul-predicator cât și pentru credinciosul-ascultător.

Pentru preot, conștiința faptului că el este un trimis, precum Sfinții Apostoli, transformă toată viața lui și lucrarea lui pastorală, în care este inclusă predica lui. Astfel, ca el să poată transmite cuvântul revelat, pe care se bazează întreaga învățătură de credință a Bisericii, el trebuie să cunoască acest cuvânt, să interacționeze cu el permanent, prin lectură și meditație, ca de acolo să-L descopere pe Hristos Domnul²⁷. Mai apoi, să și-l imprime în minte și în inimă, prin rugăciunea curată, postire și iubire. Numai atunci poate să dea mărturie bună, precum Învățăceii cei doisprezece, și mai apoi, următorii lor în slujirea Bisericii, Părinții. Acesta este semnul de respect față de autoritatea cuvântului dumnezeiesc. Din această perspectivă, cuvintele preotului trebuie să fie clare, cu accentul sobrietății, fără șovăială.

Pentru credincioși, raportarea lor la cel care vorbește de la amvon este îi fac să se apropie cu fiască ascultare, privindu-l pe preot nu doar ca om, ci mai ales ca pe cel ce vine într-un nume Domnului, care grăiește, prin cele de jos, adică prin cuvinte omenești, despre realități cerești. După respectul pe care-l arată față de Dumnezeu, credincioșii nu pot să-l disprețuiască pe preot, cel care a fost investit de Arhiepiscopul ce veșnic, prin hirotonie, cu darul preoției.

Încă dintru începutul rostirii formulei de invocare, preotul *se va însemna cu semnul Sfintei Cruci*, asemenea și credincioșii. Gestul este un indicator atât al calității celui care vorbește cât și asupra a ceea ce vorbește:

„Când începi predica cu cuvintele „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”, trebuie să transmiți și învățături dumnezeiești. Apoi, în timp ce pronunți aceste cuvinte, îți faci semnul crucii, cerând ajutorul de la Mântuitorul nostru Iisus Hristos îmbrăcându-te cu ajutorul, cu harul și puterea Lui, în-

²⁶ Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 225-226.

²⁷ *Cercetați Scripturile* (căci) *acelea mărturisesc despre Mine*, zice Înuși Domnul Iisus (Ioan 5, 39).

tărindu-te cu puterea Sfintei Cruci care tot de la El vine. Și pomenind de Sfântul Duh, ceri să vină să te curățească de cel rău și să-ti sfințească viața... Rostind: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” și făcându-ți semnul Sfintei Cruci, mărturisești credința cea adevărată. Cine vrea să predice și nu începe așa, nu e de credință dreptmăritoare, ci de altă credință. De altă confesiune. Deci de la început știi pe cine ai în față. Pe cine ascuți. Îți poți da seama că acesta nu vorbește în numele lui Dumnezeu și pentru Dumnezeu. Vorbește în numele lui și în interesul lui. Pentru el și pentru alții. Nu pentru numele lui Dumnezeu. Într-o oarecare împrejurare părintele Galeriu trebuia să vorbească. Antevorbitorii lui au vorbit în numele unora și altora. Când i-a venit rândul părintelui Galeriu să vorbească, a început cu cuvintele: „Dacă antevorbitorii mei au vorbit în numele unora sau altora, eu vă voi vorbi în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh”. Noi numim tată înainte de toți pe cel care ne-a născut, care ne crește și ne poartă de grijă ca să ajungem la o viață cât mai fericită. Tată putem numi noi aici, pe părinte, și pe oricine care ne dă dovezi de deosebită bunăvoință și îngrijire. Dar cel mai mare binefăcător al nostru e Dumnezeu, care ne-a creat, ne susține și ne poartă de grijă. Pe El Îl numim Tatăl nostru Cel din ceruri. Tatăl ceresc este atât Hristos, Care ne face și pe noi fii adoptivi ai Lui”²⁸.

Însemnarea amintită este o pecete care pune o amprentă puternică pe mintea și pe inima predicatorului și a ascultătorilor, care sfințește, încât cuvintele rostite și primite se transformă din filologie în Teologie, după expresia lui Bartolomeu Anania²⁹. Am putea considera că acest gest este unul similar cu cel al epiclezei euharistice. Dacă acolo pâinea și vinul devin, prin binecuvântarea în semnul Crucii, Preasfântul Trup și Sânge al Domnului, aici, cuvintele omenești primesc „putere multă, spre (îm)plinirea Evangheliei”³⁰ în viața credincioșilor.

²⁸ Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 224.

²⁹ Arhiep. Bartolomeu Anania, *Prolog la „Biblia sau Sfânta Scriptură”*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 4.

³⁰ Cuvinte adresate ca binecuvântare, de către arhiepiscop sau preot, diaconului care va lectura textul Evangheliei, în cadrul slujbei Sfintei Liturghii.

De aici se poate degaja și *caracterul de jertfă al predicii*³¹, adică cel care privește actul predicii ca pe unul e jertfă și din partea preotului. El își pune toată voința, forța, inteligența, gura și chiar trupul său, în slujba lui Hristos, pentru ca Acela să le potențeze cu harul său, încât acestea să fie învrednicite a transmite și a actualiza mesajul mereu viu al Revelației.

Alături de acestea se înscrie și *caracterul de liturgic³²-eclesial³³ al predicii*. Prin aceasta se arată că rugăciunea de invocare, cât și doxologia de încheiere transformă cuvântarea preotului dintr-o expunere filosofică, într-un act doxologic. Prin predica cultică sufletul „se mută de la pământ la cer, părăsind înțelesurile cel slabe ale lumii și întristarea după plăcerea care vine din ele, bucurându-se de numele lui Dumnezeu”³⁴, căci „cuvântul predicatorului nu poate fi numai cuvânt simplu sau limbaj, el are întotdeauna o dimensiune sacră, liturgică ... predica descoperă adevărata menire a cuvântului omenesc prin aceea că el a fost dat omului să cugete și să rostească rațiunile lui Dumnezeu din fapte, se cheme la adevărata rostire despre Dumnezeu”³⁵.

Pe cale de consecință, din cele de mai sus, trebuie evidențiat caracterul *moral* ce se degajă din invocare. Astfel, cuvintele predicii preotului motivează și inspiră viața credincioșilor. Transmițând doar cuvintele lui Dumnezeu, acestea ne-au fost descoperite ca fiind Duh și Viață. De aceea, predica e hrană care întărește voința credincioșilor.

³¹ „Numai unită cu jertfa, predica devine un act sfințitor, revelator întrucât mijlocește o cunoaștere care transfigurează, care schimbă radical logica faptelor omului” la Adrian IVAN, *Logos parainetikos...*, p. 310. Același autor face și precizarea următoare: „Prin predică preotul nu îndeplinește o simplă profesie ci este un act de jertfă a sa. Dacă predicatorul nu s-ar dăruie pe sine cuvântului propovăduirii, el ar vorbi în numele lui și atunci vorbirea lui nu s-ar deosebi cu nimic de vorbirea simplă”, p. 313.

³² Vezi pe larg la Pr. Vasile Gordon, *Omiletica...*, p. 28.

³³ „Numai prin Mântuitorul Cristos cel euharistic putem pătrunde, citi, înțelege și cunoaște deplin pe același Cristos din cuvântul Scripturii. Cu alte cuvinte, Hristosul Cuvântului se descoperă deplin numai în Hristosul euharistic” †Irineu al Craiovei, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, Trăirea eshatologică a morții și Învierii Mântuitorului Hristos în Biserică prin Sfânta Euharistie, în „Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei Taine a Împărtășaniei, Pr. Ștefan Buchiu (coord.), Editura Basilica, București 2015, p.56.

³⁴ Pr. Adrian Ivan, *Logos parainetikos. Principii parenetice în omiliile la Matei și în alte scrieri ale Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Mitropoliei Olteniei, 2015, p. 320. În alt loc, același autor face precizarea că „Cuvintele predicii devin puternice prin rugăciunea întregii biserici...”, p. 306..

³⁵ Adrian Ivan, *Logos parainetikos...*, p. 312.

Mai departe, formula de invocare face amintire de cele Trei Persoane Treimice, ceea ce ne conduce la caracterul *trinitar*. Acesta pune în valoare comuniunea Treimică ca model de comuniune pentru oameni, întru credința cea dreaptă.

Potrivit teologie și spiritualității răsăritene, pe baza mărturiei biblice³⁶, invocarea numelui, indică prezența persoanei. Astfel, invocarea Sfintei Treimi nu înseamnă altceva decât prezența Acesteia ca mărturie că ceea ce se vestește este Adevărul, că întreg conținutul transmis vizează veșnicia. Invocarea nu este sinonimă doar cu calitatea de sol a preotului, ci are și valoarea de rugăciune prin care se cere lui Dumnezeu harul necesar, prin care cuvintele omenești să poarte puterea cea de Sus, astfel încât, prin predică să conducă la schimbarea, trezirea, înnoirea, învierea, sfințirea vieții.

Ajungem astfel la observarea caracterului orantic al invocării. Așa cum am spus ceva mai sus, rugăciunea de început pune o pecete pe mintea, inima și cuvintele preotului. Le conectează la sursa harului, la Dumnezeu, spre a mărturisi adevărul mântuitor. Fără invocare, predica ar fi discurs omenesc. Prin invocare aceasta devine chemare, mesaj de la Dumnezeu. Pe de altă parte, invocarea deschide mintea și inima credinciosului, în așa fel încât acesta să poată cuprinde, cu toate ale sale, ceea ce se propovăduiește:

„Predica începe ca o scurtă rugăciune. În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin... Și se sfârșește cu o rugăciune de preamărire a Sfintei Treimi. Dacă neam referi numai la începutul predicii: În numele Tatălui... și la sfârșitul predicii: Slavă Tatălui... ne dăm seama că avem de a face cu o rugăciune... Toate aceste gesturi și lucrări ne vorbesc de faptul că predica ne leagă de cult și de rugăciune. O predică se deosebește de o expunere oarecare, de o conferință oarecare, de o vorbire oarecare”³⁷.

Precizările sunt completate cu altele, care adaugă un plus de înțelegere:

³⁶ Vezi la Constantin Preda, *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București 2005, p. 104-106.

³⁷ Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 215.

„Deci rugăciunea se leagă de predică și predica de rugăciune. Acest lucru ar trebui să-l știe și ascultătorii, iar dacă nu știu ar trebui învățați să știe. Rugăciunea din cult, de la slujbe se continuă cu rugăciunea din predică. Și când începi predica cu cuvintele: *În numele Tatălui...* nu poți spune orice. În rugăciune nu-ti poți permite să spui orice. În numele Tatălui nu poți spune orice. Cuvintele acestea te obligă să spui lucruri înalte. Lucruri și taine dumnezeiești. Nu să te lauzi pe tine sau pe alții. Pentru că Dumnezeu știe cine ești și cu cine are de-a face. Știe și pe alții cine sunt. Și zadarnic încearcă unii predicatori uneori să-i îmbrace pe unii oameni în virtuți, dacă ei sunt goi de fapte bune. În timpul predicii trebuie să aduci slavă Tatălui, nu laude unor oameni vicioși ... Cum poți încheia apoi predica cu cuvintele: Slavă Tatălui..., dacă pe parcursul predicii ți-ai adus slavă ție și oamenilor și n-ai adus slavă Tatălui?!”³⁸.

Toate aceste considerente conduc la afirmarea faptului că: „Propozițiile și frazele din predică trebuie să fie în așa fel formulate încât, pe lângă faptul că-l vestesc pe Dumnezeu, să fie și o rugăciune”³⁹.

6. Doxologia

Cât privește încheierea predicii, aceasta nu trebuie făcută prin cuvinte greu de înțeles, ci să fie simplă, pe înțelesul ascultătorilor, în așa fel încât aceștia să fie dispuși a primi și a împlini ceea ce au auzit în predică.

În cartea sfinției sale, identificăm un subcapitolul intitulat chiar așa „Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh”. Aici sunt surprinse următoarele nuanțe:

„Nu știu câți oameni iau aminte la evenimentele, întâmplările și trăirile lor la care iau parte în viață. Nu știu câți sunt atenți la cuvintele ce le rostesc. La ce exprimă ele. La învățătura ce o dau. La mesajul ce îl transmit. Dar e indicat ca să fim atenți la tot ce se petrece în jurul nostru și să fim cu luare aminte la învățătura ce ne-o dau cuvintele. La semnificația și înțelesul lor.

³⁸ Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 216.

³⁹ Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 217.

Uitați-vă la o predică! Pe lângă învățatura ce o transmite, chemarea pe care o adresează credincioșilor, lămuririle ce le oferă, predica nu este ca o rugăciune, ci ea însăși este o rugăciune. Nădăm seama după cum începe și se sfârșește. Începe cu *În numele Tatălui ...* și sfârșește cu *Slavă Tatălui ...* Cu aceste cuvinte începe și sfârșește oricare rugăciune. Între *În numele Tatălui...* și *Slavă Tatălui...* se vorbește, se predică despre Dumnezeu, Înșușirile Sale, Mântuitorul și Învierea Sa și de tot ce-i legat de ce-i sfânt și curat. Dar și în rugăciuni aflăm învățatura despre Dumnezeu, Mântuitorul nostru Iisus Hristos și despre cele sfinte. Predica devine rugăciune și rugăciunea pe lângă rugăciune devine și predică. Și întrucât predica face parte din cult, nu se poate ca din predică să lipsească cuvinte de slavă la adresa lui Dumnezeu. Dacă toată suflarea laudă pe Dumnezeu, aduce slavă lui Dumnezeu, cum ar putea omul să nu fie în rând cu toată făptura? El e mai îndatorat lui Dumnezeu, pentru că a primit mai multe de la Dumnezeu. De aceea să nu uităm ca mereu, mereu să laudăm pe Dumnezeu și să-I aducem slavă. Să zicem ca Sf. Ioan Gură. de Aur: *Slavă lui Dumnezeu pentru toate*. Nici predicatorul, după expunerea predicii, să nu uite să aducă slavă lui Dumnezeu.⁴⁰

Ceva mai încolo, autorul adaugă:

„La sfârșitul predicii, Îi aducem slavă lui Dumnezeu: Dar slavă lui Dumnezeu trebuie să-I aducem tot timpul vieții noastre prin cuvinte, gânduri, fapte, prin toată viața noastră. Cuvintele: *Slavă Tatălui...* sunt cuvinte prin care odată aducem slavă lui Dumnezeu; apoi aceste cuvinte sunt o chemare, un îndemn ca cei prezenți să aducă pururea slavă lui Dumnezeu. Când trăim pentru Dumnezeu, când aducem slavă lui Dumnezeu mărturisim credința, puterea și măreția lui Dumnezeu”⁴¹.

Reținem aici ideea că încheierea cuvântului predicatorial devine o doxologie, o laudă adusă lui Dumnezeu în măsura în care conținutul omiliei a

⁴⁰ Pr. Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 256.

⁴¹ Pr. Ioan Zbârce, *Predică și predicator...*, p. 260.

fost unul izvorât din Sfânta Scriptură și în acord cu învățătura Bisericii. Numai așa demersul predicatorial „nu se identifică cu pozitivismul caracteristic științelor umaniste, care nu au vedere vindecare sufletească a persoanei, parcursul ei duhovnicesc”⁴².

Mai apoi, formula doxologică ce încheie predica aduce laudă lui Dumnezeu pentru faptul că a trimis darul cuvântului, pentru ca preotul să poată cuvânta cu rost, iar adunarea ascultătorilor a primit darul înțelegerii acestor cuvinte, după tiparul observat la Cincizecime.

7. Concluzii

Din cele arătate până aici, deducem necesitatea utilizării formulei de invocare, din preambulul predicii, cât și pe cea a doxologiei, din finalul cuvântării. Conștientizate de către orice predicator, și utilizate constant în toate ipostazele predicatoriale, acestea vor constitui granițele sigure în care și prin cele rostite nu vor fi doar niște simple cuvinte omenești, ci grai ceresc, vorbă sfântă, aducătoare de pace, de bucurie și lumină pe calea vieții, spre mântuire.

⁴² Adrian Ivan, *Logos parainetikos...*, p. 131.

CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ

ACTIVITATEA DE CERCETARE A PROFESORILOR FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD AN UNIVERSITAR 2019-2020

Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja

Studii: „Father Dumitru Stăniloae and the Renewal of the Orthodox Dogmatics in Romania” în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIII (2019), nr. 4, p. 21-30 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; „Eschatology in Neo-Patristic Synthesis” în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), nr. 2, p. 25-38; „The Lives of the Saints – a Living Dogmatics”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), nr. 3, p. 11-30 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; „Preotul Profesor Ilarion Felea în slujirea Bisericii și a ideilor naționale” în vol. *Teologi ardeleni și Marea Unire*, coord. pr. prof. Dr. Nicolae Chifăr, Pr. Prof. Dr. Aurel Pavel, Editura Andreiană, Sibiu, 2019, p. 86-96 [ISSN:978-606-989-057-8]; „Georges Florovsky (1893-1979) – dincolo de schemele abstractismului teologic - patru decenii de la trecerea în veșnicie” în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, anul universitar 2018-2019, Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja și Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Editura Universității „Aurel Vlaicu” - Arad, Arad, 2020, p. 31-44 [ISSN 2558-8605; ISSN-L 2558-8605]; „Note pe marginea teologiei luminii în Dogmatica actuală”, în vol. *Lumina și semnificațiile ei în teologia și spiritualitatea ortodoxă*, Pr. Conf. Dr. Nicolae Răzvan Stan (editor), Editura Universitaria, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2020, p. 77-88 [ISBN 978-606-14-1618-9; ISBN 978-606-731-038-2]; „Importanța Dogmaticii în cultura actuală”, în vol. *Re-*

levanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe ortodoxe și intercreștine (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 147-161 [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „Preotul Profesor Ilarion V. Felea (1903-1961) – relevanța creștinismului în cultura modernă”, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 147-160 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad cu referatul *Importanța teologiei ortodoxe în cultura actuală. Provocări, oportunități, perspective*; 4-6 noiembrie 2019, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj „Satul și spiritul românesc, între tradiție și actualitate. Lectura Sfintei Scripturi și provocările transmiterii credinței”, cu referatul *Importanța teologică a traducerilor cu caracter dogmatic din secolul al XIX-lea*; 6-7 noiembrie 2019, Sibiu, Simpozionul internațional „A face misiune după modelul lui Hristos. Misiunea în mediul rural în istorie și astăzi”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu, cu referatul *Satul global - destructurare și reconstrucție. Priorități misionare cu privire la parohiile rurale ale Bisericii*; 11 decembrie 2020, New York, Institute for Studies in Eastern Christianity at Union Theological Seminary, cu referatul *Eucharist during Pandemic – Evil Influences and Spiritual Combat* (*Euharistia în pandemie – influențele răului și lupta spirituală*);

Organizări Simpozioane Naționale: 21-22 septembrie, Simpozionul Național al Studenților și Masteranzilor cu tema, *Familia creștină – prioritate a pastorației Bisericii Ortodoxe*; Simpozionul Național al Doctoranzilor, cu tema, *Provocări actuale la adresa unității familiei creștine. Paradigme pastorale și misionare*;

Organizare conferințe internaționale: 11 martie 2020 conferința susținută de Prof. Dr. Martin Illert, de la Universitatea Halle (Wittenberg) din Germania, cu titlul *Secularizarea ca o provocare pentru Bisericile noastre*; Editări volume studii: *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe ortodoxe și intercreștine*, (simpozion internațional) Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Editura Universitaria, Craiova, 2020, 652 p. [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7];

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2247-4382]; *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Arad, 2020 [ISSN 2558-8605]; *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Arad, 2020 [ISSN 2537-3668]; Săptămânal Pastoral-Misionar *Calea Mântuirii*, Editura Universității Aurel Vlaicu din Arad, 2020, [ISSN 1582-1951]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

P.S. Conf. Univ. Dr. Habil. Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului

Volume: *Persoana umană de la îmbolnăvire la însănătoșire - povățuiri și rugăciuni*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2020, 78 p. text [ISBN 978-606-9052-08-2];

Studii: „Parohia între misiunea bisericească și înveșnicirea creștinilor”, în rev. *Altarul Banatului*, an XXX (LXIX), 2019, nr. 7-9, iulie-septembrie, p. 5-17; „De la manuscrise la tipărituri bisericești - uniate românească și misiune creștină”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja și Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Cuțaru, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 21-30 [ISSN 2558-8605; ISSN-L 2558-8605]; „Patriarhul Nicodim și pastorația sa în primii ani ai regimului comunist în România”, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an I (2019), nr. 1, p. 13-23 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; „Biserica Orto-

doxă - păstrătoare a identității și culturii românești”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română - interferențe interortodoxe și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 9-26 [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „The Pastoral Care and Education of the Theological Seminarians and Students and its Constructive role”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), nr. 1 (82), ianuarie-martie, p. 12-23 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789]; „The Religious Education of Parents and Children During the Last Century in the Archdiocese of Arad”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), nr. 2, aprilie-iunie, p. 10-24 [ISSN 2247-4382; ISSN-L 1453-4789];

Articole în reviste de specialitate: „Pastorația creștină a Armatei române pe fronturile celor două Războaie Mondiale”, în rev. *Misiunea*, Revista Centrului de Cercetare a Conlucrării Bisericii Ortodoxe Române cu Armata României „General Paul Teodorescu”, an VII (2020), nr. 1 (7), p. 18-21, [ISSN 2360-4190]; „Colindele de Crăciun - între tinerețe și bătrânețe”, în rev. *Vitralii Culturale*, Revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, Vâlcea, an IV (2019), nr. 7, p. 6-10 [ISSN 2559-7736; ISSN-L 2559-773];

Articole, consemnări în volume tematice: *Biblioteca Județeană a Râmnicului - lumină pentru viață*, în rev. „Biblioteca 70”, Revistă de cultură editată de Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul”, volum omagial, Vâlcea, 2019, p. 10 [ISSN 2559-7736; ISSN-L 2559-7736]; *Parohia Galșa - popas aniversar în misiunea bisericească*, în vol. „270 de ani spre cer”, coordonatori Eugenia Groșan și Adorian Lucian Trif, Editura Mirador, Arad, 2019, p. 13-14. [ISBN 978-973-164-284-0]; *Preasfințitul Părinte Visarion - în lumina darului vieții și a misiunii sacerdotale*, în volumul „Un ierarh dinamic, misionar și patriot: închinare Preasfințitului Visarion, Episcopul Tulcii, la aniversarea a 60 de ani”, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2019, p. 78-80. [ISBN 978-606-8890-29-6];

Participări la simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe

inter-ortodoxe și inter-creștine”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, cu referatul *Biserica Ortodoxă păstrătoare a identității și culturii românești*; 21-23 octombrie 2019, Craiova, 2019, Simpozionului național, „Mintea umană. Restructurare și iluminare”, organizat de Academia Română - Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu Motru”, Mitropolia Olteniei - Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova, Universitatea Babeș - Bolyai - Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Centrul de Spiritualitate și Îndrumarea Psiho-Pastorală (CSIPP), cu referatul *Privirea omului către cer și lume*; 23-26 octombrie 2019, Craiova, Internațional Conference „State and Society in Europe”, Ediția a 12-a, Facultatea de Teologie Ortodoxă, Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman”, cu referatul *Rolul Bisericii Ortodoxe în școala și societate*; 27 noiembrie, Arad, 2019, Conferințele naționale „Aradul și România Mare”, organizate de Primăria Municipiului Arad, Centrul Municipal de Cultură - Arad, Consiliul Județean Arad, Biblioteca Județeană „A.D. Xenopol” din Arad, cu referatul *Episcopia Aradului în contextul istoric - bisericesc de după Marea Unire de la 1918*; 12 octombrie, 2020, Alba Iulia, Simpozionul Internațional de Știință, Teologie și Artă - Ediția a XIX-a (ISSTA 2020), cu lucrarea *Educația religioasă a părinților și copiilor în ultimul secol din Arhiepiscopia Aradului*;

Conferințe duhovnicești: 25 noiembrie, Arad, 2019, în cadrul Conferințelor ASCOR - Arad, în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, conferința cu tema *Tinerii între libertate și dragoste creștină*; 11 martie, 2020, Arad, Conferințele ASCOR - Arad, în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, conferința cu tema *Pastorația elevilor și studenților - dialog ziditor*.

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2247-4382]; *Studia Theologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus

Studii: Pr. prof univ. Dr. Constantin Rus și Pr. drd. Tudor Budeanu, „The Hungarian Ecclesiastical Patronage in the Vision of Protopresbyter Gheorghe Ciuhandu. Historical-Canonical Study”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), vol. 82, nr. 1, p. 63-83 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Canonical Norms Regarding the Administration of the Holy Baptism”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), vol. 83, nr. 2, p. 39-72 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Canonical Norms Regarding the Administration of the Sacrament of Anointing with Holy Chrism”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), vol. 82, nr. 3, p. 30-42 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Botezul ereticilor după Sfântul Ciprian, Optatus de Mileve și Fericitul Augustin”, în *Anuarul Facultății de Teologie din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, 2020, p. 64-91 [ISSN 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605];

Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, cu referatul *Preocupări canonice ale Mitropolitului Antim Ivireanul*;

Recenzii în reviste de specialitate: Marie-Françoise Baslez, *Comment les chrétiens sont devenus catholiques (Ier-V-er siècle)*, Paris, Tallandier, 2019, 313 pp., în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, vol. 83, nr. 2, 2020, p. 184-187 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; *Revue du Droit des religions*, revue semestrielle publiée par les Presses Universitaires de Strasbourg, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, vol. 83, nr. 2, 2020, p. 187-195 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Editări de reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; *Studia Doctoralia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2017 [ISSN: 2537-3668]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista

Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan

Studii: „Trinitarian and Anthropological Personalism in Father Stăniloae’s View and its Significance to the Contemporary Man”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIII (2019), nr. 3, p. 77-89 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; „Direcții ale misiunii bisericii în lumea de astăzi. Rolul Facultăților de Teologie”, în *Anuarul Facultății de Teologie din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Arad, 2020, p. 92-103 [ISSN 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „Teologie și cultură în gândirea Preotului Profesor Dr. Ilarion V. Felea”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe ortodoxe și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 201-215 [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „The Mystery of the Holy Trinity - Mystery of Love, Life and Light in the Thinking of the Cappadocian Fathers and Its Ecclesiological and Anthropological Implications”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), vol. 83, nr. 2, p. 73-86 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Theological Aspects of the Missionary Strategy of the Romanian Orthodox Church in the Romanian Society in the Process of Secularization”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), vol. 82, nr. 3, p. 68-80 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789]; „Aspecte ale dialogului intercreștin în viziunea Patriarhului Justin Moisesescu”, în rev. *Studia Teologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an I (2019), nr. 1, p. 178-192 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; „Contextul cultural, bisericesc și misionar al înființării Școlii teologice din Arad (1822) și relevanța acesteia pentru teologia arădeană de astăzi”, în rev. *Studia Teologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an II (2020), nr. 2, p. 101-112 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Participări la simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interetnice și intercreștine”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, cu referatul *Teologie și cultură în gândirea părintelui Ilarion V. Felea*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; *Calea Mântuirii*, Săptămânal Pastoral-Misionar, Editura Universității Aurel Vlaicu din Arad [ISSN 1582-1951]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad

Studii: „Prayer and Life”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIII (2019), vol. 81, nr. 4, p. 51-66; „Noțiunea de poruncă în teologia morală. Tâlcuirea primelor patru porunci ale Decalogului”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 104-117 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „Vremelnicie și veșnicie – coordonate ale satului românesc în reflecția filozofică a lui Vasile Băncilă” (Temporality and Eternity - Coordinates of the Romanian Village in the philosophical reflection of Vasile Băncilă), în vol. *Simpozionul Internațional „Comuniune și comunități: jertfă, slujire, spiritualitate”, Episcopia Caransebeșului, Caransebeș 6-7 mai 2019*, Editura Episcopiei Caransebeșului Editura Montefano, Monastero San Silvestro, 2020, p. 93-110 [ISBN 978-88-87151-56-5 ISBN 978-606-8458-31-1 2]; „Aspecte teologice ale implicării sociale a Bisericii”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe ortodoxe și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 273-288 [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „Reflecții teologice asupra sexualității umane” (Theological Reflections on Human Sexuality), în rev. „Teologie și Viață”, Revista Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 2020, nr.

9-12, septembrie-decembrie, (în curs de publicare); „Theological Considerations on Abortion”, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), nr. 3, p. 43-67 [ISSN 2247-4382 81]; Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine”, cu referatul *Aspecte teologice ale implicării sociale a Bisericii*; 21-23 octombrie 2019, Craiova, Simpozionul național organizat de Academia Română Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu Motru” Mitropolia Olteniei-Arhipiscopia Craiovei Universitatea din Craiova - Facultatea de Teologie Ortodoxă Universitatea Babeș-Bolyai - Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației Centrul de Spiritualitate și Îndrumare Psiho-Pastorală (CSIPP), cu referatul „Mintea umană: restructurare și iluminare”, cu referatul *Locul și rolul imaginației în viața duhovnicească - perspectivă patristică*; 4-6 noiembrie 2019, Cluj, Simpozionul internațional de Teologie, Istorie, Muzicologie și Artă organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Babeș-Bolyai cu tema „Satul și spiritul românesc, între tradiție și actualitate. Lectura Sfintei Scripturi și provocările transmiterii credinței”, cu referatul *Vremelnicie și veșnicie - coordonate ale satului românesc în reflecția filozofică a lui Ernest Bernea*;

Conferințe: 02 octombrie 2019, Deva, conferința „Despre educație: Azi pentru Mâine”, organizată de Inspectoratul Județean Hunedoara, Casa Corpului Didactic Hunedoara, Asociația Dascălilor hunedoreni și S.I.P. Hunedoara, cu referatul *Educația școlară ca viață duhovnicească*; 25 noiembrie 2019, Petroșani, Conferința organizată de Centrul social-educativ Sfânta Ecaterina, cu referatul *Maica Domnului în viața și spiritualitatea creștinilor ortodocși*; 12 decembrie 2019, Cluj-Napoca, Conferințele organizate de A.S.C.O.R. Cluj-Napoca, conferința tema *Virtuțile, strădania omului sau darul lui Dumnezeu?*

Editări reviste: *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Prof. Univ. Dr. Florin Dobrei

Cărți: *Slujire și mărturisire. Episcopia Devei și a Hunedoarei la zece ani de la înființare*, Felicitas Felicitas Publishing House/Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Stockholm/Deva, 2019, 468 p. [ISBN: 978-91-984144-6-2 – 978-606-8692-71-5]; *Dobra (jud. Hunedoara) – file de cronică bisericească*, Felicitas Publishing House/Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Stockholm Deva, 2020, 414 p. [ISBN: 978-91-985629-3-4 – 978-606-8692-81-4];

Studii: „Episcopul Veniamin Nistor al Caransebeșului (1941-1949) - ctitor de revistă teologică românească”, în rev. *Astra Sabesiensis*, an 2019, p. 155-166 [ISSN:2457-8150]; „Protopopul Iosif Sânziana al Trestiei - repere biografice”, în rev. *Sargetia. Acta Musei Devensis*, an 2019, p. 153-164 [ISSN: 1013-4255]; „Un protopop uitat: Nicolae Pop din Balomiru de Câmp (jud. Alba)”, în rev. *Astra Salvensis. Review of History and Culture*, an 2019, nr. 13, p. 31-43 [ISSN:1842-7227]; „The Great War mirrored in the church chronicles of Hunedoara”, în rev. *Astra Salvensis. Review of History and Culture*, an 2019, nr. 14, p. 339-354 [ISSN: 1842-7227]; „Episcopia Devei și a Hunedoarei la ceas aniversar”, în rev. *Dacia Creștină*, an 2019, nr. 4, p. 1-18 [ISSN 2247-6792]; „Zorii creștinismului hunedorean - scurte considerații istorice”, în rev. *Miorița. Revistă de Etnografie și Folclor*, an 2019, p. 7-17 [ISSN: 1224-2470]; „Un luptător pentru idealul național - protopopul Ioan Papiu al Devei”, în vol. *Națiunea imaginată. Concepte și etape în construirea identităților naționale europene. In Honorem Prof. Univ. Dr. Sever Dumitrașcu*, coord. Sorin Șipoș, Gabriel Moisa, Dan Octavian Cepraga, Ion Eremia, Laura Ardelean, Radu Romînașu, Academia Romană. Centrul de Studii Transilvane/Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Cluj-Napoca/Deva, 2019, p. 279-302 [ISBN: 978-606-8694-96-2 – 978-606-8692-69-2]; „Historical and ecclesiastical realities in the southwest of Transylvania during the Principality (1541-1688)”, în rev. *Teologia*, an 2020, nr. 1 (82), p. 102-118 [ISSN: 1453-4789]; „Legislație școlară și învățământ confesional ortodox în Transilvania perioadei dualiste”, în rev. *Studia Theologica et Historica Aradensis*, an I (2020), nr. 1, p. 48-67 [ISSN: 2668-8387]; „Preoți hunedoreni în marea răscoală țărănească din 1784”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Anul universitar 2018-2019, Arad, 2020, p. 186-201 [ISSN: 2558-8605]; „Manuscrise și tipărituri bisericești din parohiile și așezămintele monahale hunedorene de altădată”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în*

cultura română. Interferențe ortodoxe și intercreștine (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 325-341 [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „Frământări confesionale pe meleagurile Dobrei (jud. Hunedoara) în secolul al XVIII-lea”, în rev. *Altarul Banatului*, an 2020, nr. 7-9, p. 115-130 [ISSN: 2558-9628]; „Bisericile românești ale Dobrei”, în rev. *Miorița. Revistă de Etnografie și Folclor*, an 2020, p. 33-43 [ISSN: 1224-2470]; „Vechi prevederi bisericești privitoare la conduita duhovnicească a credincioșilor”, în rev. *Dacia Creștină*, an 2020, nr. 1-2, p. 55-60 [ISSN: 2247-6792]; „Popasuri în Caransebeșul de altădată”, în vol. *Comuniune și comunități: jertfă, slujire, spiritualitate*, coord. Casian Rușeț, Editura Montefano/Editura Episcopiei Caransebeșului, Fabriano/Caransebeș, 2020, p. 373-391 [ISBN: 978-88-87151-56-5-978-606-8458-31-1]; „Pictorii bisericilor hunedorene. Repertorizare”, în vol. *Credință, cultură și vrednicie în slujirea Altarului Bănățean. Volum omagial dedicat Pr. dr. Ionel Popescu*, coord. Daniel Alic, Editura Partoș, Timișoara - Centrul de Studii Banatice, Vârșeț, 2020, p. 235-247 [ISBN: 978-606-040-035-6 -978-86-900728-3-5];

Participări la simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul teologic internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe Române în cultura românească. Interferențe interortodoxe și intercreștine”, cu referatul *Manuscrise și tipărituri bisericești din parohiile și așezămintele monahale hunedorene de altădată*; 1-3 noiembrie 2019, Reșița, am participat la Simpozionul istoric internațional „Banatul - trecut istoric și cultural/Banat – istoria i multikulturalnost” (ed. a XXIV-a), cu referatul *Istorie, cultură și spiritualitate bizantină în paginile revistei „Altarul/Mitropolia Banatului” (1944-1947; 1951-2019)*; 26-27 noiembrie 2019, Deva, Simpozionul școlar interjudețean „Spiritualitatea și formele culturii în epoca modernă și contemporană” (ed. a XI-a), cu referatul *Repere ale monahismului hunedorean contemporan*; 2-5 februarie 2020, Cluj-Napoca, Simpozionul istoric internațional „Istoria și scrisul istoric azi: opțiuni metodologice, paradigme, agendă”, cu referatul *Crâmpoie din istoria bisericească a unui străvechi sat românesc: Leșnic (jud. Hunedoara)*; 12 octombrie 2020, Alba Iulia, Simpozionul teologic internațional „Educația creștină într-o lume culturală pluralistă. Cum cresc copiii

în lumea de azi (ISSTA 2020)” (ed. a XIX-a), cu referatul *Biserica monument istoric „Buna Vestire” din Trestia (jud. Hunedoara)*;

Editări de volume: † Gurie Georgiu, *„Mergând, învățați toate neamurile...” Cuvinte pastorale*, Felicitas Publishing House/Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Stockholm/Deva, 2020, 228 p. [ISBN: 978-91-985629-6-5 – 978-606-8692-78-4];

Editări de reviste: *Dacia Creștină*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2019-2020 [ISSN: 2247-6792]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Conferințe susținute: *Sfinții Mucenici Năsăudeni* (Petroșani, 14 noiembrie 2019), organizator Centrul social-cultural „Sfânta Ecaterina” din Petroșani; *Alexandru Ioan Cuza și secularizarea averilor mănăstirești* (Petroșani, 25 ianuarie 2020), organizator Centrul social-cultural „Sfânta Ecaterina” din Petroșani.

Pr. Conf. Univ. Dr. Caius Claudius Cuțaru

Studii: „De la teologia religiilor la teologia pluralismului religios. Despre geneza și evoluția unei noi discipline teologice”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 45-64 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „Elemente referitoare la insuficiențele culturii secularizate în viziunea Părintelui Profesor Nicolae Achimescu”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe ortodoxe și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 342-366 [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „Instituții iudaice de învățământ. Specificul învățământului evreiesc arădean”, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 113-127 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Recenzii în reviste de specialitate: Gheorghiță Ciocioi, *Orthodoxy and Schism. Russia, Ukraine, Constantinople*, The World of Faith Publishing House, Bucharest, 2019, 192 p., în rev. *Teologia* (2019) nr. 4, p. 156-159 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789];

Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional organizat de către Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română”, cu referatul *Elemente referitoare la insuficiențele culturii secularizate în viziunea părintelui Nicolae Achimescu*; 11 decembrie 2020, New York, Institute for Studies in Eastern Christianity at Union Theological Seminary, cu referatul *Mentalities and Religious Attitudes in Times of Pandemic* (*Mentalități și atitudini religioase în vreme de pandemie*);

Editări reviste: *Teologia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2019, 377 p. [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; *Calea Mântuirii*, Săptămânal Pastoral-Misionar, Editura Universității Aurel Vlaicu din Arad [ISSN 1582-1951]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Conferințe: 4 februarie 2020, întâlnire cu elevii Liceului „Sever Bocu” din Lipova, conferința cu tema *Marile religii actuale ale lumii*.

Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada

Studii: „The experience of uncreated Grace: Theological and Spiritual Aspects of the Eastern Fathers of the Church”, în rev. *Teologia*, an XXIII (2019), vol. 81, nr. 4, p. 77-96 [ISSN: 1453-4789]; „Experiența Harului necreat: aspect Teologice și spirituale ale Părinților răsăriteni ai Bisericii”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 118-136 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „Experiența harului necreat, aspecte teologice și spirituale ale Părinților răsăriteni ai Bisericii”, în rev. *Altarul Banatului*, an 2019, nr. 10-12, oct.-dec., p. 57-72 [ISSN 2558-9628 ISSN-L 1220-8388]; „De vera

religione și de vera philosophia în teologia dogmatică a Fericitului Augustin”, în rev. *Altarul Banatului* (2020), nr. 1-3, ianuarie-martie, p. 19-35; „De la gnosticismul din perioada Părinților Bisericii la neo-gnosticismul din cultura contemporană”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe ortodoxe și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordona-tori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Edi-tura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 366-382 [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „Contri-buția Preparandiei și a Institutului Teologic la emanciparea prin cultură a românilor”, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Cen-trului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Fa-cultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 89-100 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul in-ternațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, cu referatul *Atena și Ierusalim, reflecții cu privire la elenism și Evanghelie*;

Editări volume: Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc, *Hristos, Contemporanul nostru*, Editura Agnos, Sibiu, 2019, 161 p. [ISBN 978-973-1941-91-2];

Conferințe științifice: 24 octombrie 2019, *De la hainele satului, la hainele cerului* conferință, dedicată Anul Omagial în Patriarhia Română, susținută împreună cu Pr. Dionisie Iganat, la Sala „Ferdinand” a Primăriei Aradului; 14 noiembrie 2019, *Spiritualitatea filocalică siriacă*, conferință, dedicată Anului Comemorativ în Patriarhia Română, susținută împreună cu Protos. Dr. Agapie Corbu, la Sala „Ferdinand” a Primăriei Aradului.

Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu

Studii: „Praznicul Adormirii Maicii Domnului. Istoric, evoluție, desfășurare și teologia iconografiei prăznirii sale în Tradiția liturgică a Bisericii Orto-doxe”, în rev. *Studii Teologice*, Seria a III-a, anul XIV (2018), Nr. 2, aprilie-iunie (în curs de publicare) [ISSN: 1011-8845]; „Liturgie și cosmos în creațiile populare românești”, în vol. *Satul și spiritul românesc, între tradiție*

și actualitate. *Lectura Sfintei Scripturi și provocările transiterii credinței*, vol. I Teologie, coordonatori Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Stanciu și Arhid. Asist. Univ. Dr. Daniel Mocanu, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2020, p. 309-322 [ISBN general 978-606-37-0904-3; ISBN vol. I 978-606-37-0905-0]; „Lumina dumnezeiască necreată, reflectată în iconografia Praznicului Schimbării Domnului la Față”, în vol. *Lumina și semnificațiile ei în teologia și spiritualitatea ortodoxă*, Pr. Conf. Dr. Nicolae Răzvan Stan (editor), Editura Universitaria, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2020, p. 77-88 [ISBN 978-606-14-1618-9; ISBN 978-606-731-038-2]; „Istoricul, evoluția și semnificația mistico-simbolică a felonului în Răsăritul și Apusul creștin. Considerații practice privitoare la purtarea lui în cadrul rânduielilor liturgice ale Bisericii Ortodoxe”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Anul universitar 2018-2019, Arad, 2020, p. 137-160 [ISSN: 2558-8605]; „Istoricul, evoluția și teologia iconografiei Praznicului Nașterii Maicii Domnului”, în vol. *Credință, cultură și vrednicie în slujirea altarului bănătean. Volum dedicat pr. dr. Ionel Popescu*, coordonator pr. dr. Daniel Ali, Editura Partoș, Timișoara, Centrul de studii Banatice – Vârșet, Timișoara, 2020, p. 265-294 [ISBN 978-606-040-035-6; ISBN 978-86-900728-3-5]; „Folosirea linguriței pentru Taina Sfintei Împărtășanii, în Biserica Ortodoxă”, în rev. *Teologie și educație la Dunărea de Jos*, fascicula XIX, Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați [ISSN: 1843-8660] (în curs de publicare); „Contribuția Părintelui Arsenie Boca la Filocalia românească. De la inițierea traducerii la sinteza filocalică din „Cărarea Împărăției” în vol. *Isihasm și spiritualitate filocalică în teologia românească*, coordonator Daniel Lemeni, Editura Astra Museum, Sibiu, 2019, pp. 185-215, [ISBN 978-606-733-291-9.]; „Liturghierul diaconului Coresi: istoric și conținut. Importanța acestuia pentru cultura românească”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe ortodoxe și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 395-424 [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „The Veneration of the Theotokos in the Christian Church. The History and Evolution of Theotokos’ Feasts”, în rev. *Teologia* (2019), nr. 3, p. 103-125 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; „Preotul Ilarion V. Felea - teologul liturghisitor și martir, după jurnalul său autobiographic”, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de

Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 128-146 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Articole, consemnări în volume tematice: „Părintele Dr. Ionel Popescu - păstor și dascăl eminent în ograda Bisericii și a Seminarului Teologic. Evocări dintr-un jurnal tainic de adolescent”, în vol. *Credință, cultură și vrednicie în slujirea altarului bănățean. Volum dedicat pr. dr. Ionel Popescu*, coordonator pr. dr. Daniel Ali, Editura Partoș, Timișoara, Centrul de studii Banatice – Vârșet, Timișoara, 2020, p. 57-59 [ISBN 978-606-040-035-6; ISBN 978-86-900728-3-5];

Recenzii: Maria Ivăniș-Frențiu, *Aspecte ale limbajului liturgic românesc*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2013, 340 pp., în rev. *Studii Teologice* Seria a III-a, anul XII (2016), Nr. 3, iulie-septembrie, p. 248-255 [ISSN: 1011-8845]; Ierotheos, Mitropolit al Nafpaktosului, *Praznicele Maicii Domnului - o perspectivă istorică și teologică*, traducere din limba greacă Mănăstirea Diaconești și Tatiana Petrache, Editura Bonifaciu, 2019, 602 pp., în rev. *Teologia*, an XXIV (2020), vol. 82, nr. 3, p. 153-157 [ISSN: 1453-4789]; Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” Arad, cu referatul *Importanța Liturghierului diaconului Coresi pentru cultura românească*; 4-8 noiembrie 2019, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional de Teologie, Istorie, Artă și Muzicologie „Satul și spiritul românesc, între tradiție și actualitate. Lectura Sfintei Scripturi și provocările transiterii credinței”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, cu referatul *Liturghie și cosmos în creațiile populare românești*; 29-30 octombrie, Galați, Universitatea Dunărea de Jos din Galați, Facultatea de Istorie, Filozofie și Teologie, Departamentul de Istorie, Filozofie și Sociologie și Departamentul de Teologie, Conferința internațională „Istorie-Spiritualitate-Cultură. Dialog și interactivitate”, cu referatul *Folosirea linguriței pentru Taina Sfintei Împărtășanii, în Biserica Ortodoxă*;

Editări reviste: *Teologia* a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L: 1453-4789];

Calea Mântuirii, Săptămânal Pastoral-Misionar, Editura Universității „Aurel Vlaicu” din Arad [ISSN 1582-1951]; *Studia Teheologica et Historica Araden-sia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Conferințe duhovnicești: 3 noiembrie 2019, Parohia Drauț, Protopopiatul Ineu, conferința cu tema: *Viața veșnică și pregătirea noastră pentru ea prin faptele iubirii milostive*; 20 martie 2020, Biserica Ortodoxă din Ineu, Protopopiatul Ineu, conferința cu tema: *Pregătirea preotului și a credincioșilor pentru Sfânta Liturghie. Proskomidia, săvârșirea ei practică și înțelesul ei simbolic*.

Conf. Univ. Dr. Mircea Buta

Studii: „Premisele unei bune promovări și deschideri de perspective pentru cântarea bisericească în sec. XXI”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, Anul universitar 2018-2019, Arad, 2020, p. 161-173 [ISSN: 2558-8605]; „Realitățile modeste ale cântării bisericești în vremea pandemiei”, în rev. *Muzica*, București, 2020 (în curs de publicare);

Participări la Simpozioane: 4-8 noiembrie 2019, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional de Teologie, Istorie, Artă și Muzicologie „Satul și spiritul românesc, între tradiție și actualitate. Lectura Sfintei Scripturi și provocările transmiterii credinței”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, cu referatul *Premisele unei bune promovări și deschideri de perspective pentru cântarea bisericească în sec. XXI*; 2-3 noiembrie 2020, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, cu tema *Pastorația și filantropia creștină în vreme de pandemie: șansă, povară sau normalitate identitară?* cu referatul *Muzica bisericească de tradiție bizantină din spațiul românesc la începutul secolului XXI: provocări, întrebări, răspunsuri*;

Membru al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor (UCMR) din România (în cadrul Concursului de Achiziții de lucrări componistice, organizat de UCMR, în sesiunea noiembrie-2020, Uniunea a achiziționat contra cost lucrarea autorului „Lăudați pe Domnul”);

Lucrări musicale armonizate pentru cor mixt: *Sfinte Dumnezeule, Tu ești veșnic și vei fi!, Pentru Tine, Doamne...!, Se-aude glas peste Carpați, Frați români din lumea-ntreagă !, Hai să-ntindem hora mare!*

Organizări și susțineri de concerte: 10 oct. 2019, Concert de pricesne, Catedrala Ortodoxă din Hunedoara; 8 decembrie, 2019, Concert de Colinde, parohia Șega I; 10 decembrie 2019, Concert festiv de Colinde, Sala Palatului Cultural Arad.

Arhim. Lect. Dr. Casian R. Rușeț

Studii: „Interferențele inter-creștine din Banat în secolul XX și consecințele lor juridice în actualitate. Studiu de caz - Episcopia Caransebeșului”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe inter ortodoxie și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 487-504 [ISBN 978-973-752-840-7 ISBN 978-606-14-1584-7]; „Provocările transmiterii credinței în școlile confesionale din Banat în secolul XX: mărturii documentare și relevanța lor în actualitate”, în vol. *Satul și spiritul românesc, între tradiție și actualitate. Lectura Sfintei Scripturi și provocările transmiterii credinței*, Cluj-Napoca, 4-6 noiembrie 2019, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2020, p. 295-309 [ISBN general: 978-606-37-0904-3, ISBN vol. I 978-606-37-0905-0]; *Administrația bisericească în pastorația comunităților rurale: convergențe și divergențe*, în vol. Conferinței internaționale de Drept Canonic *Organizarea canonică a pastorației în comunitățile rurale și urbane*, Cluj-Napoca, 7 -8 noiembrie 2019 (în curs de publicare).

Articole în reviste: „Catedrala episcopală din Caransebeș - mărturia unui vis împlinit. Un deceniu de la sfințire”, co-autor, în *Foaia Diecezană*, Serie Nouă, an XXVI, nr. 7-8 (305-306), iulie-august, 2020, p. 6-15; „Preasfințitul Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului - cinci decenii de viațuire pilduitoare și două decenii de neobosită slujire arhierească”, în *Foaia Diecezană*, Serie Nouă, an XXVI, nr. 9-10 (307-308), septembrie-octombrie, 2020, p. 6-13;

Volume coordonate: *Colecția muzeală „Episcop Elie Miron Cristea” a Episcopiei Caransebeșului*, Editura Episcopiei Caransebeșului, ediție trilingvă, 2020, 139 p. [ISBN 978-606-8458-36-6]; *Comuniune și comunități: Jertfă, slujire spiritualitate*, Simpozion Internațional, Caransebeș, 6-7 mai 2019, Editura Montefano, Editura Episcopiei Caransebeșului [ISBN 978-88-87151-56-5, ISBN 978-606-8458-31-1], Caransebeș 2020, 400 p.

Recenzii: *Arsenie Boca, The practice of monastic life*, în rev. *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, an XXIV (2020), vol. 84, nr. 3, p. 191-195.

Pr. Lect. Univ. Dr. Adrian Murg

Studii: „Revelație, Tradiție, Scriptură. O examinare a raportului dintre acestea, cu privire specială asupra epistolelor Sfântului Apostol Pavel”, în *Anuarul Facultății de Teologie din Arad*, Anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 271-285 [ISSN 2558-8605; ISSN-L 2558-8605]; *The Paraclete’s Testimony: Hermeneutical, Liturgical and Communal Aspects*, în vol. Martin Tamcke, Constantin Preda, Marian Vild, Daniel Mihoc (eds.), *Scripture’s Interpretation Is More than Making Science*, Festschrift in Honor of Fr. Prof. Vasile Mihoc, in coll. „Studien zur Orientalischen Kirchengeschichte”, vol. 62, Göttingen: Lit Verlag, 2020, p. 123-141 [ISBN 978-3-643-91247-3]; „Sfânta Scriptură, reper fundamental pentru limba, cultura și spiritualitatea românească”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe inter ortodoxe și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 504-541 [ISBN 978-973-752-840-7 ISBN 978-606-14-1584-7];

Participări la Simpozioane: 20-21 oct. 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine” organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, cu referatul *Sfânta Scriptură, reper fundamental pentru limba, cultura și spiritualitatea românească*; 13 noiembrie 2020, Simpozionul internațional de exegză biblică *Școala Teofania*, organizat de Fa-

cultatea de Litere, Istorie și Teologie a Universității de Vest Timișoara, cu referatul *Sfânta Scriptură în Tradiția Filocalică. Câteva coordonate generale*; 11 decembrie 2020, New York, Institute for Studies in Eastern Christianity at Union Theological Seminary, cu referatul *Christian Life as Warfare, according to Ephesians 6: 10-18 (Viața creștină ca luptă potrivit Eph 6: 10-18)*;

Editări reviste: *Teologia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu

Studii: „Interferențe ale prediciei bisericești în spațiul cultural arădean din perioada interbelică”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe inter ortodoxie și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 571-590 [ISBN 978-973-752-840-7 ISBN 978-606-14-1584-7]; Participări la Simpozioane: 22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, cu referatul *Interferențe ale prediciei bisericești în spațiul cultural arădean din perioada interbelică*; 11 decembrie 2020, New York, Institute for Studies in Eastern Christianity at Union Theological Seminary, cu referatul *Preaching of the Church during Pandemic. Same Patristic and Modern Thoughts (Predica Bisericii în pandemie. Repere patristice și actuale)*.

Editări volume studii: *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe inter ortodoxie și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 571-590 [ISBN 978-973-752-840-7 ISBN 978-606-14-1584-7];

Editări reviste: *Teologia*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; *Calea Mântuirii*, Săptămânal Pastoral-Misionar, Editura Universității „Aurel Vlaicu din Arad” [ISSN 1582-1951, 2019]; *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387].

Pr. Lect. Univ. Dr. Negreanu Ștefan Barbu

Studii: „Misiunile anglo-saxone de încreștinare a popoarelor germane de vest și de nord, în perioada secolelor VIII-XI”, în *Anuarul Facultății de Teologie din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 174-191 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „Patriarhul Nicodim Munteanu și instaurarea regimului comunist - o evaluare istorică”, în vol. *Comuniune și comunități: Jertfă, slujire spiritualitate*, Simpozion Internațional, Caransebeș, 6-7 mai 2019, Editura Montefano și Editura Episcopiei Caransebeșului [ISBN 978-88-87151-56-5, ISBN 978-606-8458-31-1], Caransebeș 2020, p. 449-470; „Patriarhul Nicodim Munteanu și Biserica Ortodoxă Română în tensiunile celui de-al doilea război mondial”, în rev. în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an I (2019), nr. 1, p. 57-74 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387]; „Părintele Benedict Ghiuș – prietenul înțelepciunii și casnicul lui Dumnezeu”, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 161-180 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Recenzii: Ion Alexandru Mizgan, *Cruciada a patra (1202-1204). Urmări în lumea Bizanțului și în lumea românească (secolul al XIII-lea)*, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 200-202 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine*, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, cu referatul *Filocalia - monument al spiritualității și culturii. Evoluția și implicațiile ei în teologia ortodoxă română*;

Editări reviste: *Teologia*, Revista Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; *Studia Teologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Conferințe duhovnicești: 3 noiembrie 2019, în parohia Drauț, protopopiatul Ineu, conferința cu tema *Crucea suferinței și asumarea ei în chip mântuitor în viața creștinului*; 22 noiembrie 2019, la Parohia Ortodoxă Arad-Centru, Protopopiatul Arad, în cadrul conferințelor „Serile duhovnicești la Catedrala Veche”, conferința cu tema *Tinerii și tentațiile lumii*; 12 decembrie 2019, la Deva, Protopopiatul Deva, conferința cu tema *Talanții Împărăției*; 26 aprilie 2020, în cadrul conferințelor ASCOR Timișoara, conferința cu tema *Sfinții Închisorilor*; 15 mai 2020, Roma, Italia, în cadrul manifestărilor Zilei familiei creștine, organizată de Departamentul pentru Familie din cadrul Episcopia Italiei, conferința cu tema *Familia creștină – piatră de încercare pentru omul contemporan*.

Pr. Lect. Univ. Dr. Gabriel Valeriu Basa

Studii: „O viață sub purtarea de grijă a Maicii Domnului – preotul Crăciun Opre(a), în vol. *Maica Domnului, ocrotitoarea creștinilor*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2020, p. 175 - 186 [ISBN 978-606-37-0843-5]; „Patriarhul cărturar Nicodim Munteanu - traducător neobosit și îndrumător al activității tipografice”, în *Studia Theologica et Historica Aradensia*, an I (2019), nr.1, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, p. 75 – 85 [ISSN 2668-2387, ISSN-L 2668-2387]; „Un om de știință din satul românesc de altă dată - Gavriil Todica”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 253- 270 [ISSN 2558-8605, ISSN-L 2558-8605]; „O

flă din istoria culturii Bisericii și neamului românesc. Domnitorul Constantin Brâncoveanu și Chiriacadromionul de la Alba Iulia”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe inter ortodoxie și intercreștine* (Arad 21-22 octombrie 2019), Coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, 2020, p. 608-616 [ISBN 978-973-752-840-7, ISBN 978-606-14-1584-7]; „Profesorii Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” - Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad”, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 77-88 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Recenzii: Pr. Prof. Acad. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, în rev. *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 197-199 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Participări la Simpozioane: 4 noiembrie 2019, mănăstirea Șag-Timișeni, la Simpozionul internațional de teologie „Maica Domnului- ocrotitoarea creștinilor”, cu referatul *O viață sub purtarea de grijă a Maicii Domnului - preotul Crăciun Opre(a)*.

Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici

Studii: „Clerici slujitori ai Bisericii strămoșești în satul românesc”, în vol. *270 de ani spre cer*, coordonatori Eugenia Groșan și Adorian Lucian Trif, Editura Mirador, Arad, 2019, p. 182-187 [ISBN 978-973-164-284-0]; „Pravila de la Govora - primul cod penitențial tipărit în limba română”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română: interferențe interortodoxe și intercreștine*, coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova [ISBN 978-606-14-1584-7 [ISBN 978-973-752-840-7], Arad, 2020, p. 475-487;

Articole în publicații bisericești: „Jumătate de veac de mărturie a viețuirii monahale a Înaltpreasfințitului nostru Arhiepiscop Dr. Timotei Sevciciu al Aradului”, în publicația *Biserica și Școala*, an C (100), Nr. 6, iunie, 2019, p. 1-2 [ISSN 1220-8531, ISSN-L 1220-8531]; „Publicații de canoane și legi bisericești în secolul XIX, în publicația *Biserica și Școala*, Anul C (100), Nr. 10, octombrie, 2019, p. 2 [ISSN 1220-8531, ISSN-L 1220-8531]; *Sfântul Ierarh Vasile cel Mare - modelul filantropilor creștini*, în „*Biserica și Școala*”, an CI (101), nr. 1, ianuarie, 2020, p. 2 [ISSN 1220-8531, ISSN-L 1220-8531]; „Crucea, semn al biruinței și al slavei”, în publicația *Biserica și Școala*, an CI (101), nr. 5, mai, 2020, p. 3 [ISSN 1220-8531, ISSN-L 1220-8531]; „Sfântul Nicodim Aghioritul - opera canonică și disciplinară”, în publicația *Biserica și Școala*, an CI (101), nr. 7, iulie, 2020, p. 1 [ISSN 1220-8531, ISSN-L 1220-8531]; „Originea și teologia Praznicului Adormirii Maicii Domnului”, în publicația *Biserica și Școala*, an CI (101), nr. 8, august, 2020, p. 1 și 4 [ISSN 1220-8531, ISSN-L 1220-8531];

Recenzii: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, în rev. *Studia Teologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, an II (2020), nr. 2, p. 195-197 [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Editări volume studii: *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română: interferențe interortodoxe și intercreștine*, coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova [ISBN 978-973-752-840-7, ISBN 978-606-14-1584-7], Arad, 2020;

Editări reviste: redactor responsabil al publicației *Biserica și Școala*, publicație religioasă editată de Arhiepiscopia Aradului, Editura Arhiepiscopia Aradului [ISSN 1220-8531, ISSN-L 1220-8531].

Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang

Studii: Coautor împreună cu Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, „Corală «Armonia» – o filă de istorie cât un secol”, în vol. *Armonia Centenar 1919-2019. Un veac de cântare corală în Catedrala Veche a Aradului*, coordonatori: Pr.

Paroh Traian-Ioan Micoroi, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2019, p. 223-264 [ISBN 978-606-9052-05-1]; „Avocat Dr. Alexandru Stoinescu (1884-1970)” în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Serie nouă, an IV (2019)/4, Editura Universității „Aurel Vlaicu” Arad, 2020, p. 214-222 [ISSN: 2558-8605, ISSN-L: 2558-8605]; „Două tipărituri patristice de sec. XVI și XVII din Biblioteca Mănăstirii Hodoș-Bodrog”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română: interferențe interortodoxe și intercreștine*, coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, Arad, 2020, p. 591-607 [ISBN 978-973-752-840-7, ISBN 978-606-14-1584-7]; „Eparhia Aradului în veacul al XIX-lea și susținerea luptei de emancipare națională. Câteva accente de ordin istoric”, în *Analele Aradului*, Colecția „Astra Arădeană – 1863”, an V, nr. 5, 2019, p. 88-99 [ISBN 978-606-9052-05-1 ISSN 2457-9939, ISSN-L 2457-9939];

Traduceri: Associate Professor Ph. D. Athanasios Glaros, „O scriere a lui Sevastos Kyminitis adresată Voievodului Constantin Basarab”, trad. din neogreacă în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română: interferențe interortodoxe și intercreștine*, coordonatori: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad și Editura Universitaria, Craiova, Arad, 2020, [ISBN 978-973-752-840-7, ISBN 978-606-14-1584-7, pp. 45-56];

Recenzii: „Avva Iosif HAZZAYA, văzătorul de Dumnezeu, Scrieri duhovnicești, Traducere, studiu introductiv și note de Ierom. Agapie Corbu [Abba Joseph HAZZAYA, seer of God, Spiritual Writings, Translation, Introductory Study and Notes by Hieromonk Agapie Corbu], Editura Sf. Nectarie, Arad, 2019, XCV+214 pp., în rev. *Teologia*, an XXIII (2019), vol. 80, nr. 3, p. 170-172 [ISSN: 2247-4382 ISSN-L: 1453-4789].

Editări reviste: *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean

Studii: „Emil Monția - Hearty Transylvanian Folklorister and Carol - Pick”, în rev. *Teologia*, (2019), nr. 3, p. 122-133 [ISSN: 2247-4382; ISSN-L = 1453-4789]; „Rolul tipăriturilor muzicale bisericești ortodoxe în formarea culturii neamului românesc”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine*, coord. Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universitaria/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 617-629, [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7]; „Dialogul muzical-liturgic în cadrul Cultului Divin” în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 40-56 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605];

Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine”, organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, cu referatul *Rolul tipăriturilor muzicale bisericești ortodoxe în formarea culturii neamului românesc*; 4-6 noiembrie 2019, Cluj-Napoca, am participat la Simpozionul internațional „Satul și spiritul românesc, între tradiție și exigențele societății postmoderne. Traducerea cărților bisericești și provocările comunicării credinței” organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, cu referatul *Pagini de folclor semnate de Emil Monția*; 1-3 noiembrie 2020, Cluj-Napoca, Simpozionul internațional de teologie, istorie, muzicologie și artă *Pastorația și filantropia creștină în vreme de pandemie: șansă, povară sau normalitate identitară?* organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, cu referatul: *Exigențele slujirii liturgice din perspectiva dialogului muzical dintre altar și cafas*;

Editări volume studii: *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine*, coord. coord. Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universitaria/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7; *Exigențe ale pastorației și misiunii Bisericii în parohiile rurale*, coord. Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu

Ardelean, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, [ISBN 978-973-752-837-7];

Editări reviste: *Studia Teheologica et Historica Aradensia*, Revista Centrului de studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad [ISSN 2668-8387; ISSN-L 2668-8387];

Organizări și susțineri de Concerte: 10 decembrie 2019, Concert tradițional de colinde, Sala Palatului Cultural din Arad.

Pr. Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr

Cărți: *Gnoseologia ortodoxă ca experiență a lui Hristos cel Înviat în textele liturgice ale Penticostarului*, teză de doctorat, Editura Universitaria, Craiova și Editura Universității Aurel Vlaicu din Arad, 2019 [ISBN 978-606-14-1531-1 și ISBN 978-973-752-822-3]; *Asceză și Preoție în Everghetinosul*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2019 [ISBN 978-973-752-821-6];

Studii: „Isihasm - istorie și taină în Ortodoxia românească”, în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad*, anul universitar 2018-2019, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 223-240 [ISSN: 2558-8605; ISSN-L: 2558-8605]; „Chipul preotului în scrierile Părintelui Gala Galaction”, în vol. *Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine*, coord. Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Pr. Lect. Univ. Dr. Filip Albu, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, Editura Universitaria/Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2020, p. 630-645, [ISBN 978-973-752-840-7; ISBN 978-606-14-1584-7];

Participări la Simpozioane: 21-22 octombrie 2019, Arad, Simpozionul internațional „Relevanța Bisericii Ortodoxe în cultura română. Interferențe interortodoxe și intercreștine” organizat de Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, cu referatul *Chipul preotului în scrierile literare ale lui Gala Galaction și Ion Agârbiceanu*.

Întocmit: Pr. Conf. Dr. Lucian Farcașiu

DISCURSURI LA EVENIMENTELE
FACULTĂȚII

PS DR. EMILIAN CRIȘANUL OMAGIAT DE CĂTRE UNIVERSITATEA „AUREL VLAICU” DIN ARAD

DISCURSUL PREȘEDINTELUI SENATULUI UNIVERSITĂȚII
„AUREL VLAICU” ARAD,
PROF. UNIV. DR. IOAN RADU

Evenimentul de astăzi reprezintă un prilej de recunoaștere a excelenței în domeniul Teologiei și implicit rolul pe care Teologia îl are în Universitatea noastră ca știință formativă și de cercetare.

Motivațiile unui asemenea demers al Universității „Aurel Vlaicu” din Arad sunt multiple, trei dintre acestea cred că le putem exprima cu temeinicie:

Cel omagiat, reprezintă un reper spiritual și de conduită formativ teologică la nivel național

Cel omagiat, reprezintă o personalitate cu o operă științifică frumos conturată, cu contribuții în țară și străinătate, cu lucrări de specialitate și, mai ales, cu deschidere substanțială spre cercetarea istoriei Bisericii, cu implicații nu doar în ceea ce numim *istoria recentă*, ci și în pastorația și misiunea de azi.

Cel omagiat, reprezintă o personalitate care va dinamiza studiile și cercetarea teologică-istorică în cadrul Școlii Doctorale prin punerea în lumină a documentelor istorice ale Aradului și ale altor zone ale României.

Având în vedere aceste trei motive ilustrate în personalitatea și contribuția științifică a Preasfințitului Părinte Episcop Emilian, Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad a hotărât ca să i se confere *Placheta* Universității „Aurel Vlaicu” și *Diploma de Excelență*, în semn de apreciere pentru contribuția adusă la dezvoltarea culturii teologice-istorice în învățământul universitar românesc.

CUVÂNTUL PREACUCERNICULUI PĂRINTE PROF. UNIV. DR.
CRISTINEL IOJA,
DECANUL FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DIN ARAD
*EXCELENȚĂ ȘI RECUNOAȘTERE ÎN DIMENSIUNEA ACADEMICĂ A
TEOLOGIEI*

Evenimentul de astăzi se înscrie în cadrul general al conlucrării dintre Biserică și Universitate și în mod special în identificarea și recunoașterea unor personalități cu contribuții în aria cercetării și a culturii teologice actuale. Totodată, un asemenea eveniment creionează itinerarul academic al celui omagiat, itinerar desfășurat în trepte, urmând consecvent verticala cunoașterii, științei și a mărturiei teologiei în Universitate. Descoperind vocația monahală în mănăstirea Neamț, vechi centru monahal și cultural al Moldovei și hirotonit într-un arhiereu – după ce a parcurs treptele monahale – de către Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Episcopul Emilian a împletit ani la rând, cu abnegație și dăruire, lucrarea pastorală cu cea academică, catedrala cu catedrala, concretul vieții Bisericii cu concretețea cercetării și culturii teologice.

Devenirea teologică a Preasfințitului Părinte Emilian s-a desfășurat în țară, sub atenta îndrumare a Academicianului Emilian Popescu, în cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde în anul 2009 își susține teza de doctorat cu titlul *Aduceți-vă aminte de înaintașii voștri – Arhiepiscopia Iașilor între anii 1900-1948*, (568 p. cu anexe), și în străinătate la Community of the *Resurrection*, Mirfield, cursurile de teologie din cadrul Colegiului Teologic *Resurrection*, Marea Britanie, precum și la Consiliul Mondial al Bisericilor (Geneva) și la Academia Ortodoxă din Vilemov, Cehia. Fără a renunța la legătura academică cu Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” din Iași, unde se titularizează, activează în alte două centre teologice universitare, Craiova, unde desfășoară în ultimii ani o semnificativă activitate academică și Arad, unde susține examenul de habilitare în domeniul Teologie, specializarea Istoria Bisericii Ortodoxe Române, o recunoaștere la nivel național a direcțiilor de cercetare științifică dezvoltate în ultimii ani.

Cele zece lucrări în limba română și franceză și cele câteva zeci de studii științifice, publicate în țară și străinătate, rod al cercetării și participării la diverse simpozioane și colocvii academice, conturează deja liniile de cercetare ale Preasfinției Sale, descoperind contururile culturale și științifice ale

unei opere în plină afirmare. Fără a fi finalizată, contribuția teologic-istorică a celui pe care astăzi îl omagiem se înscrie în descoperirea și afirmarea tezaurului cultural și de viață al Bisericii Ortodoxe Române, adâncind unitar, printr-o metodă fenomenologică și totodată critică, istoria și teologia, monahismul și viața comunităților Bisericii în contexte istorice date. Reflecția istorică a Preasfinției Sale se circumscrie, în general, zonelor în care a activat în calitate de cadru universitar, de la zona istorică a Moldovei, la zona istorică a Olteniei și, mai nou, la zona Banatului în care, Arhiepiscopia Aradului, deține un fond de documente istorice impresionant, menit să constuiască pentru orice cercetător *ferestre spre viitor* – așa cum programatic se exprima în finalul tezei de habilitare în Teologie.

Dar constanta contribuțiilor sale teologice-istorice pe care o asumă și pentru viitor, rămâne monahismul românesc, vatră de cultură și spiritualitate românească și un capitol decisiv al Istoriei Bisericii Ortodoxe Române, pe care îl exprimă în studii și cercetări, în convorbiri și evaluări științifice. De obicei, gândirea unui istoric rămâne în categoriile diacronice ale studiului, însă, în scrisul și perspectivele de cercetare ale Preasfinției Sale, întâlnim și o dimensiune sincronică care interelaționează reflecția istorică cu misiunea actuală a Bisericii. Atunci când exprimă intenția unei analize istorice a *diasporei ortodoxe române*, implică nu doar elementele istorice, constitutive, ale unei asemenea realități eclesiale și mutații sociale, ci și premisele unei diagnoze a istoriei actuale cu privire la acest fenomen, cu implicații pastorale și misionare complexe în context global și european.

Placheta Universității „Aurel Vlaicu” și *Diploma de Excelență* acordate astăzi, reprezintă o recunoaștere a acestor elemente științifice, constitutive, operei istoricului și teologului omagiat și implicit premisa unui parcurs academic, teologic-istoric, în ambientul dialogic și luminos al Universității. Gestul Universității este onorant pentru cel omagiat, iar Universitatea prin acest gest se onorează, implicit, pe sine. Teologia, deși rod al contemplației și experienței cu Dumnezeu, rămâne în Universitate, în orizontul dialogului cu celelalte științe, *forma* creată prin care, în istorie, se transmit cele necreate și veșnice, iar Preasfințitul Episcop Emilian se arată a fi unul dintre exponeții de seamă ai Teologiei actuale în Universitate!

CUVÂNTUL PREASFINȚITULUI PĂRINTE
DR. EMILIAN CRIȘANUL,
EPISCOP-VICAR AL ARHIEPISCOPIEI ARADULUI
*COMUNIUNE ȘI CONLUCRARE PENTRU VIAȚĂ ȘI EDUCAȚIE ÎN
SFÂNTUL DUH*

Înaltpreasfinția Voastră, Stimată Doamnă Rector, Preacucernice Părinte Decan, Stimate Domnule Președinte al Senatului Universității, Distingi Rec-tori, Preacuvioși și Preacucernici Părinți Consilieri, Profesori și slujitori, Dis-tinse autorități județene și locale, Doamnelor și Domnilor Profesori, Dragi Studenți, Dreptmăritori creștini,

Au trecut aproape trei ani de când m-ați primit în comunitatea arădeană ca slujitor al Bisericii Ortodoxe în Arhiepiscopia Aradului, dar și ca împreună ostenitor la Facultatea de Teologie Ortodoxă, și într-o colaborare be-nefică cu alte instituții din Județul Arad, spre binele tuturor și folosul creștin și social.

Nădăjduiesc că în acest timp am reușit alături de Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Părinții consilieri, Părinții profesori și îm-preună cu reprezentanții autorităților locale, ai instituțiilor pentru educație și cultură, medicale, sociale ș.a., să contribui la bunul mers al societății ară-dene și la dezvoltarea activităților comune și specifice Eparhiei Aradului.

Suntem în ziua de după Sărbătoarea Preasfintei Treimi, când primesc cu multă bucurie și recunoștință aceste distincții, *Placheta* Universității „Aurel Vlaicu” și „*Diploma de Excelență*”, mulțumindu-vă pentru aprecierea și re-cunoașterea lucrării în Biserică și Universitate, contribuind după puterile mele și ajutorul lui Dumnezeu la bogata conlucrare dintre aceste instituții. Având în vedere acest context spiritual și academic, cred că putem învăța din modelul de viață dumnezeiască a Sfintei Treimi, că și noi trebuie să lu-crăm permanent în comuniune și conlucrare sfințitoare și edificatoare.

Persoanele Preasfintei Treimi (Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt) nu Se con-curează una pe alta, ci Se confirmă și Se comunică. Așa și noi, nu ne aflăm în concurență, ci în conlucrare responsabilă pentru binele oamenilor din Bi-serică și Universitate, precum și din alte instituții și societate.

În mod liber și fără constrângeri am săvârșit activitatea teologico-științifică și am contribuit la unitatea dintre Biserică și Universitate, atât la Neamț, cât și la Iași, Craiova și acum la Arad.

Este ca un *zbor* al savantului Aurel Vlaicu peste câmpii, dealuri și munți de încercări și reușite, lumini și umbre, jertfă și biruințe, bucurii și împliniri în oameni, fie studenți, slujitori ai Sfințelor Altare, cadre didactice sau pur și simplu Oameni.

Faptul că astăzi dumneavoastră dirigitorii Universității „Aurel Vlaicu” mi-ați acordat această distincție, mă responsabilizează și mai mult în a lucra și conlucra la înălțimea *zborului* Arhiepiscopiei și Universității într-o lume care așteaptă mult de la noi, și în instituții care contribuie la formarea, educarea, sfințirea și purtarea către orizonturi apropiate și eterne a persoanelor umane.

Într-un cadru natural, spiritual și academic, Vă mulțumesc Dumneavoastră conducerii Universității „Aurel Vlaicu” pentru acest premiu; conducerii Facultății de Teologie Ortodoxă pentru propunere și conslujire în Arhiepiscopie și Universitate, Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei pentru bucuria rodnică a împreună slujirii în biserica lui Hristos, și dumneavoastră tuturor pentru participarea la acest eveniment, cred eu înălțător și semnificativ pentru misiunea comună și diversă în lumina permanentei coborâri a harului Duhului Sfânt peste noi și creația lui Dumnezeu.

Vă mulțumesc!

ABSOLVIREA UNEI NOI PROMOȚII A FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD

DISCURSUL PĂRINTELUI DECAN,
PR. PROF. UNIV. DR. CRISTINEL IOJA
FIDELITATE ÎN MĂRTURISIREA LUI HRISTOS

La această ceremonie și zi a împlinirii vă întâmpinăm pe toți cu salutul „Bine ați venit” la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, o facultate care încearcă să ilustreze în contextul actual tradiția învățământului teologic ortodox din vestul României. Această ceremonie se desfășoară în condiții cu totul speciale pentru că traversăm la nivel național și internațional o perioadă mai dificilă. Cu toate acestea, astăzi este o zi a comuniunii și a împlinirii, a evaluării, a introspecției și a prospecției pentru viitor.

Avem deosebita bucurie ca în mijlocul nostru să fie prezent Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, părintele nostru duhovnicesc care girează și coordonează această școală. De asemenea, în mijlocul nostru se află stimata doamnă Rector, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, care a exprimat cu fiecare ocazie sprijinul și o atitudine de ajutor și coordonare în ceea ce privește învățământul teologic în Universitate. La fel, ne adresăm și părinților care se află aici și care au investit încredere în școala noastră susținând copiii lor în perioada studiilor.

Ziua de astăzi a fost prefăcută de oficierea Sfintei Liturghii deoarece, în Facultatea de Teologie toate încep cu Sfânta Liturghie, cu atitudinea noastră de mulțumire și rugătoare față de Dumnezeu prin care și întru care sunt toate și toate se sfârșesc și se împlinesc în Sfânta Liturghie, în binecuvântarea lui Dumnezeu, așa cum absolvenții noștri au arătat în dimineața aceasta slujind împreună cu profesorii lor Sfânta Liturghie.

În jurământul pe care dumneavoastră l-ați depus după examenul de licență, se conturează trei atitudini de fidelitate: față de Hristos și de Evanghelia Sa, pentru că orice om care trece printr-o Facultate de Teologie rămâne amprentat pentru întreaga viață, chiar dacă la un moment dat, pe drumurile vieții, își schimbă opțiunile; față de învățătura ortodoxă și de ierarhia sa, iar a treia atitudine este legată de școala în care v-ați format. Bunul

nume al acestei școli pe care și noi cei de astăzi l-am primit, aveți datoria să-l cultivați, să-l transmiteți pe mai departe și să-l exprimați în trăirile și atitudinile voastre și în lucrarea pastoral-misionară.

Cheia pe care ați primit-o, în mod simbolic, reprezintă toată tradiția și zbaterea profesorilor de teologie de aproape 200 de ani, reprezintă cheia spiritualității, a doctrinei și a fidelității față de tradiția noastră, tradiție pe care aveți datoria să o păstrați și să o transmiteți pe mai departe.

Sunteți așteptați să vă exprimați măsura pregătirii dumneavoastră în câmpul pastoral și misionar al Bisericii cu toate provocările lumii actuale. Este un început al mărturisirii lui Hristos în familia dumneavoastră, în mediile în care activați și în viața Bisericii.

Vă mulțumim pentru cei patru ani în care ați înțeles că sunteți într-o școală de teologie, în care v-ați integrat, potrivit măsurii dumneavoastră, spiritual, științific și duhovnicește, în care ați căutat răspunsuri și sensuri

Mulțumim lui Dumnezeu pentru această zi și vă dorim mult succes!

Să rămâneți fideli în cele trei atitudini despre care am amintit: Iisus Hristos, Evanghelia Sa și valorile acestei școli!

**DISCURSUL ÎNDRUMĂTORULUI DE AN,
PROTOS. LECT. DR. NICOLAE M. TANG
*IISUS HRISTOS LOGOSUL VEȘNIC, CĂLĂUZA ORICĂRUI TEOLOG***

„Întru El era viață și viața era lumina oamenilor. Și lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o”. (Ioan 1, 4-5)

Citatul face parte din prologul Evangheliei după Ioan, unul dintre cele mai frumoase, faimoase și dense pasaje ale NT. Cu siguranță că acest prolog ne trimite cu gândul la cap. I din Geneză, la începuturi. Și pentru dvs. astăzi este un început, un început precedat de un parcurs de formare întreprins pe parcursul a patru ani în această facultate. Și fiind că este un început, orice început trebuie să fie în Hristos și cu Hristos, în dragostea Lui și pentru dragostea Lui, pe care ați experiat-o în această facultate și la nivel rațional, dar mai ales la nivel spiritual.

Acest imn liturgic folosit, după părerea specialiștilor, în comunitatea iohanică, ne pune în față adevărul suprem și mântuitor: Iisus Hristos este Lo-

gosul, Cuvântul-Rațiune preexistent, coetern Tatălui, Logos creator, deasupra Creației și a creaturilor.

„În El era viață...” Dumnezeu este viață, El este singurul Viu în sens absolut. „El Viața cea prin fire dăruiește existența și viața și mișcarea de multe feluri celor ce sunt, nu luând loc prin vreo împărțire și schimbare în fiecare dintre cele despărțite prin fire, ci creația variindu-se în relație cu El prin ne-grăita înțelepciune și putere a Creatorului” (Sf. Chiril al Alexandriei). Cuvântul este în toate cele făcute ca Viață. Viața este dăruită întregii creații în vreme ce lumina este pentru oameni. Logosul aduce creaturile la existență, iluminându-i în același timp pe oameni. „Ce fel de lumină este aceasta?”, se întreabă Sf. Ioan Gură de Aur. Și tot el răspunde: „Nu este lumină ce cade sub simțuri, ci inteligibilă, lumină care luminează sufletul însuși”.

„Și lumina luminează în întuneric...” Este vorba aici de luminarea ce vine din interior, manifestarea luminii lăuntrice. Cu alte cuvinte, lumina se arată pe sine, Logosul luminează lumea, îi luminează pe oameni. Lumina se arată, ea nu poate fi luminată, întrucât ea este lumină, în vreme ce oamenii sunt luminați, întrucât ei nu sunt lumină. „Căci, dacă firea celor create primește Cuvântului lui Dumnezeu prin participare, ca Lumină, sau din Lumină, ea este întuneric și primește lumina ca întuneric. Deci în ea luminează Fiul ca lumina în întuneric, chiar dacă întunericul nu cunoaște lumina” (Sf. Chiril al Alexandriei). Verbul este la prezent. Evanghelistul enunță un lucru incontestabil, cu valoare de adevăr etern. Topica versetului 5 descoperă faptul că într-un mediu întunecat lumina iese la iveală. Așadar, Logosul-Lumină se arată pe fondul întunericului lumii căzute în păcate, iar întunericul n-a ieșit victorios asupra luminii, nu a câștigat-o de partea lui.

Aceste cuvinte, dimpreună cu tot tezaurul dobândit în cei patru ani, puneți-le la inima și la mintea dvs., purtați-le ca pe un colier cu nestemate în jurul gâtului dvs., luminați-vă și hrăniți-vă viața cu ele!

Indiferent de slujirea pe care o veți avea ține-l pe Hristos în inima dvs., raportați-vă la El, tot timpul, ca la ultima realitate, așa veți arăta că sunteți fii ai acestei instituții sacre, moștenitori ai unei tradiții biseculare de teologie și cultură, urmași vrednici ai iluștrilor noștri înaintași, înaintași care au fost capabili să creeze o cultură și o tradiție teologică și liturgică, parte integrantă a marii culturi ortodoxe teologice și liturgice.

Fiecare veți merge la ale voastre dar nu uitați legătura cu această școală. Ațintiți-vă ochii în permanență la acest loc și la oamenii care îl slujesc, nu lăsați să se rupă firul nevăzut cu care ne-am legat în acest răstimp. Țineți de

acest fir roșu al cărui capăt este legat de episcop, ca cel ce este „chip al lui Hristos”, după expresia Sf. Ignatie Teoforul, trece prin noi, dascălii voștri, continuă prin voi și prin fiecare generație ce se formează în acest sanctuar și va dăinui până la ultimul absolvent care va ține trează făclia credinței noastre!

Vivat, crescat, floreat!!!

**DISCURSUL ȘEFULUI DE PROMOȚIE 2019-2020,
ABSOLVENT CĂTĂLIN-IULIAN DRĂGAN
DE LA „SUS INIMA!”, LA „SUS SĂ AVEM INIMILE!”**

Ziua de astăzi este un moment de bilanț dar și de un nou început, un sfârșit al unei inițieri și un început al unui nou parcurs. Într-un astfel de context se potrivește îndemnul latin „SURSUM CORDA” – Sus inima!, îndemn care valorifică verticala, mișcarea ascensională, care îndeamnă la a nu te lăsa copleșit de grijile și problemele vieții, la a-ți păstra coloana vertebrală dinaintea adversităților.

De la acest îndemn latin mintea se îndreaptă spre îndemnul euharistic „Sus să avem inimile!” Pentru noi cei care dorim să-l slujim pe Hristos, este limpede că acest îndemn nu mai este o simplă exigență sentimentală sau un precept moral. Inima este un mijloc de cunoaștere, poate cel mai eficient, când este vorba de cunoașterea lui Dumnezeu. În cazul nostru, al teologilor, acest îndemn trebuie să devină o axiomă a efortului cognitiv, de aceea parabola cu „făclia pusă în sfeșnic”, înălțată pe un suport generos este revelatoare în efortul de a ne ridica. Dintotdeauna, marile contururi ale adevărului și ale realului se văd mai deslușit de sus. „A fi la înălțime” nu este doar o tehnică de cercetare, ci o atitudine de viață, modul optim de a te situa într-o lume căzută. Acest îndemn la înălțime și la înălțare nu înseamnă a trăi mereu cu obsesia superlativului, ci a trăi contingența având mereu în minte orizontul care o depășește și o cuprinde!

Aceste gânduri nădăjduim să ne călăuzească în noul drum care ni se deschide azi, ca o concluzie la cei patru ani de formare teologică în această cetate a teologiei, spiritualității și culturii arădene, Facultatea de Teologie.

În încheiere dorim să aducem mulțumirile noastre și deplina noastră recunoștință IPS Timotei Arhiepiscopul Aradului pentru grija părintească cu care a vegheat asupra noastră în cei patru ani de studii, iar pentru majoritatea dintre noi opt ani; D-nei Rector Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, pentru su-

portul oferit în pregătirea noastră academică și întreaga deschidere arătată; Preacucernicului Părinte Decan, pentru exemplarul model de dascăl de teologie și slujitor al lui Hristos, pentru intransigența și verticalitatea demonstrate; tuturor părinților profesori și profesori care au dăruit din cunoașterea și experiența lor ca noi să ne putem înălța; Preacuviosului Părinte Protos. Dr. Iustin Popovici, Consilier Cultural al Arhiepiscopiei Aradului, responsabil cu învățământul teologic; doamnelor secretare și d-nei Viorica pentru toată disponibilitatea de care au dat dovadă și de atașamentul lor față de problemele și nevoile noastre; colegilor noștri mai mici pentru părtășie la același gând: dragostea pentru Hristos și nu în ultimul rând, preaiubiților noștri părinți și apropiați care ne-au susținut în cei patru ani de studii și ne-au oferit condițiile optime de a studia și a ne forma.

Tuturor un ales gând de mulțumire!

**DISCURSUL REPREZENTANTULUI ANULUI III,
STUDENT LIVIU GHEORGHE PASC
*SFATURI ȘI ÎNDEMNURI FRĂȚEȘTI***

Îmi vine greu să vorbesc acum, la încheiere, mă simt puțin melancolic. Încă de când mi s-a spus că voi ține acest discurs am devenit melancolic. Apoi mi-am amintit că orice sfârșit este un nou început. Sunt melancolic, gândindu-mă la faptul ca frățiile voastre, ați terminat examenele iar noi suntem abia la jumătatea sesiunii și încă ne mai așteaptă un an întreg plin de examene și încercări. Presupun că frățiile voastre ați trecut cu brio toate examenele, însă, am o veste proastă pentru voi: abia de acum înainte veți da adevăratele examene. Dacă la facultate părinții profesori au fost de multe ori indulgenți cu voi, pentru că suntem oameni și, într-un anume fel, se creează legături sufletești, părinții profesori de multe ori socotindu-vă ca fii spirituali, duhovnicești, au fost toleranți. De acum înainte veți avea un alt dascăl, cel mai dur dascăl, viața!

Viața vă va da cele mai dure examene, pe neașteptate. Viața vă va da cele mai dure lecții și se va asigura că le veți învăța. Vă va pune să repetați o lecție până când o veți învăța. Dacă la facultate, profesorul care v-a dat examenul v-a și evaluat, de acum înainte veți fi evaluați de cel mai dur examinator, acesta este lumea. Lumea care nu va evalua cât de deștepți sunteți, cât de multe știți, sau cât de buni sunteți. În schimb, lumea, va puncta cu minus tot ce nu știți, tot ce greșiți. Fiecare cuvânt, gest sau acțiune a voastră vor fi punctate cu minus și, asta se în-

tâmplă pentru că lumea nu vă iubește, nu vă place, pentru că voi nu mai sunteți din lume. Și de aceea lumea vă va judeca. Lumea vă vrea în lume: pierduți, fără perspective, lumea vă vrea în cluburi, în baruri, beți sau drogați. Nu vă pierdeți nădejdea, toate lucrurile îi slujesc celui ce-l iubește pe Dumnezeu.

Sunt sigur că v-ați făcut planuri mari pentru viitor. Indiferent de planurile pe care vi le-ați făcut rămâneți fideli lui Hristos. Rămâneți fideli aceluia gând, idee, cu care ați intrat pe porțile acestei facultăți, pentru că veți fi ispitiți de lume să renunțați la ce ați devenit. Veți fi ispitiți de lume cu carieră, poziție socială, joburi mai bune, mai bine plătite decât salariul de preot, de cântăreț la strana sau de profesor la catedră. Când lumea vă va ispiti, amintiți-vă ce spunea prorocul David: „Ei se lauda cu caii și căruțele lor iar noi ne lăudăm cu numele Domnului Dumnezeului nostru”. Țineți minte: voi nu mai sunteți doar cunoscători de lege ci sunteți inițiați în Sfintele Taine ale lui Hristos, aș putea spune că sunteți precum Sfinții Apostoli înainte de Cincizecime. Dacă viața va fi prea dură și va pune întrebări la care nu aveți răspuns, să știți că ușa acestei facultăți rămâne deschisă pentru voi, iar părinții profesori vă vor ajuta cu tot dragul.

Țin să vă felicit! Sunteți prima generație de absolvenți ai acestei prestigioase facultăți, care timp de un semestru ați învățat de acasă, online. Vă felicit și pentru că începând de azi faceți parte din elita acestei țări. În astfel de momente se spun cuvinte mari, se fac promisiuni. Nu pot să fac nicio promisiune. Trăim vremuri tulburi, întreaga lume trăiește în incertitudine. Nu pot să știu ce va fi mâine, ce va fi peste o lună sau anul viitor. Dar, la cât de bine îmi cunosc eu colegii, știu că mulți dintre ei vor face tot ce le stă în putință să fie la fel de buni sau chiar mai buni decât voi. Odată cu cheia facultății ne-ați predat și o ștafeta, odată cu ștafeta ne-ați lăsat și o ștacheta, pe care înaintații noștri au ridicat-o la un nivel foarte înalt. O ștachetă greu de atins, pentru că prin această facultate au trecut oameni care au făcut istorie, oameni care au scris istorie. Aici, prin acest loc au trecut 4 din corifeii Marii Uniri. Oameni pe care lumea nu i-a putut doborî. Nu știu câți dintre noi vom reuși să ne ridicăm la nivelul și la prestigiul pe care îl are această facultate. Știu însă că fiecare dintre noi va face tot ce îi stă în putință să fie la înălțimea și prestigiul acestei facultăți. Fiecare dintre noi va încerca să își înmulțească talanții care i-au fost încredințați. Așa să ne ajute bunul Dumnezeu! Amin!

Anuar - Serie nouă

ISSN 2558 - 8605

An V (2020)/5/ pp. 303 - 309

STUDENȚII FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ "ILARION V. FELEA" DIN ARAD ANUL UNIVERSITAR 2019-2020

STUDENȚII FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ "ILARION V. FELEA" DIN ARAD ANUL UNIVERSITAR 2019-2020

Nivel studii de doctorat (Drept Bisericesc, Teologie Dogmatică, Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă, Istoria Bisericii Ortodoxe Române)

Anul 1 Teologie Dogmatică

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Băleanu	Cristian-Ilie	Lugoj	Timișoara
2	Câmpeanu	Alin	Sibiu	Timișoara
3	Melănescu	Doru	Timișoara	Timișoara
4	Munteanu	Ioan-Răzvan	Întorsura Buzăului	Timișoara
5	Topac	Ioan	Arad	Arad

Anul 1 Teologie Morală și spiritualitate ortodoxă

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Corhan	Claudiu	Bistrița	Deva

Anul 1 Drept bisericesc

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Avram	Florin Ioan	Arad	Arad
2	Prună	Cristian	Lipova	Arad

Anul 1 Istoria Bisericii Ortodoxe Române

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Cojocariu - Popa	Daniel-Marcel	Timișoara	Timișoara

Anul 2 Teologie Dogmatică

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Gășpar	Florin Ioan	Sebiș	Arad
2	Constantinescu	Radu	Timiș	Arad
3	Roșca	Sorin-George	Brad	Arad
4	Gozob	Teodor	Botoșani	Timișoara

Anul 2 Teologie Morală

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Hodean	Ioan-Simion	Hunedoara	Deva
2	Murari	Ovidiu-Gheorghe	Deva	Deva

Anul 3 Teologie Dogmatică

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Scânteie	Radu	Ghelari	Deva
2	Hanganu	Marius-Dumitru	Iași	Deva
3	Botoș	Remus-Emilian	Timișoara	Timișoara
4	Rada	Sorin	Drobeta Turnu Severin	Severin

Anul 3 Drept Bisericesc

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Avram	Florin-Ioan	Lugoj	Caransebeș
2	Blaj	Mihai-Octavian	Arad	Arad
3	Bolea	Marius-Virgil	Alba Iulia	Alba Iulia
4	Budeanu	Tudor	Arad	Arad
5	Ionescu	Rareș-Stelian	Bucuresti	Bucuresti

Prelungirea studiilor

Teologie Dogmatică

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Sandu	Vlad-Sergiu	Petroșani	Arad

Prelungirea studiilor

Drept Bisericesc

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Faur	Silviu-Nicolae	Brad	Arad

Nivel studii masterale

Anul 1 DCC (Doctrină și Cultură Creștină)

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Bisorca	Liviu-Adrian	Arad	Arad
2	Juc	Gheorghe-Gabriel	Ineu	Arad
3	Lazăr-bлага	Alin	Orăștie	Hunedoara
4	Micu	Mădălin-Ioan	Abrud	Hunedoara
5	Muntean	Silvestru-Toma	Arad	Arad
6	Păcurar	Alexandru-Vlad	Arad	Arad
7	Pența	Adriana-Petruța	Oravița	Caransebeș
8	Petretchi	Ioan	Arad	Arad
9	Savu	David	Arad	Arad
10	Ungur	Petrică-Stelian	Lipova	Arad

Anul 1 PVL (Pastorație și Viață Liturgică)

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Blidariu	Cătălin-Lucian	Caransebeș	Caransebeș
2	Cilibia	Ioan	Caransebeș	Caransebeș
3	Cîrnei	Eugen Laurențiu	Timișoara	Timișoara
4	Ciucă	Minel	Corabia	Mehedinți
5	Crucean	Adrian - Claudiu	Arad	Arad
6	Cruceanu	Cătălin	Arad	Arad
7	Dărăștean	Mirel-Laurențiu	Arad	Arad
8	Dulgheriu	Marius-Daniel	Reșița	Caransebeș
9	Mînză	Tiberiu-Sebastian	Timișoara	Timișoara
10	Muț	Ștefan-Ioan	Arad	Arad
11	Nap	Daniel-Sergiu	Oradea	Bihor
12	Novăcescu	Adrian	Caransebeș	Caransebeș
13	Povîrnaru	Raul-Darius	Brașov	Timișoara
14	Ștefăniță	Alexandru-Simion	Reșița	Caransebeș

Anul 2 DCC (Doctrină și Cultură Creștină)

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ardelean	Marius-Emanuel	Ineu	Arad
2	Cioară	Darius-Lucian	Arad	Arad
3	Ciuciuc	Grațian-Grațian	Arad	Arad
4	Gagea	Lucreția	Ilva Mica	Cluj
5	Gosta	Gabriel	Timișoara	Arad
6	Hanțiu	Cristian-Florin	Arad	Arad
7	Incicău	Raul-Ioan	Chișineu-Criș	Arad
8	Lerinți	Andrei-Răzvan	Lugoj	Arad
9	Moldovan	Mărioara	Vaideiu	Arad
10	Șovar	Ioan	Voiteg	Timișoara
11	Ursu	Iuliu-Mihail	Timișoara	Timișoara

Anul 2 PVL (Pastorație și Viață Liturgică)

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Birău	Valentin-Dumitru	Lugoj	Timișoara
2	Ciotea	Alin-Florin	Arad	Arad
3	Cucu	Mihai	Jariștea	Arad
4	Dimitriu	Andrei	Petroșani	Hunedoara
5	Dologa	Dan	Baia Mare	Timișoara
6	Gagea-Neaga	Ileana	Jina	Arad
7	Păcurar	Raul-Mădălin	Arad	Arad
8	Pavel	Ioan	Arad	Arad
9	Pleş	Marinela-Claudia	Arad	Arad
10	Ștețca	Ileana	Sighetu Marmăției	Arad
11	Trif	Adorian-Lucian	Arad	Arad
12	Tulcan	Cătălin-Claudiu-Liviu	Ineu	Arad

Nivel studii de licență**Anul 1 (Teologie Ortodoxă Pastorală)**

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Aufmuth	Ovidiu-Alin	Arad	Arad
2	Birău	Ioan-Toader	Arad	Arad
3	Blaga	Cosmin-Robert	Arad	Arad
4	Bob	Moise-Mădălin	Caraș-Severin	Caransebeș
5	Buda	Corneliu	Gurbediu	Centrală și de Nord
6	Budai	Dan-Adrian	Arad	Arad
7	Cilibia	Florin-Georgian	Caraș-Severin	Caransebeș

8	Cîmpean	Constantin-Daniel	Caraș-Severin	Caransebeș
9	Coposesc	Bogdan	Hațeg	Caransebeș
10	Costescu	Georgiana	Arad	Arad
11	Cuciurean	Gheorghe	Băhrinești	Caransebeș
12	Harțanu	Iulian-Constantin	Arad	Arad
13	Ienciu	Raul-Cătălin	Ineu	Arad
14	Leiser	Manuel	Arad	Arad
15	Mateescu	Leonard-Marian-Călin	Arad	Arad
16	Motoarca	Robert-Gelu	Arad	Arad
17	Mucea	Nicolae-Paul	Cîmpeni	Arad
18	Neag	Dorin-Ioan	Cîmpeni	Arad
19	Nica	George	Mizil	Caransebeș
20	On	Emil-Andrei	Caraș-Severin	Caransebeș
21	Pasc	Mihai-Darius	Brad	Arad
22	Pleșea	Constantin	Roșiile	Deva
23	Popoviciu	Radu-Mihai	Arad	Arad
24	Roșca	Adelina-Denisa	Caraș-Severin	Caransebeș
25	Rusu	Silviu-Virgil	Arad	Arad
26	Socolan	Laurențiu-Terente	Arad	Arad
27	Țăranu	Sergiu-Ioan-Robert	Moldova-Nouă	Caransebeș
28	Valcan	Narcis-Mădălin	Arad	Arad
29	Vasile	Dragoș-Nicolae	Bocșa	Caransebeș
30	Virag	Denis-Alexandru	Reșița	Caransebeș

Anul 2 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Bele	Andrei-Gheorghe	Arad	Arad
2	Bobeciuc	Dumitru-Adrian	Arad	Arad
3	Cimil	Sergiu-Valentin	Sebiș	Arad
4	Činč	Euden	Vršac	Serbia
5	Cioara	Andrei-Nicolae	Chișineu-Criș	Arad
6	Ciurdar	Marius	Chișineu-Criș	Arad
7	Danciu	Gheorghe-Marius	Cîmpeni	Alba
8	Gaidoș	Lucian-Eugen	Arad	Arad
9	Gligor	Dacian-Ioan	Brad	Hunedoara
10	Hălăciugă	Sorin-Constantin	Chișineu-Criș	Arad
11	Mihali	Cosmin	Arad	Arad
12	Obrad	Alexandru-Silvius	Lipova	Arad
13	Orădan	Beniamin	Chișineu-Criș	Arad
14	Palade	Nelu	Adjud	Vrancea
15	Pavlovici-Pătruț	Bogdan	Moldova-Nouă	Timișoara
16	Popa	Andrei-Sebastian	Arad	Arad
17	Pribagu	Dorin-Nicolae	Arad	Arad
18	Pruteanu	Daniel	Bacău	Arad
19	Silvășan	Vasile	Pir	Satu Mare

20	Sirca	Doru - Nicușor	Gurahonț	Arad
21	Stanciu	Mihai-Ioan	Deva	Hunedoara
22	Știnga	Mădălin-Mihai	Abrud	Alba
23	Șandor-Orga	Emanuel	Arad	Arad
24	Vijulie	Florin-Gelu	Drobeta-Turnu Severin	Arad

Anul 3 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Ceteraș	Claudiu	Bistrița	Europa de Nord
2	Curtuțiu	Viorel-Gheorghe	Arad	Arad
3	Dărăștean	Flavius-Mădălin	Arad	Arad
4	Deme	Mihnea	Arad	Arad
5	Faur	Gabriel-Florin	Deva	Hunedoara
6	Furtună	Dumitru	Borca	Suceava
7	Gligor	Raul-Vasile	Lipova	Arad
8	Grădinaru	Inocențiu-Claudiu	Deta	Arad
9	Guzan	Ștefan	Arad	Arad
10	Hobincu	Constantin-Răzvan	Vaslui	Arad
11	Lipovan	Ciprian-Bogdan	Arad	Arad
12	Miclea	Ciprian-Ionuț	Oravița	Caransebeș
13	Nap	Daniel-Sergiu	Oradea	Caransebeș
14	Oancea	Cornel-Teodor	Gurahonț	Arad
15	Pasc	Gheorghe-Liviu	Hălmagiu	Arad
16	Păiușan	Mircea-Radu	Arad	Arad
17	Raduc	Daniel	Vrsac	Serbia
18	Roșu-Drăgan	Denis-Alexandru	Ineu	Arad
19	Slăv	Ionel-Traian	Arad	Arad
20	Ștefan	Nadia-Parmena	Alba Iulia	Arad
21	Tat	Cătălin-Constantin	Arad	Arad
22	Tripa	Alexandru-Mihai	Arad	Arad

Anul 4 (Teologie Ortodoxă Pastorală)

Nr.	Numele la naștere	Prenume	Locul nașterii	Eparhia
1	Andra	Sorin-Denis	Ineu	Arad
2	Baniciu	Anton-Alexandru	Arad	Arad
3	Bele	Ioan -Raul	Ineu	Arad
4	Biro	Ioan	Chișineu-Criș	Arad
5	Borteș	Nicolae	Arieșeni	Arad
6	Budea	Ciprian-Horia	Arad	Arad
7	Drăgan	Cătălin -Iulian	Ineu	Arad
8	Incicaș	Marian	Arad	Arad
9	Lăbău	Gabriel-Cosmin	Arad	Arad
10	Neag	Alin	Deva	Deva
11	Noghiu	Bogdan-Gheorghe	Arad	Arad

12	Oprea	Andrei - Gheorghe	Ineu	Arad
13	Onea	Georgel-Victor	Arad	Arad
14	Pantea	Adelin-Sebastian	Arad	Arad
15	Rău	Mădălin - Florentin	Ineu	Arad
16	Rus	Denis - Vasile	Arad	Arad
17	Săcui	Răzvan - Ionuț	Arad	Arad
18	Suciu	Vasile-Eugen	Lipova	Arad
19	Terpe	Fulviu-Dan	Tîrnova	Arad
20	Țița	Alex-Nicolae	Curtea De Argeș	Arad
21	Toma	Paul-Abel	Ineu	Arad
22	Ulici	Mihai-Evalentin	Rădăuți	Arad

CRONICA

CRONICA

Facultății de Teologia Ortodoxă „Ilarion V. Felea”

din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad

în anul 2020

Hramul școlilor teologice arădene

Pomenirea Sfinților Trei Ierarhi Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, a constituit și anul acesta prilej de sărbătoare pentru școlile teologice din eparhia Aradului, ca de altfel pentru toate școlile teologice din cuprinsul Patriarhiei Române.

Dumnezeiasca Liturghie a fost săvârșită de către Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscop al Aradului, în Catedrala Veche, fiind precedată de slujba Utreniei. Din soborul slujitorilor au făcut parte: Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie, Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, consilier cultural, Pr. Prof. Pompiliu Gavra, directorul

Seminarului Teologic din Arad, Arhid. Mircea Proteasa, consilier economic, Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, inspector eparhial, precum și ceilalți profesori ai facultății și seminarului.

Cuvântul de învățătură a fost rostit de către Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei, care a evidențiat pe scurt biografia celor trei ierarhi, precum și principalele lor contribuții la teologia și viața Bisericii.

Răspunsurile liturgice au fost date de către studenții teologi și elevii seminariști conduși de prof. Ștefan-Adrian Bugyi.

După săvârșirea Sfintei Liturghii, Înaltpreasfinția Sa, înconjurat de soborul de preoți și diaconi, a săvârșit slujba de pomenire pentru ierarhii, dascălii, studenții și ostenitorii școlilor teologice arădene.

După finalul cuvântării Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie a adresat cuvânt de mulțumire Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Timotei pentru purtarea de grijă și atenția deosebită acordate celor două școli de teologie din eparhia Aradului.

După aceasta, au urmat activitățile academice și artistice care s-au desfășurat în Aula Facultății de Teologie. La prezidiul manifestării s-au aflat: Înaltpreasfințitul Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie din Arad și Pr. Prof. Pompiliu Gavra, directorul Seminarului Teologic Ortodox din Arad.

Programul religios-cultural a continuat cu susținerea unei disertații prezentată de către Pr. Prof. Univ. Dr. Vasile Vlad, în care a evidențiat importanța sărbătoririi celor Trei Ierarhi pentru școlile teologice. De asemenea, s-a evidențiat contextul social și cultural în care și-au desfășurat viața și activitatea cei trei mari Părinți ai Bisericii.

A urmat un scurt moment cultural-artistic susținut de către elevii Colegiului Național „Elena Ghiba Birta”, ai Seminarului și Corul bărbătesc „Atanasie Lipovan” al Facultății de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad.

În cadrul aceleiași manifestări a fost lansat și Anuarul Facultății de Teologie, care cuprinde valoroase studii și contribuții științifice ale cadrelor didactice din Facultatea de Teologie arădeană, precum și o cronică a evenimentelor care au avut loc în anul universitar 2018-2019.

<http://www.teologiearad.ro/2020/01/30/hramul-scolilor-teologice-aradene-2/>

Un nou cadru didactic titular la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În ziua de 3 februarie 2020, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, a avut loc examenul de titularizare pentru postul de *profesor universitar* la disciplina Istoria Bisericii Ortodoxe Române. La acest concurs s-a înscris un singur candidat, Părintele dr. Florin Dobrei.

Din comisie au făcut parte: Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Moldoveanu, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București; Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae Chifăr și Prof. Univ. Dr. Paul Brusanovschi, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Sf. Andrei Șaguna din Sibiu” și Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Vicovan, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași.

Părintele Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, a deschis procedura regulamentară de concurs, salutând și mulțumind Înaltpreasfințitului Părinte dr. Timotei Sevciciu, Arhiepiscopul Aradului pentru prezență și susținere a activităților desfășurate în cadrul instituției teologice arădene, pe care o patronează cu delicatețe și eleganță. Același cuvânt de salut a fost adresat și membrilor comisiei, fiind evidențiate bunele colaborări cu Facultățile de Teologie, reprezentate aici prin cei trei decani. În același context, Preacucernicia sa și-a exprimat bucuria pentru faptul că momentul acesta contribuie la consolidarea puternică a corpului academic arădean, mai ales pentru faptul că postul scos la concurs este unul superior, ceea ce conduce și la o întărire a Universității arădene, candidatul având și înalta recomandare a Președintelui Academiei Române, Acad. Ioan-Aurel Pop.

Părintele Florin Dobrei și-a prezentat apoi bogata contribuție științifică și academică, relevantă de cărțile și studiile care stau mărturie pentru aceasta.

În continuare, membrii comisiei, și-au exprimat aprecierile la adresa candidatului și a operei sale de cercetare, intrând în dialog cu Părintele candidat pe linia domeniilor viitoare de cercetare, de asemenea și pe linia academică.

În încheiere, ÎPS Arhiepiscop Timotei a făcut câteva aprecieri laudative la adresa Părintelui candidat, recomandând Părintelui profesor Florin Dobrei să-și continue munca de cercetare în direcția prezentării ideii de unitate a Bisericii, a credincioșilor ei, cum s-a arătat de-a lungul vremii în istoria locală comună, a Aradului și a Hunedoarei.

<http://www.teologiearad.ro/2020/02/11/un-nou-cadru-didactic-titular-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Ediția bilingvă a monografiei-album referitoare la istoria învățământului teologic din Arad

Începutul anului 2020 a pus la dispoziția specialiștilor și a publicului interesat, prin intermediul Editurii Arhiepiscopiei Aradului, monografia-album în ediție bilingvă *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective/ The Orthodox Theological Education of Arad. Itinerary. Forms. Perspectives* (487 pp.), având ca autori pe Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae M. Tang. Prezenta ediție este o republicare revizuită, adăugită și actualizată a primei ediții, publicată în anul 2016.

Cartea este unică în spațiul istoriografiei ecleziastice românești prin faptul că reunește texte cu o valoare științifică deosebită, la aceasta adăugându-se pozele de epocă, unele inedite, care evocă figuri de dascăli, generații de studenți teologi, locații ale Institutului, Academiei și Facultății de Teologie și evenimente de-

osebite din parcursul istoric al învățământului teologic arădean. Mai concis, monografia prezintă, în texte și imagini, memoria tradiției teologice arădene cu rădăcini adânci la începutul secolului al XIX-lea.

Autorii au urmărit să prezinte formele instituționale diverse prin care a trecut această școală teologică în cei aproape 200 de ani, implicarea ierarhilor și dascălilor de teologie în promovarea, păstrarea și valorizarea credinței dreptmăritoare și a românismului într-un spațiu geografic și istoric special.

Lucrarea nu este un simplu album, ci o carte de istorie în care se află prezentate și analizate fapte istorice. Deasemenea, este și un frumos *dicționar* al personalităților care au activat în cadrul acestei școli teologice dar și un pios și binemeritat omagiu tuturor celor ce s-au ostenit în școala de teologie arădeană.

Prezentarea întregului conținut și în limba engleză deschide această impresionantă istorie a învățământului teologic arădean spre lumea occidentală. Prezintă valorile neamului și Bisericii noastre celorlalte Biserici surori și confesiuni, dar și istoricilor și specialiștilor din mediile universitare ecleziastice și laice. Am putea spune că lucrarea reprezintă și un mijloc de prezentare a istoriei învățământului teologic arădean și în alte spații teologice europene, în vederea intensificării relațiilor internaționale ale Facultății de Teologie Ortodoxă.

Avem convingerea că această monografie-album în forma unei ediții bilingve îmbogățește considerabil istoria ecleziastică locală și, totodată, istoriografia de specialitate.

<http://www.teologiearad.ro/2020/02/28/editia-bilingva-a-monografiei-album-referitoare-la-istoria-invatamantului-teologic-din-arad/>

Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei al Aradului a slujit la Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă în cadrul Săptămânii duhovnicești

Prima săptămână din Postul Mare reprezintă prin tradiție, la Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad, săptămâna duhovnicească a studenților teologi și a dascălilor acestei instituții teologice. În acest sens, în Paraclisul studenților din curtea Facultății, pe lângă programul liturgic obișnuit al dimineților din Postul Mare, care cuprinde săvârșirea miercurea și vinerea

a Liturghiei Darurilor Înaintesfințite, iar luna, marțea și joia a slujbei Utre-niei, în fiecare dintre serile acestei săptămâni a fost săvârșită rânduiala Pa-vecerniței celei Mari împreună cu câte o parte a Canonului celui Mare de pocăință al Sfântului Andrei Criteanul, așa cum prevede rânduiala tipiconală a Triodului.

Pavecernița cu Canonul cel Mare a fost slujită de părinții profesori sluji-tori la Paraclisul „Sfântul Maxim Mărturisitorul și Sfântul Mare Mucenic Mina” al Facultății, urmând apoi, în fiecare seară, la sfârșitul slujbei, cuvântul de zidire duhovnicească și de călăuzire pe calea Postului Mare, rostit de către unul dintre părinții profesori ai Facultății, adresat studenților și credincioșilor care au participat la această slujbă specială, specifică Postului celui Mare.

Astfel, luni seara după slujbă, Părintele Lect. Univ. Dr. Ștefan Negreanu s-a referit la treptele urcușului duhovnicesc în viața creștinului.

Marți seara, după slujba Pavecerniței cu cea de-a doua parte a Canonului Mare, Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu, a vorbit despre nejudicarea aproapelui și vederea propriilor noastre păcate, pentru rodirea unei pocăințe adevărate.

Miercuri seara, Părintele Lect. Univ. Dr. Ioan Lazăr, duhovnicul Facultății de Teologie Ortodoxă, le-a vorbit studenților și credincioșilor prezenți la slujbă despre postire și importanța acesteia pentru viața duhovnicească.

Joi seara, a fost săvârșită ultima parte a Canonului celui Mare dimpreună cu slujba Pavcerniței Mari, de soborul părinților profesori slujitori la Paraclisul Facultății, sub protia Părintelui Decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, în prezența Întâistătătorului eparhiei noastre, Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevciciu, care a fost însoțit de părintele Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean, cadru didactic al Facultății noastre și Inspector eparhial bisericesc în cadrul Centrului eparhial.

La sfârșitul slujbei, Înaltpreasfinția Sa a rostit și un bogat cuvânt de învățătură, arătând faptul că prin Canonul cel Mare de pocăință al Sfântului Andrei Criteanulexprimăm sentimentele noastre de pocăință pentru toate păcatele și fărădelegile pe care le-am săvârșit, dar nu într-o deznădăjduire a inimii, ci cu totală nădejde în harul lui Dumnezeu, care ne poate redăruia iertarea și restaurarea stării de nepătimire a primilor oameni, Adam și Eva, stare pe care aceștia au avut-o la început, dar au pierdut-o prin neascultare de Dumnezeu. În sensul acesta, a arătat Înaltpreasfinția Sa, pildele vechi și noul-testamentare, oferite cu prisosință în Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul, ne cheamă și pe noi, pe de o parte la pocăință, ca plâns și tânguire pentru păcate, dar pe de altă parte și la nădejdea și bucuria, că prin harul lui Dumnezeu putem redobândi starea primordială, iertarea și sfințirea vieții noastre.

La finalul meditației Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Timotei, Părintele Decan mulțumit în mod deosebit chiriarhului pentru că, potrivit unei tradiții deja statornicite la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, a poposit și în anul acesta în mijlocul profesorilor și studenților Facultății de Teologie arădene, încununând săptămâna duhovnicească de la începutul Postului celui Mare, prin rugăciunea și cuvântul atât de articulat teologic al Înaltpreasfinției Sale. Părintele Decan a arătat că prezența Întâistătătorului eparhiei în locașul de rugăciune al studenților teologi vădește grija pe care Înaltpreasfinția Sa o poartă față de formarea intelectuală și duhovnicească a viitorilor slujitori ai Sfintelor Altare din această parte de țară, fapt care îi întărește deopotrivă pe profesorii și studenții Facultății în ascultare și dragoste față de chiriarhul lor, știind că în Biserica lui Hristos, harul Preoției se dăruiește prin punerea mâinilor episcopului.

La toate slujbele săvârșite în Paraclisul Facultății de Teologie Ortodoxă, răspunsurile alternative din cele două strane ale bisericii au fost date de către studenții teologi sub directă călăuzire a profesorului de muzică al facultății, Conf. Univ. Dr. Mircea Buta.

În seara zilei de vineri a fost săvârșită slujba Pavecerniței Mari cu prima parte a Acatistului Bunevestiri, după rânduiala tipiconală.

Nădăjduim într-o întărire duhovnicească pe calea postirii care va rodi în bucuria Sfintei Învieri a Mântuitorului, atât a profesorilor, cât și a studenților Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, prin împărtășirea de harul slujbelor săvârșite acum la început de Post, dar și din bogăția cuvintelor de învățătură împărtășite celor din biserică în aceste frumoase seri duhovnicești.

<http://www.teologiearad.ro/2020/03/06/inaltpreasfintitul-parinte-arhiepiscop-timotei-al-aradului-a-slujit-la-paraclisul-facultatii-de-teologie-ortodoxa-in-cadrul-saptamanii-duhovnicesti/>

Prezență a Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad la săptămâna duhovnicească din parohia Ineu

Părintele Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu a participat luni seara, 9 martie 2020, în cadrul săptămânii duhovnicești organizată în parohia Ineu, la invitația părintelui paroh Adrian Zaha, protopopul Ineului, un fost student și masterand merituos al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad.

A fost săvârșită slujba Paraclisului Maicii Domnului, la sfârșitul slujbei, părintele conf. univ. dr. Lucian Farcașiu prezentând practic, dar și într-o tâlcuire catehetică, semnificația mistico-simbolică a rânduiei Proskomidiei.

În acest sens, în mijlocul bisericii a fost săvârșită și explicată întreaga rânduială a Proscomidiei, cu bogate explicații simbolice privitoare la conținutul slujbei, subliniindu-se în mod special felul în care preotul și credincioșii trebuie să se pregătească pentru săvârșirea Dumnezeieștii Liturghii, Proscomidia reprezentând prima parte a acesteia. În cadrul ei sunt pregătite darurile de pâine și vin, care se vor transforma în Trupul și Sângele Mântuitorului Hristos. În acest sens, părintele Lucian Farcașiu s-a referit și la multe aspecte practice care vizează pregătirea darurilor pe care credincioșii trebuie să le aducă la Sfântul Altar pentru slujba Dumnezeieștii Liturghii: calitatea prescurilor și a vinului aduse de credincioși pentru săvârșirea Proscomidiei, precum și modul alcătuirii pomelnicelelor și momentul aducerii lor la Sfântul Altar pentru a putea fi pomenite în cadrul primei părți a Sfintei Liturghii, Proscomidia

La finalul slujbei, toți credincioșii au fost miruiți, unii dintre ei întreținând individual și un scurt dialog în probleme cu conținut duhovnicesc cu părintele profesor.

La sfârșitul acestei seri duhovnicești, părintele paroh Adrian Zaha le-a mulțumit tuturor celor prezenți pentru osteneala participării la slujbă, precum și părintelui conf. univ. dr. Lucian Farcașiu pentru explicația complexă și practică a rânduiei Proscomidiei, exprimându-și nădejdea că această prezentare va aduce mult folos duhovnicesc credincioșilor care au fost prezenți la această seară duhovnicească.

<http://www.teologiearad.ro/2020/03/11/prezenta-a-facultatii-de-teologie-ortodoxa-din-arad-la-saptamana-duhovniceasca-din-parohia-ineu/>

Conferință Teologică internațională la Facultatea de Teologie din Arad

În aula Facultății de Teologie din Arad a avut loc în dimineața zilei de miercuri, 11 martie 2020, conferința teologică intitulată „Secularizarea ca o provocare pentru Bisericile noastre”, susținută de profesorul universitar dr. Martin Illert de la Universitatea Halle (Wittenberg) din Germania.

Tema abordată de teologul luteran a prezentat un interes sporit în rândul studenților teologi, dar și al cadrelor universitare arădene, ținând cont de

racordarea subiectului la pulsul societății actuale, precum și de contribuția privind dezvoltarea dialogului intercreștin și interdisciplinar.

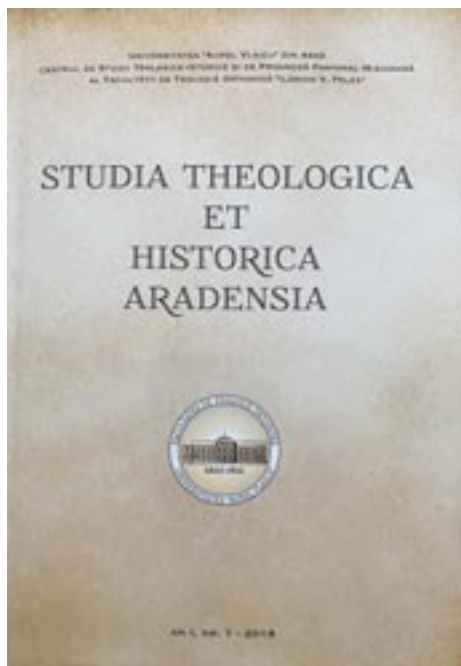
La această conferință au participat cei doi ierarhi arădeni, Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Timotei și Preasfințitul Episcop-Vicar Emilian Crișanul, studenții, masteranzii și doctoranzii Facultății de Teologie din Arad, precum și cadrele universitare ale facultății. Prezentarea și moderarea conferinței a fost făcută de către Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie arădene, iar traducerea conferinței, precum și a dialogului inițiat, s-a efectuat de către Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Tulcan.

Manifestarea academică s-a încheiat printr-o sesiune de întrebări și răspunsuri între participanți și profesorul conferențiar.

<http://www.teologiearad.ro/2020/03/11/conferinta-teologica-internationala-la-facultatea-de-teologie-din-arad/>

O nouă revistă științifică editată de Facultatea de Teologie din Arad

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a editat în anul universitar 2019-2020, o nouă revistă științifică cu titlul *Studia Theologica et Historica Aradensia*. Revista este editată sub coordonarea Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognostic Pastoral-Misionară al facultății arădene, înființat în anul 2004. Scopul revistei este acela de a reuni concluziile cercetărilor în domeniul de competență al Centrului atât la nivel național, cât și internațional. Revista va acoperi preocupările științifice ale Centrului de cercetare, cooptând nume de referință din viața academică, teologică și laică: academicieni, teologi, istorici, profesori, cercetători.

Revista apare cu binecuvântarea și sub îndrumarea Înaltpreasfințitului Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, care este președinte de onoare al revistei și a Preasfințitului Conf. Univ. Dr. Emilian Crișanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, care este vicepreședinte al revistei.

Colegiul de redacție al revistei cuprinde nume sonore din mediul universitar românesc, teologic și laic, precum: Acad. Prof. Univ. Dr. Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române, Acad. Pr. Prof. Univ. Dr. Mircea Păcurariu, Acad. Prof. Univ. Dr. Ioan Bolovan, Pr. Prof. Univ. Dr. Mihail Săsăujan, Pr. Prof. Univ. Dr. Ion Vicovan. La aceștia se adaugă profesorii universitari din cadrul Facultății de Teologie din Arad.

Finalitatea și motivația revistei este sintetic creionată în cuvântul înainte al primului număr, semnat de Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie, cel care a avut inițiativa apariției unei astfel de reviste: „Am ales acest titlu nu doar motivat de gândul de a acoperi o parte a spectrului de cercetare al Centrului, ci și de gândul de a deschide cercetarea istorică-teologică arădeană spre o și mai strânsă conlucrare cu cercetarea

istorică în general, precum și pentru a evidenția contribuția arădeană la dezvoltarea studiilor de teologie și de istorie în actualitate”.

Motivația prezentată de părintele decan are o perfectă acoperire în istoria și tradiția Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad. O scurtă incursiune în istoria acestei instituții ne descoperă nume de mare rezonanță în teologie și cercetarea istorică și misionară românească. Vasile Mangra, Iosif Goldiș, Roman Ciorogariu, Teodor Botiș, Gheorghe Ciuhandu sunt personalități care au contribuit prin opera lor, în mod substanțial, la dezvoltarea istoriografiei românești, fiind apreciați de cel mai înalt for cultural și științific al țării noastre, Academia Română. Unii dintre ei au fost membri corespondenți, alții membri de onoare, iar alții cu lucrări premiate de această înaltă instituție. Cât privește spectrul misionar este de ajuns să amintim impresionanta lucrare misionară a episcopului Grigorie Comșa, precum și, la fel de impresionant, lucrările tipărite sub episcopatul lui, multe dintre ele scrise de el însuși, precum și colecțiile cu rol catehetic-misionar, dar și numele părintelui Petru Deheleanu și a neîntrecutului său tratat de *Sectologie*.

Cât privește apariția viitoarelor numere revista va cuprinde studii și conferințe teologice-istorice care se vor desfășura în cadrul Centrului, precum și recenzii și concluziile unor cercetări academice actuale. O componentă esențială a acestei reviste va fi deschiderea ei internațională, o platformă în care să se regăsească elementele definitorii ale mișcării ideilor, precum și ale cercetării în arhive, la confluența studiilor de specialitate din mediul academic.

Primul număr al revistei cuprinde lucrărilor a două conferințe naționale organizate în anul 2019, în cadrul Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară, sub genericul *Patriarhul Nicodim Munteanu și memoria istorică a interbelicului românesc* (9 aprilie 2019) și *Patriarhul Iustin Moisesu – promotor al dialogului ecumenic* (3 iunie 2019), conferințe care au reunit specialiști în temele abordate de la Facultățile de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română.

Centrul de Studii Teologice-Istorice și de Prognoză Pastoral-Misionară funcționează în cadrul Facultății de Teologie și, de multe ori, evenimentele Facultății și ale Centrului au coincis. În anii 2006 și 2008 în cadrul Centrului de Studii au fost editate două volume care reunesc contribuțiile științifice ale unor teologi români, contribuții editate sub genericul *Ortodoxie și globalizare. Relevanța relației local-universal în Europa de astăzi* (2006) și *Teologia icoanei și provocările ei în lumea contemporană* (2008). Sintagma din titlatura Centrului „prognoză pastoral-misionară” este acoperită și astăzi

prin publicația săptămânală *Calea Mântuirii*, de la editarea căreia anul acesta se împlinesc 20 de ani.

<http://www.teologiearad.ro/2020/05/11/o-noua-revista-stiintifica-editata-de-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Preasfințitul Dr. Emilian Crișanul omagiat de Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad

În ambientul academic și spiritual al Facultății de Teologie Ortodoxă din Arad, în prezența Înaltpreasfințitului Dr. Timotei Sevițiu, Arhiepiscopul Aradului, a Doamnei Profesor Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu”, a Domnului Profesor Dr. Ioan Radu, Președintele Senatului, a Prorectorilor, a Decanului Facultății de Teologie și a invitaților, în ziua de 9 iunie a.c., s-a desfășurat ceremonia de acordare a *Medaliei* Universității „Aurel Vlaicu” și a *Diplomei de Excelență*, Preasfințitului Dr. Habilit. Emilian Crișanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, în semn de apreciere pentru *contribuția adusă la dezvoltarea culturii teologice-istorice în învățământul universitar românesc*.

Acest eveniment se înscrie în cadrul general al conlucrării dintre Biserică și Universitate și în mod special în identificarea și recunoașterea unor per-

sonalități cu contribuții în aria cercetării și a culturii teologice actuale. Totodată, un asemenea eveniment creionează itinerarul academic al celui omagiat, itinerar desfășurat în trepte, urmând consecvent verticala cunoașterii, științei și a mărturiei Teologiei în Universitate.

ÎPS Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului în cuvântul său, a apreciat importanța evenimentului pentru Biserică și pentru prestigiul Teologiei în Universitate, precum și contribuția academică a celui omagiat. Rectorul Universității „Aurel Vlaicu”, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile a exprimat motivațiile academice care prilejuiesc acest eveniment și care se inserează în conlucrarea dintre Teologie și celelalte domenii de cercetare din Universitate. De asemenea, Domnul Profesor Univ. Dr. Ioan Radu, Președintele Senatului, a exprimat câteva aprecieri cu privire la personalitatea Preasfințitului Părinte Episcop Emilian și la unele proiecte de cercetare viitoare. Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie, a creionat etapele formative și de cercetare ale Preasfinției Sale, precum și contribuția adusă la dezvoltarea culturii teologice-istorice în teologia românească.

A urmat ceremonia de decernare a *Plachetei* „Aurel Vlaicu” și a *Diplomei de Excelență* din partea Senatului Universității „Aurel Vlaicu”, de către Prof. Univ. Dr. Ioan Radu, Președintele Senatului, în acordurile melodice ale imnului academic *Gaudeamus igitur* și *La mulți ani!*

Preasfințitul Părinte Episcop Emilian a rostit un cuvânt de mulțumire reitărând necesitatea unei bune conlucrări la nivel academic între Biserică și

Universitate și exprimând o largă deschidere pentru dezvoltarea Teologiei arădene – o instituție cu o tradiție teologică îndelungată – în ceea ce privește cercetarea și formarea studenților teologi.

<http://www.teologiearad.ro/2020/06/10/preasfintitul-dr-emilian-crisanul-omagiat-de-universitatea-aurel-vlaicu-din-arad/>

Examenul de Licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În zilele de 8 și 9 iulie 2020 s-a desfășurat examenul de Licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea”, din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, potrivit Metodologiei în vigoare și a reglementărilor de distanțare socială, impuse de autorități.

La această sesiune s-au înscris candidați din promoția curentă și din promoția anterioară. Aceștia au susținut două probe orale, una la disciplina Teologie Dogmatică și o probă de specialitate. Apoi, fiecare candidat și-a prezentat lucrarea de licență, de față fiind Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului.

În cuvântul său, Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a mulțumit Înaltpreasfinției Sale pentru prezența la acest eveniment important din viața Facultății de Teologie din Arad, evidențiind faptul că „*prin harul și purtarea de grijă a lui Dumnezeu încă o promoție de absolvenți încheie primul ciclu*”.

*de formare teologic-academică și duhovnicească, cu toate provocările prezente în societate, în perioada pe care o parcurgem de câteva luni. Întreg corpul de profesori și ostenitori al facultății s-a mobilizat pentru ca studenții să fie cât mai puțin afectați în procesul educațional-formativ, cursurile și examenele fiind împlinite cu respectarea standardelor impuse. Nădăjduim că prin întreg actul academic școala noastră teologică va fi reușit să imprime în mintea și inima studenților și absolvenților valorile perene ale Evangheliei Domnului Iisus Hristos, păstrate și promovate de Biserica Ortodoxă românească strămoșească, prin care aceștia să poată răspunde exigențelor actuale și viitoare, fie la altar, fie la catedra de Religie ortodoxă”. Totodată, sfinția sa le-a mulțumit și absolvenților pentru întreg efortul depus în desăvârșirea formării lor teologice, invitându-i să continue această lucrare prin cursurile de masterat oferite de facultatea arădeană, prin cele două programe masterale: *Doctrină și cultură creștină*, respectiv *Pastorație și viață liturgică*.*

Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei a felicitat Facultatea și pe absolvenții ei pentru rezultatele obținute pe parcursul anilor de studii universitare precum și la acest examen de Licență, exprimându-și speranța că și prin această generație se va manifesta buna formație teologică și spirituală primită în această străveche vatră de cultură teologică, slujită astăzi de un colectiv de profesori implicați și responsabili.

Examenul s-a încheiat cu depunerea jurământului, în conformitate cu hotărârile Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

<http://www.teologiearad.ro/2020/07/10/examenul-de-licenta-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-4/>

Absolvirea unei noi promoții la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Cu emoțiile cuvenite unui astfel de moment, azi 10 iulie 2020, o nouă promoție de studenți a absolvit cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad. Cu acest prilej s-au organizat festivitățile devenite deja tradiționale în cadrul teologiei arădene.

În dimineața zilei a avut loc Sfânta Liturghie în paraclisul facultății, slujită de Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang, împreună cu Arhid. Lect. Univ. Dr. Tiberiu Ardelean. Răspunsurile au fost date de absolvenții acestui an.

În continuare, în curtea Facultății de Teologie, a avut loc *Cursul festiv*, la care a participat Înaltpreasfințitul Părinte Timotei – Arhiepiscopul Aradului, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Părinții profesori ai facultății și părinții absolvenților. Cursul festiv a debutat prin cuvântul Părintelui decan Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, care a salutat prezența oaspeților și a adresat un cuvânt de felicitare și de responsabilizare absolvenților. A urmat susținerea ultimului curs de Protos. Lect. Univ. Dr. Nicolae Tang, decanul de an, apoi cuvântul rectorului, ceremonia de predare

și primire a cheii, cu discursurile aferente din partea șefului de promoție, Cătălin-Iulian Drăgan și a reprezentatului anului III, Liviu Pasc. Întreaga ceremonie s-a încheiat prin cuvântul de binecuvântare și felicitare adresat absolvenților de Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Timotei.

<http://www.teologiearad.ro/2020/07/10/absolvirea-unei-noi-promotii-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Examenul de disertație la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Absolvenții programelor de studii teologice masterale din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad și-au susținut examenul de disertație, luni 13 iulie 2020.

După încheierea prezentării lucrărilor, candidații au depus jurământul în capela instituției. După citirea catalogului și a frumoaselor rezultate obținute Părintele decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, i-a felicitat pe absolvenți arătând că: „această etapă înseamnă o încununare a studiilor masterale, precum și începutul unei etape noi în misiunea pastorală și apologetică a Bisericii. Examenul de astăzi s-a desfășurat în condiții speciale, potrivit reglementărilor în vigoare și reprezintă un semn al seriozității și al responsabilității fiecăruia dintre noi în formarea academică”.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad pregătește pe viitorii slujitori ai Bisericii și ai învățământului teologic prin programele de studii masterale:

Pastorație și viață liturgică, respectiv Doctrină și cultură creștină, acestea fiind premise ale studiilor doctorale.

<http://www.teologiearad.ro/2020/07/13/examenul-de-disertatie-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-3/>

Două teze de doctorat în domeniul Dreptului canonic susținute la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Pentru Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, începutul noului an bisericesc a coincis cu debutul altor activități și evenimente academice, de o reală importanță pentru teologia românească.

Astfel, în ziua 3 septembrie 2020 au fost susținute două noi lucrări de doctorat în Teologie, la disciplina Drept canonic.

În prezența Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, primul candidat, Pr. Drd. Florin-Ioan Avram, a prezentat lucrarea „**Iconomie și acrivie în tradiția canonică a Bisericii Ortodoxe**”, cercetare realizată sub coordonarea Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus. Din comisia prezidată de Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja au mai făcut parte Pr. Prof. Univ. Dr. Nicușor Beldiman și Arhid. Prof. Univ. Dr. George Grigoriță de la Facultatea

de Teologie Ortodoxă *Patriarhul Justinian* din București și Pr. Conf. Univ. Dr. Lucian Farcașiu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad.

Din referatul coordonatorului s-au reținut următoarele aprecieri: „lucrarea elaborată de Pr. Drd. Florin-Ioan Avram răspunde exigențelor științifice actuale, specifice domeniului Teologie. Tema lucrării este inedită atât în structura, cât și prin implicațiile și perspectivele ei. În ceea ce privește caracterul științific, lucrarea se integrează în exigențele formale ale stadiului formativ, de pregătire pe care îl reprezintă, fiind fundamentată pe izvoare și pe o bibliografie actuală, în concordanță cu tema și cu aprofundarea conceptelor din aria pe care o cercetează. Lucrarea are 282 de pagini, fiind fundamentată pe 848 note de subsol și pe o bibliografie extinsă însumând 26 de izvoare biblice, patristice și canonice, 264 lucrări de specialitate și 152 articole și studii conexe temei. Problematika *iconomiei bisericești* și a *acriviei* reprezintă o temă fundamentală a Dreptului canonic ortodox, cele două principii fiind esențiale în aplicarea canoanelor”.

În aceeași zi, în fața aceleiași comisii amintite mai sus, a fost susținută o a doua teză de doctorat intitulată: ***Lazăr Iacob și opera sa canonico-juridică. O evaluare canonico-juridică a contribuției sale la dezvoltarea dreptului bisericesc.*** Aceasta a fost elaborată de Pr. Drd. Tudor Budeanu, sub îndrumarea științifică a Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus.

Din aprecierile coordonatorului s-au desprins următoarele concluzii: „lucrarea arată că acest canonist a revoluționat cercetarea științifică a studiilor de Drept canonic, valoarea aplicativă a acestei teze se descoperă prin raportarea rezultatelor cercetării la evaluarea contextului istoric actual”. Lucrarea are 438 de pagini, fiind fundamentată pe 796 note de subsol și pe o bibliografie extinsă însumând 20 de izvoare biblice, istorice și canonice, 72 lucrări de specialitate, 78 articole și studii conexe temei și 24 documente de arhivă.

În urma deliberării comisiilor, candidații au fost declarați Doctori în Teologie, cu calificativul *Magna cum laudae*.

La final, părintele decan, Cristinel Ioja, a mulțumit ÎPS Timotei pentru prezență și sprijinul constant arătat față de Facultatea de Teologie din Arad, felicitându-i totodată pe candidați pentru efortul de cercetare depus. În cuvântul său, Părintele decan a avocat parteneriatul special avut cu Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, materializat prin multiple activități academice comune, apreciind prezența părinților profesori din capitală ca o mărturie întru continuitate a acestor legături.

În intervenția sa, ÎPS Arhiepiscop Timotei a adus câteva precizări importante în legătură cu cele două teme abordate. În finalul alocuțiunii a adresat un cuvânt special de mulțumire membrilor comisiei, evidențiind bucuria prilejuită de prezența distinșilor profesori de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București.

<http://www.teologiearad.ro/2020/09/05/doua-teze-de-doctorat-in-domeniul-dreptului-canon-sustinute-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Simpozion Studentesc-Masteral la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a organizat luni, 21 septembrie 2020, un simpozion studentesc-masteral. Simpozionul se desfășoară sub genericul ***Familia creștină – prioritate a pastorației Bisericii Ortodoxe.***

Manifestarea academică are loc sub egida Arhiepiscopiei Aradului și a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, printr-un proiect finanțat de Ministerul Educației Naționale.

Lucrările simpozionului s-au deschis la ora 9.30, în curtea Facultății de Teologie. La deschiderea festivă au luat parte Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie, profesori, studenți și masteranzi

ai Facultății de Teologie din Arad, precum și studenți și masteranzi din Mitropolia Banatului, invitați la această manifestare.

În deschiderea manifestării Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie, a adresat cuvânt de salut invitaților și participanților. A urmat cuvântul Doamnei Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității arădene. Din partea studenților și a masteranzilor a vorbit domnul masterand Alin-Florin Ciotea.

În încheierea festivității Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Timotei a adresat celor prezenți un cuvânt de salut și de binecuvântare. Tot în cadrul deschiderii festive a fost lansat și prezentat volumul simpozionului studențesc-masteral organizat de către Facultatea de Teologie din Arad în anul 2019. Volumul întrunește studiile studenților și masteranzilor participanți la simpozionul desfășurat anul trecut, evidențiind, totodată, implicarea Facultății de Teologie din Arad în activitatea de cercetare la nivelul studenților și masteranzilor. După deschiderea festivă au urmat secțiunile simpozioanelor, care s-au desfășurat pe durata întregii zile de luni incluzând dezbateri, pauze de cafea și concluziile simpozionului. Manifestarea s-a bucurat de participarea studenților și masteranzilor de la școlile teologice din Mitropolia Banatului, înscriindu-se în manifestările „Anului omagial al pastorației părinților și copiilor” și al „Anului comemorativ al filantropilor ortodocși români” din Patriarhia Română.

<http://www.teologiearad.ro/2020/09/22/simpozion-studentesc-masteral-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Simpozionul național anual al Doctoranzilor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În zilele de 21 și 22 septembrie 2020, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad a organizat simpozionul național al doctoranzilor, intitulat: ***Provocări actuale la adresa unității familiei creștine. Paradigme pastorale și misionare.***

Manifestarea academică și culturală, ajunsă deja la cea de-a 5-a ediție anuală, se desfășoară sub egida Arhiepiscopiei Aradului și a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, printr-un proiect finanțat de Ministerul Educației Naționale.

Lucrările simpozionului s-au deschis la ora 9.30, în curtea Facultății de Teologie. La deschiderea festivă au luat parte Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Timotei Sevcicu, Arhiepiscopul Aradului, Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcopul-Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, Prof. Univ. Dr. Florentina Munteanu, Directorul Școlii Doctorale Interdisciplinare, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie, profesori, doctoranzi și invitați, respectându-se normele de distanțare fizică impuse de autorități.

În deschiderea manifestării, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja a adresat cuvântul de salut invitaților de la prezidiu precum și tuturor participanților. În continuare, Părintele decan a evocat situația generată de pandemie, care a făcut să fie amânată desfășurarea manifestării, momentul prielnic ivindu-se acum. Prin aceste proiecte, Facultatea de Teologie încurajează și susține concret activitatea de cercetare a doctoranzilor, toate referatele acestora fiind reunite în revista, cu apariție anuală, *Studia Doctoralia*.

Au urmat apoi, cuvintele de salut și de apreciere din partea doamnei rector Ramona Lile, respectiv a doamnei Florentina Munteanu. Din partea doctoranzilor a vorbit Pr. drd. Vlad-Sergiu Sandu. În cuvântul său, ÎPS Arhiepiscop Timotei a felicitat organizatorii pentru frumoasa inițiativă, evocând și diversele provocări pastorale ce se manifestă astăzi la adresa familiei, care necesită un răspuns adecvat din partea Bisericii și a teologiei ei.

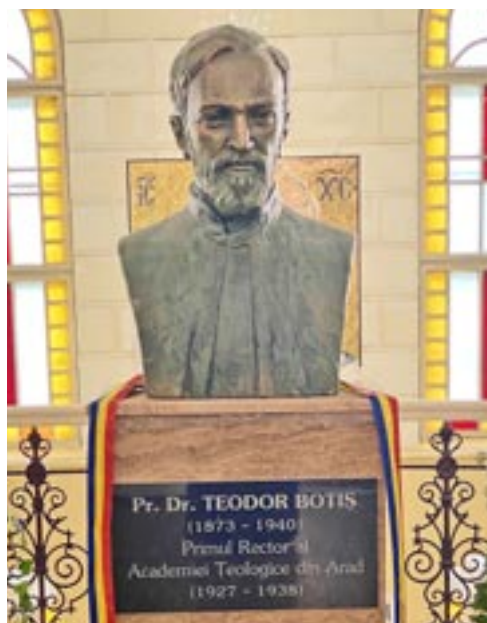
Tot în cadrul deschiderii festive a fost lansat și prezentat volumul simpozionului doctoral, organizat de către Facultatea de Teologie din Arad în anul 2019.

După deschiderea festivă au urmat secțiunile programate. Manifestările s-au bucurat contribuții tematice ale doctoranzilor Facultăților de Teologie din Cluj-Napoca, Alba-Iulia, și bineînțeles, ai facultății gazdă.

<http://www.teologiearad.ro/2020/09/22/simpozionul-national-anual-al-doctoranzilor-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Recurs la memoria istorică: Dezvelirea bustului primului rector al Academiei Teologice din Arad

La Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad, luni, 5 octombrie 2020, a fost marcat începutul anului universitar 2020-2021 printr-un dublu eveniment: săvârșirea slujbei de Tedeum și dezvelirea și sfințirea bustului primului rector al Academiei Teologice din Arad, Pr. Dr. Teodor Botiș.

La eveniment au participat Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, corpul profesoral și studenții Facultății de Teologie din Arad.

Manifestarea a debutat în Capela facultății prin oficierea slujbei de Tedeum de Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul împreună cu Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad și cu Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț, Consilier cultural al Episcopiei Caransebeșului și delegat al Presfințitului Părinte Lucian, Episcopul Caransebeșului. A urmat, apoi, dezvelirea și sfințirea bustului preotului și profesorului Dr. Teodor Botiș, în holul facultății, în fața Sălii festive, unde a și fost amplasat. Slujba de sfințire a fost oficiată de Preasfințitul Părinte Emilian Crișanul împreună cu Arhim. Lect. Univ. Dr. Casian Rușeț și cu Protos Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Consilier cultural al Arhiepiscopiei Aradului. În cuvântul din finalul manifestării, Preasfinția Sa a subliniat importanța reabilitării memoriei istorice a personalității preotului și profesorului Teodor Botiș, dar și deschiderea unui nou an universitar, în condițiile actuale. De asemenea, Preasfinția Sa a transmis binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului, subliniind importanța comuniunii între cele două eparhii istorice, la nivelul școlilor teologice. Preacucernicul Părinte Decan, Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, a reiterat activitatea teologică și publicistică a pri-

mului rector al Academiei Teologice din Arad, considerând momentul de față o popedeutică a momentului împlinirii a 200 de ani de la înființarea Institutului Teologic din Arad (1822-2022).

Bustul a fost restaurat și repus în circuitul artistic cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei, Arhiepiscopul Aradului și a Preasfințitului Părinte Emilian Crișanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Aradului, la inițiativa Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad și cu directa implicare a Protos. Lect. Univ. Dr. Iustin Popovici, Consilier cultural al Arhiepiscopiei Aradului. Lucrarea de restaurare a fost întreprinsă de sculptorul arădean Dumitru Paina, bustul fiind opera cunoscutei sculptorițe Ina Popescu din Timișoara. Numele acesteia este cunoscut în spațiul artiștilor plastici prin proveniența ei din vestita familie de sculptori „Popescu” din Timișoara, precum și prin sculpturile de mare valoare artistică. Amintim două lucrări reprezentative expuse în spațiul public: bustul lui Cornel Miklosi din Alea Personalităților din Timișoara și bustul lui Traian Vuia de la Institutul Politehnic din Timișoara.

Pr. Dr. Teodor Botiș (1873-1940); (profesor: 1900-1938; director/rector: 1918/1927-1938)

Istoria învățământului teologic din Arad așează la loc de mare cinste personalitatea preotului și profesorului dr. Teodor Botiș. Activitatea și opera sa l-au impus nu doar în spațiul teologiei arădene, ci și în spațiul teologiei românești, cu precădere în cel al istoriei bisericești, dar și în plan politic și

social, figura sa rămânând profund întipărită în conștiința arădenilor. Impresionanta sa activitate academică, pastorală, politică și culturală este revendicată, în primul rând, de Biserică și de instituția pe care a slujit-o cu abnegație, dar, în aceeași măsură, și de spațiul public.

A fost cel mai longeviv dascăl, alături de Arhim. Dr. Iustin Suciu, din istoria învățământului teologic arădean, pe care l-a slujit 38 de ani. A fost primul rector al Academiei Teologice din Arad (1927-1938). A participat ca delegat oficial la Adunarea Națională de la Alba Iulia, 1 Decembrie 1918. A scris prima istorie a Institutului Teologic-Pedagogic din Arad. A susținut activitatea politică și națională prin nenumărate articole în presa vremii pledând pentru drepturile românilor. A fost premiat în două rânduri de către Academia Română pentru cele două monografii de excepție privind istoria Institutului Teologic-Pedagogic din Arad și istoria familie Mocioni.

„S-a născut la data de 17 noiembrie 1873, în localitatea Valea Neagră, județul Bihor.

Pregătirea intelectuală: urmează cursurile școlii primare din satul natal, apoi cele secundare ale Liceului romano-catolic din Oradea, fiind totodată bursier al Internatului ortodox-român susținut de fundația „Nicolae Jiga”. Datorită presiunilor venite din partea autorităților, determinate de procesul Memorandumului, se transferă la Liceul de stat din Sibiu, unde în luna iulie a anului 1894 obține diploma de bacalaureat. Între anii 1894-1897 urmează cursurile clericale ale Institutului Teologic din Arad. În această perioadă a studiilor, la recomandarea episcopului Ioan Mețianu, activează ca și pedagog

al copiilor familiei Mocioni, timp de trei ani. Între anii 1897-1900 urmează cursurile de doctorat ale Facultății de Teologie din Cernăuți. La data de 14 iulie 1900 obține titlul academic de doctor în Teologie.

Activitatea clericală: în data de 9/22 septembrie 1901, este hirotonit diacon, iar în data de 30 septembrie/13 octombrie este hirotonit preot, de către episcopul Ignatie Papp. Același episcop, la data de 6 ianuarie 1920 îl distinge cu rangul de protopop onorific.

Activitatea la catedră: în toamna anului 1900 este numit profesor suplitor la Institutul Teologic-Pedagogic din Arad și prefect de studii. În anul 1901 este numit profesor provizoriu la ambele secții ale Institutului. Până la data numirii sale ca profesor definitiv, va predă următoarele materii: Limba română, Matematică, Geografie, Limba germană, Istoria universală și Istoria patriei. În anul 1908 este numit profesor definitiv, ocupând catedra de Dogmatică și Apologetică a Institutului Teologic. Pe lângă Dogmatică și Apologetică va mai predă următoarele materii: Morală, Drept bisericesc, Istorie bisericească și Constituție. Acordă o importanță deosebită studiului Limbii și literaturii române, drept pentru care îmbogățește fondul de carte al bibliotecii școlii cu un număr considerabil de opere ale scriitorilor români. Activitatea de la catedră îl descoperă și ca un pedagog desăvârșit preocupat de îmbunătățirea metodelor de predare a disciplinei și a mijloacelor de învățământ. Începând cu anul 1918-1919 continuă publicarea Anualelor până la retragerea sa din funcția de rector, făcând din ele o oglindă a vieții școlare arădene în complexitatea ei. Din 1918 este numit director la Institutului Teologic-Pedagogic din Arad, iar din 1927, odată cu ridicarea Institutului la rangul de academie teologică, va deveni primul ei rector. În această demnitate va sta până la pensionare, 1 octombrie 1938.

Pe lângă activitatea didactică de la catedra Institutului, între anii 1902-1904 va predă Religia elevilor ortodocși români de la Școala de arte și meserii și de la Școala ucenicilor meseriași și negustori. În anul școlar 1901-1902 predă Istoria la Școala superioară de fete, iar între anii 1904-1917 predă Religia la Liceul de stat din Arad și la Școala comercială din Arad.

Activitatea administrativ-bisericească și cultural-național: a fost asesor consistorial, membru al Adunării eparhiale și consilier onorific al Consiliului eparhial, fiind un sfetnic de încredere al episcopului Ioan I. Papp. De asemenea, a fost primul președinte al Asociațiilor profesorilor secundari, secția Arad; membru fondator al asociației Reuniunii învățătorilor de la școlile populare arădene; președinte al despărțământului arădean al Astrei. Ține nu-

meroase conferințe și șezători culturale, organizează nenumărate serbări cu caracter național, animând atmosfera socială, culturală și națională a românilor din Arad înainte de Marea Unire. Face parte din delegația de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918 ca reprezentant al Institutului Teologic-Pedagogic din Arad, în adunarea plebiscitară.

Activitatea istoriografică și publicistică: prin operele și studiile publicate se remarcă ca un istoric bisericesc de mare anvergură, cu contribuții esențiale la dezvoltarea istoriografiei românești și la istoria învățământului pedagogic. Publică peste 40 de studii și articole în periodicele vremii, fiind totodată și un colaborator al revistelor *Societatea de mâine*, de la Cluj, *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, iar după reapariția ziarului *Românul* (8 noiembrie 1918) face parte din colectivul de redacție. În perioada anilor 1917-1921 este redactor responsabil al revistei *Biserica și Școala*, iar între 1905-1919 și 1921-1923 redactor al *Calendarului Diecezan*. Rămâne în istoria învățământului teologic și pedagogic arădean și național prin celebra monografie publicată la centenarul Institutului de Teologie (1922), impunătoare prin formă și conținut, neîntrecută până astăzi, una din monografiile cele mai bine realizate ale istoriografiei bisericești și pedagogice românești. Lucrarea s-a bucurat de premiul „Năsturel” al Academiei Române.

Cărți publicate: *Institutul pedagogic gr. or. rom. Arad. Cei dintâi ani din trecutul și viața Preparandiei (Școlii normale) gr. or. române din Arad*, Arad, 1912, (în colaborare cu profesorul Avram Sădeanu); *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922; *Monografia familiei Mocioni*, București, 1939.

Distincții: Ordinul Coroana României în grad de ofițer.

Se stinge din viață în ziua de 14 august 1940, la vârsta de 67 de ani, în urma unei boli incurabile, fiind înhumat în cimitirul „Eternitatea” din Arad” (vezi, Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja, Lect. Univ. Dr. Marcel Tang, *Învățământul teologic ortodox din Arad. Itinerar. Forme. Perspective*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2016, pp. 129-139).

<http://www.teologiearad.ro/2020/10/07/recurs-la-memoria-istorica-dezvelirea-bustului-primului-rector-al-academiei-teologice-din-arad/>

O nouă susținere a tezei de abilitare la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad

În data de 23.11.2020, la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din cadrul Universității „Aurel Vlaicu” din Arad, a avut loc susținerea tezei de abilitare în domeniul de studii universitare de doctorat *Teologie* a domnului Lect. Univ. Dr. Daniel Lemeni, cadru didactic al Universității de Vest din Timișoara.

Datorită situației generate de pandemie, această activitate s-a desfășurat online, cu prezența comisiei, a candidatului și a doamnelor Prof. Univ. Dr. Ramona Lile, Rectorul Universității și Prof. Univ. Dr. Florentina Munteanu, Directorul IOSUD.

Conform deciziei Rectoratului UAV nr. 383 din 07 iulie 2020 și a adresei MEC nr. 35704/07.10.2020, din comisie au făcut parte Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Ioja (Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad), Pr. Prof. Univ. Dr. Cristinel Teșu (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași) și Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae-Răzvan Stan (Universitatea din Craiova).

În susținerea publică a tezei de abilitare, domnul Daniel Lemeni a prezentat câteva coordonate ale cercetărilor sale, puse sub genericul: *Sfântul Antonie cel Mare și spiritualitatea deșertului*. Comisia a avut în vedere următoarele aspecte: calitatea, originalitatea și relevanța științifică și tehnică a rezultatelor obținute de candidat, evoluția carierei academice, științifice și profesionale, capacitatea individuală a candidatului de a coordona echipe

de cercetare, de a organiza și gestiona activități de formare prin cercetare, direcțiile de dezvoltare a carierei academice, științifice și profesionale în domeniu.

În urma prezentării și a dezbaterilor, comisia a evidențiat câteva aspecte observate și anume: relevanța temei monahismului atât pentru cercetarea teologică cât și pentru spiritualitatea răsăriteană; caracterul academic, interdisciplinar, spiritul irenic și critic, precum și precizia arătată atât în opera bogată a candidatului, cât și în calitatea prezentării.

În final, comisia a felicitat candidatul, precum și Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad pentru această frumoasă realizare, prin care se consolidează cercetarea teologică românească de astăzi.

<http://www.teologiearad.ro/2020/11/24/o-noua-sustinere-a-tezei-de-abilitare-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad/>

Studentul Petru-Marian Jompan din anul I Teologie Pastorală a trecut la Domnul

Duminică dimineața am primit copleșitoarea veste a plecării la Domnul într-un mod cu totul neașteptat, într-un tragic accident de mașină a studentului Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad, din anul I Teologie Ortodoxă Pastorală. Toți Părinții profesori ai Facultății l-au pomenit la Sfintele Altare ale bisericilor la care slujesc la toate Sfintele Liturghii săvârșite în aceste zile.

La Paraclisul din curtea Așezământului teologic arădean, tânărul teolog Petru Marian a fost pomenit începând de duminică, în fiecare zi la Dumnezeiasca Liturghie, în cadrul ecteniei pentru cei adormiți, iar joi dimineața, în ziua prohodirii și înmormântării sale, după Dumnezeiasca Liturghie, părinții slujitori ai Paraclisului au săvârșit o panihidă de pomenire, rugându-se Bunului Dumnezeu să-i ierte păcatele și să-l odihnească în bucuria Împărăției Sale.

Petru-Mihai Jompan va rămâne mereu în inimile și rugăciunile noastre, precum și în pomelnicul profesorilor, studenților și os-

tenitorilor Școlii teologice arădene, trecuți la Domnul, pomelnic pe care-l citim la toate Sfintele Liturghii săvârșite în Paraclisul din incinta Așezământului teologic arădean.

Petru-Mihai Jompan s-a născut în anul 2001, la data de 8 septembrie, în ziua de prăznuire a Nașterii Maicii Domnului, în localitatea Teregova din județul Caraș-Severin, Petru-Marian s-a remarcat prin constanță, discreție și fidelitate, asemenea ocrotitorilor săi. După finalizarea Școlii Generale din localitatea natală, Petru-Marian a fost admis la Seminarul Teologic „Episcop Ioan Popasu” din Caransebeș în anul 2015.

Pe parcursul celor patru ani de studiu la școala de teologie din Caransebeș, tânărul Petru-Marian s-a remarcat prin naturalețea și constanța vocației de teolog, iubind cu sinceritate Biserica, iubire manifestată prin aportul pe care îl aducea la desfășurarea programului liturgic. În mod cu totul deosebit, pe lângă activitatea de la paraclisul Seminarului Teologic s-a atașat duhovnicește

de catedrala episcopală din Caransebeș, unde încă din anul I de seminar participa la slujbele de la sfârșitul săptămânii, fiind primit cu multă dragoste de către slujitorii catedralei, în comunitatea ostenitorilor acestui locaș de cult. După finalizarea studiilor la Caransebeș, în anul 2020 a fost admis la Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea” din Arad, unde a dorit să își continue studiile de Teologie Pastorală, în perspectiva slujirii Bisericii ca sacerdot a lui Hristos.

În acest răstimp s-a făcut apreciat de Preasfințitul Părinte Lucian – Episcopul Caransebeșului, de Părintele ecleziarh al catedralei, precum și de toți slujitorii, prin râvna și răbdarea cu care își împlinea toate ascultările încredințate. A slujit, astfel, ca paraclisier până în ultima zi a vieții, când a plecat după slujba de priveghere de la catedrala episcopală. A fost un tânăr râvnitor, smerit și ascultător atât față de părinți cât și de profesori. Plecarea prematură din această lume a acoperit cu tristețe comunitatea din Episcopia Caransebeșului, care se desparte de un om de nădejde, de un tânăr teolog, care anunța o speranță vie pentru altele bisericilor noastre.

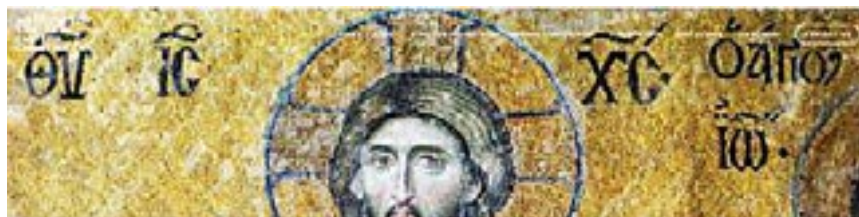
Dumnezeu să îl ierte și să-i odihnească sufletul în Împărăția Sa!

<http://www.teologiearad.ro/2020/12/03/studentul-petru-marian-jompan-din-anul-i-teologie-pastoral-a-trecut-la-domnul/>

Cadre didactice de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad într-o conferință online organizată de Institutul de Studii în Creștinismul Răsăritean din New York, SUA

În data de 11 decembrie 2020 s-a desfășurat conferința anuală a Institutului de Studii în Creștinismul Răsăritean (Institute for Studies in Eastern Christianity: <https://www.isecony.org/>) din New York, SUA, cu participarea câtorva cadre didactice de la Facultățile de Teologie Ortodoxă din Sibiu, Cluj, Arad și din străinătate, totalizând mai mult de 100 de profesori și cercetători, ca parte a unui proiect internațional de amploare.

În cadrul acestei conferințe online, cu tema: *Răul și lupta spirituală în vreme de pandemie*, au fost organizate trei secțiuni speciale în limba română unde au conferențiat cadrele didactice de la Facultățile de Teologie din România.

Din partea Facultății arădene au prezentat referate părinții profesori: Cristinel Ioja, *Eucharist during Pandemic – Evil Influences and Spiritual Combat* (*Euharistia în pandemie – influențele răului și lupta spirituală*); Caius Cuțaru, *Mentalities and Religious Atitudes in Times of Pandemic* (*Mentalități și atitudini religioase în vreme de pandemie*); Adrian Murg, *Christian Life as Warfare, according to Ephesians 6: 10-18* (*Viața și lupta creștină potrivit Eph 6: 10-18*); și Filip Albu, *Preaching of the Church during Pandemic. Same Patristic and Modern Thoughts* (*Predica bisericii în pandemie. repere patristice și actuale*).

Toate referatele se vor regăsi în volumele de studii proiectate a se tipări anul viitor.

<http://www.teologiearad.ro/2020/12/14/cadre-didactice-de-la-facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-intr-o-conferinta-online-organizata-de-institutul-de-studii-in-crestinismul-rasaritean-din-new-york-sua/>

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad a organizat a XV-a întâlnire a profesorilor de omiletică și catehetică din Patriarhia Română

În data de 16 decembrie 2020 a avut loc cea de-a XV-a întâlnire a profesorilor de omiletică și catehetică care activează în cadrul Facultăților de Teologie Ortodoxă din cuprinsul Patriarhiei Române, în organizarea Facultății de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” a Universității „Aurel Vlaicu” din Arad. Datorită contextului actual al pandemiei, această manifestare s-a desfășurat în mediul online, purtând genericul: *Provocări și strategii pastorale, omiletice și catehetice în vremea pandemiei. Perspective omiletice și catehetice în pastorația familiei și copiilor, în contextul secolului XXI.*

În deschiderea manifestării, Preasfințitul Părinte Episcop Emilian Crișanul, Episcopul-vicar al Arhiepiscopiei Aradului a transmis mesajul de binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Timotei Sevițiu, Arhiepiscopul Aradului. În mesajul său, Preasfinția Sa a evocat rolul important al cuvântului predicatorial în vremurile problematice pe care le parcurgem, felicitându-i pe organizatori și pe participanți pentru implicare.

În continuare, Părintele profesor Cristinel Ioja, Decanul Facultății de Teologie din Arad, a salutat participanții, exprimându-și bucuria de a fi gazda acestui eveniment academic.

Părintele profesor Vasile Gordon a mulțumit ierarhilor pentru binecuvântare, precum și organizatorilor pentru prilejul oferit comunității profesorilor de omiletică și catehetică din Patriarhia Română de a se reuni, chiar

și în format online. Tradiția acestor întruniri a debutat în anul 2005, la Alba-Iulia, la inițiativa părinților profesori Jan Nicolae și Constantin Necula, continuând în toate centrele universitare, în ordine alfabetică.

Conform programului, părinții profesori de specialitate de la Facultățile de Teologie din: București, Sibiu, Cluj, Iași, Craiova, Oradea, Târgoviște, Timișoara, Alba-Iulia, Constanța, Craiova și Arad, și-au prezentat referatele, animate de debateri interesante, toate aceste studii urmând a fi cuprinse într-un volum, ce va fi tipărit în perioada următoare.

<http://www.teologiearad.ro/2020/12/17/facultatea-de-teologie-ortodoxa-din-arad-a-organizat-a-xv-a-intalnire-a-profesorilor-de-omiletica-si-catehetica-din-patriarhia-romana/>

Cadru didactic al Facultății de Teologie hirotonit în treapta preoției în prima zi de Crăciun la Catedrala Veche din Arad

În prima zi de praznic al Nașterii Domnului, vineri, 25 decembrie 2020, Preasfințitul Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, a săvârșit Sfânta Liturghie arhierească în biserica cu hramul „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”, a Parohiei Arad-Centru, Catedrala Veche, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Preasfinția Sa, a ținut un cuvânt de învățătură în care a vorbit despre semnificația acestui mare praznic, cea mai populară sărbătoare creștină din lume, fiind percepută în mod deosebit ca sărbătoare a darurilor făcute altora pentru a răspunde darului pe care Dumnezeu-Tatăl l-a făcut oamenilor dăruind pe Unicul Său Fiu pentru viața lumii. Taina Întrupării și a Nașterii Domnului ne descoperă Lumina cunoștinței pe care Biserica o laudă în troparul sărbătorii Crăciunului. De asemenea, Preasfinția Sa a spus că Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos este sărbătoarea iubirii nesfârșite a lui Dumnezeu pentru lume, este Taina Fiului lui Dumnezeu, Care S-a făcut OM din iubire desăvârșită față de om, care este temelia și inima credinței creștine. Ierarhul a vorbit și despre faptul că lumea întreagă se află astăzi în pandemie și despre problemele cu care se confruntă familia creștină astăzi.

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Dr. Timotei, în cadrul slujbei, Preasfinția Sa a hirotonit într-un preot pe seama Parohiei Arad-Centru pe părintele Arhid. Dr. Tiberiu Ardelean, lector universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad.

După aceasta, Preasfinția Sa a transmis urările cuvenite pentru acest praznic din partea Chiriarhului locului, a Înaltpreasfințitului Părinte Timotei și a Preasfinției Sale tuturor preoților, diaconilor, monahilor, dreptmăritorilor creștini din istorica Eparhie a Aradului, celor prezenți, precum și celor dragi ai lor.

<http://www.teologiearad.ro/2020/12/28/cadru-didactic-al-facultatii-de-teologie-hirotonit-in-treapta-preotiei-in-prima-zi-de-craciun-la-catedrala-veche-din-arad/>

PROGRAMUL MANIFESTĂRILOR ACADEMICE-CULTURALE PE ANUL 2021

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ DIN ARAD

În anul 2021, proclamat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române *Anul omagial al pastorației românilor din afara României* și „*Anul comemorativ al celor adormiți în Domnul; valoarea liturgică și culturală a cimitirelor*”, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Ilarion V. Felea” din Arad va organiza, în parteneriat cu Episcopia Caransebeșului, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Dr. Timotei Seviciu, Arhiepiscopul Aradului și a Preasfin-

titului Părinte Dr. Emilian Crișanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Aradului, o serie de manifestări academice și bisericești-culturale.

I. SIMPOZIOANE NAȚIONALE

1. Simpozion Național Studentesc și Masteral (20-21 septembrie 2021)

Provocările Bisericii în mediul online. Tipologii pastorale și atitudini misionare

2. Simpozionul Național al Școlii Doctorale (21-22 septembrie 2021)

Societatea sub asediu. Semnificațiile credinței Bisericii în era pandemiei

II. COLOCVII

1. Colocviul Național de Teologie Dogmatică din cadrul Facultăților de Teologie din Patriarhia Română (11-12 octombrie 2021, reprogramat)

Persoana lui Hristos în Dogmatica actuală. Contestațiile modernității și postmodernității

III. SIMPOZION INTERNAȚIONAL

Simpozion internațional cu participarea profesorilor de bioetică și spiritualitate ortodoxă din Patriarhia Română, a unor specialiști din aria științelor și biotehnologiilor din țară și străinătate (2-3 noiembrie 2021)

The phenomenon of death in the age of biotechnology

IV. CONFERINȚE INTERNAȚIONALE

1. Prof. Dr. Jürgen Henkel, („Ex fide lux” – Institutul Germano-Român pentru Teologie, Știință, Cultură și Dialog, Nürnberg)

Die Beziehung zwischen Kirche und Staat in Europa. Besondere Berücksichtigung in Deutschland und Rumänien (27-28 mai 2021)

2. Prof. Dr. Jerzy Ostapczuk (Universitatea din Varșovia, Polonia)

Cyrillic Gospel Manuscripts copied from early printed books. Preliminary remarks (20 octombrie 2021)

3. Arhim Prof. Dr. Jack Khalil, (Decanul Facultății de Teologie din Balamand, Liban)

Antiochian Orthodoxy after the challenges of war (28 octombrie 2021)

4. Prof. Dr. Andreas Müller, (Universitatea Kiel, Germania),

Some Reflections on Eastern Orthodoxy After the Synod of Crete (15 noiembrie 2021)

IV. CONCERT DE COLINDE

Concert de colinde susținut de Corurile Facultății de Teologie Ortodoxă la Sala Palatului Cultural din Arad (9 decembrie 2021) **Colind străbun**

La aceste evenimente se vor adăuga exigențele științifice constante ale Facultății de Teologie Ortodoxă pentru un an de zile: editarea revistei *Teologia*, editarea *Anuarului Facultății*, editarea revistei *Studia Doctoralia*, editarea revistei Centrului de Studii Teologice-Istorice și de Prognostică Pastoral-Misionară, *Studia Theologica et Historica Aradensia*, precum și editarea volumelor manifestărilor științifice.

Prin aceste evenimente, instituția teologică arădeană se integrează în Programul cadru propus spre dezbatere, în anul 2021, de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Nădăjduim că aceste manifestări academice cu implicații teologice, bisericești, sociale și culturale vor exprima și contura rolul Bisericii Ortodoxe în societatea și cultura actuală.

Pr. Prof. Dr. Cristinel Ioja
Decanul Facultății de Teologie
„Ilarion V. Felea”, Arad

